

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 43 том 5

Видавничий дім
«Гельветика»
2019

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету протокол 2 від 20.12.2019 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **М.В. Мамич**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

О.К. Гадомський, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства, професор (Республіка Польща); **С.В. Голик**, кандидат філологічних наук, доцент; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук; **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету», допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2019

© Міжнародний гуманітарний університет, 2019

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ
В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

*Баиук Н. П.,**старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

КОНЦЕПТ *FREUNDSCHAFT*/ДРУЖБА В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Анотація. У статті порівнюється концепт *FREUNDSCHAFT*/ДРУЖБА в німецькій та українській лінгвокультурах на прикладі паремій, оскільки саме вони найбільш яскраво представляють національний спосіб світосприйняття, менталітет етносу, його морально-етичні норми та ціннісні орієнтири. Установлено, що понятійний складник концепту в обох мовах є доволі схожим, оскільки дружні взаємини ґрунтуються на взаємній симпатії, проте для українців також важлива відданість, довіра, солідарність, духовна близькість і спільність інтересів у таких стосунках. Проведений аналіз показав, що найбільші відмінності простежуються в образному складникові концепту, оскільки дружба пов'язана з почуттями й емоціями людини, з індивідуальним і колективним досвідом етносу. Для представників німецького етносу дружба – це життєвий складник, ворожнеча, розраунок, близькість, спілкування, підтримка, схожість, любов, братерські взаємини, а для представників української культури дружба насамперед пов'язана з підтримкою, повагою, довірою, взаєморозумінням, чесністю, допомогою, взаємодопомогою, відданістю, вірністю, ширістю, спільними інтересами. Образний складник концепту часто вербалізується за допомогою метафор, метонімії та порівняння, а тому в німецькій лінгвокультурі дружба асоціюється з капіталом, відсотки від якого ніколи не пропадуть, із сонцем і зі склянкою. В українського народу дружба постає в образі квітучого степу, птаха, дзеркала та найбільшого скарбу. Спільним для обох лінгвокультур є порівняння людини без друзів із деревом без коріння, а старих друзів – зі старим вином. Під час зіставлення ціннісного компонента концепту виявлено, що дружба в обох лінгвокультурах цінується вище за всі матеріальні й духовні блага, а вірні друзі можуть стати навіть ближчими за рідню, проте навіть справжня дружба може проходити випробування труднощами та залежати від матеріального становища людини. Доволі широко представлено в пареміях обох мов застереження від зрадливих, невірних і дурних друзів.

Ключові слова: концепт «дружба», лінгвокультура, поняття, образна складова, національні цінності, паремія, етнос.

Постановка проблеми. Останнім часом концепт ДРУЖБА привертає увагу багатьох лінгвістів, філософів, лінгвокультурологів і психологів, оскільки цей концепт відображає складну систему духовного й морально-етичного виміру картин світу та внутрішнього духовного життя особистості. Актуальність дослідження зумовлена передусім тим, що лінгвокультурний концепт ДРУЖБА посідає чільне місце в мовній свідомості певного етносу, оскільки належить до універсальних цінностей, проте має свою національно-культурну специфіку, адже в кожного народу свої уявлення про сутність і зміст дружби;

про необхідність і важливість дружніх взаємин у житті людини; свої уявлення про тих, хто є другом чи недругом. Яскраве відображення національної мовної картини світу ми знаходимо в пареміях, які мають тисячолітню історію, а тому в них найбільш яскраво представлено національний спосіб світосприйняття, репрезентовано національний світ, зафіксовані народні традиції, звичаї та культура, міфологічні й релігійні уявлення, моральні та духовні цінності етносу, його пріоритети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оперування концептами стало якісно новим етапом наукових розвідок останніх років лінгвоконцептології – нової наукової дисципліни, яка виникла на стику лінгвокультурології, лінгвокогнітології, лінгводискурсології, міжкультурної комунікації та інших споріднених дисциплін, саме тому з'явилася велика кількість статей, дисертацій і монографій у цій галузі. Досить глибоким і ґрунтовним дослідженням з аналізом публікацій останніх років є монографія А.М. Приходька «Концепти та концептосистеми» (2013), у якій концепт розглядається як багатовимірне ментальне утворення; епістемологія концепту; концепт в лінгвокультурних дескрипціях, у моно- та полілінгвальному ракурсі; лінгвокогнітивна таксономія концептів; типи, класи та підкласи концептів; антиконцепти; семіотична реалізація концептів, тобто їх репрезентація, вербальна об'єктивація та суб'єктивація, невербальна версифікація; концепт у ракурсі лінгвокультурології: ціннісні орієнтири та концептуальні доміанти етносу, концептуальні доміанти німецької лінгвокультури; системна організація концептокорпусу; трансформації концептосистем і трансфер концептів. В.М. Приходько наголошує на трикомпонентній структурі концепту: понятійний субстрат (відображає його денотативну співвіднесеність із концептуальним референтом – мінімальним самодостатнім учасником ментального простору), перцептивно-образний адстрат (ті знання, образи й асоціації, які викликаються у свідомості у зв'язку з тим чи іншим денотатом), ціннісно/валоративний епістрат (головна іпостась концепту, зумовлена ставленням до нього, яке, за визначенням, має бути позитивним, оскільки спирається на ті духовні імпульси, що оживають у свідомості людини завдяки її належності до того чи іншого етно- та лінгвокультурного колективу [7, с. 21–27]. В.І. Карасиком, Г.Г. Слишкіним та С.Г. Воркачовим запропонована й теоретично обґрунтована трьохкомпонентна структура концепту, вани виокремлюють понятійний, образний і ціннісний елементи концепту. Понятійний складник концепту вербалізується через пряму номінацію та понятійні ознаки, образний актуалізується за допомогою концептуальних метафор, ціннісний нерозривно поєднаний із понятійними й образними компонентами [4, с. 103]. На думку В.М. Манакіна, концепт – це «одиниця ментальності, свідомості, пам'яті,

якою оперує людина в процесі мислення і за допомогою якої здійснюється, зберігається та відображається зміст досвіду і знань» [6, с. 70]. Ю.С. Степанов визначає концепт як «згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини» [9, с. 40].

До дослідження концепту ДРУЖБА зверталось багато лінгвістів, серед них – М.Ф. Хаметова, Л.В. Садчікова, О.О. Арапова, Р.В. Гайсіна, О.Ю. Лукашова, О.Д. Шмельов, які проводили наукові розвідки концепту ДРУЖБА в російській лінгвокультурі. М.О. Хізова, О.М. Лунцова, О.С. Осипова порівнювали цей концепт на матеріалах англійської та російської мов, О.В. Грущак – на матеріалах латинської та англійської мов, О.Є. Синявська, Г.В. Приходько проводили порівняльний аналіз концепту ДРУЖБА в німецькомовній і російськомовній картинах світу. Особливості вербалізації концепту ДРУЖБА в німецькій мові розглядалися Ж.А. Дягілевою та М.Ф. Хаметовою, К.В. Зацепіною. І.С. Чернищенко експериментально досліджувала концепт ДРУЖБА в українській мові. Проте сьогодні відсутнє порівняльне дослідження концепту в німецькій та українській лінгвокультурах.

Мета статті – провести зіставний аналіз концепту FREUNDSCHAFT/ДРУЖБА в німецькій та українській лінгвокультурах, визначити універсальні та культурно-специфічні компоненти концепту, які актуалізуються в паремійних одиницях зіставлених мов.

Виклад основного матеріалу. У будь-якій культурі світу дружні взаємини є надзвичайно важливими для людини та визначають її місце в суспільстві, з одного боку, вони мають багато спільних рис у різних культурах, а з іншого боку, є національно специфічними, зумовлені відмінностями історичного розвитку країни і менталітетів народів.

Розглянемо понятійний, образний і ціннісний компоненти концепту FREUNDSCHAFT/ДРУЖБА в німецькій та українській лінгвокультурах і порівняємо їх. Звернемося до тлумачних словників обох мов, адже вони є першоджерелом не лише лінгвістичної, а й культурної інформації. У лексикографічних джерелах сучасної німецької мови знаходимо таке визначення *Freundschaft*: «1. auf gegenseitiger Zuneigung beruhendes Verhältnis von Menschen zueinander; 2. Gruß der Freien Deutschen Jugend (DDR)». Академічний тлумачний словник української мови визначає дружбу як «1. стосунки, відносини, в основі яких лежить прихильність, довір'я, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів і т. ін.; 2. товариш молодого, що бере участь у весільному обряді; особа, що тримає вінець над головою молодого чи молодої в час вінчання і перебуває при них під час весільного обряду». Компонентний аналіз вищенаведених дефініцій свідчить, що понятійний склад концепту FREUNDSCHAFT/ДРУЖБА в обох мовах схожий тим, що це взаємини, які ґрунтуються на взаємній прихильності, проте для української культури важливими є також відданість, довіра, солідарність, духовна близькість і спільність інтересів у дружніх стосунках. Друге значення лексеми як у німецькій, так і в українській мовах буде культурно маркованим, пов'язаним з історією країни, у Німеччині за часів НДР ця лексема використовувалася для вітання членів організації Вільної німецької молоді, а в Україні вона позначала також особу, яка брала участь у весільному обряді.

Образний складник концепту накопичує знання, образи й асоціації, що виникають у свідомості людини. Для збагачення концепту людини варто оперувати уявленнями, почуттями, інтуї-

цією, щоб створити цей образ і залишити його в пам'яті. Досить часто для забезпечення образності концепту необхідний цілий комплекс асоціацій, адже образний складник пов'язаний з індивідуальним і колективним досвідом етносу [3, с. 107]. Аналізуючи образний чинник у складі концепту «*Freundschaft*», можна виділити 9 образів, з якими асоціюється ця лексема у свідомості німецького етносу. Для нього дружба – це життєвий складник, ворожнеча, розрахунок, близькість, спілкування, підтримка, схожість, любов, братерські відносини [10, с. 149]. Для представників української лінгвокультури дружба передусім асоціюється з підтримкою, повагою, довірою, взаєморозумінням, чесністю, допомогою, взаємодопомогою, відданістю, вірністю, щирістю, спільними інтересами [11, с. 120]. Образний складник концепту часто вербалізується за допомогою метафор, метонімії та порівняння. У німецькій лінгвокультурі дружбу порівнюють із найкращим капіталовкладенням: *Die Freundschaft ist ein Kapital, von dem die Zinsen niemals verlorengehen* (дослівно: Дружба – це капітал, відсотки від якого ніколи не пропадуть); із сонцем: *Diese Freundschaft ist aber klar und rein wie die Sonne* (дослівно: Ця дружба ясна й чиста, як сонце); *Ein Leben ohne Freund ist eine Welt ohne Sonne* (дослівно: Життя без друга, що світ без сонця); зі склянкою: *Freundschaft ist ein Glas, das man nicht auf den heißen Herd setzen soll* (дослівно: Дружба – це склянка, яку не варто ставити на гарячу піч); із рослинами, які можуть зав'янути: *Freundschaften zerbrechen nicht, Freundschaften welken* (дослівно: Дружба не розбі'ється, дружба зав'яне) [3]. Оскільки справжній друг завжди підтримує в складні часи, то в німців він постає в образі лікаря: *Ein guter Freund, ein guter Arzt* (дослівно: Добрий друг є добрим лікарем). В українській лінгвокультурі дружба порівнюється з птахом (*Сила птаха в крилах, а людини в дружбі*), а людина, яка має багато друзів, асоціюється в українській культурі з квітучим степом: *Людина з друзями – степ із квітами, людина без друзів – жменя попелу*; із дзеркалом: *Дружба – як дзеркало: розбі'єш, не складеш*; зі скарбом: *Дружба – найбільший скарб*. Спільним для обох мов буде порівняння людини, яка не має друзів, із деревом без коріння: *Ein Mensch ohne Freund ist wie ein Baum ohne Wurzeln* – *Людина без друзів мов дерево без коріння*; а старих друзів – зі старим вином: *Freunde sind wie Wein in Fässern: die älteren sind auch stets die bessern* – *Друзі як вино в бочці: чим старші, тим кращі*.

Ціннісний компонент концепту ми дослідимо на прикладі паремій, які являють собою сукупність культурної інформації, дають змогу сказати більше, заощаджуючи мовні засоби, водночас добираються до глибин народного духу, культури. Значення паремій можна навіть інтерпретувати з позицій ціннісних настанов, які притаманні ментальності нації [5, с. 73]. Як в українській, так і в німецькій лінгвокультурі дружба посідає високе місце в ієрархії цінностей, вище за всі блага, чи то духовні, чи то матеріальні, про що свідчать лексеми *Gold/золото* та *Silber/срібло*, *Geld/гроші*: *Freunde sind über Gold und Silber – Freunde дорожчі від срібла й золота; Es ist besser ohne Geld, als ohne Freund zu sein* (дослівно: Краще бути без грошей, ніж без друзів). Для українців дружба – найбільший скарб у житті, який потрібно оберігати: *Скарб – не друг, а друг – скарб. Дружба та братство – найбільше багатство*.

Як в українських, так і в німецьких пареміях розмежовується поняття «друг», «приятель», «знайомий». Може бути багато знайомих, та не може бути багато друзів: *Viel Bekannte, wenig Freunde* (дослівно: Багато знайомих, мало друзів);

Приятелів тьма, а вірного друга нема; а той, хто дружить з усіма, той не дружить ні з ким: *Allerwelts Freund, niemand's Freund* (дослівно: *Хто друг усьому світу, той не друг нікому*); *Хто друг кожному, той не друг жодному*.

Справжня вірна дружба є надзвичайно цінною для українського народу: *Вірному другу немає ціни. Без вірного друга велика туга. Справжнього друга за гроші не купиш*. Щоб стати з кимось другом у німецькій лінгвокультурі, то потрібно з'їсти з ним мірку солі: *Man muss erst einen Scheffel Salz mit einem essen, ehe man ihn zum Freunde nimmt* (дослівно: *Потрібно з'їсти мірку солі з тим, кого береш за друга*), а в українській лінгвокультурі потрібно з'їсти пуд солі, щоб пізнати людину.

Паремії німецької та української мов підтверджують, що справжнім випробуванням і перевіркою дружніх взаємин може бути нещастя й біда: *Freundschaft bewährt sich in der Not – При горі та в лиху годину пізнаши вірну людину; In der Not erkennt man den Freund* – (дослівно: *Друзі пізнаються в біді*); *Glück macht Freunde, Unglück prüft sie – Щастя дає друзів, нещастя їх вивіряє*.

Наявність друзів і їхня кількість часто залежать від матеріального становища людини. Чим багатша і щасливіша людина, тим більше бажаючих з нею дружити, а бідному потрібно розраховувати лише на допомогу ангелів: *Reichtum zieht Freunde herbei, Armut aber Engel* (дослівно: *Багатство приваблює друзів, а бідність – ангелів*). *Wer Geld hat, der hat auch Freunde* (дослівно: *У кого гроші, у того й друзі*); *Wer reich ist, hat viele Freunde* (дослівно: *Хто багатий, той має багато друзів*); *Wo Reichtum ist, da sind auch Freunde* (дослівно: *Де багатство, там і друзі*). У злидарів зазвичай нема друзів: *Arme Leute haben keine Freunde* (дослівно: *Бідні люди не мають друзів*); *Wer kein Geld hat, der hat auch keinen Freund* (дослівно: *У кого нема грошей, у того нема й друзів*).

Пареміологія німецької та української лінгвокультур закликає цінувати старих, вірних друзів, шанобливо до них ставитися: *Ein alter Freund ist besser als zwei neue – Старий друг літше нових двох*. Інколи друзі по життю стають ближчими за рідню, що знаходить підтвердження в пареміях як німецької етнокультури: *Freundschaft geht über Verwandtschaft – Вірний друг крациий за родича; Ein guter Freund ist mehr wert, als ein Bruder in der Ferne* (дослівно: *Гарний друг цінніший за брата на відстані*), так і в українській: *Не так тії сто братів, як сто друзів*.

Справжніх друзів часто об'єднують спільні цінності, спільні настрої, почуття та переживання, з часом друзі стають схожими один на одного, що засвідчують паремії як німецької мови: *Ein Freund ist des andern Spiegel* (дослівно: *Друг – це дзеркало іншого*), так й української мови: *Скажи мені, хто твій друг, і я скажу тобі, хто ти; З ким потоваришуєш, таким і сам станеш; З ким поведешся, від того й наберешся*.

Спільним для обох лінгвокультур є застереження від поганих, невірних і дурних друзів: *Ein beschränkter Freund macht einem mehr Verdruß als ein kluger Feind* (дослівно: *Обмежений товариш створює більше неприємностей, ніж розумний товариш*) – *Не бійся ворога розумного, а бійся друга дурного; Fürchte nicht den offenen Feind, aber fürchte den falschen Freund* (дослівно: *Бійся не відкритого ворога, а несправжнього друга*); *Не карай, Боже, нічим, як другом лихим; З дурнем дружити – свій розум втратить; Невірний друг – небезпечний ворог; Друг-боягуз гірший лютого ворога*.

Висновки. Дружба надзвичайно цінувалася в усі часи, адже, на думку філософа Цицерона, виключити із життя дружбу – усе

одно, що позбавити світ сонячного світла. Дружба має першочергове значення в житті суспільства й кожної окремої людини, незважаючи на динаміку, що зростає, життя, його демократизацію та зміну моделей міжособистісних взаємин. Порівнявши понятійний, образний і ціннісний компоненти концепту FREUNDSCHAFT/ДРУЖБА в німецькій та українській лінгвокультурах, можемо стверджувати, що понятійний складник загалом є схожим в обох мовах, оскільки дружні взаємини ґрунтуються на взаємній симпатії в обох культурах, проте для українців у таких взаєминах важливі також відданість, довіра, солідарність, духовна близькість і спільність інтересів у дружніх стосунках. Найбільші відмінності простежуються в образному складнику концепту, оскільки він більше пов'язаний з індивідуальним і колективним досвідом етносу. У німецькій культурі дружба асоціюється з найкращим капіталовкладенням, із сонцем і склянкою, в українського народу дружба постає в образі квітучого степу, птаха, дзеркала, скарбу. Спільним для обох лінгвокультур є порівняння людини без друзів із деревом без коріння, а старих друзів – зі старим вином. В обох лінгвокультурах, з одного боку, дружба цінується вище за всі духовні та матеріальні блага, інколи вірні друзі стають ближчими за родичів, а з іншого боку, застерігають від фальшивих і зрадливих друзів. Але й навіть справжня дружба повинна пройти перевірку труднощами, що засвідчують паремії обох мов. Перспективним напрямом подальших досліджень може бути вербалізація концепту FREUNDSCHAFT/ДРУЖБА в індивідуально-авторській картині світу німецьких письменників.

Література:

1. Байер Х., Байер А. *Немецкие пословицы и поговорки* : сборник. Москва : Высш. шк., 1989. 392с.
2. Грушак О. Вербалізація концепту AMICITIA/FRIENDSHIP в латинській та англійській мовах (на матеріалі паремій). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 13. С. 169–175.
3. Дягілева Ж.А. Метафора в образному складнику концепту FREUNDSCHAFT/ДРУЖБА в німецькій мові. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія, педагогіка, психологія»*. 2013. Вип. 27. С. 107–113.
4. Заньковська Г.Д. Методи дослідження концептів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2015. № 19. Том 2. С. 102–104.
5. Колоїз Ж.В. Українсько-німецькі пареміологічні паралелі. URL: <http://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/viewFile/371/313>.
6. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
7. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск : Беляя Е.А., 2013. 307 с.
8. Синявская О.Е. Концепт ДРУГ/FREUND в русской и немецкой лингвокультурах. *Концепты и контрасты : монография / Н.В. Петлюченко, С.И. Потапенко, О.А. Бабелюк, Е.Л. Стельцов и др. ; под ред. Н.В. Петлюченко*. Одесса : Издательский дом «Гельветика», 2017. С. 188–196.
9. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1997. 824с.
10. Хаметова М.Ф. Лингвокультурологические особенности концепта «дружба» в немецкоязычной картине мира. *Вестник Челябинского университета. Серія «Филология. Искусствоведение»*. 2009. Вип. 35. С. 148–151.
11. Чернишенко І.А. Про результати експериментального дослідження концепту ДРУЖБА. *Наукові записки КДПУ. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. Кіровоград : КДПУ, 2011. Вип. 95. Ч. 1. С. 119–120.

Bashuk N. Concept *FREUNDSCHAFT/FRIENDSHIP* in German and Ukrainian linguocultures

Summary. The article compares the concept *FREUNDSCHAFT/FRIENDSHIP* in German and Ukrainian linguocultures considering the examples of paroemias, since it is they which most vividly represent national way of thinking, the ethnos mentality, its moral and ethical norms, and benchmarks of values. The conceptual component in both languages was found to be quite similar, because friendly relations are based on mutual sympathy, but for Ukrainians, devotion, trust, solidarity, spiritual closeness and common interests in such relationships are also important. Conducted analysis showed that the biggest difference can be seen in the figurative component of the concept, because friendship is connected with the feelings and emotions of a person, with individual and common experience of ethnos. For the German ethnos representatives, friendship is a vital component, enmity, prudence, intimacy, communication, resemblance, love, brotherly relations, and for the representatives of Ukrainian culture, friendship is first and foremost related

to support, respect, trust, mutual understanding, honesty, help, mutual assistance, devotion, loyalty, sincerity, common interests. The figurative component of the concept is often verbalized by metaphors, metonymy and comparison, that is why in German linguoculture friendship is associated with the capital, which interest will never disappear, with the sun and the glass. For the Ukrainians, friendship appears as a flowering steppe, a bird, a mirror and the greatest treasure. It is common for both linguocultures to compare a person without friends with a tree without roots, and old friends with old wine. When comparing the value concept component, it was found that friendship in both linguocultures is valued more than all material and spiritual goods, and faithful friends can become even closer than relatives, however, even true friendship can be tested by difficulties and depend on the financial state of the person. Warning against betrayed, unfaithful and stupid friends is widely common in the paroemias of both languages.

Key words: concept *FRIENDSHIP*, linguoculture, concept, figurative component, national values, paroemia, ethnos.

*Бережна М. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології,
заступник декана факультету іноземних мов
Криворізького державного педагогічного університету*

ПЕРЕКЛАД СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У СТАТТЯХ З ЕКОНОМІКИ

Анотація. Стаття присвячена способам відтворення основних стилістичних засобів у текстах економічного спрямування під час перекладу з англійської мови українською. Автори робіт про переклад науково-популярних і публіцистичних статей економічного спрямування концентруються переважно на способах передачі термінів, оминаючи увагою стилістичні засоби. Уважаємо, що такі одиниці є механізмом емоційного впливу на читача, а отже, мають бути відтворені в перекладі повністю, частково або компенсовані. Отримані результати свідчать, що стилістичні норми науково-популярних і публіцистичних видань у досліджуваних мовах не збігаються: там, де українська лаконічна, нейтральна й об'єктивна, англійська допускає використання: 1) образних стилістичних засобів; 2) засобів створення гумористичного ефекту; 3) розмовної лексики. Образні засоби роблять описане явище більш опуклим, яскравим, з елементами перебільшення. Гумористичний ефект реалізується через гру слів, розкладання фразеологічної єдності, зевгму, алогізм. У поєднанні з розмовними елементами вони створюють враження дружньої розмови, довірливої атмосфери під час висловлювання припущень автора щодо певної ситуації чи викладення прогнозів розвитку подій. Під час перекладу образні стилістичні засоби та засоби створення гумористичного ефекту передають ідентичними, подібними або іншими засобами, нейтральною лексикою зі збереженням загального смислу повідомлення або нульовим відповідником. Розмовна лексика переважно не зберігає свого стилістичного забарвлення й передається нейтральною лексикою з подібним значенням або вилучається. Незважаючи на те що нейтральні відповідники неповною мірою передають зміст оригінального повідомлення, вони часто можуть уважатися вдалимими варіантами, адже норми української мови є суворішими щодо використання розмовних елементів.

Ключові слова: переклад, метафора, персоніфікація, гра слів, алогізм, розмовна лексика, стаття з економіки, науково-популярна стаття, публіцистична стаття.

Постановка проблеми. Серед робіт, присвячених перекладу англомовних науково-популярних і публіцистичних статей з економіки українською мовою, мало досліджень, у яких розглядаються стилістичні особливості таких текстів у порівняльному аспекті. В основному автори концентруються на способах передачі термінів, оминаючи увагою стилістичні засоби. Уважаємо, що такі одиниці є механізмом емоційного впливу на читача, а отже, мають бути відтворені в перекладі повністю, частково або компенсовані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У класичній роботі з перекладу В.І. Карабан зазначає, що в англомовних

наукових працях частіше, ніж в україномовних, уживаються розмовні лексичні та фразеологічні елементи, образні фразеологізми, метафоричні терміни, розмовні елементи. Під час перекладу українською мовою наукові й технічні тексти англійською мовою повинні бути адаптовані з урахуванням стилістичних і жанрових норм, що існують в українській мові та культурі стосовно відповідних текстів [1, с. 195]. Утім дослідження проведене на матеріалі науково-технічних текстів, стилістичні норми яких у порівнюваних мовах різняться більше, ніж норми науково-популярних чи публіцистичних текстів, аналізованих у статті, що свідчить про відсутність указівки на засоби створення гумористичного ефекту, відповідно, на способи їх перекладу.

У роботі В.А. Кухаренко зазначено, що для публіцистичних статей, окрім логічності викладу матеріалу, характерне також уживання оцінної лексики, експресивних засобів, образних висловів [2, с. 61]. Тут також не вказані способи перекладу досліджуваних одиниць.

О.Ю. Дубенко зазначає, що статті з бізнесово-комерційної та економічної тематики англо-американської преси відзначаються значною кількістю метафоричних виразів, ідіом, перефразованих прислів'їв, алюзій, алітерацій, а також діапазоном стилістичних реєстрів, якими послуговуються автори публікацій, – від суворо літературного стилю викладу до розкуто-неформального із включенням живорозмовних оказіоналізмів, просторічних елементів, вульгаризмів і навіть слів-табу [3, с. 91]. Однак дослідниця вважає, що стилістично-знижені елементи є характерними лише для популярної преси, а так звані серйозні газети й журнали тяжіють до використання суворо літературного стилю. У роботі продемонстровано, що розмовна лексика використовується зі стилістичною функцією в таких спеціалізованих виданнях, як *The Wall Street Journal*, *The New-York Times* і *The Economist*, а також запропоновані способи перекладу цих одиниць.

У статті К.А. Лут і К.К. Рябової вказано, що найуживанішими засобами, що сприяють психологічній аргументації в наукових текстах, є іронія, використання епітетів, перифразів та емпатичних конструкцій [4, с. 27]. Про переклад у роботі не йдеться.

С.Ю. Пампура в дослідженні говорить про метафору, гру слів, каламбур, цитати, ідіоми, алюзію, іронію, які «створюють особливу проблему для перекладача» [5, с. 158]. Однак автор зазначає вказані стилістичні засоби лише побіжно, наводить приклади лише англійською мовою, не пропонуючи власних варіантів перекладу чи певних рекомендацій щодо способів

перекладу, обмежуючись загальною порадою «перекладати їх (заголовки) на основі інформації, контексту й повного тексту статті, урахувавши прийоми психологічної дії, засновані на стереотипах аудиторії» [5, с. 159], а сама стаття присвячена перекладу газетних заголовків, тобто іншому жанру інформаційного стилю, ніж досліджуваний у роботі.

Мета статті – визначити найбільш продуктивні стилістичні засоби в статтях з економіки та способи їх відтворення з англійської мови українською. Завдання роботи: визначити засоби емоційного впливу на читача в текстах економічного дискурсу; провести їх контекстуальний і перекладацький аналіз; надати варіанти перекладів до досліджуваних прикладів; визначити випадки збігів/незбігів стилістичних норм досліджуваних текстів; установити способи відтворення досліджуваних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Серед дослідників не існує єдиної точки зору щодо стилю й/або жанру, до яких варто зараховувати статті з економіки. Низка науковців відстоює думку, що публіцистичний та інформативний різновиди мовлення – це окремі стилі, яким притаманні специфічні мовностилістичні й комунікативно-прагматичні особливості [6, с. 7]. Для інформативних публікацій основною метою є надання інформації, для публіцистичних – переконання, оцінювання фактів дійсності.

О.Ю. Дубенко говорить не лише про суто *інформативний* (мета якого – проінформувати читачів) і *впливовий* (мета якого – переконати читачів у доречності певної точки зору) стилі, а й про проміжні типи повідомлення – *інформативно-оцінний* (передові та аналітичні статті) і *суб'єктивізований* (коментар, нарис, портрет, рецензія, анонс, інтерв'ю) [3, с. 96].

За С.В. Боднар, в економічному дискурсі виокремлюються такі жанри: 1) жанр загальноекономічного спрямування; 2) жанр економічної документації; 3) жанр економічної реклами; 4) жанр ділової телефонії; 5) жанр наукових економічних текстів [7, с. 25]. Зазначимо, що в роботі увагу сконцентровано саме на жанрі загальноекономічного спрямування.

Метою комунікації у сфері економіки рідко буває тільки передача інформації, сухих фактів, підрахунків тощо. Часто також здійснюється вплив на реципієнта. Отже, крім категорії інформативності, економічні тексти також характеризуються категорією аргументативності, без якої економічні тексти не мали б необхідної сили впливу [8, с. 133].

Економічний дискурс характеризується неоднорідністю утворення, оскільки очевидним є те, що в межах однієї галузі науки існують різні рівні презентації знань. І хоча сфера референції різних текстів може бути тією самою, підручники, монографії, статті тощо відображатимуть її на різних рівнях категоризації. Це впливає на вибір мовних засобів, оскільки різні тексти орієнтуються на рівень спеціальних експертних знань потенційного адресата [9, с. 134].

Отримані результати свідчать, що стилістичні норми досліджуваних мов для науково-популярних і публіцистичних видань не збігаються: там, де українська лаконічна, нейтральна й об'єктивна, англійська допускає використання: 1) образних стилістичних засобів; 2) засобів створення гумористичного ефекту; 3) розмовної лексики. Образні засоби роблять описане явище більш опуклим, яскравим, з елементами перебільшення. До образних стилістичних засобів зараховуємо метафору, персоніфікацію, епітет.

А.Ю. Кланцакова, досліджуючи метафору в економічному дискурсі, називає її «стратегічним засобом, що формує

дискурс автора, об'єктивує його можливий світ, задає обрій інтерпретації, сприяє підсиленню впливу на реципієнта дискурсу» [10, с. 6]. О.Ю. Дубенко зазначає, що статті з бізнесово-комерційної та економічної тематики в українській пресі більш наближені до стандартів ділового стилю. Вони характеризуються низьким ступенем емотивності, використанням відповідної професійної термінології, стереотипним характером образних виразів, котрі, як правило, являють собою мовні метафори або дещо підновлені крилаті фрази та образні кліше [3, с. 105]. Отже, перекладач часто змушений передавати повідомлення нейтральною лексикою, змінювати/спрощувати оригінальний образ, підлаштовуючи текст під норми української мови. Розглянемо на прикладах:

Англ.: *Though Mr Stringer's success in Hollywood may not qualify him to run a sprawling conglomerate that still derives the bulk of its revenues from electronics, a dose of foreign management might go down well at Sony* [11].

Укр.: *Можливо, успіх пана Стрінгера в Голівуді й не зробіть із нього успішного керівника неодоладного конгломерату, левова частка прибутків якого все ще припадає на продаж електроніки; утім ін'єкція іноземного менеджменту може піти на користь Sony.*

У наведеному прикладі бачимо одразу два стилістичні засоби: метафору та епітет. Метафорою є висловлювання *a dose of foreign management might go down well*, яке дослівно можна перекласти «доза іноземного менеджменту може добре засвоїтися». Слово *dose* «доза» використовується на позначення ліків, які пацієнт приймає за один раз; фразове дієслово *go down* використовується на позначення прийому ліків. Очевидно, обидва елементи підсилюють один одного і створюють яскраву картинку, у якій японська компанія *Sony* виступає як пацієнт, у якого не все в порядку зі здоров'ям: у статті мова йде про проблеми з управлінням компанії й неможливість узгодити роботу окремих підрозділів. Новий керманіч Говард Стрінгер, британо-американський бізнесмен з європейським підходом до ведення бізнесу, мав стати «ліками» для компанії. Як бачимо, дослівний переклад сприймається штучно, неприродно. Але сам образ є доволі універсальним і може бути збережений у разі заміни на метафору зі спорідненим значенням.

У цьому ж уривку бачимо епітет *sprawling*, який походить від дієслова *sprawl* «безладно розвиватися». Епітетом позначається іменник *conglomerate* «конгломерат». Зазначимо, що в статті мова йде про компанію, яка має активи в різних сферах виробництва, унаслідок чого цілі окремих її підрозділів суперечать одна одній, що зменшує прибуток *Sony*. Оскільки дослівно перекласти епітет неможливо, підбираємо шляхом заміни найближчий еквівалент. Слово «недоладний» в українській мові позначає щось, що має некрасиві форми, непропорційну будову, не є таким, як треба. Отже, смисл та образ оригіналу збережено.

Використання образних стилістичних засобів є продуктивним елементом у статтях різних видань:

Англ.: *“Spin-offs usually create huge value because a business goes from being the redheaded stepchild in a large company to a business being run for its own interests”, says Cornell* [12].

Укр.: «Спін-офф зазвичай набуває величезної цінності, оскільки бізнес більше не сприймається як бідний родич у великій сім'ї-компанії, а починає працювати у власних інтересах», – говорить Корнелл.

Як бачимо, в оригіналі мова йде про компанію спін-офф. Це вид створення нової компанії шляхом виокремлення її з материнської корпорації в самостійну організацію. Автор статті називає таку компанію *redheaded stepchild* досл. «рудий пасинок». Словосполучення походить з американської англійської та має доволі прозоре образне значення. Нерідна дитина в сім'ї часто приречена на зверхнє, зневажливе, а то й жорстоке ставлення з боку інших дітей, а подеколи й з боку названих батьків. Руде волосся – яскрава риса, яка відрізняє таку дитину з-поміж інших дітей, робить її інакшою, чужою ще більше, – лише уявний образ.

Оскільки в українській культурі, а отже, і в мові немає близького еквівалента, можна спробувати зберегти персоніфікацію, дещо змінивши образ, але зберігши асоціацію з родиною. Трансформація, що застосовується, – заміна.

Гумористичний ефект у досліджуваних статтях реалізується через гру слів, розкладання фразеологічної єдності, зевгму, алогізм. У поєднанні з розмовними елементами ці засоби створюють враження дружньої розмови, довірливої атмосфери під час висловлювання припущень автора щодо певної ситуації чи викладення прогнозів розвитку подій. Розглянемо на прикладах:

Англ.: *Generate Sucriere SA, a unit of French group Saint-Louis SA, currently owns 21% of Azucarera, and analysts suggested that the merger with Puleva might be a defensive move aimed at protecting the Spanish sugar group from the unwanted advances of the French* [13].

Укр.: Generate Sucriere SA, підрозділ французької групи Saint-Louis SA, зараз володіє 21% компанії Azucarera; аналітики вважають, що злиття з Puleva може бути захисним маневром, який забезпечить іспанську цукрову групу від небажаних зазіхань з боку французів.

У наведеному уривку мова йде про іспанську компанію-виробника цукру *Azucarera*, керівництво якої погодилося на злиття з іншою іспанською компанією *Puleva*; у протилежному випадку компанія могла стати жертвою французької групи *Generate Sucriere SA*, якій і так належить 21% компанії. У тексті бачимо словосполучення *unwanted advances*, яке й зараховуємо до гри слів. Іменник *advances* – багатозначний, може перекладатися залежно від контексту: 1) просування, рух уперед; 2) наступ; 3) прогрес; успіх; 4) зростання (цін); просування (по службі) 5) аванс; 6) загравання, спроби зав'язати дружбу.

У тексті іменник реалізується у двох із наведених значеннях: «наступ» і «загравання». Перше значення зумовлене широким контекстом, оскільки мова йде про бажання однієї компанії придбати іншу, отже, відбувається своєрідний «наступ» однієї компанії на іншу. Друге значення обґрунтоване словом *unwanted*, яке формує з іменником *advances* сталє словосполучення «небажане залицяння» й іменником *the French* «французи», який підсилює друге значення на рівні асоціацій: Франція – країна кохання, французи – неперевершені коханці.

У запропонованому нами перекладі зберегти гру слів не вдається, оскільки в українській мові нам не вдалося знайти багатозначний відповідник до іменника *advances*. Крім того, уважаємо, що перше значення є обов'язковим для збереження, а грою слів можна пожертвувати. Стилістичні норми української мови часто вимагають проведення подібної нейтралізації, тому вважаємо такий переклад можливим. Перекладацька трансформація для передачі гри слів – конкретизація, оскільки

значення іменника звужується. Саме внаслідок використання конкретизації зберегти гру слів не вдається.

Перейдемо до прикладу з іншої статті:

Англ.: *And Mr Stringer brought new management into the movie division and enjoyed bumper worldwide success with the Spiderman films, among others* [11].

Укр.: Пан Стрінгер запровадив новий стиль керівництва в кінематографічному підрозділі й зірвав касу у світовому прокаті фільмами про Спайдермена й не тільки.

Наведений уривок знаходимо в статті про нового керманіча компанії *Sony*, від якого очікували значних змін у менеджменті. Європейський стиль керівництва приніс певні результати у вигляді успіхів компанії в кіно індустрії. Гра слів полягає у використанні багатозначного слова *bumper*, що в наведеному контексті має такі значення: 1) переповнена глядачами зала; 2) щось величезне; 3) (рекламна) пауза. Перше значення є основним, оскільки передусім мається на увазі успіх фільмів серед глядачів усього світу, який частково став результатом змін у керівництві компанії. Друге значення є результатом першого й підсилюється словом *worldwide* «досл. всесвітній». Третє значення зумовлене відношенням описуваної ситуації до кіноіндустрії загалом, а також тим, що успіхи пана Стрінгера в керівництві *Sony* були, на думку багатьох експертів, лише тимчасовими, тобто створювали короткочасну паузу між затяжними періодами невдач.

Оскільки перше значення є найважливішим із трьох, зберігаємо в перекладі саме його. Гру слів під час такого перекладу буде втрачено, проте розмовність фрази «зірвати касу» дещо компенсує стилістичну втрату. Уважаємо такий варіант можливим, адже за спостереженням дослідників, мова українських періодичних видань останнім часом у річиці загальної тенденції до орозмовлення літературного стандарту української мови зазнала помітної демократизації [3, с. 92].

Приклади використання розмовної лексики зустрічаються доволі часто, незалежно від автора чи видання. У наведеному уривку бачимо одночасне використання гри слів і розмовної лексики:

Англ.: *The international food unit also is suffering indigestion from a recent binge on European candy companies* [14].

Укр.: Міжнародний харчовий підрозділ також страждає через поглинання європейських кондитерських компаній, що масово відбувалося останнім часом.

У статті мова йде про харчовий підрозділ міжнародної компанії *Philip Morris*, який останнім часом має фінансові проблеми. Однією з причин назване поглинання декількох кондитерських компаній Європи. Керівництву важко збалансувати роботу підприємства. Гра слів у наведеному уривку комплексна і складається з двох опорних слів: *indigestion* і *binge*. Слово *indigestion* використовується в значенні «розлад травлення, незасвоєння їжі», яке зумовлене макро- та мікроконтекстом, адже мова йде загалом про харчову промисловість і зокрема про кондитерські компанії. Друге значення терміна «складнощі, розлад у роботі компанії» є ситуативним і переносним.

Друге слово, що формує гру слів, – *binge* – має в словнику помітку «розмовне» й використовується на позначення зловживання алкоголем, їжею чи іншими речовинами. Слово, як правило, демонструє негативне ставлення мовця до описуваного явища. Буквальне значення лексеми актуалізується через мікроконтекст і загально описувану ситуацію. У переносному

значенні лексема позначає надмірну кількість малих європейських компаній, які поглинуті конгломератом протягом короткого відрізка часу. Унаслідок цього компанія має проблеми в роботі.

У перекладі зберегти гру слів не вдається, оскільки дослівний переклад, завдяки якому можна було б зберегти образність оригіналу, є неприйнятним для стилістики українського науково-популярного тексту. Яскраві художні образи оригіналу передано більш нейтральною лексикою, за винятком персоніфікації «підрозділ страждає». Перекладацькі трансформації – часткове вилучення (*indigestion*) та експлікація (*binge*).

Звернімо увагу на використання розмовної лексики в іншому реченні:

Англ.: *Sony has ditched its chief executive and brought in the head of its American division to run the media and electronics conglomerate* [11].

Укр.: *Sony* позбулася свого старого виконавчого директора, замість якого керувати всім медіаелектронним конгломератом тепер буде голова американського підрозділу компанії.

В оригіналі бачимо багатозначне дієслово *ditch*, яке в словниках позначається як розмовне й перекладається як «позбутися; відшити; покинути (когось)». Використання розмовної лексики в цьому разі створює яскравий образ, адже на ньому побудовано персоніфікацію: компанія *Sony* представляється у вигляді легковажної жінки, яка покинула одного чоловіка замість іншого. Автор одразу створює для повідомлення легку, невимушену атмосферу, подає новину не як дещо трагічне чи неприємне, а як щось стандартне, зрозуміле й близьке кожному читачеві. Уважаємо, що загальний зміст і стилістику повідомлення можна зберегти, використовуючи майже дослівний переклад.

У наступному прикладі також бачимо розмовний елемент:

Англ.: *A survey this week of chief executives by Goldman Sachs found European bosses even more upbeat than their peers in America* [15].

Укр.: Дослідження, проведене на цьому тижні компанією *Goldman Sachs* (укр. Голдман Сакс), продемонструвало, що керівники корпорацій в Європі ще більш позитивно налаштовані, ніж їхні колеги в Сполучених Штатах.

Тут розмовним словом є прикметник *upbeat* «оптимістично налаштований, у гарному гуморі». Лексема створює атмосферу невимушеного, дружнього спілкування, апелює до позитивних емоцій читача. Якщо в бізнесі все складається добре, компанії процвітають, акціонери отримують прибутки, можна розслабитися й відпочити. У мовленні такий ефект реалізується саме через використання розмовної лексики. В українському перекладі вважаємо збереження такої стилістики недоречним, адже використання розмовної лексики може сприйматися як недбале та/або непрофесійне ставлення до роботи. Тому використовуємо нейтральний відповідник.

Висновки. Специфіка відтворення стилістичних засобів у публіцистичних та інформаційних статтях полягає в можливості меншою мірою зберігати стилістичні засоби (порівняно з художнім текстом), адже норми англійської та української мови тут не збігаються. Отже, можна запропонувати такі способи перекладу стилістичних засобів у статтях з економіки:

– образні стилістичні засоби (метафора, персоніфікація, епітет) відтворюються: 1) стилістичним засобом з ідентичним образом (дослівний переклад); 2) стилістичним засобом

із подібним/близьким образом (заміна/генералізація/конкретизація); 3) стилістичним засобом з іншим образом (заміна); 4) іншим стилістичним засобом (заміна); 5) нейтральною лексикою з приблизним значенням (заміна); 6) нульовим відповідником (вилучення);

– стилістичні засоби для створення гумористичного ефекту (гра слів, зевгма, алогізм, розкладення фразеологізму) відтворюються: 1) тим самим стилістичним засобом зі збереженням гумористичного ефекту й загального смислу (дослівний переклад); 2) іншим стилістичним засобом зі збереженням гумористичного ефекту (заміна); 3) іншим стилістичним засобом без збереження гумористичного ефекту (компенсація); 4) нейтральною лексикою зі збереженням смислу (дослівний переклад/заміна/експлікація); 5) нульовим відповідником (вилучення);

– розмовні одиниці відтворюються: 1) розмовними одиницями з ідентичним значенням (дослівний переклад); 2) нейтральною лексикою з ідентичним значенням (заміна/конкретизація/генералізація/експлікація); 3) іншим стилістичним засобом (компенсація); 4) нульовим відповідником (вилучення).

Серед перспектив – дослідження стилістики заголовків статей бізнесово-комерційної тематики й розроблення рекомендацій щодо їх перекладу; аналіз публіцистичних/науково-популярних статей за іншими напрямками життєдіяльності людини й проведення контрастивного аналізу отриманих результатів.

Література:

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця : Нова книга, 2001. 302 с.
2. Кухаренко В.А. Практикум зі стилістики англійської мови. Вінниця : Нова книга, 2000. 160 с.
3. Дубенко О.Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2005. 224 с.
4. Лут К.А., Рябова К.К. Репрезентація аргументативності в англійських наукових текстах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2018. № 35. Том 2. С. 24–27.
5. Пампура С.Ю. Мова англійських газетних заголовків: особливості перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. № 41. Том 2. С. 157–159.
6. Кучерова О.О. Плани змісту та повідомлення британського газетного новинного дискурсу (початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Львів, 2005. 21 с.
7. Боднар С.В. Мовні й соціокультурні особливості англійського економічного дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2015. № 19. Том 1. 2015. С. 24–27.
8. Лут К.А. Аргументативність англійського економічного дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2014. Вип. 8. Том 1. С. 133–135.
9. Лут К.А. Жанрова типологія англійського економічного дискурсу. *Нова філологія : збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ*, 2012. Вип. 49. С. 133–136.
10. Кланцакова А.Ю. Метафора в структурі економічного дискурсу: опыт комплексного исследования: На материале английского языка : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Иркутск, 2003. 181 с.
11. Can Stringer Stop Sony Malfunctioning? *The Economist*. 2005. URL: <https://www.economist.com/unknown/2005/03/08/can-stringer-stop-sony-malfunctioning>.

12. Hidden Value Let Loose. *The New-York Times*. 2005. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2005-11-13/hidden-value-let-loose>.
13. Azucarera Agrees To Acquire Puleva In 590 Million Deal. *The Wall Street Journal*. 2000. URL: <https://www.wsj.com/articles/SB97224503645143515>.
14. Philip Morris Will Cut 2,500 Jobs, Plans \$630 Million Pretax Charge. *The Wall Street Journal*. 1997. URL: <https://www.wsj.com/articles/SB881677702439932500>.
15. Business Is Booming Almost Everywhere. *The Economist*. 2005. URL: <https://www.economist.com/business/2005/02/10/a-world-awash-with-profits>.

Berezhna M. Translation of stylistic devices in economic articles

Summary. The article deals with the ways of rendering of the main stylistic devices in economic articles when translating from English into Ukrainian. Authors of works devoted to the translation of popular science and journalistic articles on economics mainly focus on ways of translating terms and bypass stylistic means. I believe that such units are the means of emotional influence on the reader; therefore, they must be reproduced in translation completely, partially or their loss should be compensated. The obtained results demonstrate that the stylistic norms for popular science and journalistic

articles in the compared languages do not coincide: where Ukrainian is precise, neutral and objective, English allows the use of: 1) figurative stylistic means, 2) means of creating a humorous effect, 3) colloquial vocabulary. Imaginative devices make the described phenomenon more expressive, vivid, with elements of exaggeration. The humorous effect is achieved due to the application of pun, decomposition of phraseological units, zeugma and nonsense of non-sequence. In combination with colloquial elements, these stylistic devices create the impression of a friendly conversation, a confidential atmosphere when the authors express their assumptions regarding a specific situation or make forecasts about the development of events. In translation, figurative stylistic devices and means of creating a humorous effect are rendered by identical, close or any other means, neutral vocabulary while preserving the general meaning of the message or by no equivalent at all. Colloquial words, as a rule, do not retain their stylistic coloring and are translated by neutral vocabulary with a close meaning, or omitted. Despite the fact that neutral equivalents do not fully convey the meaning of the original message, they can be considered in most cases as being successful options, since the norms of the Ukrainian language are more severe about the usage of conversational elements.

Key words: translation, metaphor, personification, play on words, nonsense of non-sequence, colloquial words, article on economics, popular scientific article, publicist article.

*Берченко Ю. О.,**студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету**Вінниченко М. Ю.,**асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОЛЬОРОНАЙМЕНУВАННЯМ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядаються фразеологізми з кольоронайменуваннями та їх функціональні особливості в публіцистичних текстах німецької мови. Значна кількість досліджень присвячується вивченню кольорів, що входять до складу фразеологізмів. Кольори є віддзеркаленням мовної картини світу, за допомогою якої носії мови сприймають дійсність. Кольороназви часто стають складниками фразеологізмів, які широко використовуються в публіцистичному стилі німецької мови. Науковці визначають фразеологізм як стале словосполучення, яке є неподільним за своїм значенням. Фразеологізми здавна вважаються однією зі специфічних рис кожної мови. Вони значно виразніше, ніж інші слова, розподіляються в певних структурно-функціональних стилях, показуючи свою належність до кожного з них, а також до сфери усного чи писемного мовлення, мають більш яскраве експресивне чи емоційне забарвлення. У публіцистиці фразеологізми використовуються для урізноманітнення авторського мовлення. Фразеологізми роблять текст більш емоційним та експресивним. Вони є важливим складником у побудові публіцистичного тексту, оскільки виконують оцінну, емоційно-експресивну, номінативну та прагматичну функції. Розкрито поняття «фразеологізм». Установлено, що фразеологізми з кольоронайменуваннями часто зустрічаються в публіцистичному стилі й виконують такі функції: оцінну, емоційно-експресивну, номінативну та прагматичну. Також проаналізовано фразеологізми з кольоронайменуваннями в німецькомовних публіцистичних статтях. Зроблено висновок, що фразеологізми з кольоронайменуванням у публіцистичному стилі німецької мови використовуються для підкреслення експресії, привертання уваги та спонукання читача до прочитання статті. У перспективі подальшого розгляду й дослідження теми доцільно дослідити й проаналізувати більше фразеологізмів з кольоронайменуванням у публіцистичному стилі німецької мови та встановити їх функціональні особливості, а також розглянути й проаналізувати фразеологізми з кольоронайменуваннями в публіцистичному стилі української мови, установити їх функціональні особливості та порівняти з німецькими фразеологізмами з компонентом кольоронайменування, визначити спільні й відмінні риси.

Ключові слова: фразеологізм, кольоронайменування, функція, функціональні особливості.

Постановка проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових праць, на присвячену фразеологізмам, вони досі продовжують досліджуватися науковцями, адже з'являються нові

та змінюють своє значення вже наявні фразеологізми. Кольоронайменуванням також присвячено достатню кількість наукових робіт, оскільки вони є однією з найбільш цікавих для дослідження тематичних груп слів у різних мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням фразеології займалися такі науковці, як О. Потебня, Ф. Буслаєв, І. Срезневський, П. Фортунатов, О. Бабкін, В. Архангельський. Дослідженню кольороназв також присвячували роботи такі науковці, як О. Василевич, Н. Бахліна, Н. Пелевіна, В. Москович, Ж. Соколовська, Р. Фрумкіна, Л. Ковбасюк, Г. Капніна. Але, незважаючи на велику кількість робіт, функціональні особливості фразеологізмів з кольоронайменуванням у публіцистичному стилі німецької мови залишаються цікавими для досліджень.

Мета статті полягає в установленні функціональних особливостей фразеологізмів з кольоропозначенням у публіцистичному стилі німецької мови.

Поставлена мета зумовила вирішення таких завдань:

- 1) розкрити поняття «фразеологізм»;
- 2) установити, які функції виконують фразеологізми в публіцистичних текстах.

Виклад основного матеріалу. Натепер вивченню фразеологізмів присвячено велику кількість наукових праць, оскільки фразеологічний склад мови постійно поповнюється. Значна кількість досліджень присвячується вивченню кольорів, що входять до складу фразеологізмів. Спостерігаючи історичний розвиток різних культур світу, можна помітити, що кольори відіграють важливу роль у житті різних народів. У ході історії в різних культурах сформувалися різні ставлення до того чи іншого кольору, його символізм, сфери застосування, пов'язані з ним асоціації, а з особистого досвіду в людини формується власне сприйняття кольору [2]. Кольори є віддзеркаленням мовної картини світу, за допомогою якої носії мови сприймають дійсність. Кольороназви часто стають складниками фразеологізмів, які широко використовуються в публіцистичному стилі німецької мови. Науковці визначають фразеологізм як стале словосполучення, яке є неподільним за своїм значенням. Фразеологізми здавна вважаються однією зі специфічних рис кожної мови. Вони значно виразніше, ніж інші слова, розподіляються в певних структурно-функціональних стилях, показуючи свою належність до кожного з них, а також до сфери усного чи писемного мовлення, мають більш яскраве експресивне чи емоційне забарвлення [1]. У публіцистиці фразеологізми

використовуються для урізноманітнення авторського мовлення. Фразеологізми роблять текст більш емоційним та експресивним. Вони є важливим складником у побудові публіцистичного тексту, оскільки виконують оцінну, емоційно-експресивну, номінативну та прагматичну функції.

Науковець А. Марковська в дисертації визначила такі прагматичні функції фразеологічних одиниць сучасної німецькомовної преси:

1. Зацікавлення читача.
2. Утримання уваги.
3. Підкреслення важливої інформації, тобто «логічного наголосу».
4. Неоднозначність формулювання (полісемія змісту).
5. Завуальювання інформації.
6. Вираження авторської оцінки.
7. Здивування читача.
8. Створення образної та експресивної виразності.
9. Функція виклику емоцій у читача.
10. Змішана функція (поєднання та взаємозв'язок декількох функцій однієї фразеологічної одиниці преси в тексті) [3].

У німецькій мові кольороназва *schwarz* уживається або на позначення чорного кольору, або для опису чогось негативного. Так і у фразеологізмах із цією кольороназвою: *Schwarz sehen – бути несиміттом*. У реченні “*Junge Klimaaktivisten sehen schwarz, wenn es um ihre Zukunft geht*” фразеологізм *Schwarz sehen* показує негативний настрій активістів щодо їхнього майбутнього. Тому фразеологізм передусім використовується для підсилення експресивності та привертання уваги читача до проблеми. Крім того, це речення є підзаголовком статті, тому фразеологізм також зацікавлює та утримує увагу читача. *Die schwarze Liste – чорний список*. У реченні “*Schließlich wisse man nicht, ob die US-Regierung die schwarze Liste irgendwann einfach wieder herausholt*” фразеологізм *die schwarze Liste* виконує номінативну функцію, оскільки чорний список означає список або перелік людей чи організацій, яким заборонено здобуття певних привілеїв, доступ до певних послуг тощо. *Schwarzer Tag – чорний день*. У реченні “*Ein schwarzer Tag für Joe Biden*” фразеологізм *schwarzer Tag* зацікавлює читача та спонукає його до прочитання статті. *Schwarze Zahlen – витрати, прибуток*. У реченні “*Eine höhere Effizienz und die Beitragsanpassung zusammen sorgen dafür, dass der ADAC finanziell gut aufgestellt ist und 2020 schwarze Zahlen schreiben kann*” фразеологізм *schwarze Zahlen* виконує номінативну функцію та привертає увагу читача. *Schwarz ärgern – сильно розізтуми*. У реченні “*Auf dass die Fahrer in mitternachtsblauen, klatschmohnroten oder schnellkochtopfsilbernen Karossen sich entweder schwarz ärgern, oder – besser noch – gelb vor Neid werden*” фразеологізм *schwarz ärgern* уживається для вираження експресії.

Використання фразеологізму *schwarz auf weiß* у заголовку “*Schwarz auf Weiß*” привертає увагу читача і спонукає його до читання статті, адже лише з одного заголовка не зрозуміло, про що буде йти мова в статті.

Найчастіше в публіцистичних статтях зустрічається кольороназва *rot* у складі фразеологізму *rote Zahlen* – дані, що показують дефіцит балансу, борги, витрати в наступних реченнях: *Um die endgültige Höhe der Start-Investition und um die roten Zahlen von “Publik” wird sich künftig allerdings eine Sonder-Kommission der Bischöfe kümmern; Doch noch immer steckt das Unternehmen in den roten Zahlen; Im vergangenen Jahr hat sich der Umsatz zwar auf 1,46 Milliarden Euro wie erwartet mehr als*

verdoppelt, doch das Berliner Start-up schreibt weiter rote Zahlen; Nach drei Jahren und mit insgesamt 45 Millionen Mark in den roten Zahlen, so ließ er seinen Redaktions-Direktor Hamilton an die “Times”-Belegschaft schreiben, “will niemand fortfahren, Geld in diesem Ausmaß hineinzugießen”. Фразеологізм *rote Zahlen* виконує номінативну функцію та привертає увагу читача.

Кольороназва *grün* зустрічається у фразеологізмі *grünes Licht* – зелене світло (дозвіл щось робити). У заголовках “*Grünes Licht für Fantasie*”, “*Grünes Licht für die Freiheit*” фразеологізм *grünes Licht* виконує номінативну функцію, а також зацікавлює читача тим, чому ж саме дали зелене світло. *Auf keinen grünen Zweig kommen* – не досягти успіху. У реченні “*Es gibt diese Getränke, die kommen imagemäßig auf keinen grünen Zweig*” фразеологізм *auf keinen grünen Zweig kommen* використовується для вираження експресії та для звертання уваги читача. *Alles im grünen Bereich* – усе під контролем, усе в порядку, усе в нормі. У заголовку “*Alles im grünen Bereich*” фразеологізм виконує номінативну функцію, привертає увагу читача та спонукає до прочитання. Заголовок із використанням фразеологізму в питальному реченні “*Alles im grünen Bereich?*” також виконує номінативну функцію й використовується для привертання уваги читача та спонукання до прочитання.

Кольороназва *gelb* у складі фразеологізмів на позначення заздрощів *der gelbe Neid* – чорна заздрість; *gelb vor Neid* – позеленіти від заздрощів. У реченні “*Auf dass die Fahrer in mitternachtsblauen, klatschmohnroten oder schnellkochtopfsilbernen Karossen sich entweder schwarz ärgern, oder – besser noch – gelb vor Neid werden*” автор не просто так вирішує використати фразеологізм із колоронімом *gelb*, оскільки в статті йде мова про машину жовтого кольору, тому фразеологізм *gelb vor Neid* уживається для підкреслення експресії.

Кольороназва *blau* зустрічається у фразеологізмі *blauer Montag*. У заголовку “*Ewiger blauer Montag*” фразеологізм виконує номінативну функцію та заохочує читача до прочитання статті.

Висновки. Отже, дослідженню фразеологізмів і кольороназв присвячено велику кількість наукових робіт. Та незважаючи на це, деякі теми досі залишаються не розкритими. У статті зазначено, що фразеологізм – це стале словосполучення, яке є неподільним за своїм значенням. У німецькомовних публіцистичних текстах фразеологізми з кольороназв можуть виконувати оцінну, емоційно-експресивну, номінативну та прагматичну функції. Найчастіше фразеологізми з кольороназвою в публіцистичному стилі німецької мови використовуються для підкреслення експресії, привертання уваги та спонукання читача до прочитання статті.

Отже, незважаючи на велику кількість робіт із цієї теми, фразеологія досі залишається актуальною, оскільки вона постійно поновлюється новими фразеологізмами й новими значеннями вже відомих.

Література:

1. Каленич В. Функціонально-стилістичні параметри фразеологічних одиниць у газеті «Україна молода». *Стиль і текст*. 2012. Вип. 13. С. 93–99.
2. Лазуткіна Ю.А. Переклад кольористичних гештальт-образів української та німецької поезії : наукова робота. Київ, 2017. 42 с.
3. Марковська А.В. Прагмалінгвістичні особливості фразеологізмів сучасної німецькомовної та україномовної преси : дис. ... канд. філол. наук. Миколаїв, 2011.

Berchenko Yu., Vinnichenko M. Functional features of phraseological units with colour naming in journalistic style in German language

Summary. The article is devoted to the research of the functional features of phraseological units with colour naming in journalistic style in German language. A considerable amount of research is devoted to the study of the colors that are part of phraseology. Colors are a reflection of the linguistic picture of the world through which native speakers perceive reality. Color names often become part of phraseologisms that are widely used in the non-fiction style of the German language. Scientists define phraseology as a stable phrase that is indivisible in its meaning. Phraseologisms have long been considered one of the specific features of each language. They are much more distinctive than other words, distributed in certain structural and functional styles, showing their belonging to each of them, as well as to the sphere of oral or written speech, have a brighter expressive or emotional color. In journalism, phraseologisms are used to diversify authorial speech. Phraseologisms make the text more emotional and expressive. They are an important component in the construction of a nonfiction because they

perform evaluative, emotional, expressive, nominative and pragmatic functions. The term “phraseological unit” is revealed. It is specified that phraseological units with colour naming often occur in the journalistic style and perform the following functions: evaluative, emotional-expressive, nominative and pragmatic functions. We have also analyzed the phraseological units with colour naming in the German-speaking journalistic articles. It is concluded that phraseological units with colour naming in the journalistic style of the German language are used to emphasize expression, attract attention and encourage the reader to read the article. In the perspective of further review and research of this topic, it is advisable to search and analyze more phraseological units with colour naming in the journalistic style of the German language and specify their functional features. And also to review and analyze phraseological units with colour naming in the journalistic style of the Ukrainian language, to specify their functional features and compare them with German phraseological units with colour naming, to specify common and distinctive features.

Key words: phraseological unit, colour naming, function, functional features.

*Беценко Т. П.,**доктор філологічних наук, професор,**професор кафедри української мови і літератури**Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

ФЕНОМЕНИ ЖАНРУ ДУМИ

Анотація. У статті засвідчено спробу з'ясувати визначальні феноменальні ознаки народного героїчного епосу. До таких характеристик зараховано походження жанру думи; походження терміна «дума»; час виникнення героїчного епосу; творці дум; тематику і класифікацію дум; мову творів героїчного епосу; виконавці думового епосу. Окреслено зміст запропонованих ознак думового дискурсу. У загальних рисах засвідчено природу жанру. Дискусійним є питання про генезу дум. Серед учених чітко виокремилися три погляди на походження дум. Одні вчені схильні вважати, що ці твори народного походження, інші – книжного, ще інші – книжно-народного (однаковою мірою). На наш погляд, можна додати ще одне міркування: думи є творами народними, проте такими, що містять книжні елементи – своєрідні «вкраплення», що їх додавали виконавці. Очевидно, неправомірно буде вважати, що це твори книжні, оброблені на народний лад, спрощені тощо (хибне припущення!). Підставою для таких висновків слугують спостереження за мовою дум. Твори, що об'єднані жанром думи, дещо неоднорідні за тематикою та часом виникнення. Вони містять як мотиви голосіння (туги, жалю, плачу), так, безперечно, і мотиви героїки (оспівування подвигів, звитяг захисників народу, ідеалізацію козацької лицарської відваги), трагічності (оплакування смерті захисників), моральності (етики) (повчання, як жити, не порушуючи християнських норм моралі). Першими виконавцями дум, можливо, були їх творці. Микола Підгорбунський слідом за М. Сумцовим розглядає витоки кобзарів, лірників і бандуристів із байнів, скоморохів; нові музики – кобзарі, за М. Підгорбунським, з'явилися в татарське та польське лихоліття; у народі їх уважали характерниками, що вміли матеріалізувати свою уяву. У козацьку добу це були віщуни, лікарі, войовники, мандрівні музики, які вели свій початок від загонів, що супроводжували загоны князівських ратників.

Ключові слова: жанр думи, народний героїчний епос, походження народних дум, генеза дум.

Постановка проблеми. Унікальною перлиною народно-пісенної культури українців визнано думи. За переконаннями вчених, із цим жанром, як ні з яким іншим, пов'язано чимало «темних місць» і дискусійних питань. Сьогодні є потреба узагальнити міркування дослідників, означивши феномени національного героїчного епосу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як один із жанрів фольклору, думовий епос у різних аспектах привертав увагу таких дослідників, як М. Максимович, М. Лисенко, Ф. Колесса, П. Житецький, М. Рильський, Г. Нудьга, С. Грица та ін. Збиранням та осмисленням феномену дум займалися зарубіжні вчені – російські (Ф. Буслав, О. Міллер, О. Веселовський та ін.), хорватські (В. Ягич), польські (М. Грабовський, М. Касян, Ч. Нейман), французькі (А. Рамбо, А. Ходзько, М. Шеррер),

англійські (В. Морфіл), німецькі (Ф. Боденштедт, Й. Гейдер, П. Дільс, П. Кремер), італійські (Д. Чамполі). Інтерес до жанру думи постійний і невичерпний.

Мета статті – означити домінанти, що становлять феноменальність думового епосу. Основне завдання – з'ясувати основоположні чинники феноменальних характеристик українських народних дум.

Виклад основного матеріалу. Із жанром думи пов'язують низку феноменальних ознак, положень, дискусійних пріоритетів, що чітко закріпилися за останнім і слугують показниками його унікальності, оригінальності, автентичності.

Дефініція жанру «дума». Думу в основному визначають як «жанр (вид) суто українського речитативного стилю народного героїчного ліро-епосу, який виконували мандрівні співці-музики: кобзарі, бандуристи, лірники в Центральній і Лівобережній Україні» [12, с. 218]. Подане визначення не є остаточним. М. Дмитренко зазначає, що термін «дума» потребує уточнень, доповнень, і пропонує таке розгорнуте формулювання: «Українські народні думи – це епічні монументальні словесно-музичні твори героїчного, соціально-побутового характеру, що відображають модус художнього мислення козацької доби, бароко та кульмінаційний етап формування національної самосвідомості етносу, ідеї державності; мають астрофічну будову, вільний віршовий розмір (від шести до сімнадцяти і більше складів у рядку, рядки об'єднані в уступи), переважно паралельне дієслівне римування. Думи, як правило, виконують експресивним імпровізованим у межах традиції соло-речитативом (мелодекламацією) – під супровід гри на кобзі або бандурі, рідше – лірі» [16, с. 15].

Походження терміна дума. Загалом термін «дума» на означення стильової відмінності великих епічних полотен від пісні ввів в українську фольклористику М. Максимович у збірнику «Малороссийские песни» (Москва, 1827). У передмові до наступного збірника – «Украинские народные песни» (Москва, 1834) – учений докладно розтлумачив його сутність: «Думи – це співі, що виключно належать бандуристам. Від пісень вони відрізняються характером більш оповідним, вільним розміром, що полягає у невизначеній кількості тонічних стоп, хоча іноді (за ліричним характером української поезії) вони уподібнюються до пісні: тоді й набувають сталого пісенного розміру, їх вірші майже завжди римовані. Зміст у більшій частині історичний» [13, с. 2]. Першу згадку про думи знайшли в польського історика Сарницького під 1506 р. Дослідник повідомляє, що в битві валахами полягли два брати Струси, про яких ще й досі (на початку 16 ст.) співали сумні пісні, що їх українці називають думами; у селах такі пісні виконували в супроводі кобзи.

До XIX ст. термін «дума» не мав однозначного тлумачення. На позначення дум у їх сучасному розумінні вживали терміни

«козацький епос», «козацькі пісні» (Н. Кононенко) [11, с. 30], «козацькі псалми» (С. Грица) [Грица, 1979], також їх «називали «поважними, святими піснями» (О. Грабович) [3, с. 32], «лицарськими піснями», «піснями про старовину», «невольницькими плачами» (С. Мишанич), «козацькими притчами», «запорозькими псалмами» (А. Іваницький).

Час виникнення дум. Своєрідним, знаковим є час появи героїчного епосу на теренах нашої історико-культурної дійсності. Час виникнення цього жанру (XV ст.) збігається з активізацією національного самоусвідомлення українців. В основі дум – історичні реалії XV–XVII ст.: страждання українських полонених у татарсько-турецькій неволі; героїзація перемог українських козаків-лицарів. Тексти дум зберігають пам'ять про історичні події, найзагальнішу інформацію про часовий і просторовий континуум змальовуваної події, конкретних їх учасників, про побутові й соціальні умови українців (думи на соціально-побутові теми). Крім фактуального зрізу, мова народних дум відбиває емоційно-почуттєвий зміст висловленого.

За припущеннями С. Грици, думи виникли в 16–17 ст., тобто в такий період у житті українського народу, який є важливою віхою «його розвитку як народності й нації, активного діалогу з іншими етносами в драматичних і миролюбних ситуаціях – воєн і примирень» [5, с. 69]. У жоден із попередніх періодів своєї історії Україна не знала таких активних контактів з іншими державами, як у названій, – з Польщею, Росією, Туреччиною, Кримським ханством, Австрією, Швецією, спорадично з Францією, Італією, Іспанією. Вершину розквіту жанр думи здобув у 17 ст.

Походження дум. Дискусійним є питання про генезу дум. Серед учених чітко виокремилися три погляди на походження дум. Одні вчені схильні вважати, що ці твори – народного походження, інші – книжного, ще інші – книжно-народного (однаковою мірою). На наш погляд, можна додати ще одне міркування: думи є творами народними, проте такими, що містять книжні елементи – своєрідні «вкраплення», що їх додавали виконавці (можливо, у процесі виконавської практики, у ході появи варіантів дум, як свідчення генези жанру!). Очевидно, неправомірно буде вважати, що це твори книжні, оброблені на народний лад, спрощені тощо (хибне припущення!). Підставою для таких висновків слугують спостереження за мовою дум.

Ще П. Житецький порушив таку надзвичайно важливу проблему, як походження дум. У результаті спостережень він дійшов висновку, що цей жанр українського фольклору виник під впливом писемності, шкільної літератури. Тому в думках засвідчено самобутні, оригінальні форми поетичної творчості, народні за світоглядом і мовою, водночас книжні за особливим складом думки й способами її вираження, пор.: «У мові та поетичному стилі дум виразно виступає книжний лад мови, який свідчить, що літературна діяльність українських письменників не минула без сліду для народної свідомості» (П. Житецький) [8, с. 2].

Дослідник С. Сфремов уважав, що думи, «безперечно, повиходили з кругів письменних, до народу близьких – од школярства, дяків-піворізів, інтелігентного козацтва, – але так поцілило, сказати б, у саму душу народню, що втратили всі свої індивідуальні риси, обшліхтувавшись на найкращі, може, зразки, народної творчості» [6, с. 303].

Природу народних дум Ф. Колесса пов'язував із голосіннями. Визначальними щодо цього твердження можуть бути, на думку автора, «досліди над поетичним стилем дум» [10, с. 31].

«Важна роль, яку відіграють у думках традиційні схеми оповідання та епічні повторення й формули, засвідчують понад усякий сумнів про усну техніку їх складання й передачі», – зазначає Ф. Колесса, а типові закінчення дум «можна вважати їх найдавнішими частинами», що дають цінні вказівки щодо наверхування й групування дум [10, с. 33]. Не погоджується Ф. Колесса з поглядами П. Житецького на залежність дум від віршової літератури XVII–XVIII ст.: «... думи не є на половину народними, а на половину книжними складаннями».

Розвиваючи твердження Ф. Колесси, Наталія Кононенко обґрунтовує витоки дум із голосінь. Дослідниця, визнаючи близькість дум до релігійних творів, доходить висновку, що думи – це «поминальні молитви» [11, с. 30].

Наведені вище факти, думки, зауваження тощо дають підстави визнавати, що мова народних дум містить як народне, так і книжне начала. Мова дум в основі дійсно народна; домінують загальноживані елементи, почасти трапляються розмовні одиниці тощо. Разом із тим у мові дум актуалізовано значний корпус книжних одиниць, зокрема релігійних термінів, що свідчить про вплив релігійних джерел на формування думового текстового континууму.

Творці дум. Питання про творців дум остаточно не розв'язане й, напевне, таким залишиться назавжди. Воно тісно співвіднесене з питанням про походження жанру.

Існує багато здогадів і припущень, у якому середовищі з'явилися думи й хто був їх першим (!) творцем і виконавцем. Найпоширеніші міркування, що зародилися думи в козацькому середовищі; їх творили та виконували козаки (можливо, ті, що були покалічені й не могли брати участь у бойових сутичках); вони йшли попереду війська і грою та співом заохочували побратимів до боротьби. За іншим здогадом, думи склали освічені люди, причетні до духівництва, тощо.

Стосовно цього доречно навести гіпотезу М. Марченка, що, можливо, творцями дум були члени братств при монастирях [14, с. 127] – освічені особи, вихідці з народних мас, які добре знали фольклорні твори й разом із тим житійну літературу, Біблійне вчення. Тому мова дум, що, без сумніву, в основі народна, позначена впливом книжних (релігійних) пам'яток. Загадкою залишається те, звідки з'явився релігійний компонент у лінгвопросторі героїчного епосу.

П. Куліш, В. Перетц, А. Малинка, Ф. Колесса, О. Апанович загалом уважали, що творцями та виконавцями героїчного епосу були вихідці з козаків-воїнів, потім від них перейняли мистецтво співу незрячі музиканти. П. Житецький припускав, що творцями дум були убогі каліки, освічені особи. М. Сумцов висловлював здогад, що перші вчителі козаків-бандуристів були серби та болгари, на підставі близькості українських, сербських і болгарських пісень і мелодій.

Тематика жанру. Українські народні думи – це усні поетичні твори епічного характеру, у яких відображено визначальні сторінки історичного життя народу, його боротьба з ворогами, «оспівані найхарактерніші історичні події й особи, а часто й невідомі герої, але всі вони зберігають головні риси епохи» [14, с. 190]. За тематикою думи відмінні. Кожна дума – закінчена вичерпна оповідь. Умовно (уже в пізніший час) збирачі та дослідники дум дали їм назви – «Олексій Попович», «Буря на Чорному морі», «Маруся Богуславка» тощо.

Твори, що об'єднані жанром думи, дещо неоднорідні за тематикою та часом виникнення. Вони містять як мотиви

голосіння (туги, жалю, плачу), так, безперечно, і мотиви героїки (оспівування подвигів, звитяг захисників народу, ідеалізацію козацької лицарської відваги), трагічності (оплакування смерті захисників), моральності (етики) (повчання, як жити, не порушуючи християнських норм моралі).

Твори, що об'єднані жанром думи, дещо неоднорідні за тематикою та часом виникнення. Однак їх пов'язує традиція мовно-образного відтворення дійсності, усталені канони словесно-поетичної героїзації особи як захисника народу, дотримання законів жанру стосовно їх мовно-художньої організації. Мова за своєю природою є «цементуючим» складником (компонентом) усїєї текстової організації (матерії) аналізованих пам'яток словесної творчості.

Класифікація дум. Систематизували думи по-різному. Так, Ф. Колесса виділяв думи невольницькі, думи про море, думи про степ, думи про лицарство, думи про Хмельниччину, думи побутові. Б. Кирдан запропонував іншу класифікацію: 1) історико-героїчні думи 15–17 ст. («Козак Голота», «Три брати самарські», «Плач невільника в турецькій неволі», «Невільники на каторзі», «Маруся Богуславка», «Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі», «Самійло Кішка» тощо (усього 22 думи з численними варіантами); 2) соціально-побутові думи («Сестра і брат», «Бідна вдова і три сини», «Олексій Попович», «Буря на Чорному морі» тощо (усього 9 думи з варіантами). Дослідник подав 18 варіантів думи «Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі», 12 варіантів думи «Сестра і брат», 14 варіантів думи «Бідна вдова і три сини». Звичайно, в дійсності варіантів усїх дум набагато більше.

Виконавці дум. Від назв музичних інструментів, під супровід яких виконували думи, походить і назва співців – кобзарі, а також бандуристи, лірники. Згодом бандура витіснила кобзу; слова «кобзар» і «бандурист» стали вживати як синоніми.

Першими виконавцями дум, можливо, були їх творці. Микола Підгорбунський слідом за М. Сумцовим розглядає витоки кобзарів, лірників та бандуристів із баянів, скоморохів; нові музики – кобзарі, за М. Підгорбунським, з'явилися в татарське та польське лихоліття; «у народі їх уважали характерниками, що вміли матеріалізувати свою уяву. У козацьку добу це були віщуні, лікарі, войовники, мандрівні музики, які вели свій початок від загонів, що супроводжували загопи князівських ратників. ... Кобзарі також нерідко виконували роль військових лікарів» [15, с. 171].

У 18 ст. в Росії в середовищі царів і вельмож було модним тримати бандуристів і кобзарів. Така доля спіткала бандуриста-сліпця Григорія Любистка, який перебував при дворі цариці Єлизавети Петрівни.

Після знищення Запорізької Січі розпочався період занепаду кобзарства і зміна його на «жебрацтво», відбувалося переслідування співаків, що за своїм духом були волелюбними, несли в маси ідеї непокори, національної гідності, непримиренності з чинним ладом.

Відомі виконавці героїчного епосу – автентичні кобзарі Остап Вересай, Гнат Гончаренко, Михайло Кравченко, Іван Кравченко-Крюковський, Петро Ткаченко, Степан Пасюга, Архип Ніконенко, Опанас Сластїон, Андрій Шут та ін.; сліпі бандуристи – Євген Адамцевич, автор «Запорозької похідної»; Іван Запороженко, Володимир Перепелюк та ін.

Інформацію про виконавців дум продовжують збирати. Цінними із цього питання є розвідки Б. Жеплинського, Д. Ковальчука, К. Черемського.

Дослідники вирізнили типи співаків-кобзарів: співаки-носії культури, співаки-імпровізатори, співаки-творці нових текстів.

До репертуару кобзарів входили молитви, псалми, «журні» пісні (сирітські тощо), «запросницькі» пісні (жебрацькі), «причитати» (голосіння), «сердешні подяки», «битовщини» (оповіді про життя), «старини» (билини) – оповіді про «богатирські часи», козацькі псалми», або «козацькі пісні», тобто думи (серед них і побутові), «звичайні» (світські та обрядові) пісні, «гуртоправські», «п'яцькі», «гульгійські» й сороміцькі («срамні») пісні, танцювальні мелодії тощо. Загалом кобзарський репертуар визначали два фактори: попит населення і світогляд виконавця.

Кобзарську науку здобували в спеціальних цехах – півчих братствах, які виникли в 17–18 ст. і зникли у 19 ст. У братствах були майстри, учні й учителі, устав. Члени братства користувалися своєю мовою (ц присутності чужих осіб) – «лебійською» (сторонні не могли розуміти змісту розмови).

Мова дум. Оригінальністю позначена мовно-образна система дум. По-перше, думи побутовали в Центральній і Лівобережній Україні (на Слобожанщині, Гетьманщині, Чернігівщині, Полтавщині, Київщині). Відповідно, вони зберігають мовні ознаки, притаманні цим континуумам. По-друге, думи були творами, що належали кобзарям. Тому мова дум виявилася «законсервованою» (чи консервативною для впливів зовні): вона зберігає дух минулих часів; у думках чимало архаїчних форм. У зв'язку з цим думовий епос – невичерпне джерело пізнання історії мови (розвідки О. Назарука, Л. Рак).

Мова дум, що визнана феноменальним явищем в історії національної мовно-культурної традиції, становить своєрідне органічне поєднання народної мовної основи (на всіх рівнях) і книжної (зокрема релігійної) з домінуванням, звичайно, усно-народних елементів. Книжний компонент мови народних дум зумовлений, безперечно, інтелектуальним впливом культурно-освічених особистостей.

Висновки. Отже, окреслена в загальних рисах феноменальність думового епосу є визначальним чинником жанротворення, показником їх оригінальності, самобутності. До означених фактів оригінальності ще треба додати імпровізаційний характер виконання творів у народно-побутовому континуумі.

Література:

1. Беценко Т.П. Естетика мови українських народних дум : монографія / МОН України, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. Суми, 2019. 227 с.
2. Беценко Т.П. Мова українських народних дум : словник тексто-образних одиниць. Суми : ВВП «Мрія-1», 2016. 123 с.
3. Грабович О. Думи як символічний код переказу культурних цінностей. *Родовід.* 1993. № 5. С. 30–36.
4. Грица С.Й. Мелос української народної епіки. Київ : Наук. думка, 1979. 247 с.
5. Грица С.Й. Українські думи в міжетнічному діалозі. *Родовід.* 1995. Ч. 11. С. 68–81.
6. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Femina, 1995. 686 с.
7. Жеплинський Б.М., Ковальчук Д.Б. Українські кобзарі, бандуристи, лірники : енциклопедичний довідник. Львів, 2011. 316 с.
8. Житецкий П. Мысли о народных малорусских думах. Киев : Киевская старина, 1893. 249 с.

9. Житецький П. Про українські народні думи. Київ, 1919. 260 с.
10. Колесса Ф. Формули закінчення в українських народних думах у зв'язку з питанням про наверхствання дум. Львів, 1935. 67 с.
11. Кононенко Н. Епос та плач: про витoki української думи. *Родовід*. 1993. № 6. С. 27–30.
12. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. Київ : Академія, 1997. 752с.
13. Максимович М.А. Украинские народные думы. Москва, 1834. Кн. 1–3. 136 с.
14. Марченко М.І. Історія української культури. Київ : Рад. школа, 1961. 286 с.
15. Підгорбунський М. Кобзарі та бандуристи в Україні. *Київська старовина*. 2003. № 4. С. 171.
16. Українські народні думи : у 5 т. / упоряд. : М.К. Дмитренко, С.Й. Грица, Г.В. Довженок ; пер. М.К. Дмитренка, С.Й. Грици ; ст., ком., прим. Г.В. Довженок, А.Ю. Ясенчук, Т.М. Шевчук, О.І. Шалак, Н.М. Пазяк, І.І. Кімакович ; за заг. ред. М.К. Дмитренка, С.Й. Грици ; відп. ред. Г.А. Скрипник. Київ : ІМФЕ НАН України, 2009. Т. 1 : Думи раннього козацького періоду. 2009. 856 с.
17. Черемський К.П. Повернення традиції. Херсон : Центр Леся Курбаса, 1999. 288 с.
18. Черемський К.П. Шлях звичаю. Херсон : Глас, 2002. 444 с.

Betsenko T. Phenomena of the дума genre

Summary. The article attests an attempt to find out the defining phenomenal signs of a folk heroic epos. These characteristics include: the origin of the дума genre; the origin of the term doom; the emergence of a heroic epic; creators of doom; topics and classification of thoughts; the language of the works of the heroic epic; doom epic performers. The content of the proposed features of the doom discourse

is determined. In general terms, the nature of the genre is attested. The question of the genesis of the doom is debatable. Three views on the origin of doom were clearly identified among the scientists. Some scholars are inclined to believe that these works are of national origin, others are of literary origin, and still others of literary-folk (in equal measure)... In our opinion, one more reason can be added: words are works of folk, but containing book elements – the kind of “splashes” that the artists added. Obviously, it will be wrong to believe that these are works of the book, processed in a popular way, simplified, etc. (false assumption!). The reason for such conclusions is the observation of the doom language. Works that are united by genre of words, are somewhat heterogeneous in theme and time of appearance. They contain both motives for sorrow (longing, pity, crying), and, undoubtedly, motives for heroics (chanting feats, feats of the defenders of the people, idealization of Cossack chivalry), tragedy (mourning for the death of defenders), morality (ethics) (teaching how to live without violating Christian moral standards). The first doom performers may have been their creators. Mykola Podgurbunsky, following M. Sumtsov, examines the origins of kobzars, lyres and bandura players from bayan, livestock; new musicians – Kobzars, according to M. Pidhorbunsky, appeared in Tatar and Polish fever; “They were considered by people to be characteristics that were able to materialize their imagination. In the Cossack era, they were diviners, doctors, warriors, wandering musicians who had their origins from the detachments that accompanied the detachments of the princely warriors.

Key words: дума genre, folk heroic epos, origin of folk thoughts, genesis of doom.

*Бондар А. С.,
студентка*

Херсонського національного технічного університету

Кудрявцева Н. С.,

*доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

КУЛЬТУРНА ВАРІАТИВНІСТЬ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНОМОВНИХ АНОТАЦІЙ ДО НАУКОВИХ СТАТЕЙ)

Анотація. У статті розглядається питання написання анотації українською й англійською мовами, їх відмінності та структурні особливості. Анотація виконує функцію впливу на читача, що пояснюється намаганням автора максимально наблизити анотацію до комунікативної ситуації. З погляду функціональних характеристик анотації поділяються на інформативні й індикативні. Інформативні анотації охоплюють основні результати дослідження та різні специфічні параметри, а індикативні анотації указують на тему повідомлення у формі короткого опису, вони додаються до великих за обсягом теоретичних праць. Розкрито значення поняття наукового дискурсу та роль анотації в ньому. Знайдено дефініції поняття анотації в англійських та українських словниках. Установлено, що різні наукові журнали мають власні вимоги до написання анотацій. Охарактеризовано функціональні характеристики анотацій. З'ясовано, що під час перекладу українських анотацій англійською мовою труднощі зумовлені різними відмінностями щодо їх написання. Зроблено висновок, що українські анотації мають описовий характер і, на відміну від англійських, не можуть існувати за межами статті. Під час перекладу англійської анотації варто зберігати структуру англійської мови та відтворювати анотацію відповідно до англійських авторів з відповідними кліше. Особливістю англійських статей є використання активних конструкцій, де в ролі підмета виступають особові займенники й іменники. В українських анотаціях переважає використання пасивних конструкцій. Визначено, що використання активних конструкцій є більш зрозумілим для реципієнта. Під час дослідження українських анотацій англійською мовою виявлено помилки, де автори відтворюють текст англійською дослівно, порушуючи норми англійської мови, що переобтяжує текст надлишковим синтаксичними конструкціями, і не передаючи інформацію ширшому колу дослідників. Також виявлено особливості використання термінології в текстах наукових статей, які під час дослівного перекладу втрачають своє семантичне наповнення.

Ключові слова: анотація, дискурс, науковий дискурс, переклад, українська мова, англійська мова.

Постановка проблеми. Унаслідок глобалізації чисельність опублікованих результатів наукових досліджень не зменшується. Поява великої кількості наукових публікацій пов'язана з відкриттями, автори яких хочуть донести їх до широкого кола дослідників і разом із цим забезпечити можливість професій-

ного зростання й розвитку. Звідси зростає інтерес до анотації, яка є невід'ємною частиною наукової статті, оскільки анотація дає змогу оперативно ознайомитися зі змістом великої кількості досліджень і визначити їх значимість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці дослідженню питання анотації присвячено достатню кількість робіт. Зазначимо, що анотацію прийнято розглядати як вторинний жанр наукового дискурсу [7]. У свою чергу, науковий дискурс – це науковий текст як результат соціальної дії, фокус дії мовних і мовленнєвих, соціокультурних і прагматичних, когнітивних і психологічних чинників. Це мовленнєвий акт між науковцями, складниками якого є «знання, істина та дослідження» [7].

У науковому дискурсі роль анотації хоча є значною, дослідники доволі часто нею нехтують, не приділяючи їй достатньої уваги. У свою чергу, О.В. Єрченко зазначає, що анотація має розглядатися як окрема текстова одиниця з власними прагматичними функціями [2].

Звернувшись до довідкової літератури, варто зазначити, що словники надають лише її загальне значення, не деталізуючи її функціональних особливостей. Так, Словник української мови надає таке визначення анотації: «... коротка бібліографічна довідка, характеристика змісту книги, статті і т. ін.» [4, с. 48]. Схожі визначення містить й інша довідкова література. Наприклад, у словнику «Cambridge Dictionary» зазначено таке: «... abstract is a short form of a speech, article, book, etc., giving only the most important facts or ideas» [11]. У словнику А.С. Горнбі «Dictionary of Current English» варто звернути увагу на терміни, що використовуються під час написання наукових робіт, але мають інші назви, близькі за значенням до анотації, тобто набувають значення короткого опису основної ідеї: «Annotation – note or comment» [12, с. 34]; «Summary – brief account giving the chief points» [12, с. 1010]. Іноді можна зустріти термін «resume» в наукових роботах. У Словнику української мови резюме – це «короткий виклад суті доповіді, статті і т. ін.; короткий висновок із сказаного, написаного або прочитаного» [4]. Водночас у сучасній англійській мові термін «resume» все частіше використовується в значенні «a short written description of your education and your previous jobs, that you send to an employer when you are looking for a new job» [14, с. 1231]. Варто зазначити, що, на відміну від англійської, в українській мові термін «резюме» може вживатися як синонім до терміна «анотація».

Ці визначення дають тільки загальне уявлення про анотацію як одиницю, єдина функція якої полягає в стислому й узагальненому представленні наукової роботи.

Під час перекладу анотацій з української англійською мовою труднощі зумовлені різницею до вимог щодо їх написання. Як правило, наявність анотацій у наукових роботах є обов'язковою вимогою, яка встановлює досить жорсткі рамки щодо їх розміру. Так, вважається, що анотація повинна становити 5% від обсягу тексту наукової роботи. Зазвичай анотації розташовані на початку роботи, відразу ж після заголовка, або наприкінці після списку літератури [3].

Дослідження Т.В. Яхонтової мають значний вплив під час розгляду анотацій з погляду їх типологізації за їх функціональними, текстуальними та лінгвістичними характеристиками. Дослідниця визначає анотацію як: 1) короткий опис наукової роботи, що зазвичай розміщується на початку роботи; 2) короткий виклад наукової роботи для конференції.

Т.В. Яхонтова надає структурно-композиційну та функціональну характеристики різним типам анотацій, поділяючи їх на тези доповіді та анотації [10, с. 209]. У роботі дослідниця зазначає структурні характеристики тез доповідей, де існує визначений типовий їх обсяг (200–300 слів), однак іноді вимоги щодо обсягу передбачають скорочення – у середньому на 50 слів [17, с. 136].

Анотація також виконує функцію впливу на читача, що пояснюється намаганням автора максимально наблизити анотацію до комунікативної ситуації. З погляду функціональних характеристик Т.В. Яхонтова поділяє анотації на інформативні та індикативні. Інформативні анотації охоплюють основні результати дослідження й різні специфічні параметри, зокрема виміри та кількісні показники, які, як правило, супроводжують повідомлення про певне дослідження. Індикативні анотації указують на тему повідомлення у формі короткого опису, вони додаються до великих за обсягом теоретичних праць [17, с. 131].

Мета статті полягає в установленні особливості перекладу україномовних анотацій англійською мовою до наукових статей, що досягається через вирішення таких завдань:

- 1) надати визначення поняття «анотація» та з'ясувати її функції;
- 2) дослідити структурні особливості анотацій, написаних українською та англійською мовами;
- 3) визначити відмінності англійської та україномовної анотацій;
- 4) проаналізувати переклад україномовних анотацій англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження слугували україномовний журнал «Socio-Economic Problems and the State» [15] та англійський журнал «Journal of English for Academic Purposes» [13]. Досліджуючи матеріал, варто зазначити, що розбіжності в стилях письма і зразках організації тексту мають культурно-специфічні відмінності, що походять від широкого спектра можливих впливів, наприклад, від існування соціально-історичних і соціально-політичних чинників до внутрішньомовних особливостей, які, як передбачається, взаємодіють і залишають свій загальний відбиток на текстах, створених у рамках різних лінгвокультур.

Також відмінності можуть виникати залежно від вимог наукових журналів, у яких публікуються дослідження. У різних наукових журналах різні вимоги до обсягу анотацій. Так,

в україномовному науковому журналі «Socio-Economic Problems and the State» [15] обсяг анотації повинен становити від 100 до 250 слів, в англійському журналі «Journal of English for Academic Purposes» [13] максимальний обсяг становить 200 слів, а згідно з вимогами МОН України, анотація має бути розширеною обсягом 500–1000 друкованих знаків [1]. Розглянемо деякі особливості написання анотацій українською мовою й, відповідно, проаналізуємо їх переклад англійською мовою.

Анотації в українських статтях здебільшого мають описовий характер. Так, у науковому журналі «Socio-Economic Problems and the State» [15] є такі критерії щодо структури та змісту анотації: інформативність і змістовність, оригінальність, чіткість, логічність і зв'язність викладу та компактність [15]. В англійському журналі «Journal of English for Academic Purposes» [13] обов'язковою є наявність короткого викладу, близько 200 слів, із зазначенням мети дослідження, основних результатів дослідження й висновків. В англійському журналі анотація часто читається окремо від статті, тому повинна мати можливість існувати окремо [13]. Деякі українські наукові видання (наприклад, «Socio-Economic Problems and the State» [15]) зазначають, що анотація повинна бути перекладена якісно англійською мовою [15].

Надалі ми пропонуємо розглянути декілька обраних нами статей із різних наукових журналів, у яких відтворено україномовні анотації англійською мовою. Нерідко анотації починаються зі слів «Стаття присвячена ...», автори дослівно перекладають кліше: «The article deals with...». Але семантична наповненість цієї лексики «deal» є не дуже вдалою для наукової статті. Бажано починати анотацію англійською так, як це роблять англійські автори: «This paper presents ...; This study estimates ...; This article analyzes ...» [5].

Наступне, на що варто звернути в увагу, – це те, що в українських статтях переважає використання пасивних конструкцій, тоді як у статтях, написаних англійською мовою, навпаки, розповсюджено використання активного стану, де в ролі підмета використовуються іменники *paper*, *article*, *study* та займенники *I*, *We*. Порівняємо:

<i>Стаття присвячена проблемі психолого-педагогічної готовності науково-педагогічних працівників вищів до дистанційного навчання в умовах післядипломної освіти. Розглянуто проблеми й перспективи функціонування технології дистанційного навчання [6].</i>	<i>This study investigates the hitherto understudied area of the use of phrasal verbs (PVs) in expert academic writing in the discipline of Linguistics... We conclude our study by suggesting some recommendations for introducing phrasal verbs into the teaching repertoire of English for Academic Purposes [16].</i>
--	---

Уважається, що написання в активному стані є більш зрозумілим, коротшим і легшим для сприйняття певної інформації, що дуже важливо для анотації, де потрібно ознайомити читача з результатами дослідження в межах визначеного обсягу (кількість знаків) [13].

Під час написання анотацій україномовні автори мають надати її англійський переклад, такий, який буде відповідати нормам англійської мови. Однак, аналізуючи деякі статті, ми помітили, що переклад зазвичай є дослівним, що переобтяжує текст надлишковими синтаксичними конструкціями та реченнями. Наприклад:

Стаття присвячена проблемі психолого-педагогічної готовності науково-педагогічних працівників вишів до дистанційного навчання в умовах післядипломної освіти. Розглянуто проблеми й перспективи функціонування технологій дистанційного навчання [6].	The article deals with the problem of psychological and pedagogical readiness of teaching staff of universities to distance learning in terms of postgraduate education. The problems and prospects of the functioning of distance learning technologies [6].
---	---

Прагнення авторів розташувати в перекладі кожне слово так, як воно розташоване в українському варіанті, призводить до порушення норм англійської мови й багаторазового використання прийменника *of* [5]. Так, у наведеному нижче прикладі порушено порядок слів у частині, що починається зі дієслова *analyzed*, а відсутність присудка робить із речення просто набір слів.

Висвітлюються практичні аспекти використання соціальних мереж у формуванні й розвитку громадянського суспільства, зокрема, як інструменту реалізації громадських ініціатив. Аналізується взаємодія в мережевому середовищі органів державної влади та громадськості, роль інформаційно-аналітичних структур бібліотек у цих процесах [9].	This article outlines the practical aspects of using social media in the formation and development of civil society, particularly as a tool for the implementation of public initiatives. Analyzed the interaction in a network environment of public authorities and public and role of information and analytical structures libraries in these processes [9].
---	--

Також варто пам'ятати про правильне використання в тексті статей термінології, яка прийнята в мові перекладу, адже доволі часто під час перекладу анотації в авторів виникають помилки, пов'язані саме з дослівним перекладом термінів. Наприклад:

Український термін	Дослівний переклад	Англійський відповідник
Експедиційні дослідження	<i>expeditionary researches</i>	<i>field study</i>

Наведений приклад узятो з роботи С.В. Частник та О.С. Частник [8], де дослідники аргументують те, що англійський відповідник *research* має значення «наукове вивчення загалом», а термін *study* вживається в текстах анотації та має значення «конкретного наукового дослідження». Крім того, англійські відповідники *research* і *knowledge* не мають форми множини. А також «спеціальний термін *expeditionary* використовується в словосполученні *expeditionary force* – «експедиційний корпус (колоніальних військ)» [8]. Отже, англомовний реципієнт у процесі прочитання анотації до наукової статті може не зрозуміти, що і як досліджує автор.

Висновки. Отже, під час написання анотації варто враховувати вимоги до тексту анотації залежно від мови написання й вимог наукового журналу. Тоді як українська анотація може мати описовий характер, англійська повинна бути чітко структурованою та логічно вибудованою. У перспективі вважаємо актуальним зіставлення окремих структурних компонентів україномовних та англомовних анотацій з метою виявлення їх подібних і відмінних рис.

Література:

1. Вимоги до оформлення статей. URL: http://old.geography.lnu.edu.ua/Publik/Period/Problemy_girs_land/vymogy.pdf.
2. Срченко О.В. Структурно-композиційні та лінгвокогнітивні принципи наукової медичної статті та анотації. Львів, 2015. 269 с.
3. Житницька А.А. Анотації наукових робіт: жанрові ознаки, диференціація та комунікативно-прагматичні характеристики. *Нова філологія*. 2014. № 60. URL: [irbis-nbuv.gov.ua > irbis_nbuv > cgiirbis_64](http://irbis-nbuv.gov.ua/irbis_nbuv/cgiirbis_64).
4. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР ; Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. С. 48.
5. Структурный анализ англоязычной аннотации в сопоставлении с аналогичным типом текста на русском языке. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zagolovok-i-avtorskaya-annotatsiyana-russkom-i-angliyskom-yazyke-osobennosti-i-rekomendatsii-porevodu>.
6. Увтюк Я.Л. Готовність науково-педагогічних працівників ВНЗ до дистанційного навчання як наукова проблема післядипломної освіти. URL: http://lib.iitta.gov.ua/166109/1/katjuk_statyi.pdf.
7. Холяк І.В. Культура наукової мови. Київ, 2016. URL: <http://library.gnpu.edu.ua/books/Scientific%20language/Content.htm>.
8. Частник С.В., Частник О.С. Написання анотацій та резюме англійською мовою. 2015. URL: http://www.ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/nmm_engl_15.pdf.
9. Чуприна Л. Соціальні мережі як інструмент реалізації громадських ініціатив. URL: http://nbuvipar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1085:sotsialni-merezhi-yak-instrument-realizatsiji-gromadskikh-initsiativ&catid=127&Itemid=460.
10. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генетика наукової комунікації: монографія. Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 420 с.
11. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/abstract>.
12. Hornby A.S., Gatenby E.V., Wakefield H. The Advanced Learner's Dictionary of Current English. London : Oxford University Press, 1963. 1200 p.
13. Journal of English for Academic Purposes. URL: <https://www.journals.elsevier.com/journal-of-english-for-academic-purposes>.
14. Longman Advanced American Dictionary. Longman, 2000. 1682 p.
15. Socio-Economic Problems and the State. URL: <https://sepd.tntu.edu.ua/index.php/forauthors/requirements-for-abstracts>.
16. Who's afraid of phrasal verbs? The use of phrasal verbs in expert academic writing in the discipline of linguistics. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1475158519301389>.
17. Yakhontova T.V. English Academic Writing. For Students and Researchers. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. 218 с.

Bondar A., Kudriavtseva N. Cultural variation in academic discourse (based on English and Ukrainian abstracts)

Summary. The article explores the features of the abstracts of Ukrainian-language and English-language abstracts accompanying research articles. The annotation has the function of influencing the reader, which is explained by the author's efforts to bring the annotation as close as possible to the communicative situation. In terms of functional characteristics, annotations are divided into informative and indicative. Informative annotations cover the main results of the study and various specific parameters, while indicative annotations indicate the subject of the message in the form of a brief description, they are added to the large volume of theoretical works. We have revealed the meaning of the concept of scientific discourse and the role of abstract in it. We have defined definitions

of abstract in English and Ukrainian dictionaries. We have established that different scientific journals have their own requirements for composing abstracts. Functional characteristics of the abstracts are provided. We conclude that Ukrainian abstracts are descriptive and, unlike English abstracts, cannot exist independently of the article. When translating the syntactic structure of English sentences should be maintained and respective English-language clichés should be used instead of their Ukrainian-language counterparts. English-language authors use the Active Voice in articles, where the personal pronouns and nouns act as the subject of the sentence. The use of Passive Voice prevails in Ukrainian

articles. We have found that the use the Active Voice is more understandable to readers. In the course of the study, we also point out certain typical mistakes in translating abstracts from Ukrainian into English. When translating the abstracts, authors violates the English language norms, overloads the text with unnecessary syntactic constructions, and does not fully transmit the information. We have also established the peculiarities of the use of terminology in the texts of scientific articles which, upon literal translation, lose their semantic content.

Key words: abstract, academic discourse, English, Ukrainian, translation.

Варданян М. В.,
доктор філологічних наук, доцент,
декан факультету іноземних мов
Криворізького державного педагогічного університету

КУЛЬТУРНІ КОДИ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Стаття присвячена вивченню способів утілення культурних кодів у дитячих творах української діаспори, перекладених англійською мовою. Наголошено, що в дитячій літературі української діаспори актуалізований зв'язок двох культур і мовних світів: українського та англійського мовних світів, що серед нового покоління українців діаспори породило таке цікаве явище, як бікультурна ідентичність. Тому в статті виходимо з того, що англійська дитяча література української діаспори, незалежно від того оригінальні чи перекладені тексти, характеризується виразним національним колоритом. Головною метою таких текстів було відтворити культурні коди, що презентували українську культурну ідентичність.

Визначено типологію англійських текстів для дітей і юнацтва письменників української діаспори. Їх розподілено на п'ять груп: (1) адаптації фольклорних творів, (2) художньо-пізнавальні та інформаційні тексти з історико-культурного життя материкової України, (3) білінгвальні книги віршів, пісень, казок, (4) твори українських класиків або художні тексти для дітей і молоді української діаспори, що перекладені англійською, (5) прикладна або довідкова англійська література.

У статті до головних культурних кодів білінгвальних творів для дітей зараховано любов до рідної землі й національних героїв. Крім того, прихований культурний сенс несе також і зображення українських звичаїв на Різдво та Великдень. Ці культурні коди втілювалися в різний спосіб під час перекладу, щоб усунути розбіжності між двома культурами – тією, у якій зростали діти, і тією, до якої належали етнічно.

Носієм національного колориту були реалії (антропоніми, топоніми, змалювання побуту і звичаїв). На підставі проведеного аналізу перекладів білінгвальних книг розглянуто різні типи реалій і засоби, що використані для їх відтворення.

Ключові слова: культурні коди, білінгвальні книги, українська діаспора, література для дітей, реалія.

Постановка проблеми. Вивчення проблем міжкультурної комунікації є актуальним для сучасного українського суспільства, що дотепер перебуває в пошуках своєї національної ідентичності, але водночас має можливість вільно пізнавати культури й мови інших народів. У цьому плані заслуговують на увагу різножанрові тексти для дітей української діаспори, культурні коди яких передані в перекладах англійською.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Через той факт, що англійські дитячі твори українців діаспори малодоступні сучасним науковцям, процес дослідження цього явища ускладнюється. Обрана для цієї статті тема не ставала предметом спеціального дослідження. Проте різні її аспекти вже ґрунтовно

осмислені українськими дослідниками, які вивчали проблеми перекладу чи міжкультурної комунікації. Серед тих, що, на наш погляд, найбільше пов'язані з темою розвідки, назвемо праці Ю. Жлуктенка «Українська мова на лінгвістичній карті Канади», Р. Зорівчак «Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози)», В. Манакіна «Мова і міжкультурна комунікація», а також дисертації Г. Бигар [1] та *Lindy Anne Ledohowski* [6].

Вибір цієї тематики є, на наш погляд, актуальним, оскільки, по-перше, досвід перебування української діаспори в середовищі двокультурності (англо-американської, англо-канадської та української) є цікавою науковою проблемою, дотичною до української дійсності; по-друге, саме з дитинства розпочинається формування національно-етнічної свідомості через засвоєння базових елементів або кодів культури, зокрема з фольклорних текстів і художніх творів.

Тож **метою статті** є розглянути реалізацію культурних кодів у дитячих творах української діаспори, перекладених англійською мовою. Нас насамперед цікавлять білінгвальні книги (англо-українські) з українознавчою тематикою, у яких через образи української культури виражаються ціннісні смисли.

Виклад основного матеріалу. У дитячій літературі української діаспори актуалізовано зв'язок двох культур і мовних світів: українського й англійського, що серед нового покоління українців діаспори породило таке явище, як бікультурна ідентичність. Як розмірковує *Lindy Anne Ledohowski* про англійську творчість етнічних українців Канади: “*For fifty years, descendants of Ukrainian immigrants in Canada have been writing in English, trying to negotiate their identities in relation to a distant, lost, absent Ukraine*” [6, с. 23]. Лейтмотивом таких творів, на думку дослідниці, є зрозуміти, що означає «відчуття бути українцем».

Процес формування образу бікультурала з новою етнічністю зафіксований як у літературі, так і в низці критичних статей на виховні теми, що виходили в українській діаспорі в журналі для молоді «Крилаті» під назвою «Якою є українська молодь?», «Вплив чужого світу на українську молодь», «Хто є українець?», «Що означає національна свідомість?». У них не лише тлумачилася культурна ідентичність українців, яка не вичерпується знанням українських пісень, а й осмислювався конфлікт двох світосприймань, двох культур, зокрема української та американської, і способи йому запобігання або улагодження. Як слушно наголошувала Г. Бигар, статті педагогічного спрямування «*мали на меті переконати читачів періодичних видань, що оволодіння українською мовою допомагає українцям діаспори зберегти власну ідентичність, збагатитися скарбами вітчизняної культури і, зрештою, утвердитися як білінгви у соціумі культури проживання*» [1, с. 10]. Через знання української мови та

культури як ознак етносу й відбувається збереження культурної ідентичності, що в контексті української діаспори мали на меті реалізацію ідеї активного світового українства. Серед головних чинників формування національної свідомості українця зарубіжжя ставала художня література.

Англомовна дитяча література української діаспори характеризується виразним національним колоритом. Головною метою таких текстів було відтворити культурні коди, що презентували українську культурну ідентичність. За типами англомовні тексти для дітей і юнацтва української діаспори представлені: (1) адаптаціями фольклорних творів (*The Mitten*, *Lord Catkin*, *Kyrylo Koshemiaka*); (2) художньо-пізнавальними та інформаційними текстами з історико-культурного життя материкової України (*Kiev – the City of the Golden Domes*, *Taras Shevchenko*, *Bohdan Khmelnytsky – the greatest Hetman of Ukraine*); (3) білінгвальними книгами віршів, пісень, казок від Kazka Productions Ltd, історичних оповідань у малюнках Р. Завадовича про Богуту-Богдана, що виходили в журналі «Веселка» з 1957 по 1979 роки; (4) творами українських класиків або художніми текстами для дітей і молоді української діаспори, що перекладені англійською (*Fox Mykyta* by I. Franko в перекладі Bohdan Melnyk, *Mykhailyk* by M. Dmytenko в перекладі W. Nicholson Skorkhid, *Stones under the Scythe* by Olha Mak у перекладі Vera Kaczmarzkyi); (5) прикладною або довідковою англомовною літературою (абетки, читанки). Англомовні тексти містять головні культурні коди українців в інтерпретації діаспори, а саме: *рідна земля, національні герої*. Приховані культурні смисли закладено й у тексти про Різдво, Великдень. Усе це разом відкриває *систему цінностей* українців. У такий спосіб через англомовні переклади відтворювалася культурна пам'ять українського народу, адже те, що зрозуміло українцю з материкової України, ставало відкриттям для юного читача, етнічного українця.

У 1957–1958 роках у дитячому журналі «Веселка» (*The Rainbow*), що розпочав виходити з 1954 року в редакції «Свободи» (Jersey City, USA) як журнал для виховання національно-свідомої української молоді, започатковано рубрику *English supplement*, де друкувалися різножанрові твори на українознавчу тематику. Тут головним культурним кодом є образ рідного краю. Цей концепт у перекладах часто мав такий синонімічний ряд: Motherland, Fatherland, Native Land, native soil. Образ рідного краю конкретизується за рахунок реалій (топонімів, гідронімів, географічних і ландшафтних цінностей), що зазвичай транслітеруються за традиціями тогочасного англомовного середовища: Київ – Kiev, Канів – Kaniv, річка Буг – the Buh, річка Дніпро – the Dnipro, Хортиця – Khortytzia, чорноморський степ – Black-Sea steppe, українські Карпати – Ukrainian Carpathians, Крим – Krum, peninsula Crimea.

Концепт рідного краю тісно переплетений з образами національних героїв в інтерпретації діаспори, які в різний спосіб відстоювали ідею волі України. До національно-культурних символів належали видатні діячі української культури та історії (Т. Шевченко, Леся Українка, Богдан Хмельницький, С. Петлюра), а також персонажі історичних пісень, дум і казок – Байда, Кирило Кожум'яка. Такими оборонцями, захисниками української землі в художніх текстах є колективні образи лицарів, князів, воєвод, козаків, гетьманів, отаманів, стрільців, які в різні історичні періоди протистояли ворогам, загарбникам рідного краю. Головно, їх об'єднує спільна ідея боротьби за рідну землю, незалежність України, її волю, соборність. Усі вони зображені

хорожими та патріотами свого краю. Лейтмотивом творів і перекладів є не лише відродити культурну пам'ять про них, а й ушанувати всіх тих, хто боровся за волю.

Наскрізним образом історичних оповідань *Bohuta. The Hero* – «Богута – Багатир», *Bohdan, kozak-sorcerer* – «Богдан, козак-характерник», *Bohdan – Sichovy strilets* – «Богдан – січовий стрілець» Р. Завадовича є Богута-Богдан. Він символічний, оскільки пов'язаний із трьома основними етапами української незалежності, на що акцентують самі назви творів. У літературі української діаспори вони означені так: князя Україна, козацька Україна, соборна Україна 1919 року. Тож образ героя уособлює етапи боротьби українців за свою державність.

Властиво, що в англійських перекладах прізвища та прізвиська історичних осіб транскодуються або подаються в історичній транскрипції, що діяла на той час. Водночас промовисті імена в історичному оповіданні Р. Завадовича поєднують транскодування й переклад. Аби зберегти національну форму, за першим способом подаються антропоніми Богута (Bohuta), Богдан (Bohdan) і прізвисько Січовий стрілець (Sichovy strilets). Через описовий зворот пояснено саме ім'я Богдан (God-given). Інші прізвиська «Багатир», «Козак-характерник» перекладено як the Hero, Kozak-sorcerer, що дає змогу англомовному юному читачу зрозуміти головні акценти в образі українського лицаря-воїна. Він – герой із небувалою, магічною силою, яку часто отримує від рідної землі: «*Нас урятує рідна земля! (...) Рідна земля дала героїчну силу Богданові та його козакам*» – «*Our native soil will save us! (...) The native soil gave heroic strength to Bohdan and his Kozaks*» [2, с. 16].

Історична тематика оповідання визначає вживання історизмів, різних явищ і понять, що пов'язані з Україною. Такі образи переважно контрастні за типом: українські воїни – вороги. До перших належать князь Володимир (Prince Volodimir), київський князь Ярослав (Kiev Prince Yaroslav), київські лицарі (Kievan knights), княже військо (royal force), воєвода (Voivoda – Army-leader), отаман (Otamán – colonel), небій-характерник (fighter-sorcerer), козак (Kozak), військо запорізьке (Zaporozhian Host), українські січові стрільці (the Ukrainian Sich Riflemen). Другі – виражені в образах хана печенізького (old Pechening Khan), печенігів (the Pechenegs), татар (Tatars), царя (the tsar), імператора (the emperor), московського командування (Red leadership). Такі слова виражають національно-культурну своєрідність українського народу, відображаючи його біполярну картину світу.

Розкривають культурні звичаї українців на Різдво, Великдень, у повсякденному побуті, пісні, страви й одяг білінгвальні книги *Snow Folk Song* – «Снігова пісня» (1982), *Vesnivka* – «Веснівка» (1987), *The Enchanted Christmas Tree* – «Зачарована Ялинка» (1988), *Sing-A-Long Treasures* – «Співучі Скарби» (1989) від Kazka Productions Ltd. Як зазначено в післямові *Vesnivka* – «Веснівка», вони мають сприяти вивченню української мови серед молоді, а також засвоєнню культурних традицій.

У «Сніговій пісні» зображуються сніговики в українських національних костюмах, які співають, танцюють і смакують українські страви. Тож на лексичному рівні широко вживані українізми або реалії, що передаються через транслітерацію (ругоhy – пироги), дескриптивну перифразу (kozak steps – гопак), еквівалент (снігуронька – magic flight, снігова баба – grandma, сніговий дід – grandpa). Натомість у граматичному плані перекладачі надають перевагу цілісному перетворенню висловлювань, декомпресії та транспозиції. Але оригінал і переклад

близькі завдяки дотриманню суміжного (парного) римування за типом «АА ББ» [3, с. 15–17]:

З'їв він двадцять пирогів	When he'd eaten twenty
Потім ще й танець завів.	He remarked "That's plenty."
Раз і два, і раз, і два,	One and two, and one and two.
Він гуляє гопака.	Fast and faster his feet flew.
Він узявся в боки.	With his hands upon his hips
Випинає кроки.	He tried out some kozak steps.
«От, тепер я молодець,	"I'm a young lad can't you see?
Прошу бабу у танець»	Grandma, come and dance with me.

Словами-реаліями наповнені й інші білінгвальні книги цієї серії, виконуючи важливу роль у процесі міжкультурної комунікації. Саме через ці національно-марковані лексеми відбувається залучення до культури, мова якої вивчається. Така національно-маркована лексика несе фонові краєзнавчі знання про звичаї та кулінарно-густативні вподобання українців у віршованому оповіданні «Зачарована ялинка» – *The Enchanted Christmas Tree*. У ній зображено українську традицію святкування Різдва. Тут і прикрашання ялинки, оформлення вертепу, занесення дідуха до хати, виглядання першої зірки, вечерея родини з дванадцяти страв і колядування. Адекватний переклад твору забезпечує вживання еквівалентів (колядники – Carollers), транслітерації реалій (kolach, rampushky) та їх гіперонімічне перейменування (wheat – kutya, borshch – soup). Тлумачення англійською національних українських страв наводиться наприкінці книги. Зокрема, часто вживана страва «ругоһу» (українізм, яким називають у діаспорному середовищі «вареники», що традиційно транслітерують у формі множини) – "... *this favorite Ukrainian dish may (...) be referred to as varenyky*" [4, с. 29].

Така ідея продовжена у двомовній збірці оригінальних і перекладених віршів, пісень «Співучі скарби» – *Sing-A-Long Treasures*. В одному з віршів «Котик на Великдень» зображується традиція освячення паски та писанок на Великдень. Він постає в типовому для дитячих творів української діаспори ключі. Із цим святом українська діаспора зазвичай поєднує відродження незалежності України за аналогією до Воскресіння Христа. Але своєрідність вірша «Котик на Великдень» у тому, що тут зі святом пов'язані такі транслітеровані (*paska, babka*) й транскрибовані (*kobasa*) кулінарні слова-реалії, культурний смисл яких пояснюється необізнаному з українськими традиціями англомовному читачу [5].

Зображення українських страв у літературі для дітей української діаспори є вираженням ставлення до традицій харчування як системи цінностей українського народу. Тому презентація українських народних страв має також дати читачу розуміння своєї національно-етнічної ідентичності. Так відкривалися читачу приховані смисли – про хліборобську вдачу українців, їхню працьовитість, щедрість і набожність, а також духовні цінності народу, що пов'язані з Різдом і Великоднем, а саме: ідея родинності, єдності зі світом природи, відродження національної ідеї.

Висновки. Наостанок підсумуємо, що подана в статті характеристика культурних кодів білінгвальних книг української діаспори ХХ століття не претендує на вичерпність. Проте проаналізовані в статті різножанрові двомовні твори дають змогу говорити про наявність виразного національного колориту в англомовних текстах на українську тематику.

Вибір тематики, створення образів, ілюстрацій до книг – все це мало на меті розкрити національно-культурну своєрідність

українців. Проте головний культурологічний акцент виражала лексика, що часто була пересипана українізмами, реаліями (топонімами, власними іменами історичних і культурних постатей, фольклорних персонажів, назвами страв, зображення обрядів і звичаїв тощо). Такі культурні коди відкривали українську систему цінностей: любов до рідної землі, пошана до роду, чемність, гостинність, вільнолюбство, милосердя.

Література:

1. Бигар Г.П. Українська педагогічна преса Канади як фактор розвитку рідномовного шкільництва в діаспорі (другої половини ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Івано-Франківськ, 2006. 20 с.
2. Завадович Р. Богдан, козак-характерник. Bohdan, kozak-sorcerer. *Веселка*. 1960. № 11. С. 16.
3. Hryhor Gulutsan L., Zwozdesky G., Sembaliuk Cheladyn L. Snow Folk Song. – Снігова пісня. Edmonton : Kazka Productions Ltd., 1982.
4. Hryhor Gulutsan L., Zwozdesky G., Sembaliuk Cheladyn L. The Enchanted Christmas Tree. – Зачарована ялинка. Edmonton : Kazka Productions Ltd., 1988.
5. Hryhor Gulutsan L., Zwozdesky G., Sembaliuk Cheladyn L. Sing-A-Long Treasures. – Співучі скарби. Edmonton : Kazka Productions Ltd., 1989.
6. Ledohowski L.A. Canadian Cossacks: Finding Ukraine in fifty years of Ukrainian-Canadian literature in English. Ph.D., Department of English, University of Toronto, 2008.

Vardanian M. Cultural images in children's literature by Ukrainian diaspora translated into English

Summary. The article is devoted to the study of the cultural images in children's writings of the Ukrainian Diaspora translated into English and the ways of their translation. I argue that Ukrainian and English cultures and the linguistic worlds relate in the Ukrainian Diasporic children's literature. Therefore, this connection has generated such a phenomenon as bicultural identity among the new generation of the Ukrainian Diaspora children. Thus, the Ukrainian Diaspora's English-language original or translated texts for children were characterized by national colouring. Such texts channel cultural images to reveal Ukrainian cultural identity.

I define types of English-language texts for children and youth of the Ukrainian Diaspora. They are divided into five groups: (1) adaptation of folklore works, (2) fictional/educational and informational texts from the historical and cultural life of mainland Ukraine, (3) bilingual books of poems, songs, fairy tales, (4) works of Ukrainian classics or literary texts for children and youth of the Ukrainian Diaspora translated into English, (5) professional literature or handbooks.

The main cultural images of the bilingual works for children include: love for native land and national heroes. In addition, images of Ukrainian customs for Christmas and Easter also carry a hidden cultural meaning. In my opinion, the translators of children's books used different ways to portray these cultural images. But they wished to eliminate the differences between the two cultures: the one in which the children grew up and another to which they ethnically belonged.

A realia is a medium of national colouring. It includes personal names, toponyms, national realities of everyday life and customs. Based on the analysis of some bilingual books translations, I consider some types of realia and the ways of their implementation.

Key words: cultural images, bilingual books, Ukrainian Diaspora, literature for children, realia.

*Варковець А. С.,
магістр*

Херсонського національного технічного університету

Козоріз І. С.,

*асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ: КОМПАРАТИВНИЙ І ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

Анотація. В епоху інформаційного споживання відбувається бурхливий розвиток системи ЗМІ, яка є засобом процесу поширення ідей, знань, теорій і суспільно значущої інформації. Бурхливий розвиток засобів масової комунікації, зумовлений демократичними змінами в країнах, лібералізацією суспільних процесів, відсутністю політичної цензури, висуває нагальну потребу більш глибокого теоретичного осмислення місця, ролі, фахового рівня, тематичної спрямованості й багатьох інших чинників як газетної, так і журнальної періодики, як у друкованому, так і в електронному вигляді.

У зв'язку з інформаційними потребами суспільства головною метою будь-якого перекладу є досягнення адекватності перекладу інформації, яка передається засобами ЗМІ. А головною метою адаптації публіцистичного тексту є його прагматична орієнтація на читача тексту перекладу.

Основним завданням адекватного перекладу газетної та журнальної інформації є досягнення максимально повного й точного відтворення всієї системи смислів, що містяться у вихідному повідомленні. Категорії еквівалентності й адекватності неодмінно передбачають урахування реакції аудиторії на переклад.

Крім збігу основних рис, притаманних публіцистичному стилю англійської та української преси, а саме: наявності великої кількості офіційних титулів і звернень, специфічності газетних заголовків, лексичних особливостей газетних і журнальних матеріалів, ми також зазначили специфічні риси англійського публіцистичного стилю, якому притаманна наявність матеріалів розмовно-фамільярного характеру та емоційна забарвленість. Нами виявлено, що під час перекладу текстів публіцистичного стилю з англійських та українських видань з багатьма труднощами стикаються в процесі перекладу реалій і фразеологізмів, які становлять значну частину лексики в публіцистичних текстах, і термінів, коли мова йде про фахові публіцистичні видання.

Ключові слова: ЗМІ, публіцистичний стиль, газетні та журнальні статті, адекватний переклад, еквівалентний переклад, реалії, термінологія, фахові видання.

Постановка проблеми. У наш час відбувається бурхливий розвиток системи ЗМІ, так як інформація – це необхідний складник щоденного існування будь-якої людини. Одними з представників ЗМІ є періодичні видання, які найповніше відображають наше сьогодення, адже вони – носії думок суспільства.

Публіцистичний стиль застосовується в суспільно-політичній літературі, періодичній пресі (журналах, газетах), політичних виступах, промовах. У публіцистичному стилі реалізується мовна функція впливу (агітації і пропаганди), з якою поєднується суто інформативна функція (повідомлення новин). У рамках публіцистичного стилю широкого розповсюдження набув його газетно-журнальний різновид. До його основних рис належать економія мовних засобів, лаконічність викладу за інформативної насиченості; наявність суспільно-політичної лексики та фразеології, переосмислення лексики інших стилів (зокрема термінологічної) для цілей публіцистики; використання характерних для цього стилю мовних стереотипів, кліше; жанрова розмаїтість і пов'язана із цим розмаїтість стилістичного використання мовної багатозначності слова, ресурсів словотвору (авторські неологізми), емоційно-експресивної лексики; використання зображувально-виразних засобів стилістичного синтаксису (риторичні питання й вигук, паралелізм побудови, повтори, інверсія).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження цієї теми не є новаторством у сучасній лінгвістиці. Ми зробили спробу систематизувати й узагальнити інформацію та результати досліджень таких науковців, як Г. Вартанов, М. Штельмах, Л. Шевченко, Б. Коваленко.

Метою статті є розгляд і порівняння лінгвістичних особливостей газетних і журнальних текстів в англійській та українській мовах і визначення основних труднощів, із якими стикаються перекладачі під час перекладу певних характерних рис, і з'ясування способів подолання цих труднощів.

Виклад основного матеріалу. Журнал – друкарське періодичне видання. Поряд із газетою журнал є одним із основних ЗМІ й пропаганди, впливає на громадську думку, формуючи її відповідно до інтересів певних ідеологічних груп, суспільних класів, політичних партій та організацій. Через те що журнали виходять у світ рідше, ніж газети, вони відрізняються більш низькою оперативністю подачі інформації, зате в них більше можливостей для докладного аналізу подій, роздумів, підведень підсумків тощо. Газета – засіб інформації, а також засіб впливу на широку та неоднорідну аудиторію читачів. Так як газету зазвичай читають в умовах, коли важко зосередитися (у метро, за обідом, після роботи тощо), то існує необхідність подавати матеріал стисло, але повідомивши всю необхідну інформацію.

Для практичної роботи перекладача найбільш істотними є такі характерні риси англійської преси: розмовно-

фамільярний характер низки матеріалів; емоційна забарвленість шляхом уживання жаргонізмів, перифраз; офіційність титулів і звернень; специфічність газетних заголовків; лексичні особливості газетно-інформаційних матеріалів; уживання термінів; уживання реалій.

У публіцистичному стилі дуже широко вживаються власні назви, реалії, імена, що роблять повідомлення більш конкретним, описуючи якісь події на певній місцевості або ті, що стосуються певних людей або установ. Через це в реципієнта мають бути певні попередні знання, що дасть йому змогу пов'язати назву з предметом чи об'єктом, що називається [1, с. 14]. Так, наприклад, будь-якому американському читачеві добре відомо, що *Amtrak* – це залізнична компанія, або *Frick Collection* – художній музей у м. Нью-Йорку.

Особливостями текстів публіцистичного стилю, особливо в текстах певних газет і журналів, є намагання англійських журналістів зробити сухе повідомлення більш емоційно забарвленим за рахунок уживання в тексті жаргонізмів, сленгізмів і різноманітних засобів вираження. Зазвичай під час перекладу вони не передаються [2, с. 43]. Істотними рисами української преси є відсутність фамільярності й емоційної забарвленості шляхом уживання жаргонізмів, перифраз.

На особливу увагу під час розгляду лексико-семантичних особливостей текстів публіцистичного стилю заслуговують заголовки журнальних і газетних матеріалів. Автори статей докладають максимум зусиль, аби заголовок складався з якомога меншої кількості слів, при цьому передавав інформацію, про яку йдеться, і привертая до себе увагу читачів.

Перекладач має добре розуміти зміст газетного заголовку й уміти правильно його передавати з мови оригіналу мовою перекладу, у нашому випадку з англійської українською, адже для заголовків англійських газет і журналів характерним є й те, що заголовок може мати подвійний зміст, так як комбінація слів підбирається так, щоб за змістом можна зробити абсолютно протилежні переклади, тому дуже важливо відчувати цей нюанс.

Дослідники зазначають, що в газетній і журнальній лексичній є велика кількість власних назв: назв організацій, закладів, топонімічних назв. Також широко використовуються газетні кліше [2, с. 21]. Це «готові формули», які або вказують на джерело інформації: *according to well-informed sources*, або є просто політичними штампами: *generation gap*; *vested interests*. Зазвичай переклад таких фраз не викликає труднощів у досвідчених перекладачів, але перекладачам-початківцям треба працювати над розширенням словникової бази клішованих фраз.

Специфіку газетно-інформаційних матеріалів становлять уже вищезгадані кліше, а також фразеологізми. Публіцистичний стиль більше, ніж будь-який інший стиль, є наближеним до художньої літератури. У газетних і журнальних текстах, статтях, оглядах широко використовується образна фразеологія, яка, характеризуючись метафоричністю, надає висловлюванню виразності, яскравості, своєрідності. За способом перекладу українською мовою образну фразеологію можна умовно розділити на чотири групи:

1) фразеологізми, що мають повний відповідник в українській мові й повністю калькуються під час перекладу: *a domino effect* – ефект доміно;

2) фразеологізми, які частково не збігаються за образністю з українськими: *to buy a pig in a poke* – купити kota в мішку;

3) фразеологізми, під час перекладу яких образ повністю змінюється: *to hang fire* – призупинити роботу;

4) фразеологізми, які перекладаються нейтральною лексикою: *to cut no ice* – нічого не добиватися.

Техніка передачі фразеологізмів уже давно розроблена, перекладач має їх розглядати як єдине семантичне ціле й намагатися відшукати в мові перекладу відповідник-фразеологізм, бажано з тим же ступенем семантичної зв'язаності. Якщо такого еквівалента в мові перекладу не існує, перекладач має знизити ступінь семантичної єдності й замінити ідіому на фразеологічну єдність, де образність зберігається. Під час перекладу фразеологізмів у сучасному газетному та/або журнальному тексті перекладач має бути дуже уважним і враховувати такий феномен, як деформація й контамінація фразеології. Одним із найпростіших прикладів деформації є неповнота складу. У такому разі під час перекладу, якщо перекладач віднайшов еквівалент, він має відновити принцип неповноти, інакше кажучи, обірвати приказку в тексті перекладу так, щоб зберегти семантику оригіналу [3, с. 68].

У газетних і журнальних матеріалах часто зустрічаються багатозначні терміни, терміни-синоніми, скорочені терміни. Один і той самий термін може бути перекладений по-різному, залежно від ідейної направленості тексту, у якому його вжито [1, с. 114]. Терміни, що використовуються в газетному та журнальному матеріалі, стосуються насамперед політичної номенклатури, економіки та міжнародних відносин, а обсяг речення спрямований на те, щоб не ускладнювати сприйняття читача, тобто зазвичай довгі й розгорнуті складнопідрядні конструкції не використовуються.

Висновки. Висновуючи, хочемо наголосити, що переклад текстів публіцистичного стилю характеризується певними специфічними особливостями, які перекладач обов'язково має враховувати під час перекладу. Проведене дослідження підтвердило, що найважливішим під час перекладу є досягнення еквівалентності. Тут і стають на заваді численні труднощі, з яким стикаються під час перекладу газетних і журнальних текстів, а саме: терміни, неологізми, різноманітні скорочення, запозичена лексика, метафори, велика кількість власних назв, емоційно забарвлена лексика, кліше й фразеологізми тощо. Для цього перекладачеві необхідно проводити трансформації, щоб якомога повніше передати зміст тексту оригіналу, беручи до уваги відповідні норми мови перекладу. Сутність перекладацьких трансформацій полягає в тому, що вони сприяють адаптації тексту оригіналу до норм і традицій мови перекладу, досягненню максимальної зрозумілості перекладу, не обтяженого невластивими мові перекладу граматичними конструкціями та лексичним складом.

Література:

1. Алексеева Л.О. Виразальні засоби мови у текстах розмовного, художнього та публіцистичного стилів. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 202 с.
2. Коваленко Б.О. Стилистично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики. Кам'янець-Подільський, 2010. 159 с.
3. Мінкова О.Ф. Експресивний потенціал засобів вторинної номінації в мові новітньої української публіцистики. Мелітополь : Вид. будинок ММД, 2012. 175 с.

Varkovets A., Kozoriz I. Lexico-semantic analysis of publicistic style: comparative and translation analysis

Summary. In the era of information, a rapid development of the mass media is taking place. It is a means of disseminating ideas, knowledge, theories and socially meaningful information. The rapid development of mass communication, caused by democratic changes in countries, liberalization of social processes, lack of political censorship, raises the urgent need for a deeper theoretical understanding of the place, role, professional level, thematic orientation and etc. of newspapers and magazines both printed and electronic ones.

Due to the information needs of the society, the main purpose of any translation is to achieve the adequacy of the translation of information transmitted by the media. And the main purpose of adapting a non-fiction text is its pragmatic orientation to the reader of the translated text.

The main task of an adequate translation of newspaper and magazine information is to achieve the most complete and accurate reproduction of the whole system of meanings

contained in the original text. Equivalence and adequacy categories inevitably take into account the audience's response to the translation.

When matching the main features inherent in the publicistic style of the English and Ukrainian press, namely: the presence of a large number of official titles, the specificity of newspaper headlines, lexical features of newspaper and magazine materials, we also noted the specific features of English publicistic style, namely, colloquial, familiar manner, and emotionally coloured speech. We have found that the translation of realia and phraseological units, which make up a large part of vocabulary in publicistic texts, and terms when it comes to professional journalistic publications, is a major part of the difficulty in translating publicistic texts from English and Ukrainian editions.

Key words: mass media, publicistic style, newspaper and magazine articles, adequate translation, equivalent translation, realia, terminology, professional publications.

*Візнічак Є. В.,**студентка**Херсонського національного технічного університету**Подвойська О. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу**Херсонського національного технічного університету*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ГАСТРОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ГАСТРОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ)

Анотація. Стаття присвячена особливостям перекладу гастрономічної термінологічної системи. Визначено актуальність цієї теми стосовно перекладознавства, з огляду на те що переклад кулінарних книг, телепрограм, меню та назв страв усе частіше стає предметом роботи перекладача, що значною мірою впливає на розвиток гастрономічної термінології.

Мета статті полягає у виявленні специфіки перекладу гастрономічних лексичних одиниць з німецької мови українською. Основними завданнями пропонованої розвідки є визначення особливостей іншомовного відтворення культурно-специфічних термінів, установлення способів і засобів утворення досліджуваної лексики в німецькій мові, у тому числі структурних типів термінів, що функціонують у гастрономічній термінології.

Об'єктом дослідження є гастроніми німецької мови, під якими в дослідженні розуміють лексичні одиниці, що відображають процес виготовлення продуктів харчування або приготування, сервірування та вживання їжі. Предметом аналізу є особливості перекладу термінів-гастронімів з німецької мови українською.

У ході роботи виявлено засоби та способи утворення лексичних одиниць, а також окремих структур і моделей гастрономічної термінології в її сучасному стані. Також велику увагу приділено аналізу словотвірної структури наявних термінів, що значною мірою допомагає адекватному сприйняттю словотвірних процесів і створенню нових слів у процесі мовлення з одиниць мови.

У межах аналізу способів перекладу гастрономічної термінології на матеріалі німецької мови виявлено найуживаніші перекладацькі трансформації, а саме лексичні прийоми для перекладу термінів культурно-специфічного порядку.

У статті проаналізовано проблеми перекладу гастрономічної термінології українською мовою, урахувавши культурний бік вихідного тексту. Оскільки більшість гастрономічних лексем мають іншомовне походження або взагалі інтернаціональний характер, як основні способи перекладу такої лексики встановлено саме лексичні перекладацькі трансформації, такі як транскодування, калькування й описовий переклад.

Ключові слова: термін, термінологічна лексика, гастрономічна термінологія, гастрономічний дискурс, способи перекладу.

Постановка проблеми. Їжа є невід'ємною частиною нашого життя, а національні страви відображають культуру країни так само, як і її мова, одяг, традиції та інші аспекти.

З покоління в покоління в кожному народі передавалися кулінарні традиції, завдяки яким нам відомо, чим відрізняється французька кухня від азіатської, американська від мексиканської. Проте зараз кулінарія вийшла на новий рівень і слугує свого роду мистецтвом. Відбувається певним чином змішання культур, наприклад, Америка запозичує кулінарні техніки й поняття з французької кухні. Окрім того, на телеекранах усе частіше з'являються програми кулінарної тематики, типу «МастерШеф», «Кращий кухар Америки», «Пекельна кухня», де неодмінно присутні всі найновіші гастрономічні тенденції. Тематика статті є актуальною з того погляду, що нові кулінарні запозичення викликають певні труднощі під час перекладу мовою-реципієнтом. Сам перекладач повинен бути знайомий із гастрономічною культурою не тільки своєї країни, а й кулінарією країни мови перекладу. Він має бути обізнаним із лексичними, граматичними та іншими особливостями написання кулінарних лексичних одиниць. Харчова промисловість перебуває в постійному розвитку й потребує фахівців не тільки з виробництва та продажу свого товару, а й тих, хто допоможе цьому товару без проблем завойовувати прихильників в інших країнах, і мовний чинник відіграє при цьому неабияку роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рецепти, телепрограми, кулінарні блоги тощо є частиною гастрономічного (або глютонічного) дискурсу, мають на увазі те, що всі комунікативні ситуації пов'язані з обробкою, приготуванням і споживанням їжі [10]. Учасниками цього дискурсу можуть бути кухарі, офіціанти й навіть глядачі або читачі кулінарних статей. Гастрономічний дискурс поділяється на різні жанри, типи рецептів, тексти меню, гастрономічну рекламу, тематичні телепрограми тощо. Саме вони є об'єктом роботи перекладача, містять лексичні поняття, що можуть створювати труднощі під час перекладу. Дослідженню гастрономічного дискурсу й галузі кулінарних рецептів присвячені роботи Л. Єрмакової, А. Олянича, П. Буркової, М. Кантурової, Г. Москалюк та ін. Сам термін «глютонічна лексика» уведено відносно недавно – у 2003 році А. Оляничем. Автор говорить про лінгвокультурну та етнокультурну специфіку найменувань, пов'язаних із приготуванням їжі. На думку А. Олянича, термін «глютонічний» корелює з поняттям гастрономії та співвідноситься з когнітивною системою глютонії будь-якої етнокультури [3].

Л. Єрмакова визначає поняття глютонічної лексики як засіб відображення національної мови, яка реалізується в системі

тексту в процесі комунікації, пов'язаному з найменуванням харчових продуктів і їх споживанням [9].

Здійснений нами теоретичний аналіз наявних досліджень стосовно гастрономічної термінології дає змогу дійти висновку, що недостатньо дослідженою залишається проблема відтворення та перекладу назв кулінарних страв, їх інгредієнтів і застосованих під час приготування технік, бо іноді переклад містить різні варіанти відтворення такої лексики або навіть є нульовим.

Мета статті – виявлення специфіки перекладу гастрономічних лексичних одиниць з німецької мови українською. Основними завданнями пропонованої розвідки є визначення особливостей іншомовного відтворення культурно-специфічних термінів, встановлення способів і засобів утворення досліджуваної лексики, у тому числі структурних типів термінів, що функціонують у гастрономічній термінології.

Виклад основного матеріалу. Питання термінології досліджується давно, проте через постійний розвиток відповідних наукових сфер і діяльності мовне втілення спеціальних понять постійно потребує нових досліджень. Відомо, що термін – емоційне нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять і назв предметів [5, с. 200].

Він повинен відповідати таким вимогам, як точність і специфічність. Для гастрономічної сфери характерна велика кількість термінів. Поява нових термінів-гастрономів насамперед пов'язана зі стрімким розвитком харчової промисловості, а також і зі сферою послуг. Оскільки виникають нові реалії, виникає необхідність їх назвати. Уведення гастрономічних термінів, що використовуються в німецькомовному гастрономічному дискурсі, в українську мову вимагає знань і навичок у галузі перекладу, розуміння змісту термінів оригінальної мови і тлумачення рідною мовою. Як слушно зауважує український мовознавець і перекладач Йосип Багмут, під час перекладу науково-технічної літератури з німецької мови українською вагоме значення має також взаємодія терміна з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова [6, с. 58].

Для розуміння змісту лексичної одиниці та, відповідно, еквівалентного її перекладу необхідне розуміння її утворення і структури. Аналіз досліджуваної термінологічної лексики за безпосередніми складниками уможливує її поділ на однослівні та багатослівні лексичні одиниці.

Однослівні, або прості (кореневі) терміни з непохідною основою – ті, у яких коренева морфема (корінь) є носієм лексичного значення слова; «при цьому центральна його частина залишається незмінною в процесах морфологічної деривації» [1], саме вони утворюють ядро термінологічної лексики.

Прості слова – база для утворення нових слів і в термінологічних системах німецької мови, зокрема в гастрономічній терміносистемі. Вони представлені термінами-іменниками (*Herd*, *m* – плита, *Ofen*, *m* – ніч, *Koch*, *m* – кухар, *Mixer*, *m* – міксер, *Strudel*, *m* – струдель, *Kartoffel*, *f* – картопля, *Zwiebel*, *f* – цибуля, *Speise*, *f* – страва, *Saft*, *m* – сік, *Salz*, *n* – сіль, *Zimt*, *m* – кориця, *Pfeffer* – перець, *Apfel*, *m* – яблуко), термінами-дієсловами (*mixen* – змішувати, *kosten* – покуштувати, *schmecken* – смакувати, *marinieren* – маринувати, *kochen* – готувати, *backen* – випікати), термінами-прикметниками (*süße* (*Speise*) – солона (страва), *kalte* (*Milch*) – холодне (молоко), *sauere* (*Sahne*) – кислі (вершки), *warme* (*Brei*) – тепла (каша), *hartes* (*Brot*) – черствий (твердий) хліб, *köstlich* – делікатесний (ласий, тонкий (смак)),

trockene (*Früchte*) – сухі фрукти, *frischer* (*Fisch*) – свіжа (риба), *dunkles* (*Bier*) – темне (пиво), *gleichförmig* – однаковий за формою і прислівниками *geschmacklos* – без смаку (несмачний), *lecker* – смачно) [13].

Прості терміни-іменники нерідко представлені запозиченнями з різних мов. У німецькій мові вони потужне джерело розвитку гастрономічної термінології. Поряд із національними термінами трапляються прості терміни-субстантиви, запозичені з інших мов, наприклад, з англійської: *Steak*, *n* – антрекот, *стейк*, *Biftekex*, *Orange*, *f* – апельсин, *Pudding*, *m* – пудинг; із французької: *Suppe*, *f* – суп, *Margarine*, *f* – маргарин; з італійської: *Pasta*, *f* – паста, *Tortellino*, *m* – тарталетка, *Cariccino*, *m* – канучино; з інших мов: *Pfeffer*, *m* – перець, *Pilz*, *m* – гриб (греко-латин.), *Glykose*, *f* – глюкоза (із грец.), *Gurke*, *f* – огірок (пол.), *Torte*, *f* – торт (пізн. латин.) [13]. Сьогодні через глобалізацію смаків запозичення стали ще частішими. Наприклад, *der Curry/das Curry* – карі з мови Таміл, Південна Індія; *das Marzipan* – марципан з італійської; *der Feta* – фета з японської мови [13].

Серед однослівних термінів-іменників у досліджуваній лексиці поширеними є субстантивовані інфінітиви дієслів, наприклад: *Braten*, *n* – смаження, *Kochen*, *n* – кип'ятіння, варіння, *Schmoren*, *n* – тушкування, *Schlagen*, *n* – збиття, *Schälen*, *n* – очищення [14].

У німецькій мові складні слова досліджуваної термінології представлені іменниками, прикметниками й дієприкметниками, мають свій набір моделей їх утворення.

Так, для складних іменників характерна модель означального словоскладення, у якій можна виокремити такі словотвірні моделі [2, с. 253]:

– S + S = S: *Obstsalat*, *m* – фруктовий салат, *die Zitronensäure* – лимонна кислота, *die Muskatnuss* – мускатний горіх, *der Vanillezucker/der Vanillinzucker* – ванільний цукор [13];

– V + S = S: *Aufschnittbrett*, *n* (*Schneidbrett*, *n*) – обробна дошка, *Abschaumlöffel*, *m* (*Abschöpföffel*, *m*) – шумівка [13];

– Adj/Adv + S = S: *Vollkornbrot*, *n* – цілнозерновий хліб, *Süßstoff*, *m* – підсолоджувач, *Weißwein*, *m* – біле вино, *Schwarzbrot*, *n* – чорний (житний) хліб [13].

Складні терміни-прикметники в гастрономічній термінології німецької мови також посідають значне місце. Нами виявлено такі приклади: *gehaltvoll* – смачний, *milchweiß* – білосніжний, *fetthaltig* – той, що містить жир, *altbackene Brötchen* – черстві булочки, *Eiskalt* – льодяний, охолоджений, *mundgerechte Stücke* – невеликі, зручні для їжі шматочки, *Paprika edelsüß* – м'яка солодка паприка, *saure Sahne stichfest* – густа сметана [13].

Гастрономія – невід'ємна частина культури німецького народу, яка яскраво відображає національні особливості німецького характеру. Гастрономічний дискурс, як слушно зазначає доктор філологічних наук А. Олянич, відображає аспекти культурної, мовної, релігійно-етнічної та ідеологічної картин світу [10].

Під час роботи з текстами гастрономічного дискурсу можуть виникнути труднощі в процесі перекладу й назв самих страв, і таких загальновідомих слів, як закуська, десерт, гарячі страви тощо.

Перекладаючи гастрономічні лексичні одиниці, фахівець повинен знати й розуміти кулінарію мови оригіналу та мови перекладу, а також лексичні та граматичні особливості гастрономічних текстів. Найчастіше з труднощами стикаються під

час перекладу таких елементів, як назви страв, назви інгредієнтів, назви одиниць вимірювання інгредієнтів.

У сучасному мовознавстві розроблено різні класифікації способів перекладу. О. Кухар пропонує виділяти знаковий і смисловий способи перекладу. На думку науковця, знаковий спосіб перекладу реалізується у формі перекладу лексики із семасіологічним зв'язком, натомість смисловий переклад передбачає пошук еквівалентів, додаткові трансформації в перекладі з метою збереження змісту оригіналу й дотримання норм мови перекладу [7].

Більшість термінів-гастрономів перекладаються еквівалентами: *Sauerkraut* – квашена (кисла) капуста, *Zuckerrübe*, *f* – цукровий буряк. Проте, проаналізувавши терміни-гастрономи, уважаємо класифікацію І. Клименко [4], Г. Кушнір [8], Я. Рецкер [11] найбільш актуальною саме для цієї термінології, а саме такі лексичні прийоми: транскодування, калькування та описовий переклад.

1. Транскодування поєднує транслітерацію і транскрипцію. Більшість глутонімів, зокрема найменування харчових продуктів, є загальновідомими й закріпленими в словниках. Однак наявні такі найменування, які є характерними тільки для культури того чи іншого народу. Як правило, у перекладі вони транскрибуються або передаються за допомогою транслітерації, пор.: *Koriander* – коріандр, *Litschi* – лічі, *Joghurt* – йогурт, *Mozarella* – моцарела, *Gulasch* – гуляш, *Charlotte* – шарлотка.

2. Калькування. Цей спосіб перекладу дає змогу найточніше передати зміст оригіналу та весь колорит гастрономічної лексики. Калька – слово або вираз, утворені за взірцем слів або виразів чужої мови, що є результатом калькування [12, с. 326]. Кальки можна розглядати як свого роду запозичення, а тому під час перекладу слово залишається без будь-яких змін, наприклад: *Degustation*, *Kostprobe*, *Probe* – дегустація, проба, *Gelatine* – желатин.

3. Описовий переклад. Під час описового перекладу відбувається доповнення або уточнення характеристик об'єкта посилання, наприклад, *Ofenschlupfer* – запіканка з хліба, яблука і цукру, *Radler* – напій із пива та лимонаду.

Аналіз матеріалу засвідчує, що відмінності в мовних картинах світу спричиняє відсутність прямих відповідників у мові перекладу (назви страв і їх складників можуть бути реаліями однієї культури й повністю відсутніми в іншій). Тому, щоб зрозуміти гастрономічні особливості певного народу, недостатньо простого перекладу лексичних одиниць, необхідно використовувати коментарі й адаптації для пояснення особливостей оригіналу тексту.

Висновки. Кулінарне мистецтво є засобом вираження культурної ідентичності нації, що особливо яскраво відображено на прикладі німецької кухні. Результати проведеного структурного-семантичного аналізу гастрономічних термінів підтверджують гіпотезу, що способи формування гастрономічної термінології не відрізняються від способів утворення лексичних одиниць (слів і словосполучень) загальнолітературної мови. У структурному плані терміни-гастрономи в німецькій мові поділяють на однослівні та багатослівні.

Розвідка показала, що гастрономічна лексика німецької мови нараховує безліч термінів, які становлять неймовірне багатство цього лексичного поля. Попри достатню кількість способів перекладу, перекладачі завжди стикатимуться з певними проблемами. Аналіз матеріалу засвідчив, що під час пере-

кладу німецьких текстів на гастрономічну тематику, зокрема для перекладу термінів культурно-специфічного порядку, використовують транскодування, калькування й описовий переклад, вибір яких визначається відповідно до цільової аудиторії, орієнтуючись на споживача інформації.

Проблема гастрономічної лексики завжди залишатиметься однією з актуальних і цікавими і лінгвістів, і перекладачів. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з аналізом гастрономічної лексики в контексті її прагматичного значення, когнітивних і культурологічних особливостей.

Література:

1. Бричева М.М. Структурно-семантическая и этимологическая характеристика словообразовательного поля прилагательных в современном английском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Ростов-на-Дону, 2006. 176 с.
2. Гусейнов А. Структурно-семантический анализ кулинарных терминов. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. С. 250–256.
3. Даниленко В.П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов. *Исследования по русской терминологии* : сборник статей / АН СССР, Ин-т рус. яз. ; отв. ред. В.П. Даниленко. Москва, 1971. С. 5–67.
4. Клименко І.М. Лексичні трансформації при передачі англійської політичної термінології українською мовою. *Філологічні студії*. 2012. Вип. 8. С. 84–90.
5. Коваленко А.Я. Науково-технічний переклад. 3-е вид. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2007. 304 с.
6. Комунікативно-прагматичний підхід до теорії перекладу. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. Суми : Видавництво СумДУ, 2003. Вип. (4) 50. С. 113–116.
7. Кухар О.І. Переклад: способи та прийоми. URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/16999/3/Кухар.pdf>.
8. Кушнір Г.М. Перекладацькі трансформації та їх класифікація: актуальні проблеми лінгвістики і методики викладання іноземних мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2011. С. URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/10590/96>.
9. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии: вопросы теории и методики / Ком. техн. терминологии. Москва : АН СССР, 1961. 158 с.
10. Олянич А.В. Гастрономический дискурс в системе массовой коммуникации (семантико-семиотические характеристики). Москва : Азбуковник, 2003. 438 с.
11. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1981. 216 с.
12. Скопенко О.І. Сучасний словник іншомовних слів. Київ, 2006. 789 с.
13. Duden Das Fremdwörterbuch. 7. Auflage. Mannheim, 2001. URL: <http://www.duden.de/>.
14. DWDS (Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache. URL: <https://www.dwds.de/>.

Viznichak E., Podvoiska O. On the problem of translating gastronomic terminological vocabulary (based on German gastronomic discourse texts)

Summary. The article deals with the peculiarities of the translation of the gastronomic terminological system. The relevance of this topic to translation studies has been determined, given that the translation of cookbooks, television programs, menus, and dish names is increasingly becoming the subject of translator work, which greatly influences the development of gastronomic terminology.

The purpose of the article is to identify the specific translation of gastronomic lexical units from German into Ukrainian. The main objectives of the proposed intelligence are to identify the features of foreign-language reproduction of cultural-specific terms, to establish ways and means of formation of the studied vocabulary in German, and including structural types of terms that function in gastronomic terminology.

The object of the study is gastronomic terminology, which understands lexical units in the study, reflecting the process of making food or cooking, serving and eating. The subject of the analysis is the peculiarities of the translation of the German gastronomic terms into Ukrainian.

In the course of the work, the means and methods for the formation of new lexical units, as well as the individual structures and models of gastronomic terminology in its present state have been identified. Much attention is paid to the analysis of the word-forming structure of words already

created, which greatly helps to adequately perceive word-forming processes and to create new words in the process of speaking from units of speech.

Within the analysis of ways of translating gastronomic terminology into the German language material, the most commonly used translation transformations, namely lexical techniques for translating terms of a culturally specific order, were identified.

The article analyzes the problems of translating gastronomic terminology into Ukrainian, taking into account the cultural side of the source text. Since most gastronomic tokens are of foreign-language origin or generally international in nature, the article deals with lexical translation transformations such as transcoding, calculating and descriptive translation as the main ways of translating such vocabulary.

Key words: term, terminological vocabulary, gastronomic terminology, gastronomic discourse, methods of translation.

*Гончаренко Н. В.,**асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету**Гнатенко О. І.,**студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ч. ДІККЕНСА «ДОМБІ Й СИН»)

Анотація. У статті розглянуто жанрово-стилістичні особливості перекладу художніх текстів на матеріалі роману Ч. Діккенса «Домбі й син». Актуальність дослідження аспектів перекладознавства художнього тексту пов'язана з неповнотою вивчення у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві культурологічних і стилістичних можливостей мов.

Художній переклад або, точніше, переклад поетичних і художніх творів різко відрізняється від інших видів перекладу й не просто вимагає використовувати старе, завчене раз і назавжди, а передбачає мовну творчість, адже в різних людей гарним стає за своїми оцінками переклад однієї й тієї ж фрази. Такий переклад – справжнє мистецтво, так як ефект досягається відповідними засобами, у тому числі ритмікою, римою й алітерацією. Сам по собі переклад має немовби «заданий характер»: перекладач повинен зберегти незмінним зміст оригінального тексту, його сенс, він не має права втілити якусь свою програму.

Переклад не передбачає дослівності, а тим більше послівності під час роботи з текстом. Саме через це переклад художніх текстів викликає безліч розбіжностей у середовищі вчених і перекладачів.

Сучасна теорія художнього перекладу базується на низці положень, головним із яких є те, що за формальної неперекладності окремого мовного елемента першотвору може бути відтворена його естетична функція в системі цілого й на основі цього цілого, що виконання функції під час перекладу постійно вимагає зміни у формальному характері елемента, що є її носієм. Основний принцип теорії художнього перекладу полягає в такому: потрібно розглядати кожне речення як частину цілого, передавати не тільки те, про що в ньому йдеться, а й працювати над створенням художнього образу, загального настрою, характеристики атмосфери, персонажів тощо. Тут важливий вибір й окремого слова, і синтаксичної структури, й інших елементів.

Ключові слова: вилучення, описовий переклад, архаїзми, історизми, ідіостиль, адаптація.

Постановка проблеми. Сучасну культуру будь-якого народу неможливо уявити без художнього перекладу. Ідейне, тематичне, жанрове збагачення літератур і культур різних народів було б неможливим за умови його відсутності. Перекладач не просто дослівно передає зміст оригіналу, він повинен відтворити настрій, духовний зміст твору. В. Гумбольдт порівнював вивчення іноземної мови з «набуттям нового погляду, який додається до нашого старого сприйняття світу ... і лише тому,

що до чужої мови ми певним чином переносимо власне світосприйняття і власне мовне відчуття, ми не усвідомлюємо із цілковитою ясністю всіх результатів цього процесу» [3, с. 375].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням стилістики художнього тексту в різні часи займалися А. Федоров [7], І. Арнольд [2], В. Кухаренко [5] тощо.

Мета статті – розглянути переклад жанрово-стилістичних особливостей художнього тексту як багатоаспектну проблему, що висвітлює текстовий і позатекстовий рівень стилістичних особливостей у художньому творі (на прикладі роману Ч. Діккенса «Домбі й син».

Дослідження стилістичних особливостей тексту необхідно передусім з метою подолання труднощів, що виникають під час перекладу тексту іноземною мовою. У зв'язку з цим необхідно сказати про так званий прийом адаптації, коли текст під час перекладу іноземною мовою перекладається не дослівно, а використовуються звороти, що дають змогу в перекладі зберегти авторський задум та авторський ідіостиль. У зв'язку з цим дозволимо собі приділити трохи більше уваги особливостям перекладу художнього тексту й інструментам адаптації.

Виклад основного матеріалу. Переклад текстів художньої літератури – абсолютно особливий вид перекладу, що відрізняється від інших (спеціального, нехудожнього перекладу) своїм творчим характером. Для здійснення перекладу художніх творів необхідно залучати екстралінгвістичні знання, щоб уміти виявити в тексті й адекватно передати різноманітні реалії, алюзії, відсилання тексту оригіналу.

Автор художнього твору завжди прагне показати, підкреслити свою індивідуальність, іноді використовуючи із цією метою найнеординарніші мовні засоби, активно «граючи словами», не підкоряючись правилам і законам, які, як правило, дотримуються авторами наукової літератури (суворість у передачі термінології та стилю, притаманна цьому жанру). Так формується ідіостиль. У такій необмеженості, нестандартності форми й, відповідно, змісту творів художньої літератури полягає складність перекладу: для перекладу тексту оригіналу необхідно підбирати такі мовні засоби, щоб якомога повніше, точніше висловити єдність змісту і форми вихідного тексту, авторський ідіостиль і задум.

Мета перекладу художнього тексту – перетворення тексту оригіналу в еквівалентний йому текст іншою мовою з урахуванням стилістичних особливостей автора. Про еквівалентність перекладу можна судити за ступенем збереження в тексті

перекладу інваріанта, чим вищий цей ступінь, тим більш еквівалентний переклад. У цьому разі поняття інваріантності тісно пов'язане з екстралінгвістичним субстратом [4].

Кожний художній твір характеризується особливою системою мовних засобів, які автор відбирає й організовує в тексті відповідно до свого почуття мови, переслідуючи певні естетичні, дидактичні цілі. Під час перекладу цього виду текстів необхідно якомога точніше щодо вихідної мови відібрати й організувати виразні засоби в мові перекладу, урахувавши специфіку стилістичних особливостей і засобів вираження щодо переданого змісту.

Під час перекладу текстів художньої літератури часто виникає проблема інтерпретації явищ і понять, невластивих культурі мови перекладу, але звичних для культури країн вихідної мови. Характер того чи іншого явища або поняття визначає вибір найбільш підходящої стратегії перекладу. У цьому разі існують такі можливості: перекласти явище буквально без подальших пояснень, дати виноску до буквального перекладу або використовувати прийом адаптації. Прийом адаптації важкоперекладних явищ тісно пов'язаний із поняттям передачі стилістичних особливостей текстів художньої літератури та авторського ідіостилю. Цей прийом застосовується під час перекладу окремих важкоперекладних фраз і явищ у тексті оригіналу, з огляду на їх національну специфіку, тимчасову віддаленість або незвичність для носіїв іншої культури. Отже, під час перекладу виникає необхідність замінювати невідоме відомим, незвичне – звичним.

Так виникає проблема передачі авторського ідіостилю під час інтерпретації вихідного тексту, адекватного відображення в перекладі стилістичних особливостей автора твору.

Адаптація незнайомих або незвичних явищ і понять досягається в перекладі з допомогою таких перекладацьких прийомів:

- 1) заміни способу;
- 2) узагальнення;
- 3) вилучення;
- 4) описового перекладу;
- 5) уживання архаїзмів та історизмів.

Ми розглянули ці прийоми на прикладі роману Ч. Діккенса «Домбі й син». Заміна способу – слово, що позначає незнайоме або незвичне явище, замінюється на слово, що позначає явище, знайоме носіям мови перекладу.

Проведений аналіз показав, що цей прийом найпоширеніший у перекладі, однак з погляду збереження автентичності тексту і його стилістичних рис заміна способу іноді є досить «грубим» способом перекладу, часом викривляє унікальність художнього твору. Цей прийом часто використовується під час перекладу фразеологізмів, коли в мові перекладу відсутній еквівалентний фразеологізм із тим же образом. Наприклад: «*But he seemed to recollect himself, presently; and smothered the storm in a brutal curse, muttered on my behalf*» – «Але, мабуть, [він] одумався й відвів душу, вибухнувши грубою лайкою на мою адресу». У цьому прикладі використаний прийом адаптації, «заміна образу», тобто зміна асоціації автора оригінального тексту на більш звичну для читачів україномовної версії роману. Так, «[he] smothered the storm» у дослівному перекладі означає «[він] заспокоїв бурю». Автор роману використовував цей образ для змалювання крутої вдачі свого персонажа, яку він зумів «утихомирити», вилаявшись. У перекладі з урахуванням того, що ця асоціація може бути чужа україномовному

читачеві, використаний більш звичний фразеологізм «відвести душу».

Узагальнення – перехід від часткового до загального. Цей прийом у рамках адаптації використовується в тому випадку, якщо в мові перекладу зміщені відносини роду та виду, чітко визначені в мові оригіналу, або якщо в мові перекладу відсутнє будь-яке поняття/слово, згадане в оригінальному тексті або воно є незвичним для його носіїв. Наприклад: «*and Mister Toots mixed a tumbler of negus*» – «і містер Тумсі приготував їй келих глінтвейну». У цьому прикладі перекладач «адаптував» явище, яке, на його погляд, могло здатися незнайомим читачеві. Так, у словнику можна знайти переклад слова «negus» – «негус», але навряд чи багато читачів знають, що це слово позначає один із видів глінтвейну. Так, перекладач застосував прийом узагальнення, замінивши невідоме відомим.

Вилучення – явище, поняття чи слово, яке здається неперакладним або не обов'язковим для перекладу, «скасовується». Цей прийом використовується відносно рідко, з погляду збереження стилю твору та адекватності перекладу загалом є в більшості випадків неприпустимим.

Описовий переклад – незнайомому (незвичному) явищу/слову дається пояснення, розшифровка цього поняття, яке, як правило, виражено формулюванням з декількох слів.

На відміну від експлікації (уведення додаткової інформації в текст перекладу) й ампліфікації («розшифровка» деяких понять) – перекладацьких трансформацій, які також полягають в уточненні, поясненні, описовий переклад не має на увазі використання перекладних слів у тексті перекладу. Наприклад: «*I had just taken the children upstairs, after tea was finished, I had come down, and was standing by the table in the hall, lighting a bedroom candle for Mr Feeder*» – «Після чаю я відвела дітей наверх, потім зійшла вниз і стояла в передпокої край столу, запалюючи нічник для містера Фідера». У цій фразі в тексті оригіналу згадано явище, характерне для XVIII ст., у якому відбувається дія роману, але невластиве сучасному побуту, – свічка, яку слуги ставили знатним панам на ніч біля ліжка. Перекладач застосував прийом адаптації, використавши сучасне слово «нічник», тим самим не змінив перекладене явище, а описавши його, передавши сутність предмета, що позначається. У цьому випадку цей прийом близький до заміни образу, проте в перекладі цього явища збережена його семантика, змінена тільки лексична одиниця, що позначає його. На наш погляд, слово «нічник» є досить сучасним і неповною мірою відповідає стилю твору.

Уживання архаїзмів та історизмів. Застарілі слова в рамках прийому адаптації використовуються в тому випадку, якщо в сучасній мові тексту оригіналу одне й те ж слово використовувалося як у попередніх століттях, так і нині, позначаючи одне й те ж явище, тоді як у мові перекладу для позначення цього ж явища використовується вже інше, більш сучасне слово, його вживання в перекладі творів, віддалених за часом, було б недоречним. Наприклад: «*The Lord help us!*» *He soliloquized in an undertone of peevish displeasure, while relieving me of my horse.* – «Допоможи нам, господь!» – промовив він стиха зі сварливим невдоволенням, пособляючи мені спійшитися». У цьому прикладі також ужиті застарілі слова з наміром показати читачеві різницю між сучасністю та епохою дії роману. Найчастіше цей прийом підходить для створення подібного ефекту, проте загалом ми згодні з твердженням І.С. Алексеевої,

що надмірне вживання архаїзмів під час перекладу текстів художньої літератури, віддалених за часом, спотворює стиль оригіналу [1, с. 35].

Цей приклад являє собою саме такий випадок: автор перекладу використовував одразу два слова, які рідко вживаються в українській мові сьогодні. Слово «спішитися», тобто «злізти з коня», можна зустріти в сучасній українській мові (хоча частіше перевага надається другому варіанту), проте його поєднання зі словом «пособляти», яке вже вийшло з ужитку, створює відчуття деякої неприродності з погляду мови і стилю твору. У цьому разі було б коректніше використовувати в перекладі поєднання стилістично нейтральної лексичної одиниці з одним із застарілих слів.

Висновки. Використання прийому адаптації часто виявляється необхідним з огляду на наявні відмінності між культурами мови оригіналу й мови перекладу, однак, на відміну від інших лексичних, граматичних і морфологічних трансформацій, застосовується досить рідко. Прийом адаптації неоднозначний, тобто реалізується за допомогою низки перекладацьких трансформацій, які виконують особливі функції стосовно адаптації. Важливо не просто адаптувати текст загалом та окремі важко перекладні його елементи так, щоб було збережено зміст, а й передати ідіостиль і стилістичні особливості, властиві твору, зберегти його образність, щоб зв'язок між письменником і читачем був зруйнований.

Підхід до перекладу художніх текстів може бути різний, але, незважаючи на можливі неточності, під час перекладу необхідно добитися головної мети – передати не тільки форму, а й сутність, не тільки інформативну, а й естетичну функцію художнього твору. Розглядаючи стилістичні особливості й ідіостиль художніх текстів Чарльза Діккенса, у ході подальшої роботи ми розглянемо приклади використання інструменту адаптації в процесі перекладу.

Література:

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг. Санкт-Петербург : Союз, 2003. 287 с.
2. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). Ленинград : Просвещение, 1981. 345 с.
3. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 452 с.
4. Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов. Назрань, 2010.

5. Кухаренко В.А. Практикум з стилістики англійської мови (англійською мовою). Вінниця : Нова книга, 2003. 159 с.
6. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. Санкт-Петербург : Изд. дом «Филология три», 2002. 416 с.
7. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. Санкт-Петербург : Изд. дом «Филология три», 2002. 416 с.
8. Dombey and Son. Charles Dickens. URL: <http://originalbook.ru/dombey-and-son-charles-dickens-english/>.

Goncharenko N., Gnatenko O. The genre-stylistic features of translation of artistic texts on the material of C. Dickens's novel "Dombi and Son"

Summary. The article deals with the genre-stylistic features of translation of artistic texts on the material of C. Dickens's novel "Dombi and Son". The relevance of the study of aspects of literary text translation is related to the incomplete study of the cultural and stylistic possibilities of languages in domestic and foreign linguistics.

Literary translation, or more precisely, translation of poetic and literary works, differs sharply from other types of translation and requires not just the use of old, immortalized once and for all, but implies linguistic creativity. After all, different people find it good to be able to translate the same phrase. Such translation is a true art, as the effect is achieved by appropriate means, including rhythm, rhyme and alliteration. The translation itself is like a "given character": the translator must keep the content of the original text unchanged, its meaning, it has no right to embody any of its program.

Translation does not imply verbatim, but even more so when it comes to working with text. It is for this reason that the translation of artistic texts causes many differences in the environment of scholars and translators.

The modern theory of artistic translation is based on a number of provisions, the main of which is that with the formal irreducibility of an individual linguistic element of the first opening, its aesthetic function can be reproduced in the system of the whole and on the basis of that whole, and that the transfer of the function in translation constantly requires a change in the formal nature of the element that is its carrier. The basic principle of the theory of artistic translation is the following: we must consider each sentence as part of the whole, not only to convey what is said in it, but also to work on the creation of artistic image, general mood, characteristics of the atmosphere, characters, etc. Here it is important to choose a single word, syntax, and other elements.

Key words: removal, descriptive translation, archaisms, historicisms, idiostyle, adaptation.

Гончаренко Н. В.,

асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

Паримська В. Ю.,

магістр

Херсонського національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ГУМОРУ НА ОСНОВІ ФІЛЬМІВ ДЖЕКІ ЧАНА УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу гумору на основі фільмів Джекі Чана українською та російською мовами. Насамперед ми маємо розібратися, що таке гумор? Гумор – це інтелектуальна здатність підмічати в явищах їх комічні, смішні сторони. Почуття гумору пов'язане з умінням суб'єкта знаходити протиріччя в навколишньому світі. А ось у сучасному інформаційному просторі та кіноіндустрії нам підноситься на перший погляд схожий вид настрою і теж зі значенням «гумор», але щось у ньому є підозріле та зовсім чуже внутрішній духовній природі людини. Нам показують, що гумор може бути інший: підлий, цинічний, злий, чорний... Виявляється, усе залежить від того, хто його використовує й для яких цілей. Слово «гумор» виникло тільки в кінці XVIII століття, а до цього часу навіть в англійській мові використовували слово «*ridicule*». У французькій воно означає «*смішний, безглуздий*», а в англійській – «*насмішка*». У статті надано стислу характеристику гумору та його різновидів. У процесі дослідження визначено поняття «гумор» і його особливості. Актуальність статті полягає в особливості виявлення гумору людиною та його перекладі з англійської мови українською та російською. Метою роботи є теоретичне й практичне обґрунтування особливостей перекладу іншомовного гумору українською та російською мовами. Завданням дослідження є вивчення особливостей перекладу англомовних фільмів Джекі Чана, визначення значення гумору, дослідження особливостей гумору, розгляд проблеми еквівалентності під час перекладу. Поняття «гумор» розглядається в статті як важливий об'єднувальний елемент англомовних фільмів. Матеріалом дослідження є найпопулярніші англомовні фільми Джекі Чана. У процесі аналізу досліджено особливості гумору, порівняльний аналіз кінофільмів. Приділяється увага поняттям *іронія, комічність, кінопереклад, які є невід'ємними складниками поняття «гумор».*

Ключові слова: кінофільм, переклад, гумор, кінотекст, реалії, іронія, сарказм.

Постановка проблеми. Як відомо, гумор – це інтелектуальна здатність підмічати в явищах їх комічні, смішні сторони. Почуття гумору пов'язане з умінням суб'єкта знаходити протиріччя в навколишньому світі. А ось у сучасному інформаційному просторі та кіноіндустрії нам підноситься на перший погляд схожий вид настрою і теж зі значенням «гумор», але щось у ньому є підозріле та зовсім чуже внутрішній духовній природі людини. Нам показують, що гумор може бути інший: підлий, цинічний, злий, чорний... Виявляється, усе залежить від того, хто його використовує й для яких цілей. Слово «гумор»

виникло тільки в кінці XVIII століття, а до цього часу навіть в англійській мові використовували слово «*ridicule*». У французькій воно означає «*смішний, безглуздий*», а в англійській – «*насмішка*» [1]. Проблема полягає в тому, що гумор за своєю сутністю є доволі делікатним. Можна дуже витончено зробити переклад українською або ж російською будь-якого тексту, але гумор при цьому, який містився у вихідному тексті, буде безповоротно втрачений. Гумор у кіно частіше буває трьох видів: гра слів або ж каламбур, іронія та сарказм. Пропонуємо розглянути їх більш детально, а також розкрити всі вищезазначені терміни.

Метою статті є теоретичне й практичне обґрунтування особливостей перекладу іншомовного гумору українською та російською мовами.

Виклад основного матеріалу. Іронія – це вживання слова або звороту мови в протилежному значенні. Відбувається навмисне «перейменування», яке виражає глузливе або зовсім негативне ставлення мовця до обговорюваного предмета.

Іронія є одним із видів тропів. Іронія – це художній прийом створення образної й виразної мови на основі отождолення предметів за контрастом, а не за подібністю ознак, як у метафорі, або зі суміжністю, як у метонімії [2]. Розглянемо приклад іронії з фільму «Шпигун по сусідству»: – *Він захоплюється історією, наукою, політикою. – О, так! Надзвичайно цікава людина! – He likes to talk about history, science, and politics! – I see what you mean about him not being boring! – Он любит говорит об истории, науке, политике! – Ага, вот оно и видно, как он совсем не скучный!* Дуже часто іронію та сарказм уважають синонімами, але це не так. Якщо іронічні висловлювання носять відтінок незлостивого тону й можуть надавати мові позитивне забарвлення, то в саркастичних глузуваннях вираз набуває найвищого ступеня обурення. У сарказмі практично немає комічних елементів: ненависть і ворожість висловлюються у відкритій формі, лише злегка завуальовані під жарт. Під сарказмом розуміють один із різновидів сатиричного викриття, уїдливу насмішку, що вказує на недоліки людини, будь-які явища або предмети. Його відмінними рисами є нещадність до почуттів людей і різка форма висловлювання. Найчастіше він покликаний продемонструвати оточуючим дурість опонента й похвалитися витонченістю власного розуму [4]. Розглянемо приклад сарказму з фільму «Година пік 2»: – *Вона вибрала мене високого, темного, гарного, а ти потвора з країн третього світу. – The girl chose me cause I'm tall, dark and handsome, and you Third-World ugly. – Жениця вибрала мене, вєдь я високий брєнет, а ты страинєє вєйны.*

Окрім зрозумілого лише в певній країні, тобто національного, гумору, складність у кіноперекладі становить передача гри слів (каламбур), яку сценаристи використовують із дуже високою частотністю задля створення комічної ситуації між героями. Під каламбуром розуміється літературний прийом, при якому в одній фразі використовуються схожі слова з різним значенням. У більшості випадків він уживається з метою справити комічний ефект і висловити той сенс, який знаходиться під забороною. У різні часи з його допомогою люди намагалися обійти цензуру або по-іншому передати значення слів, які в суспільстві вважаються непристойними. Іноді каламбур дає можливість висловити досить абсурдні ідеї або замаскувати банальність. Завдяки такому прийому повчальність перетворюється в мудрість; хамство – у жарт; нісенітниця – у загадку; глибокодумність. На каламбурах часто будуються анекдоти або загадки, ними користуються гумористи для створення монологів і навіть працівники рекламної сфери. Часто багатозначність слів у каламбурі створює незручні ситуації, а сам жарт може навіть образити співрозмовника [5]. Перекладачі кіно зазвичай удаються до вилучення чи заміни каламбуру мови оригіналу на каламбур мови перекладу, причому необов'язково зберігати гру слів у тих самих місцях в обох мовах [6].

Головне завдання кіноперекладача – відтворити каламбур будь-яким чином, адже це є свідомо створений лексико-граматичний прийом [10]. Згідно з українською та російською перекладацькою традицією, краще використовувати ті слова, з якими можна погратися, і віднайти саме те значення, яке викличе в глядачів миттєву сміхову реакцію. Приклад із фільму «Година пік 2»: – *У Гонконгу я Майкл Джексон! А ти Тото. Ти хотів сказати Тито, Тото – це те, що ми їли на обід.* – *In Hong Kong, I'm Machel Jackson! You're Toto! You mean Tito! Toto is what we ate last night for dinner.* – *В Гонконге я Майкл Джексон. А ты Тото! Ты хотел сказать Тито! Тото мы ели вчера на обед.* Також дуже часто виникають проблеми в кінофільмах під час перекладу реалій. Реалія – це термін, який символізує предмет, якусь річ, яка існує або раніше існувала. Як правило, реалії суворо ставляться до певного народу, до його культури та звичаїв [7]. Наведемо приклад реалій у фільмі «Карате пацан»: – *Ви бачили їхнє кунг-фу? Це не кунг-фу, цей учитель навчає їх поганого.* – *You saw their kung fu? That's not kung fu, that's a bad man who teach them very bad things.* – *Видали их кунг-фу? Это не кунг-фу, этот учитель учит их плохому.* З наукового погляду це явище не має будь-яких індивідуальних лексичних значень, але в деяких випадках зустрічаються й конкретні найменування тих чи інших особливостей у різних народах. Це можуть бути крилаті вислови, зміст яких зрозумілий тільки носіям тієї мови, якою вони складені. Також до реалій зараховують поодинокі неперекладні слова, зрозумілі тільки вузькому колу людей [7]. Приклад із фільму «Карате пацан»: – *Що ми сьогодні вивчатимемо? – Ци! Внутрішня енергія, основа життя.* – *So, what do we learn today? – Qi! Internal energy, the essence of life.* – *Что будем учить сегодня? – Ци! Внутренняя энергия, основа жизни.* Зазвичай виділяють найбільш суттєву проблему під час передачі реалій – це відсутність відповідника в мові перекладу, бо саме поняття про цю реалію відсутнє в носіїв певної мови. Під час перекладу реалій перекладачу варто здійснити пильний пошук відповідників у мові перекладу, зрозуміти, чи відповідає значення реалії в оригіналі значенню слова на її позначення в мові перекладу, а також звернути увагу на графічну та звукову

форми в обох мовах. Проблема передачі реалій доволі велика, бо більшість із них просто відсутні в україномовній культурі, тому перекладачам доводиться вигадувати нові поняття на позначення цих англійських реалій або ж просто їх вилучати. Також дуже часто вживаються вульгаризми. Вульгаризм – брутальне чи навіть лайливе слово або словосполучення. Це грубі й неприйнятні в літературній мові слова або неправильні за формою вираження. Їх уводять іноді в мову персонажів або текст художнього твору як навмисний стилістичний елемент для додання певного побутового колориту [8]. Приклад із фільму «Нова поліцейська історія»: – *Джо! Заради Бога. Що ти виробляєш? – Hey Joe! For God sake. What the hell you doing? – Джо! Одумайся. Что ты делаешь?* Приклад показує, що в обох варіантах перекладу обрано більш м'які відповідники, ніж у мові оригіналу, оскільки, згідно з реестрами англійської мови, вульгаризм hell належить до негативної лексики. Робиться наголос на тому, що телевізійні дубльовані версії надають перевагу більш стриманим варіантам перекладу, можливо, через те що текст перекладу сприймається різними аудиторіями, особливо дітьми. Переклад фільму завжди супроводжується певними труднощами не лише лінгвістичного, а й технічного характеру, що впливає на ступінь еквівалентності й адекватності перекладу оригіналу, а також на його технічне втілення на екрані. Не менш важливим є переклад назви фільмів. Назва фільму дає першу інформацію, яку глядач отримує про стрічку. Уже судячи із заголовка глядач вирішує, варто переглядати ту стрічку чи ні. Своєрідна інтрига, смислове наповнення, тасмніця криється саме в заголовку. Тож переклад назви кінофільму є надзвичайно важливим і однією з нових проблем, які постають перед перекладачем [9]. В українському та російському комедійному кіноперекладі простежується тяжіння до варіативності перекладу одного й того ж виразу мови оригіналу. Так, наприклад, загальновідомий вигук *Shit!*, який в англійських фільмах повторювався чи не кожну хвилину, в українському варіанті передавався як *чорт! дідько! зараза! блін! о Боже! Господи! йоперний театр!* У російській мові такими ж відповідниками. Це робить мови перекладу експресивнішою та менш монотонною, а отже, більш захопливою для глядачів, оскільки глядачі очікують від комедійної стрічки щось цікаве [10].

Висновки. Гумор часто не є універсальним і не переноситься з однієї культури в іншу, зазвичай через те що залежить від деталей конкретного культурного оточення. Гумор є однією з найважливіших проблем під час перекладу усного мовлення, а також текстів різноманітної тематики та змісту. Річ у тому, що навіть бездоганне володіння іноземною мовою далеко не завжди дає змогу людині зрозуміло, цікаво й передусім кумедно передати свої думки. Під час перекладу кінострічки українською та російською мовами дуже часто постає проблема безеквівалентності чи неперекладності, особливо коли одиниці перекладу – національний гумор чи культурно-специфічні реалії, значення яких залишається незрозумілим в інших країнах у разі дослівного перекладу. У такому випадку перекладачеві варто пам'ятати, що передача гумору не потребує повної й точної передачі змісту задля досягнення адекватності перекладу фільму. Зміст може бути змінено, іноді навіть повністю, головна умова тут – викликати миттєву реакцію глядачів (сміх), пов'язану з тим, що відбувається на екрані (звукоряд + відеоряд) [3] Забальбескоа вважає, що коли мова йде про кінокомедію, допускається, щоб переклад

звучав навіть смішніше, ніж оригінал [10] Підводячи підсумки, можна зазначити, що успішний переклад фільму – це переклад без упередження, образ і значного відхилення від тексту сценарію, який адаптується під культуру мови замовника так, що аудиторія його повністю розуміє та сприймає: плаче, сміється, замислюється у відведених для того моментах. І якщо фільм професійно перекладено, то він дає змогу поринути з головою у світ героїв, їхні переживання, зрозуміти їхній гумор, відчутти себе в їхній ролі. Можна з упевненістю стверджувати, що перекладачі та актори озвучування все зробили правильно, бо під час перегляду аудиторія забула, що цей фільм знято десь геть в іншому куточку світу людьми з абсолютно іншою культурою та національністю. По мірі зростання, розвитку й формування громадських зв'язків людини сміх набуває соціального значення, стає одним із засобів соціального спілкування. Також варто відзначити постійну необхідність відступати від дослівної точності під час перекладу з метою збереження авторського стилю.

Література:

1. Що таке гумор? Від чого залежить почуття гумору? URL: https://allatravesti.com/ua/chto_takoe_yumor_ot_chego_zavisit_chuvstvo_yumora.
2. Що таке іронія? Приклади іронії в художній літературі. URL: <https://moyaosvita.com.ua/ukrainska-mova/shho-take-ironiya-prikladi-ironii-v-xudozhnij-literaturi/>.
3. Колесник Р.С. Відтворення комічного у художньому перекладі (на матеріалі творів німецькомовних авторів ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. 220 с.
4. Що таке сарказм? Визначення і приклади. URL: <https://moyaosvita.com.ua/literatura/shho-take-sarkazm-viznachennya-i-prikladi/>.
5. Що таке каламбур в українській мові? URL: <https://moyaosvita.com.ua/osvita-2/shho-take-kalambur-v-ukrainskij-movi-prikladi/>.
6. Zabalbeascoa P. Translating Jokes for Dubbed Television Situation Comedies. *The Translator*. 1996. Vol. 2. № 2. P. 235–247.
7. Реалія – це ..? Що додає культурі індивідуальність та унікальність? URL: <https://faqukr.ru/osvita/37641-realija-%20ce-shho-dodaе-kulturi-individualnist-ta.html>.
8. Вульгаризми – це ... Що таке вульгаризми? URL: <https://passwordon.com/vulgarisms>.
9. Демченко Н.С. Тенденції перекладу сучасних англомовних фільмонімів на українську мову. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/12.1/6.pdf>.
10. Софієнко І.В. Переклад кінокомедій українською: кризь терни до сміху. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_46%284%29__8.

Honcharenko N., Parymska V. Peculiarities of humor translation based on Jackie Chan's movies in Ukrainian and Russian languages

Summary. The article is devoted to the study of humor translation features based on Jackie Chan films in Ukrainian and Russian. First of all, what do we have to deal with, what is humor? Humor is the intellectual ability to notice their comical, funny sides in phenomena. The sense of humor is related to the subject's ability to find contradictions in the outside world. But in the modern information space and the film industry, at first glance, we are presented with a similar kind of mood, also with the meaning of “humor”, but something in it is suspicious and completely alien to the inner spiritual nature of man. We are shown that humor can be different: sneaky, cynical, angry, black. It turns out, it all depends on who uses it and for what purposes. The word “humor” originated only at the end of the eighteenth century, and until now, even in English, the word “ridicule” was used. In French it means “ridiculous, meaningless” and in English it means “ridiculous”. The article gives a brief description of humor and its variants. During the research the concept of humor and its peculiarities are defined. The relevance of this article is the peculiarities of detecting human humor and translating it from English into Ukrainian and Russian. The purpose of this work is to theoretically and practically substantiate the peculiarities of translation of foreign language humor into Ukrainian and Russian. The purpose of the study is to study the features of translation of Jackie Chan's English films, to determine the meaning of humor, to study the features of humor, to consider the problem of equivalence in translation. The concept of “humor” is considered in the article as an important unifying element of English-language films. The material of this study is Jackie Chan's most popular English films. In the process of analysis the features of humor, comparative analysis of films were investigated. The article focuses on the concepts of irony, comic relief, film translation, which are integral components of the concept of humor.

Key words: motion, translation, humor, movie, text, realities, irony, sarcasm.

*Гончарова-Ільїна Т. О.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Херсонського національного технічного університету*

ПОНЯТТЯ МОВНОГО ТРАНСФЕРУ ТА ЙОГО РОЛЬ У МОДЕЛЯХ ЗАСВОЄННЯ ТРЕТЬОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядається поняття мовного трансферу як ключового поняття в галузі засвоєння третьої мови, що останні двадцять років виокремилася в самостійне субполе в дослідженні засвоєння третьої мови на тлі актуальності вивчення мультилінгвізму як соціокультурного феномена. Наводиться порівняльний аналіз понять «інтерференція», «трансференція», «мовний трансфер», а також описується роль мовного трансферу в теоретичних моделях засвоєння третьої мови. Відзначається, що мовний трансфер має як позитивні (сприятливі або полегшуючі) прояви, так і негативні (несприятливі або неполегшуючі). Наводиться характеристика моделей засвоєння третьої мови з визначенням типу трансферу та його джерела. Відзначається, що нині жодна з описаних моделей не має виключної першості й достатнього емпіричного підтвердження, тому існує нагальна необхідність у подальших дослідженнях у зазначеному напрямі. Пропонуються результати емпіричного дослідження над студентами, які вивчають французьку мову як третю на базі різного рівня засвоєння другої мови (англійської), за результатами якого виявлено прояви як позитивного, так і негативного мовного трансферу різних типів (фонетичного або фонологічного, граматичного, лексичного, а також морфологічного), що відповідає комбінації моделей ТРМ (моделі типологічної першості), SM (модель скальпеля) та LPM (модель лінгвістичної близькості), оскільки саме ці моделі визнають як позитивні, так і негативні прояви мовного трансферу та не визначають першу або другу мову його джерелами за замовченням. Окреслюються перспективи подальших досліджень щодо уточнення моделей засвоєння третьої мови з урахуванням усіх типів мовного трансферу та визначенням його джерел на конкретних випадках під час аналізу отриманих емпіричних даних.

Ключові слова: мовний трансфер, засвоєння третьої мови, мультилінгвізм, інтерференція, трансференція.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства зумовлює особливий інтерес науковців до феномена мультилінгвізму. Актуальність вивчення мультилінгвізму як соціокультурного феномена полягає в тому, що оперування кількома мовами є необхідною умовою успішної життєдіяльності людини і спільнот в епоху глобалізації, оскільки глобалізація передбачає як свого елемента взаємопроникнення та інтеграцію матеріальних і духовних компонентів різних соціальних культур. Тому найважливішою умовою освоєння чужої культури є оволодіння її формами й насаперед мовами.

Дослідження оволодіння мовою вже давно розрізняють тих, хто набуває першої та другої мови, визнаючи потенційно різні шляхи й результати та проводячи систематичне дослідження цих сценаріїв засвоєння мов. Однак лише останнім часом, протягом останніх 20 років, відмінність між тими, хто

здобуває другу та третю мову, почала розглядатися з особливим інтересом. Визнання того, що здобуття другої та третьої мови є різними процесами, є важливим кроком як для дослідження другої мови (далі – M2), так і для третьої мови (далі – M3), що значно поглибило вивчення мультилінгвізму [7]. Засвоєння третьої мови (Third Language Acquisition/TLA/L3A) в англійській прикладній лінгвістиці останні двадцять років виділилося в окреме субполе дисципліни. Запропоновані різноманітні теоретичні моделі засвоєння M3. Більшість моделей засвоєння M3 розроблені в рамках парадигми досліджень поглиблення знань другої мови. Розглядаючи дослідження M3, що з'явилися в останні десятиліття двадцятого століття, можна виділити центральну тему, що стосується трансферу/крослінгвістичного впливу (CLI) [7]. Розгляд моделей, запропонованих дослідниками, потребує уточнення понятійного апарату, зокрема поняття мовного трансферу, оскільки саме цей термін є ключовим у дисципліні засвоєння третьої мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття мовної інтерференції закріпилося в лінгвістиці завдяки праці У. Вайнрайха «Мовні контакти», уперше опублікованому як перший номер серії «Публікації нью-йоркського лінгвістичного гуртка» в 1953 році. Пізніше до питання про взаємний вплив мов звернулися багато вчених, серед яких варто відзначити В.А. Виноградова, Л.В. Щербу, В.Н. Ярцеву, Г.М. Вишневу й У. Вайнрайха. Незважаючи на високий інтерес до проблем вивчення взаємовпливу та взаємодії проникнення мов, процес дослідження цього явища протікав неоднорідно, що суттєво позначилося згодом на інтерпретації терміна «інтерференція».

Метою статті є висвітлення проблеми мультилінгвізму в ракурсі засвоєння третьої мови як перспективного напрямку досліджень сучасної лінгвістики. Завданнями дослідження є розгляд моделей засвоєння третьої мови та ролі в них феномена мовного трансферу, визначення цього поняття та його відмінностей від більш поширених термінів інтерференції та трансференції.

Виклад основного матеріалу. У рамках вітчизняних лінгвістичних навчань можна умовно виділити три основні підходи до трактування поняття «інтерференція»:

1) позиція, що підкреслює виражено негативний характер інтерференції;

2) позиція, що підкреслює позитивний характер інтерференції;

3) позиція, що підкреслює факт взаємопроникнення контактуючих систем, а не характер взаємовпливу («нейтральний» характер інтерференції) [3, с. 11].

Більшість лінгвістів, серед яких А.Є. Карлінський, В.А. Виноградов, Н.Б. Мечковська, Л.В. Щерба, В.Ю. Розенцвейг

і М.Ю. Розенцвейг, відзначали її негативний характер, представляючи інтерференцію як певне «відхилення від норми» в мові білінгва. Згідно з визначенням В.Ю. Розенцвейга, інтерференція – «це порушення білінгвом правил співвіднесення контактуючих мов, яке проявляється в його мовленні у відхиленні від норми» [4, с. 4].

У рамках першого підходу, що підкреслює негативний характер інтерференції, можна умовно виділити дві основні точки зору, згідно з якими інтерференція – це:

1) процес впливу домінантної (рідної) мови на ту, що вивчається, наслідком чого є відхилення від норми в мовленні білінгва;

2) безпосередньо помилки й відхилення від норм мови, що вивчається, спричинені впливом домінантної (рідної) мови. Цю точку зору поділяють, наприклад, такі дослідники, як А.С. Карлінський, В.Ю. Розенцвейг, М.Ю. Розенцвейг. Серед авторів, які відзначають позитивний вплив інтерференції з погляду перенесення знань загальнотипологічного характеру під час взаємодії контактуючих мов, іншими словами, що розглядають явище інтерференції як «транспозицію навичок з однієї мови в іншу», можна відзначити О.М. Єршову, М.К. Назарову та Ю.А. Жлуктенко. Однак ця точка зору є менш поширеною порівняно з попередньою [3].

Значно більше послідовників дотримуються третього підходу, в основі якого лежить «сам факт проникнення однієї мови в іншу», який, у свою чергу, може мати як негативний, так і позитивний характер [1, с. 37]. Важливо відзначити, що натепер саме цей підхід найбільш популярний у зарубіжній лінгвістиці.

Уже у 80-х роках ХХ сторіччя визнано той факт, що інтерференція є одним із основних факторів, що визначають міжмовну компетенцію й ефективність того, хто навчається. З плином часу інтерференція перестала сприйматися як явище суто негативне, так як межі сприйняття і трактування цього феномена розширилися. Висловлені перші думки про відсутність необхідності обмежуватися тільки двома мовами, де рідна позиціонується виключно як домінантна; отже, інтерференція стала розглядатися на прикладі взаємодії більшої кількості мов [3].

Нині більшість зарубіжних лінгвістів трактують інтерференцію як взаємоперенесення мовних рис у мові білінгва або мультілінгва [8; 9; 10; 13]. Найбільш уживаним англійським терміном у цьому випадку є «(language) transfer», однак зустрічаються й інші еквіваленти, наприклад, L1 interference, linguistic interference, crosslinguistic influence, transference, interference, які вживаються в рамках різних підходів до явища інтерференції. Що стосується термінологічного апарату, необхідно насамперед відзначити, що єдності в уживанні і трактуванні як самого явища інтерференції, так і його суміжних спеціальних термінів у світовій лінгвістиці немає. Більшість дослідників пропонують розглядати інтерференцію як негативне явище, а трансференцію – як перенесення загальнотипологічних властивостей мовних систем, що не чинять негативного впливу на мовлення білінгва іноземною мовою, тобто як явище позитивне. Іншими словами, під час трансференції «мова, що впливає, не викликає в мові, що вивчається, «порушень норми, але стимулює вже наявні в ній закономірності» [3].

В англійській лінгвістиці зустрічаються обидва терміни: інтерференція (interference) і трансференція (transference), а також термін, що має найбільш загальний зміст – (language)

transfer, контекстуальне значення якого залежить від сфери вживання або слів, що супроводжують. Французький психолінгвіст Ф. Грожан використовує в роботах терміни «transfer» та «interference», які, на його думку, повинні бути розмежовані в уживанні з погляду динаміки і статичності прояву в мові. Дослідник вважає, що інтерференція (interference) проявляється в мові незакономірно, на відміну від трансферу (transfer), який є постійним «нагадуванням» про рідну мову в мовленні іноземною. Як приклад такого постійного «маркера» Ф. Грожан наводить наявність іншомовного акценту [11].

У роботі ми виходимо з погляду самого факту взаємопроникнення контактуючих мовних систем, який розуміємо як мовний трансфер або крос-лінгвістичний вплив, у якому виділяємо явища негативного та позитивного характеру.

Більшість моделей засвоєння МЗ розроблені в рамках парадигми досліджень поглиблення знань другої мови. Гонзалес Алонсо та Ротман класифікували моделі засвоєння МЗ з погляду ролі мовного трансферу. Вони спочатку узагальнили чотири логічні можливості: (i) відсутність трансферу, (ii) М1 як джерело трансферу за замовчуванням, (iii) М2 як джерело трансферу за замовчуванням, (iv) джерелом трансферу може бути або М1, або М2 [12]. Жодна формальна модель у літературі не базується на (i) або (ii), але деякі дослідники стверджують, що М1 за замовчуванням має найбільший вплив на засвоєння МЗ. Більшість досліджень ураховують (iii) та (iv), які формалізовані щонайменше в п'яти моделях: модель фактора статусу М2 або L2SF [5], модель кумулятивного вдосконалення СЕМ [6], типологічна модель першості ТРМ [12], модель скальпеля SM [14] і модель лінгвістичної близькості LPM [18].

L2SF, модель початкових етапів засвоєння, стверджує, що М2 за замовчуванням є джерелом трансферу на початкових стадіях вивчення МЗ. СЕМ розглядає початкові етапи та подальший розвиток і стверджує, що й М1, й М2 можуть бути джерелом трансферу в разі специфічної подібності між МЗ та однією з попередніх мов, отже, «мовний трансфер є завжди лише сприятливим» [6]. ТРМ також розглядає лише початкові етапи розвитку, але подібно до СЕМ стверджує, що ні М1, ні М2 не є джерелом трансферу за замовчуванням. Однак, на відміну від СЕМ, ТРМ виводить гіпотезу, що попередній вплив на мову зумовлюється типологічною або структурною схожістю, що визначається її сприйняттям учнями [12]. Дві останні моделі, SM та LPM, стверджують, що в разі абстрактних структурних подібностей трансфер може відбуватися або з М1, або М2, або з обома ними й залежить від різноманітних чинників. Цей погляд суперечить ТРМ, яка стверджує, що, коли учні визнають типологічну близькість, відбудеться повний або «гуртовий» чи «нерозбірливий» трансфер з однієї з раніше придбаних мов на початкових стадіях засвоєння МЗ, виключаючи будь-який вплив з іншої мови [17]. Модель скальпеля, однак, заперечує можливість такого «нерозбірливого» трансферу, наголошуючи, що в процесі засвоєння відбувається чітке, майже хірургічне виділення мовних властивостей, які підлягають трансферу [14]. Крім того, ТРМ, SM та LPM стверджують, що трансфер може бути сприятливим або несприятливим, на відміну від СЕМ, яка зумовлює лише сприятливий вплив однієї з раніше засвоєних мов [16].

У роботі ми мали змогу спостерігати процес засвоєння третьої мови студентами немовних факультетів, які вивчають англійську та французьку мови. Статус М 2 (англійська) –

8–9 рік вивчення, рівень володіння A2-B1, статус M3 (французька) – 1–2 рік вивчення, рівень володіння початкової-A2. Отже, особливостями засвоєння M3 в цій групі є початкова стадія засвоєння – M3, середній рівень засвоєння – M2, середній вік студентів – 18–20 років. За результатами спостережень можна визначити такі типи мовного трансферу та моделі крос-лінгвістичного впливу:

1) Фонологічний трансфер. Неполегшуючий, переважно з M2. Наприклад, вимова французьких звуків [t], [d] у більшості студентів відбувається на основі засвоєної норми англійської мови, хоча фонетично вони ближче до їхньої вимови в рідній мові.

2) Граматичний трансфер. Мають місце прояви як полегшуючого, так і неполегшуючого впливу, переважно з M2. Наприклад, негативний трансфер відбувається в розташуванні прикметників, які у французькій мові переважно займають позицію після іменників, але під впливом M2 та M1 часто уживаються студентами перед ними. Приклади позитивного (полегшуючого трансферу) з M2: уживання зворотів *Il est/Elle est* у M3 (близькі до зворотів *It is/There is*), використання артиклів, час *Futur Proche* в M3 (за аналогією до конструкції “to be going to” тощо).

3) Лексичний трансфер. Спостерігався як позитивний лексичний трансфер (когнати), так і негативний (калька, «хибні друзі»), як з M1, так і з M2.

4) Морфологічний трансфер. Переважно спостерігався позитивний трансфер з M2 на основі вивчення принципів словотворення. Наприклад, якщо студентам відома модель, відповідно до якої англійські й французькі прикметники утворюють прислівники, це робить можливим розуміння французьких прислівників спільного кореня з англійським під час читання французькою мовою; наприклад, англ. – *difficult* (важкий) – *difficultly* (важко); фр. – *difficile* (важкий) – *difficilement* (важко). Порівняйте також: президент – президентський; *president* – *presidential* (англ.); *président* – *présidentiel*, *-le* (фр.). Не менш важливими факторами, що визначають ступінь виводимості, є характер співвіднесеності еквівалентів і словотворчих елементів у першому й другому іноземних мовах (або в усіх трьох мовах), а також фактор регулярності, що означає відповідність певному словотвірному типу в іноземній мові як найбільш частотних елементів певного типу [2]. Так, французький суфікс *-té* має регулярну відповідність *-ty* в англійській мові: наприклад, краса – *beauty* (англ.) – *beauté* (фр.); гідність – *dignity* (англ.) – *dignité* (фр.); винятковість (ексклюзивність) – *exclusivity* (англ.) – *exclusivité* (фр.); французький суфікс *-eux* має регулярну відповідність *-ous* в англійській мові: наприклад, смачний – *delicious* (англ.) – *délicieux* (фр.); великодушний – *generous* (англ.) – *généreux* (фр.); інфекційний – *infectious* (англ.) – *infectueux*, *-se* (фр.) [2].

Висновки. Отже, засвоєння третьої мови є перспективним напрямом дослідження соціокультурного феномена мультілінгвізму й окремим субполем засвоєння другої мови, що викликає інтерес сучасних дослідників протягом останніх двадцяти років. Поняття мовного трансферу/крос-лінгвістичного впливу є ключовим терміном у понятійному апараті вищезазначеної галузі прикладної лінгвістики та лежить в основі побудови моделей засвоєння третьої мови, які нині підлягають подальшому вивченню та уточненню. Виходячи зі спостережень автора статті над студентами, які вивчають французьку мову як третю на базі різного рівня засвоєння другої мови (анг-

лійської), виявлено прояви як позитивного (полегшуючого), так і негативного (неполегшуючого трансферу) різних типів (фонологічного, граматичного, лексичного й морфологічного), що відповідає комбінації моделей ТРМ (моделі типологічної першості), SM (модель скальпеля) та LPM (модель лінгвістичної близькості), оскільки саме ці моделі визнають як позитивні, так і негативні прояви мовного трансферу та не визначають першу або другу мову його джерелами за замовчанням. Для уточнення результатів і категоризації висновків необхідні подальші дослідження та збирання емпіричних даних.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в розширенні практичних результатів спостережень за тими, хто вивчає французьку мову як M3 на основі M2 (англійської), збиранні даних про приклади проявів мовного трансферу й уточненні моделей засвоєння третьої мови з погляду крослінгвістичного впливу. Також перспективним ми вважаємо розроблення методичного підходу до викладання третьої мови (французької), який сприяв би проявам позитивного мовного трансферу та мінімізував його негативний вплив.

Література:

1. Вишнева Г.М. Интерференция и акцент: (На материале интонац. ошибок при изучении неродного языка) : дисс. ... докт. филол. наук. Санкт-Петербург, 1993. 373 с.
2. Максютин О.В. К вопросу о критериях выводимости слов-когнатов при обучении французскому как второму иностранному языку. *Молодой ученый*. 2015. № 10. С. 1215–1217. URL: <https://moluch.ru/archive/90/18895/> (дата обращения: 12.01.2020).
3. Попова М.В. Сравнительный анализ понятийного содержания терминов «трансфер», «трансференция» и «интерференция» в отечественной и зарубежной лингвистике. *Актуальные вопросы современной филологии и журналистики*. 2018. № 2 (29). С. 10–13.
4. Розенцвейг В.Ю. Языковые контакты: лингвистическая проблематика. Ленинград : Наука, 1972. 80 с.
5. Bardel C. & Falk Y. (2012), Behind the L2 Status Factor: A Neurolinguistic Framework for L3 Research. In J. Cabrelli Amaro, S. Flynn & J. Rothman (Eds.), *Third Language Acquisition in Adulthood* (pp. 61–78), Amsterdam : John Benjamins.
6. Berkes É. & Flynn S. (2012), Further Evidence in Support of the Cumulative-Enhancement Model, In J. Cabrelli Amaro, S. Flynn & J. Rothman (Eds.), *Third Language Acquisition in Adulthood* (pp. 143–164), Amsterdam : John Benjamins.
7. Cabrelli J., Iverson M. *Third Language Acquisition*. URL: https://www.researchgate.net/publication/320394588_Third_language_acquisition (last accessed: 10.01.2020).
8. Cenoz J., Hufeisen B. & Jessner U. *Cross-linguistic influence in third language acquisition: Psycholinguistic perspectives*. Clevedon : Multilingual Matters, 2001.
9. Cook V. *Effects of the L2 on the L1*. Clevedon : Multilingual Matters, 2003.
10. Grosjean F. & Py B. La restructuration d'une première langue: l'intégration de variantes de contact dans la compétence de migrants bilingues. *La Linguistique*. 1991. № 27. P. 35–60.
11. Grosjean, F. An attempt to isolate, and then differentiate, transfer and interference. *International Journal of Bilingualism*. 2011. Vol. 16 (1). P. 11–21.
12. González Alonso J. & Rothman J. (2016), Coming of Age in L3 Initial Stages Transfer Models: Deriving Developmental Predictions and Looking towards the Future, *International Journal of Bilingualism*. doi: 10.1177/1367006916649265.
13. Jarvis S., Pavlenko A. *Crosslinguistic Influence in Language and Cognition*. Abingdon : Routledge, 2008.

14. Slabakova R. (2016), The Scalpel Model of Third Language Acquisition, *International Journal of Bilingualism*. DOI:10.1177/1367006916655413.
15. Treffers-Daller J., Sakel J. Why transfer is a key aspect of language use and processing in bilinguals and L2-users. *International Journal of Bilingualism*. 2012. № 16 (1). P. 3–10.
16. Türker E. Transfer in Third Language Acquisition: A Study of L2 Japanese Influence on the L3 Acquisition of Korean Postpositions. URL: https://www.researchgate.net/publication/322702035_Language_transfer_in_third_language_acquisition_A_study_of_Japanese_influence_on_the_acquisition_of_Korean_for_L1_English_speakers (last accessed: 10.01.2020).
17. Schwartz B.D. & Sprouse R. (1996), L2 Cognitive States and the Full Transfer/Full Access Hypothesis, *Second Language Research* 12 (1), 40–72.
18. Westergaard M., Mitrofanova N., Mykhaylyk R. & Rodina Y. (2016). Crosslinguistic Influence in the Acquisition of a Third Language: The Linguistic Proximity Model, *International Journal of Bilingualism*. DOI:10.1177/1367006916648859.

Honcharova-Ilina T. The concept of language transfer and its role in third language acquisition models

Summary. The article is devoted to the concept of language transfer as a key notion in the field of third language acquisition, which in the last twenty years has stood out as an independent subfield in the study of third language acquisition against the background of the relevance of studying multilingualism as a sociocultural phenomenon.

A comparative analysis of the concepts of “interference”, “transference” and “language transfer” is given. The role of language transfer in theoretical models of third language acquisition is described. It is noted that the language transfer has both positive (facilitating or favorable) manifestations and negative (non-facilitating or unfavorable) ones. The characteristic of the third language acquisition models with the determination of the type of transfer and its sources is proposed. It is noted that at the moment, none of the models has an exclusive primacy and sufficient empirical evidence; therefore, there is an urgent need for further research in this direction. The article offers the results of an empirical study of students studying French as a third language on the basis of different levels of second language acquisition (English), the results of which revealed manifestations of both positive and negative language transfer of various types (phonological, grammatical, lexical and morphological), which corresponds to a combination of TPM models (typological primacy models), SM (scalpel models) and LPM (linguistic proximity models), since these are the models that recognize both positive and negative manifestations of language transfer and do not define either the first or second language as transfer sources by default. The work outlines the prospects for further research to clarify the models of third language acquisition, taking into account all types of language transfer and determining its sources on specific cases in the analysis of empirical data.

Key words: language transfer, third language acquisition, multilingualism, interference, transference.

Гончарук Р. А.,

*старший викладач кафедри практики німецької та французької мов
Рівненського державного гуманітарного університету*

ЕМОЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ «ANGST» У ТВОРАХ Г. ГЕЙНЕ

Анотація. У полі зору представників різних галузей зарубіжної та вітчизняної науки – психології, мовознавства, соціології, філософії, культурології, історії – уже давно потрапили емоції, оскільки вони прямо пов'язані з природою, поведінкою, переживаннями, уявленнями, сприйняттями людини. Емоції відображаються в емоційній картині світу людини, включаючи й мовну картину. Емоційні стани виконують функцію мотивації в процесі пізнання та усвідомлення людиною навколишнього світу та явищ навколишньої дійсності. Питання взаємодії мови, свідомості й емоцій також давно перебуває в центрі уваги науковців. Як наслідок, останнім часом зріс інтерес представників науки до вивчення поняття «концепт». Концепти досліджуються в психології, мовознавстві, літературознавстві, культурології. Концепт є оперативною одиницею пам'яті, концептуальної системи мови та всієї картини світу, яка відображається в людській психіці. Емоційні концепти, що відображають та утворюють емоційну картину світу, є предметом вивчення лінгвістики. «Страх» як емоційний концепт сьогодні також привертає увагу дослідників у різних наукових сферах. Він належить до універсальних концептів, які є спільними для більшості народів і культур. Серед великої кількості людських емоцій страх є однією з переважаючих. Страх супроводжує людину протягом усього її життя та проявляється в різних варіаціях: страх перед смертю, за своїх рідних, перед майбутнім тощо. Страх розглядається як емоція, що виникає внаслідок реальної або уявної небезпеки, яка загрожує життю істоти, особистості або цінностям (ідеалам, цілям тощо), що їх захищає особистість. З огляду на важливість та універсальність емоції, спектр засобів вербалізації цього концепту досить широкий і представлений на різних мовних рівнях. Проведений аналіз показує, що семантичне поле концепту «Angst» – «страх» представлене складною когнітивною структурою, яка включає такі субконцепти, як «ляк», «боязнь», «тривога», «хвилювання», «біль», «страждання».

Ключові слова: емоційний концепт, вербалізація, лексема, поезія, метафора.

Постановка проблеми. Уже кілька століть не згасає інтерес філологів до творчості Генріха Гейне. З одного боку, цей інтерес зумовлений величиною генія німецького поета, глибинністю його мислення, масштабом його творчості. З іншого боку, усе більшої актуальності набувають дослідження нових аспектів творчості поета, які нагепер ще недостатньо глибоко вивчені як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями.

Наукова розвідка присвячена виявленню й дослідженню засобів вербалізації емоційного концепту «Angst» – «страх» у творчості німецького поета Г. Гейне.

Актуальність роботи зумовлена активним розвитком на сучасному етапі когнітивного напрямку в дослідженнях мовознавців і психологів, розвитком таких суміжних дисциплін,

як психолінгвістика, когнітивна психологія та когнітивна лінгвістика.

Об'єктом дослідження є художній концепт «Angst» у творах Г. Гейне «Buch der Lieder», а саме «Lyrisches Intermezzo» та «Die Heimkehr».

Предметом дослідження є вербалізація художнього концепту «Angst» у цих творах.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні та визначенні особливостей репрезентації концепту «Angst» у творах Г. Гейне.

Метою статті є визначення специфіки використання емоційного концепту «Angst» у творах Г. Гейне для відображення індивідуальної емоційної картини світу автора. Мета дослідження передбачає вирішення певної низки завдань: відобразити лексеми, які позначають концепт «Angst» у поезіях Г. Гейне зі збірки «Buch der Lieder» і «Harzreise», дати характеристику їх мовної реалізації.

Виклад основного матеріалу. Термін «концепт» (лат. conceptus – зміст поняття, акт «схоплювання» смислів речі (проблеми) в єдності мовленнєвого висловлювання) [13], що перебуває в центрі уваги дослідження, з'явився серед ключових понять лінгвістики порівняно нещодавно, а саме в 1928 році в статті С.О. Аскольдова «Концепт і слово», яку надруковано в збірнику «Русская речь» [4]. Здійснюючи спробу визначення природи концепту, автор зауважує: «Концепт есть мысленное образование, которое замещает нам в процессе мысли неопределенное множество предметов одного и того же рода» [3, с. 268]. Приблизно в той самий період інший представник науки радянської епохи Д.С. Лихачов поняттям «концепт» позначає узагальнену розумову одиницю, яка відображає та інтерпретує явища дійсності й залежно від освіти, особистого досвіду, професійного та соціального досвіду носія мови та як певним чином узагальнення різних значень слова в індивідуальній свідомості носіїв мови дає змогу тим, хто спілкується, долати індивідуальні розбіжності в розумінні слів, що існують між ними [11, с. 281]. Отже, автор вважає, що зміст поняття «концепт» залежить від особистості. Г.К. Вежицька розглядає «концепт» як «об'єкт світу «Ідеальне», який має ім'я та відображає певні культурно-зумовлені уявлення людини про світ «Дійсність». А сама дійсність дана нам у мисленні (не у сприйнятті) саме через мову, а не безпосередньо [14, с. 3]. Словник німецької мови трактує «концепт» як «ідею, ідеал, уяву, котра абстрагована зі сприйняття» [17].

Що стосується класифікації концептів, то С.Г. Воркачов виділяє концепти вищого рівня (любов, совість тощо) та звичайні [7]. М.В. Піменова подає тричленну класифікацію концептів: 1) базові концепти, серед яких розрізняє космічні, соціальні та психічні (духовні) концепти; 2) концепти-дескриптори, які класифікують базові концепти; 3) концепти-релятиви, які

реалізують типи відносин серед базових концептів. До психічних (духовних) концептів автор зараховує концепти емоцій [12, с. 129].

Для розвідки актуальними є праці С.О. Аскольдова, у яких учений пропонує поділяти концепти на пізнавальні та художні [3]. Описуючи природу пізнавальних концептів, С.О. Аскольдов уважав, що «концепт замінює предмети або конкретні уявлення» [3, с. 269]. Далі автор продовжує свою думку: «Концепты – это почки сложнейших соцветий мысленных конкретностей. В привычной мысли мы ограничиваемся выбрасыванием этих почек, для психологического наблюдения совершенно бесформенных и, однако, заключающих в себе сложнейшую структуру возможностей. Но мы их не развертываем, потому что мы заняты и заинтересованы только их значением, а вовсе не конкретной реализацией» [3, с. 269]. С.О. Аскольдов вважає за необхідне виділяти окремо художні концепти, так як вони відрізняються від пізнавальних концептів психологічною складністю, так як, на його думку, «до концептів пізнання не примішуються почуття бажання, взагалі ірраціональне. Художній концепт ... є комплекс того й іншого, тобто поєднання понять, уявлень, почуттів, емоцій, ... вольових проявів» [3, с. 270]. Автор також називає ще одну суттєву відмінність між пізнавальними та художніми концептами. Він наголошує, що концепт пізнання завжди має стосунок до ідеальної чи реальної дійсності, у ньому можливість підпорядковані чи то вимогам реальної дійсності, чи то законам логіки. Художньої цінності ж художнім концептам надає «ассоциативная запредельность» [3].

Концепт є одиницею концептосфери, тому може мати словесне вираження й не може. Вербалізуватися концепт може за допомогою мовних засобів. Серед засобів вербалізації концептів виділяють: 1) готові лексеми чи фразеологізми, що є в складі лексико-фразеологічної системи мови; 2) вільні словосполучення; 3) структурні та позиційні схеми речень; 4) тексти й поєднання текстів.

Питання взаємодії мови, свідомості й емоцій уже давно перебуває в центрі уваги науковців. В.І. Шаховський зазначає, що «емоції включені до структури свідомості й мислення», «тісно пов'язані зі знаннями: змінюються знання, думки й це призводить до змін емоцій людини». Також автор визнає універсальність людських емоцій для всіх культур [15, с. 3–4]. Г.К. Вежицька серед універсальних емоцій розрізняє ті, які існують у всіх культурах, ті, для яких характерний певний вираз обличчя, і ті, які збільшують шанси вижити [5]. Отже, емоції – це те спільне, що об'єднує людей різних культур і робить їх подібними між собою. А емоційні концепти є результатом переосмислення емоцій цими народами та закріплення їх у власній мові. Даючи визначення емоційного концепту, М.О. Красавський відзначає, що «емоційний концепт – не лише поняття, не лише набір певних когнітивних елементів, а й оціночні уявлення про саме поняття» [10, с. 74]. Учений продовжує свою думку та описує емоційний концепт як «етнічно, культурно обумовлене, складне структурно-смісловне, ментальне, як правило, лексично чи фразеологічно вербалізоване утворення, що базується на понятійній основі, включає в себе, окрім понять, образ, культурну цінність, і яке функціонально заміщає людині в процесі рефлексії та комунікації предмети ... світу, що викликають у людини пристрасне до них ставлення» [10, с. 73]. Г.К. Вежицька вказує, що, аби

пояснити емоційні концепти, варто визначати їх за допомогою слів, які були б інтуїтивно зрозумілі та не були б іменами емоцій чи емоційних станів [6, с. 329].

Серед великої кількості людських емоцій страх є однією з переважаючих. Страх супроводжує людину протягом усього її життя й проявляється в різних варіаціях: страх перед смертю, за своїх рідних, перед майбутнім тощо. Філософський словник визначає страх як емоцію, «що виникає внаслідок реальної або уявної небезпеки, яка загрожує життю істоти, особистості або цінностям (ідеалам, цілям тощо), що їх захищає особистість» [1, с. 610]. Німецькомовний словник визначає страх «Angst» як стан відчуття, пов'язаний із тривогою, пригніченням, збудженням (перед небезпекою); невірне відчуття загрози [16]. З погляду психології страх – «емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному чи соціальному існуванню індивіда й спрямована на джерело дійсної або уявної небезпеки» [2, с. 509].

Для дослідження цікавою є «теорія диференційних емоцій», яку розробив свого часу Керрол Елліс Ізард. У теорії автор виділяє базові емоції, які безпосередньо пов'язані з підвищенням інтенсивності людських переживань: здивування-ляк, цікавість-збудження, страх-жах [9, с. 245]. Також Керрол Елліс Ізард виділяє низку так званих базових емоцій: цікавість, радість, здивування, печаль, гнів, відразу, презирство, страх-жах [8, с. 64]. На думку автора, страх складається з певних і специфічних фізіологічних змін, експресивної поведінки та специфічного переживання, яке впливає з очікування загрози чи небезпеки [8, с. 284]. Також страх може супроводжуватися й іншими емоціями, такими як, наприклад, емоції негативного ряду: агресія, біль, ненависть, сюди можна додати й емоції позитивного ряду, такі як здивування, цікавість, навіть любов. Отже, концепт «страх» як когнітивно-афективне ментальне утворення може включати в себе й інші емоційні стани, які може переживати людина (ляк, жаж тощо) та які формують систему номінативного поля концепту.

Як джерело для дослідження взято тексти поезій збірки Г. Гейне «Buch der Lieder», а саме «Lyrisches Intermezzo» та «Die Heimkehr». Проведений аналіз показує, що семантичне поле концепту «Angst» – «страх» представлене складною когнітивною структурою, яка включає такі субконцепти, як «ляк», «боязнь», «тривога», «хвилювання», «біль», «страждання».

У збірці «Buch der Lieder» («Книга пісень») Г. Гейне концентрує увагу читача на почуттях і переживаннях ліричного героя. Саме тому й концепт «Angst» є джерелом сильних емоцій і переживань, особливо коли йдеться про страждання головного героя.

Біль за втраченим коханням, який поет виражає за допомогою лексичних метафор, зустрічаємо, наприклад, у поезії «Die Linde blühte, die Nachtigall sang» [18]: «Die Blätter fielen, der Rabe schrie hohl, Die Sonne grüßte verdrossenen Blicks». Ці метафори підсилені емоційно-забарвленими епітетами [18]. Біль за втраченим коханням і страх перед майбутнім без коханої вербалізується в Г. Гейне в поезії «Ich stand in dunkeln Träumen» [18] також за допомогою метафори, підсиленої емоційним окличним реченням: «Und ach, ich kann es nicht glauben, Daß ich dich verloren hab!» [18]. Утрачене кохання призводить до душевних хвороб ліричного героя: «Warum bin ich selbst so krank und so trüb ... Warum verliebest du mich?» [18].

Найпоширеніше представлено в циклах поезій Г. Гейне такі субконцепти, як «тривога», «боязнь», «хвилювання». Найчастіше вони передають страх ліричного героя втратити кохання. При чому це може бути страх смерті коханої: «**Bald aber küßt sie bleich der Tod**» [18] або «**Mein süßes Lieb, wenn du im Grab ... Ich jauchze, ich zittre, ich weine mild, Ich werde selber zur Leiche**»; чи страх того, що кохана розлюбить героя: «**Schau ich dir nur ins Angesicht, So bin ich froh wie 'n König**», «**Sie haben dir viel erzählet ... Sie nannten mich den Bösen, Und du hast alles geglaubt**», «**Ich hab im Traum geweinet, Mir träumt', du verließest mich**», «**Wenn du dich mit vollem Rechte Scherzend nun von mir entfernst, Nahn sich mir die Höllmächte, Und ich schieß mich tot im Ernst**» [18]. Як видно, найпоширенішим засобом вербалізації страху є метафори та емоційно-забарвлені епітети.

Емоційний концепт страх осмислюється Г. Гейне в поезіях як «боязнь» смерті, страх скорої смерті: «**Der Sturm spielt auf zum Tanze ... Ein Fluchen, Erbrechen und Beten Schallt aus der Kajüte heraus; Ich halte mich fest am Mastbaum Und wünsche: Wär ich zu Haus**», «**Nacht lag auf meinen Augen ... Mit starrem Hirn und Herzen Lag ich im Grabesgrund**» [18]. Знову Г. Гейне звертається до стилістичної метафори, щоб передати емоції та переживання ліричного героя. Але в цій поезії автор застосовує ще один стилістичний прийом для вираження «страху» – лексичні повтори: «**Mein Lieb, ich kann nicht aufstehn**» [18].

Субконцепти «боязнь» і «тривога» незрозумілого, невідомого, незвіданого становлять семантичне поле концепту «Angst»: «**Mir träumte wieder der alte Traum ... Das Schwören in der Ordnung war, Das Beißen war überflüssig**» [18], «**Der Traumgott bracht mich in ein Riesenschloss, ... Die Ausgangspforte sucht der bleiche Tross, Mit Händeringen und mit Angstgewimmer**» [18], «**Und zwischen Himmel und Wasser Und Angst und Freude schwebt**» [18]. В останній поезії, окрім метафори, поет уживає також антитезу «страх» – «радість», щоб показати багатогранність почуттів героя.

Г. Гейне у творах відкриває перед читачем найпотраєміші скарби своєї душі й малює в уяві читача картини з дитинства, у яких показує, що діти найлегше можуть справитися з будь-якими страхами, співаючи лиш пісні. Власні вірші-пісні стали для ліричного героя такою ж зброєю в боротьбі зі страхами, які постають перед ним: «**Klingt das Lied auch nicht ergötzlich, Hat's mich doch von Angst befreit**» [18].

Емоційний концепт «Angst» поет передає за допомогою епітета й субконцепту «нешастя»: «**... will gar ängstiglich Ein Unglück prophezeien**» [18].

Лексичне поле емоційного концепту «страх» у Г. Гейне осмислюється також через емоційний субконцепт «жах»: «**Mir graust es, wenn ich sein Antlitz sehe**» [18].

Висновки. Творчість видатного німецького поета Г. Гейне представляє широке поле для досліджень емоційних концептів. Одним із таких є концепт «Angst». Страх видає безпосередню позитивну чи негативну оцінку людиною різних явищ і регулює її раціональну поведінку. У поезіях Г. Гейне зі збірки «**Buch der Lieder**» концепт «страх» має досить високий ступінь актуалізації, що зумовлено загальним настроєм та ідейними мотивами творів. Концепт «страх» представлений у творах, що аналізувалися, широким рядом емоційних субконцептів, які становлять його семантичне поле. Серед

засобів вербалізації емоційного концепту «Angst» найбільш поширеними та продуктивними в поезіях Г. Гейне є стилістичні метафори. Отже, спектр мовних засобів, за допомогою яких представлено концепт «страх», досить широкий, включає не лише безпосередню назву емоції, а й слова та вирази, за допомогою яких можна описати емоційні й фізіологічні зміни в поведінці людини. Подальше дослідження емоційних концептів у творчості Г. Гейне та інших представників німецькомовної та світової літератур становить широкі перспективи для розвитку, оскільки може становити інтерес для літературознавців, критиків і літераторів. Результати дослідження можна застосовувати під час викладання літератури, іноземної мови, лінгволітературознавства як у школах, так і у вишах.

Література:

1. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди ; редкол. : В.І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с. С. 610.
2. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640С.
3. Аскольдов С.А. Концепт и слово. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология* / под общей редакцией докт. филол. наук, проф. В.П. Нерознака. Москва : Academia, 1997. С. 267–279.
4. Аскольдов-Алексеев С.А. Концепт и слово. *Русская речь. Новая серия*. Вып. 2. Ленинград, 1928. С. 28–44.
5. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А.Д. Шмелева ; под ред. Т.В. Булыгиной. Москва : Языки русской культуры, 1999. 780 с.
6. Вежбицкая А. Толкование эмоциональных концептов. Язык. Культура. Познание / пер. с англ., отв. ред. М.А. Кронгауз. Москва : Русские словари, 1996. 416 С. С. 329.
7. Воркачев С.Г. Культурный концепт и значение. *Труды Кубанского государственного технологического университета. Серия «Гуманитарные науки»*. Вып. 2. Краснодар, 2003. Т. 17. С. 268–276.
8. Изард К.Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер, 2012. 464 с.: ил.
9. Изард Э. Кэрролл. Эмоции человека. Москва : Изд-во Московского ун-та, 1980. 440 с.
10. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах. Волгоград : Перемена, 2001. 495 с.
11. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология* / под ред. проф. В.П. Нерознака. Москва, 1997. 281 с.
12. Пименова М.В. Типы концептов и этапы концептуального исследования. *Вестник КемГУ*. 2013. № 2. С. 127–131.
13. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция : Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. Москва : Советская энциклопедия, 1983. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/4425/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%9F%D0%A2.
14. Фрумкина Р.М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога. *Научно-техническая информация*. 1992. Серия 2. № 3. С. 1–7.
15. Шаховский В.И. Что такое лингвистика эмоций. URL: http://tverlingua.ru/archive/012/3_shakhovsky.pdf.
16. Duden. Die deutsche Rechtschreibung. [URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Angst>].
17. Duden. Die deutsche Rechtschreibung. URL: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Konzept>.
18. Heinrich Heine. Buch der Lieder. Gedichte. URL: <https://www.textlog.de/heine-lieder.html>.

Honcharuk R. Emotional concept “ANGST” in poems of H. Heine

Summary. Long ago emotions came in the line of sight of the representatives of different branches of foreign and domestic science – psychology, linguistics, sociology, philosophy, cultural studies, history, because emotions are directly related to nature, behavior, experiences, ideas, perceptions of man. Emotions are reflected in the emotional picture of the human world, including the language picture. Emotional conditions have the function of motivation in the process of cognition and awareness by the person of the outside world and phenomena of the surrounding reality. The question of the interaction of language, consciousness and emotions has long been the focus of scholars. As a result, the interest of the representatives of science in studying the idea of “concept” has increased recently. The concepts are explored in psychology, linguistics, literary studies, and cultural studies. The concept is the operational unit of memory, the conceptual system of language and the whole picture of the world, which is reflected in the human mind. Emotional concepts that reflect

and form the emotional picture of the world are the subject of linguistics study. “Fear” as an emotional concept today also attracts the attention of researchers in various scientific fields. It is one of the universal concepts common to most peoples and cultures. Among the great number of human emotions, fear is one of the prevailing ones. Fear accompanies a person throughout his life and manifests itself in different variations: fear of death, of his relatives, of the future, etc. Fear is seen as an emotion that arises from a real or perceived danger that threatens the life of a being, personality, or values (ideals, goals, etc.) that the individual protects. Given the importance and versatility of emotions, the range of ways of verbalization of this concept is quite wide and presented at different linguistic levels. The analysis shows that the semantic field of the concept of “Angst” – “fear” is represented by a complex cognitive structure that includes such sub-concepts as “fright”, “fear”, “anxiety”, “unrest”, “pain”, “suffering”.

Key words: emotional concept, verbalization, token, poetry, metaphor.

*Гоца Н. М.,**кандидат філологічних наук,**викладач кафедри теорії і практики перекладу**Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

ГЕНДЕРНА СПРЯМОВАНІСТЬ АВТОРСЬКОГО МОВЛЕННЯ В ЖІНОЧОМУ МЕМУАРНОМУ РОМАНІ

Анотація. Стаття присвячена гендерній спрямованості авторського мовлення в жіночому мемуарному романі. Установлено, що гендерна спрямованість дискурсу найчастіше реалізується в жіночій літературі, що відображається на всіх мовних рівнях. У процесі дослідження визначено мовні ознаки гендерного аспекту твору в рамках антропоцентричної парадигми, проаналізовано основні параметри жіночого мемуарного роману, виокремлено домінуючі аспекти авторського викладу, визначено ключові лексико-стилістичні засоби актуалізації гендерних параметрів роману. Матеріалом розвідки є роман «Їсти. Молитися. Кохати» Елізабет Гілберт. У розвідці ми виокремили та розглянули домінуючі лексико-стилістичні засоби, що становлять гендерний аспект роману «Їсти. Молитися. Кохати» як прикладу жіночого мемуарного роману, а саме: індивідуально-авторські образні метафори, образні порівняння й колірні епітети. Гендерно-спрямовані мовні засоби тлумачимо як мовні засоби, що превалюють у мовленні жінки-автора та є складниками авторського викладу у творі. Усього нами виокремлено та проаналізовано 784 лексико-стилістичні одиниці. З'ясовано, що дослідження гендерного аспекту в мовленні, у мемуарному романі зокрема, відбувається в рамках антропоцентричної парадигми, яка дає змогу аналізувати тексти, урахувавши їх інтралінгвістичні й екстралінгвістичні параметри. Урахування особливостей різних типів оповіді в аналізі твору дає змогу прослідкувати, за допомогою яких мовних експлікаторів події сприймаються, інтерпретуються та виражаються. Визначено, що домінуючим типом оповіді в мемуарному романі є авторський виклад, що ґрунтується на образності й індивідуальності авторського стилю. У ході дослідження виявлено, що в романі авторка-жінка представляє гендерні домінуючі внутрішнього світу жінки та жіночої психології за допомогою індивідуально-авторських образних метафор, образних порівнянь і колірних епітетів. У перспективі подальшого вивчення цієї тематики доцільно розширити спектр дослідження гендерно-спрямованих лексико-стилістичних засобів, а також розглянути це питання на синтаксичному рівні.

Ключові слова: жіночий мемуарний роман, антропоцентрична парадигма, жіноче мовлення, гендер, авторський тип оповіді, індивідуально-авторська метафора, образне порівняння, колірний епітет.

Постановка проблеми. Однією з вагомих причин дослідження гендерних аспектів мови є загальна тенденція лінгвістичних наук до «вивчення соціальних умов, за яких відбувається комунікація, зокрема людського чинника, у мові» [5, с. 454]. Сучасні соціолінгвістичні розвідки зосереджені на вивченні гендерної специфіки мовлення та мовленнєвої поведінки обох статей. Основна увага за подібного підходу зосереджена на мовних відмінностях між чоловіками і жінками.

Гендерна спрямованість дискурсу найчастіше реалізується в жіночій літературі, що є різносторонньою та різноплановою й відображається на всіх мовних рівнях. Жіноча література завжди орієнтувалася на широке використання мемуарних форм. У свою чергу, жанрова специфіка мемуарів, її лінгвістичні ознаки, які використовують автори мемуарних творів, залишаються предметом уваги літературознавців і лінгвістів.

Беручи до уваги вищезазначені аспекти, матеріалом розвідки ми обрали роман «Їсти. Молитися. Кохати» Елізабет Гілберт, оскільки він є яскравим прикладом сучасного мемуарного жіночого письма. У романі авторка ставить себе поряд із читачем, розповідаючи автобіографічну історію. Розповідь у романі зосереджується на проблемах особистого життя, релігії, самоідентифікації та самоствердження. Майстерність Е. Гілберт полягає в тому, що в авторському викладі вона використовує гендерно-спрямовані мовні експлікатори, що дають змогу читачеві глибше осягнути авторський задум твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Натепер гендерні дослідження посідають одне з найважливіших місць у мовознавстві. Роботи цієї проблематики присвятили Дейл Спендер, Дж. Коутс, Дж. Корбетт, П. Екерт, С. МакКоннелл-Джінет, С. Ромен, Д. Таннен, Дж. Т. Вуд, О. Горошко, І. Кузнєцова, А. Мартинюк та ін.

Гендерні дослідження в сучасній лінгвістиці здійснюються в рамках різних напрямів. Так, велику увагу присвячено вивченню оцінного тезауруса (О. Бессонова, О. Вольф, М. Михальченко), емотивної лексики (В. Жельвіс, О. Каптюрова, І. Квасюк, Г. Кузенко, О. Сарбаш, О. Смашнюк, В. Шаховський, Г. Ріві), епістемічних модальностей (В. Михайленко, Н. Скибицька), колірних епітетів (Н. Серов, Т. Ходжаян, П. Яньшин). Мемуарний роман, жіноча проза та художній дискурс зокрема досліджуються в роботах таких науковців, як Л. Гаранін, Л. Євтушенко, І. Зумбулідзе, В. Максимук, Б. Саткліфф, Н. Фатєєва, М. Черняк та інші. Відмітимо таких лінгвістів, як Н. Борисенко, О. Ожгихіна, І. Кузнєцова, які досліджують гендерні особливості мови з позицій антропоцентризму й когнітивізму. Також відзначимо, що в сучасній лінгвістиці немає уніфікованих ґрунтовних досліджень, які б торкалися гендерних параметрів авторського викладу жіночого мемуарного роману.

Мета статті полягає у визначенні й аналізі домінуючих лексико-стилістичних засобів вираження гендерної спрямованості жіночого мемуарного твору, а саме роману «Їсти. Молитися. Кохати» Елізабет Гілберт. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань, як визначення мовних ознак гендерного аспекту твору в рамках антропоцентричної парадигми;

аналіз основних параметрів жіночого мемуарного роману; виокремлення домінантних аспектів авторського викладу; а також визначення й аналіз основних лексико-стилістичних засобів актуалізації гендерних параметрів роману.

Зважаючи на актуальність обраної тематики, об'єктом дослідження є авторське мовлення жіночого мемуарного роману. Предметом дослідження є лексико-стилістичні гендерно-марковані параметри жіночого мемуарного роману «Істи. Молитися. Кохати» Е. Гілберт.

Виклад основного матеріалу. Дослідження гендерного аспекту в мовленні, зокрема в мемуарному романі, відбувається в рамках антропоцентричної парадигми, яка дає змогу аналізувати й інтерпретувати тексти, ураховуючи їх інтралінгвістичні та екстралінгвістичні параметри. Позиції антропоцентризму дають змогу інтерпретувати текст в аспекті його породження (позиція автора), сприйняття (позиція читача), дії на читача й у дериваційному аспекті [1, с. 15]. Оскільки гендер теж є цілком «антропоцентричним поняттям» [3, с. 91], то розглядати його варто з позицій антропоцентризму.

Жіночий мемуарний роман – це літературний жанр, який містить особистий досвід і переживання письменниці, що виражається в авторському викладі за допомогою різних мовних засобів, що в більшості випадків є гендерно-спрямованими.

Дослідження специфіки типів оповіді у творі дає можливість прослідкувати, за допомогою яких мовних експлікаторів події сприймаються, оцінюються та виражаються. Автор-жінка, як учасник художнього дискурсу, виявляє своєрідність та особливості жіночої мовної особистості, жіночої мовної свідомості за допомогою художнього дискурсу жіночої прози.

Домінантним типом оповіді в мемуарному романі є авторське мовлення, тобто тип мовлення, що «іде від автора як оповідача» та «безпосередньо характеризує зображувані події чи відповідні образи» [1, с. 243]. В. Кухаренко наголошує на тому, що, аналізуючи художній твір, особливо уважно потрібно ставитися до сигналів концепту, що знаходяться в мовленні автора [4, с. 134].

У мемуарному романі образ автора-оповідача представляє єдину точку зору протягом усього твору. Основними характеристиками такого викладу є подання всієї інформації з точки зору автора; знання автора все про своїх персонажів; відсторонення автора від сюжетної дії; позначення персонажів формами третьої особи [2, с. 239–241]. Від себе додамо ще одну характеристику, а саме використання авторських мовних засобів, що безпосередньо віддзеркалюють гендерні, культурні та індивідуальні аспекти особистості письменника.

Нами помічено, що авторський виклад у романі ґрунтується на образності й індивідуальності авторського стилю. Також відмітимо, що в романі авторка-жінка на власному прикладі представляє гендерні домінанти внутрішнього світу жінки, жіночої психології, де переважає художнє втілення чуттєвості героїні й особливостей її поведінки.

У представленій розвідці ми виокремили та розглянули домінантні лексико-стилістичні засоби, що становлять гендерний аспект роману «Істи. Молитися. Кохати» як прикладу жіночого мемуарного роману, а саме: індивідуально-авторські образні метафори, образні порівняння та колірні епітети. Гендерно-спрямовані мовні засоби тлумачимо як мовні засоби, що превалюють у мовленні жінки-автора та є складниками авторського викладу у творі. Усього нами виокремлено та проана-

лізовано 784 лексико-стилістичні одиниці. Результати проведеного дослідження представлено далі.

Серед гендерно-спрямованих лексико-стилістичних засобів домінантне місце посідає **метафора** (35%), тобто втілення оригінальних емоційно-зabarвлених образів, які виконують у тексті важливе завдання, а саме вплив на уяву читача. У романі метафори підсилюють враження від основних, подій, відчуттів і переживань. Саме метафори в авторському мовленні допомагають передати основні ідеї роману та зробити його гендерно-спрямованим.

Основними темами, що порушуються в романі, є тема кохання, подружнього життя, розлучення та, як результат, пошук і становлення себе як особистості. Уже ці теми є гендерно-спрямованими та притаманні жінкам-авторкам. Так, кохання, не завжди щасливе, дає авторці змогу сформуватися як жінці та в кінці досягнути щастя. Так, авторка досить оригінально описує свої переживання щодо стосунків із коханим. Завдяки метафорам, ужитим у тексті, що є засобом вираження теми кохання та любовних переживань, можна зрозуміти, що ці стосунки не є простими й однозначними:

(1) *David and I continued to have our bouts of fun and compatibility during the days, but at night, in his bed, I became the only survivor of a nuclear winter as he visibly retreated from me, more every day, as though I were infectious* [8, с. 30].

(2) *Other times, I had the quite opposite instinct – to put as many continents and oceans as possible between me and this guy, in the hope of finding peace and happiness* [8, с. 42].

(3) *But it is my understanding that the health of the planet is affected by the health of every individual on in* [8, с. 45].

Важливе місце в романі також посідає тема подружнього життя й розлучення. Саме ці аспекти є одними із чинників, що формують індивідуальність авторки:

(4) *I was surrounded by something I can only describe as a little pocket of silence [...] [8, с. 25].*

Метафори в романі використовуються також для опису життєвих труднощів, місця людини у світі:

(5) *Life, if you keep chasing it so hard, will drive you to death* [8, с. 167].

(6) *The world is afflicted with death and decay [...] [8, с. 186].*

І, нарешті, найважливішою темою в романі, що також розкривається за допомогою метафор, є розвиток внутрішнього «я», усвідомлення та прийняття себе. Так, багато роздумів присвячено власним переживанням:

(7) *The lion in the giant savannah of my heart surveyed his newly quiet kingdom with satisfaction. He licked his great chops once, closed his yellow eyes and went back to sleep* [8, с. 169].

(8) *The harbor of my mind is an open bay, the only access to the island of my Self (which is a young and volcanic island, yes, but fertile and promising)* [8, с. 192].

(9) *For me, though, a major obstacle in my pursuit of pleasure was my ingrained sense of Puritan guilt* [8, с. 75].

Порівняння є одним із найголовніших складників авторського мовлення в романі. Науковці схиляються до думки, що порівняння є характерною рисою жіночого мовлення, що допомагає їм виразити свої емоції більш експресивно [6; 7]. У дослідженні тлумачимо порівняння як троп, що за допомогою таких лексем, як *as, such as, as if, like, seem* тощо, створює образність і є важливим зображально-виразним мовним засобом. Авторські образні порівняння репрезентують індивідуальний погляд

на той чи інший предмет або явище чи на схожість з іншим предметом або явищем. Для таких порівнянь характерним є елемент вигадки, фантазії. У досліджуваному творі авторські порівняння (40%) яскраво відображають сутність жінки та відтворюють її переживання й емоції. Проаналізувавши їх використання в романі, можемо стверджувати, що такі порівняння є невід'ємним складником жіночого мемуарного роману.

Функціонування в романі авторських образних порівнянь є наближеним до функціонування метафор. Так, ми помітили, що в аналізованому творі порівняння виконують такі стилістичні функції, як створення образності, оцінну та експресивну, даючи змогу розкрити всі ті ключові теми, що й метафори.

Оцінність суджень авторки, що виражається за допомогою порівнянь, можна прослідкувати в її ставленні до інших персонажів і себе самої. Такі персонажі мають істотний вплив на формування особистості самої письменниці, а в тексті авторка позитивно чи негативно їх оцінює, тим самим даючи власну характеристику.

(1) *You're like a dog at the dump, baby – you're just lickin' at an empty tin can, trying to get more nutrition out of it* [8, с. 161]. – У цьому реченні авторка порівнює себе із собакою на смітнику в тому контексті, що намагається вберегти стосунки, які вже вичерпали себе.

(2) *[...] I came out of that meditation cave like a warrior queen* [8, с. 170]. – У процесі свого становлення як особистості та спроб навчитися себе контролювати авторка стає «королевою воїнів», що, безперечно, має позитивну конотацію.

У більшості випадків образні порівняння виконують у романі експресивну функцію, підсилюючи вплив висловлювання на читача:

(3) *The only thing more unthinkable than leaving was staying; the only thing more impossible than staying was leaving* [8, с. 21]. – У цьому реченні безвихідь ситуації підсилюється за допомогою образного порівняння, що виконує експресивно-підсилювальну функцію.

(4) *I clung to David for escape from marriage as if he were the last helicopter pulling out of Saigon* [8, с. 28]. – Для розуміння цього порівняння читачу необхідно бути обізнаним в історичних подіях, адже йдеться про захоплення міста Сайгона, столиці Південного В'єтнаму, що відбулося 30 квітня 1975 року.

(5) *But when the sun finally comes up that morning in India and everyone opens their eyes and looks around, Italy feels ten thousand miles away from me now, and it is as if I have been here in this flock forever* [8, с. 131]. – Експресивна функція речення підсилюється ще й гіперболізацією – «а я завжди була тут».

Для створення образності авторка теж використала авторські образні порівняння:

(6) *My rage at this statement consumes me like fire* [8, с. 162].

(7) *At first she was shocked to such an extent that her face looked like a mask of grief* [8, с. 301].

Ще одним складником гендерного аспекту авторського мовлення в аналізованому романі є **колірні епітети** (20%), що як частина текстового цілого можуть виступати в якості разових епітетів, а також у якості функціонально-значущих одиниць художнього тексту.

У рамках дослідження варто згадати й про гендерні стереотипи. Одним із гендерних стереотипів, що відображені в мові та вплинули на процес мовної спеціалізації, є існування відмінностей у функціонуванні лексики для кольоропозначень у мовленні чоловіків і жінок.

Колірні епітети в художньому тексті визначаються не тільки словниковими лексико-семантичними значеннями, а й контекстуальними, інтертекстуальними та лінгвокультурологічними зв'язками. Наголошуючи на кольорі як гендерно маркованому аспекті, Р. Лакофф у праці «Мова та місце жінки» [9] стверджує, що жінкам притаманно використовувати в мовленні ширший спектр кольорів, ніж це роблять чоловіки. Жінки також розрізняють різні відтінки одного кольору.

У дослідженні ми зосередимося лише на індивідуально-авторських кольірних епітетах, що є складником авторського мовлення в жіночому мемуарному романі. Нами помічено використання авторкою індивідуальних кольірних епітетів, чия значення ґрунтуються на предметах і явищах навколишнього середовища: *champagne, russet, jewel*. Уживання таких слів є наслідком сприйняття певного відтінку, адже важливим є те, з яким предметом чи явищем асоціюється в авторки колір, що зумовлює виникнення нових, авторських, назв кольорів:

(1) *[...]and champagne-colored grapes with skins as tight as a showgirl's leotard* [8, с. 76].

(2) *The medicine man, as it turned out, was a small, merry-eyed, russet-colored old guy with a mostly toothless mouth [...]* [8, с. 37].

(3) *We watch the women doing road work, busting up rocks under the sweltering sun, swinging sledgehammers, barefoot, looking so strangely beautiful in their jewel-colored saris and their necklaces and bracelets* [8, с. 171].

У деяких випадках авторка вживає лексеми для позначення інтенсивності кольору: *rich, bright*, що підсилюють прагматичний вплив на читача:

(4) *I could paint it gold. Or maybe a rich blue* [8, с. 185].

(5) *Sofie came to my apartment a month after I'd moved into the place and said, "Nice pink bathroom," and this was the first time I'd noticed that it was, indeed, pink. Bright pink, from floor to ceiling, bright pink tile everywhere – I honestly hadn't seen it before* [8, с. 102].

Висновки. Отже, як показали результати проведеного дослідження, авторський виклад у жіночому мемуарному романі містить гендерно-спрямовані мовні аспекти, серед яких доміантними є індивідуально-авторські метафори, образні порівняння та кольірні епітети. Проаналізовані нами лексико-стилістичні засоби відрізняються оригінальністю, новизною й тісним зв'язком із контекстом, що відображає жіночий виклад. Окрім цього, такі гендерно-спрямовані засоби несуть у собі образ автора та особливості його індивідуального стилю. У перспективі подальшого вивчення цієї тематики доцільно розширити спектр дослідження гендерно-спрямованих лексико-стилістичних засобів, а також розглянути це питання на синтаксичному рівні.

Література:

1. Бабенко Л.Г., Казарин Ю.В. Лінгвістический анализ художественного текста. Теория и практика : учебник ; практикум. 2-е изд. Москва : Флинта : Наука, 2004. 496 с.
2. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.
3. Кузнецова І.В. Гендерний аспект персонажних описів: когнітивний підхід. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* : збірник наукових праць / за ред. П.Ю. Сауха. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2004. № 16. С. 91–94.
4. Кухаренко В.А. Интерпретация текста : учебное пособие для студентов пед. институтов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». 2-е изд., перераб. Москва : Просвещение, 1988. 192 с.

5. Основи теорії гендеру : навчальний посібник. Київ : К.І.С., 2004. 536 с.
6. Coates, Jennifer. Gossip revisited language in all-female groups. *Women in Their Speech Communities*. Longman Inc., 1988. P. 94–123.
7. Eckert, Penelope, McConnel-Ginet, Sally. *Language and gender*. New York : Cambridge University Press, 2003. 366 p.
8. Gilbert, Elizabeth. *Eat, Pray, Love*. Penguin Book Ltd. 352 p.
9. Lakoff, Robin. *Language and woman's place*. URL : https://web.stanford.edu/class/linguist156/Lakoff_1973.pdf (дата звернення: 22.12.2019).

Hotsa N. Gender orientation of author's speech in women memoir novel

Summary. The article is devoted to the gender orientation of the author's speech in the women memoir novel. It has been established that the gender orientation of discourse is most often implemented in women literature, which is reflected at all language levels. In the process of the study, the language peculiarities of the gender aspect of the literary work have been identified within the framework of the anthropocentric paradigm, the main parameters of the women memoir novel have been analyzed, the dominant aspects of the author's narration have been identified, the key lexical and stylistic means of the novel's gender parameters actualization have been identified. The research material is the novel "Eat. Pray. Love" by Elizabeth Gilbert. In the intelligence presented, we have highlighted and considered the dominant lexical stylistic

means that constitute the gender aspect of the "Eat. Pray. Love" as an example of a women's memoir novel, namely: individual authorial metaphors, imagery comparisons and color epithets. Gender-based linguistic means are interpreted as linguistic means, which prevail in the speech of the female author and are components of the author's presentation in the work. In total, 784 vocabulary units were identified and analyzed. It has been found out that the study of the gender aspect in speech, in particular in the memoir novel, takes place within the framework of the anthropocentric paradigm, which allows you to analyze texts taking into account their intralinguistic and extralinguistic parameters. Taking into account the peculiarities of different types of narration in the analysis of a work allows us to trace what language explicators are used to perceive, interpret and express events. It has been determined that the dominant type of narration in a memoir novel is the author's narration, based on the imagery and personality of the author's style. The study has revealed that in the novel, a women-author represents the gender dominants of the woman's inner world and female psychology by means of individual author's figurative metaphors, similes and color epithets. In the future, further study of this topic, it is advisable to expand the range of studies of gender-oriented lexico-stylistic tools, as well as consider this issue at the syntactic level.

Key words: women memoir novel, anthropocentric paradigm, women speech, gender, author's narration, individual author's metaphor, simile, color epithet.

*Даскал Н. Г.,
студентка факультета иностранной филологии
Николаевского национального университета имени В. А. Сухомлинского*

*Гладышев В. В.,
доктор педагогических наук,
профессор кафедры английского языка и литературы
Николаевского национального университета имени В. А. Сухомлинского*

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ В ПЬЕСЕ Б. ШОУ «ПИГМАЛИОН»

Анотація. Стаття присвячена розгляду образу Генрі Хіггінса, виявленню того, яку роль у його житті відіграє Еліза Дуліттл, ролі лайливих слів у розумінні справжнього ставлення професора до квіткарки. Через недостатньо повне дослідження характеру професора фонетики Хіггінса виникла необхідність уточнення мовних засобів його створення. У статті розглядається справжнє ставлення Генрі Хіггінса до Елізи, яке головний герой ховає під прямими або непрямыми образами дівчини. Виходячи із цього, поставлені завдання вирішуються за допомогою зіставлення оригінального тексту і його російськомовного перекладу. Для нього характерні образи й лайки на адресу Елізи Дуліттл – дівчини, яку він хоче в стилі терміни «перетворити» з вуличної торговки квітами в герцогиню. Аналізуючи оригінальний текст і його російськомовний переклад, ми виявили дві форми образ-лайок професора. Протягом п'яти дій п'єси спостерігається поступова зміна ставлення Генрі Хіггінса до Елізи. На початку першої дії відбувається знайомство головних героїв. Професору фонетики ріже вухо «говір» дівчини. Висловлюючи невдоволення, він ненавмисно лається. У другій дії думка Хіггінса про Елізу змінюється в кращий бік, оскільки вона хоче навчитися правильної вимови та готова сплачувати за це великі (для свого матеріального становища) гроші. Постійна грубість професора лякає дівчину, вона намагається піти, але її не збираються відпустити. На думку професора, квіткарка дає йому можливість показати себе «видатним учителем» перед його другом-полковником Пікерингом. Образи особистості Елізи після успіху на балу змушують її залишити будинок Хіггінса. Після марних пошуків її знаходять у будинку матері професора. Дівчина, яка змінилася, не має наміру повертатися. «Нова» Еліза приємно дивує вчителя, він розуміє: усі зусилля були не марні. Зіставлення оригінального тексту й перекладу довело так: а) ненавмисність більшої частини лайок очевидна; б) загальна картина й сутність образу передається перекладачами правильно.

Ключові слова: образ-персонаж, Генрі Хіггінс, Еліза Дуліттл, лайка, переклад.

Постановка проблеми. П'єса Бернарда Шоу «Пигмалион» належить к найбільш значительним явлениям мировой драматургии XX века. Одной из важнейших проблем, рассматриваемых в произведении, является проблема создания

«нового человека». Эту проблему решает профессор Хиггинс посредством влияния на Элизу Дулиттл.

В статье рассматривается подлинное отношение Генри Хиггинса к Элизе, которое главный герой прячет под прямыми или непрямыми оскорблениями девушки. Исходя из этого, поставленные задачи решаются посредством сопоставления оригинального текста и его русскоязычного перевода.

Актуальность статьи обусловлена необходимостью более глубокого понимания причин перемены отношения Генри Хиггинса к Элизе Дулиттл и образа профессора в целом.

Анализ последних исследований и публикаций. Пьесе «Пигмалион» посвящены множество работ. Близкая теме нашего исследования проблема «явного» и «скрытого» в произведении в целом и в образе Генри Хиггинса рассматривается в публикациях [1; 3; 5].

Профессор Чен анализирует «двуголосость» образа Хиггинса: по мнению автора статьи, герой является одновременно и человеком, сильным духовно, и избалованным эмоциональным ребенком [3].

Н. Князева рассматривает «речевые партии» Генри Хиггинса, обращая внимание на то, что профессор, поскольку он полностью охвачен своим желанием создать «новую» Элизу, чаще всего сквернословит неосознанно [1].

В. Гладышев выясняет, благодаря каким факторам созданная Б. Шоу языковая характеристика профессора фонетики и культурологический контекст «создают» образ главного героя пьесы [5].

Однако то, как именно употребление профессором Хиггинсом ругательств, направленных прямо или косвенно на личность Элизы Дулиттл, демонстрирует характер его самого и его подлинное отношение к девушке, авторы не исследовали.

Цель статьи – проанализировать оригинальный текст и его русскоязычный перевод, чтобы выявить истинное и «скрываемое под грубостями» отношение Генри Хиггинса к Элизе Дулиттл. Задания статьи:

– выявить, как публикации, в которых анализируется образ профессора Хиггинса, освещают рассматриваемую нами проблему;

– отыскать в оригинальном тексте интересующую нас лексику и осмыслить её значение в контексте образа Хиггинса;

- выявить, как именно передаются эти семантические единицы в русскоязычном переводе;
- определить, насколько адекватно передан оригинальный текст.

Изложение основного материала. Нами выделены две формы употребления профессором Хиггинсом ругательств, условно названные: 1) «прямое» оскорбление; 2) «опосредованное» оскорбление.

В начале первого действия происходит знакомство героев. Цветочница неоднократно называет себя честной продавщицей. Но цветок джентльмену (потом мы узнаем, что это полковник Пикеринг), получив деньги, не отдаёт. Прохожий обращает её внимание: в стороне стоит человек с записной книжкой и всё записывает. Она настаивает, что она честная девушка, а человек с записной книжкой хочет успокоить взволнованную и, по его мнению, недалекую девушку. Правда, делает это весьма своеобразно: «There, there, there, there! Who's hurting you, you silly girl!» [4, с. 8]. В переводе: «Но-но-но! Кто вас трогал, глупая вы девушка?» [2, с. 90].

Отметим: «глупая девушка» в переводе звучит оскорбительно, тогда как «глупышка» в оригинальном тексте – вариант более мягкий. Ясно, что в данном случае мужчина не намерен оскорбить девушку.

Однако он возмущен, когда цветочница просит только что появившегося джентльмена купить у нее цветы, заявляя, что у нее нет денег заплатить за жилье, называя ее «лгуньей» [2, с. 95] (оригинал «liar» [4, с. 11]). Перевод – дословный и точный, прямое оскорбление, разоблачение ее нечестного поведения.

Ужасное произношение цветочницы производит на человека с запиской книжкой неизгладимое впечатление, следствием чего является «опосредованное» оскорбление. Он оскорбляет цветочницу не как личность, а как женщину, которая «издает такие уродливые и жалкие звуки» [2, с. 94]. Для него речь – божественный дар, поэтому обращение цветочницы с этой святыней возмущает его: «And don't sit there crooning like a bilious pigeon [4, с. 13]. Перевод: «И перестаньте квохтать, как осипшая курица» [2, с. 94].

При этом мужчина связывает «ужасное произношение» [2, с. 95] девушки с её будущим. По его мнению, из-за этого она обречена всю жизнь оставаться на «дне» общества. Но в оригинале речь идёт о другом: «You see this creature with her kerbstone English...» [4, с. 14]. Не «ужасное произношение этой уличной девчонки» [2, с. 95], а, дословно, «это создание со своим уличным английским». Хиггинс видит в девушке носителя «второсортного», по мнению профессора, английского языка.

Таким образом, в первом действии Хиггинс, оскорбляет не Элизу, а позорящую английский язык девушку, которая, что представляется ему самым ужасным, не в состоянии понять убожества своей речи.

Во втором действии автор переносит нас в дом Хиггинса, где хозяин жилища и полковник Пикеринг просматривают собранные профессором материалы по фонетике. Экономка миссис Пирс сообщает: к господину Хиггинсу пришла молодая особа (совсем «простая») с ужасным произношением. Он хочет это услышать, поэтому разрешает пустить девушку в дом. Увидев её и узнав в ней вчерашнюю цветочницу, он разочарован и пытается прогнать настойчивую особу.

Девушка уточняет, известно ли профессору, что она приехала на такси? Конечно, Хиггинсу это ни к чему, и ее деньги

ему не нужны. Девушка же хочет доказать, что у нее есть возможность заплатить за частные уроки. Профессор понимает: так просто избавиться от вульгарной особы не получится, поэтому он обращается к полковнику: «Shall we ask this baggage to sit down or shall we throw her out of the window?» [4, с. 19]. Перевод слова «baggage» зависит от расставленных переводчиком акцентов. В русскоязычном переводе «baggage» – «чучело». Вариант перевода имеет право на существование, если мы акцентируем внимание на внешнем виде девушки, которая пыталась выглядеть настолько аккуратной, насколько это было в её силах. Вариант перевода «baggage» – «девчонка» показывает безразличное отношение Хиггинса к девушке, а «нахалка» демонстрирует недовольство наглым поведением юной особы в доме мужчины.

Ее «жалкая фигурка» [2, с. 98] не вызывает в нем ни симпатии, ни желания работать с ней. Но у Хиггинса вызывает уважение другое: девушка готова платить две пятых своего заработка в сутки, ведь, как он заявляет, так высоко его услуги еще не оплачивали.

Пикеринг предлагает пари: Хиггинс должен сделать из Элизы герцогиню за полгода. Если профессор добивается успеха, то все траты на данный эксперимент, в том числе и уроки, полковник обязуется оплатить из своего кармана. Кроме того, в этом случае полковник готов признать Хиггинса выдающимся преподавателем. Профессор не может отказаться: «She's so deliciously low – so horribly dirty...» [4, с. 22]. Перевод: «Она так неотразимо вульгарна, так вопиюще грязна...» [2, с. 101]. Профессор готов поддаться искушению, поскольку «очаровательная низость» (вариант перевода «deliciously low») привлекает его внимание.

Он заявляет о готовности сделать герцогиню из «этой чумазой замухрышки» [2, с. 101] (оригинальный текст – «this draggletailed guttersnipe» [4, с. 23]). Перевод прямого оскорбления внешнего вида девушки дословный, точный.

Переполюскаемый желанием как можно скорее начать работу, Хиггинс, не стесняясь в выражениях, говорит о последующих действиях с вещами Элизы и ею самой, предлагая поместить девушку в мусорном ящике [2, с. 101–102]. Миссис Пирс и полковник взывают к благоразумию профессора. Он поясняет им, что у него и мысли не было о бесцеремонном поведении, что, наоборот, всем нужно как можно добрее относиться к «этой бедной девушке» [2, с. 102]. Оригинал – «this poor girl» [4, с. 24].

Своими высказываниями Хиггинс все больше пугает Элизу, и она в слезах нехотя идет к выходу, отказываясь от еще не доставленных платьев и бросая профессору платок. Подхватывая его и преграждая дорогу, он говорит, что она «ungrateful wicked girl» [4, с. 25]. Перевод прямого оскорбления характера и поведения девушки – точный: «скверная, испорченная девчонка» [2, с. 103]. Попытка Элизы сбежать оскорбляет профессора, обещающего ей светлое будущее и «превращение» в леди.

Хиггинс отказывается верить в существование у Элизы хоть каких-то чувств, на которые стоило бы обращать внимание. Он убежден, что её счастливое будущее близко, скоро жизнь девушки изменится: она сможет позволить себе многое, оставаясь такой же честной, как и прежде, а затем выйдет замуж за офицера [2, с. 103].

Миссис Пирс и Пикеринг настаивают: юная особа должна четко осознавать, что ей предстоит пережить. Хиггинс считает, что это пояснение невозможно донести до нее, ведь она

«incapable of understanding anything» [4, с. 25]. Точный перевод: «не способна отчетливо понять, что бы то ни было» [2, с. 103], поэтому Элизе нужен лишь чёткий приказ! Который и дает ей профессор, дополняя информацией о том, что ждёт её в будущем.

Пикеринг интересуется порядочностью Хиггинса касательно женщин. Тот, не поняв вопрос, объясняет философию холостяка отличием интересов мужчин и женщин, их желанием проживать жить по-разному. Уяснив мысль полковника, профессор успокаивает его: личность ученика для него – священна, он видит перед собой не женщину, а кусок дерева [2, с. 107].

Миссис Пирс заявляет: Хиггинс не должен ругаться в присутствии девушки. Он с пафосом возмущается: «Я – ругаться? Я никогда не ругаюсь. Я презираю эту манеру. Что, черт возьми, вы хотите сказать?» [2, с. 108] Исходя из его ответа, можно сделать вывод: все ругательства, которыми оперирует Хиггинс, он просто не замечает. Даже самое грубое высказывание он использует ради ассонанса, «что вполне естественно для поэта» [2, с. 108].

Экономка также просит Хиггинса быть примером для девушки: не разбрасывать вещи, не выходить в халате и не использовать его вместо салфетки. Он сердится, но не хочет в этом сознаваться. Когда мисс Пирс уходит, он удивляется её, как он считает, неверному представлению о нём: «Я вообще человек очень робкий и тихий» [2, с. 109]. Похоже, профессор Хиггинс, несмотря на свой возраст, и в самом деле так и остается ребенком.

Во втором действии профессор Хиггинс ругает не Элизу как личность. Он третирует упрямую недалёкую девчонку, которая не в состоянии понять что-либо. Впрочем, главный герой относит эту «особенность» не только к девушке, а и ко многим людям.

В третьем действии пьесы, которое происходило в гостиной миссис Хиггинс, не нашлось места для оскорблений Элизы профессором Хиггинсом. Перед ним, как и прежде, стоит задача – выдать простую цветочницу за герцогиню. Видя в ней результат своих трудов, он считает, что девушка уже достаточно подготовлена к тому, чтобы появиться в высшем обществе. Но его мать дает понять, что над ней еще нужно поработать.

В четвертом действии полковник Пикеринг, профессор Хиггинс и Элиза Дулиттл возвращаются с бала. Мужчины делятся своими впечатлениями: полковник восхищается профессионализмом профессора, который радуется, что всё закончилось. Они совсем не замечают мрачную Элизу, и это её оскорбляет. В конце концов, нервы у девушки сдают, и она бросает туфли в профессора. Девушка требует признать, что пари выиграла она! Профессор обращается к ней «presumptuous insect» [4, с. 66]. Перевод – «пигалица несчастная» [2, с. 133]. Еще один уместный вариант перевода – «высокомерное ничтожество». Тут используется прямое оскорбление.

Ярость Элизы, наконец, замечена Хиггинсом: «the creature is petvous» [4, с. 66]. Он называет ее «creature», что соответствует переводу «существо» [2, с. 133]. Профессор по-прежнему не считает, что на чувства девушки стоит обращать хоть какое-то внимание, откровенно игнорирует их.

Далее Хиггинс делает акцент на внешность Элизы – она не дурна собой, но сейчас «you're looking as ugly as the very devil» [4, с. 68]. Перевод «у вас распухло от слез и стало безобразным, как смертный грех» [2, с. 135] мы считаем вольным, поэтому предлагаем другой вариант: «Вы выглядите так же скверно, как сущий дьявол» [2, с. 135]. Используется опосредованное оскорбление внешнего вида, цель которого, очевидно, уязвить девушку.

Моральное состояние ученицы профессора оставляет желать лучшего. Девушка считает, что находится в более трудном положении, чем тогда, когда продавала цветы на улице, ведь тогда она «торговала цветами, но не торговала собой» [2, с. 135]. Хиггинс не соглашается с её мнением. Он просит не оскорблять человеческие отношения: «dragging all this cant about buying and selling into it» [4, с. 69]. Перевод представлен следующей фразой: «этими ханжескими разглагольствованиями о купле и продаже» [2, с. 136]. Мы считаем целесообразным его упростить до «своей ложью о купле и продаже». Таким образом, профессор обвиняет Элизу во лжи.

Элиза интересуется, что именно из вещей принадлежит ей. Хиггинс объясняет, что она может забрать все, кроме драгоценностей, взятых напрокат. Девушка возвращает подаренное ей кольцо, профессор Хиггинс его выбрасывает. Его вид пугает Элизу, и она просит не бить ее. В ярости профессор отвечает, что бить никого не собирается, и нарекает ее «infamous creature» [4, с. 70]. Стоит заметить: ранее он уже так называл Элизу и был выбран вариант перевода слова «creature» как «существо». В вышеназванном же словосочетании, которое переведено как «неблагодарная тварь» [2, с. 137], переводчик обращает внимание на глубокую обиду Хиггинса на девушку, поэтому интерпретация изменилась. Мы считаем данное изменение абсолютно верным.

Профессор Хиггинс раздосадован. Он потратил столько с трудом приобретённых знаний и трудов на «heartless guttersnipe» [4, с. 71], перевод – «бессердечная уличная девчонка» [2, с. 137]. Отметим: во втором действии он называл Элизу таким образом. Здесь использован ещё один вариант перевода прямого оскорбления девушки «guttersnipe» – «замарашка», который выглядит гораздо более оскорбительным.

В данном действии мы столкнулись с прямыми оскорблениями Элизы как личности профессором Хиггинсом. Оскорбленный её словами и поведением, он пытается всеми способами обидеть девушку в ответ. Девушка сохраняет спокойствие, всё больше выводя профессора из себя. Он уходит, заявив, что потратил столько своих сил на неблагоприятное создание.

В пятом действии мы узнаём: Элиза исчезла из дома профессора Хиггинса, тот ищет ее повсюду, в том числе нанеся визит и своей матери. Он узнает, что девушка именно там, поэтому с нетерпением ожидает её появления в комнате: «Where the devil is that girl?» [4, с. 81]. Перевод – «Да где же эта чертова девчонка?» [2, с. 144]. Фактически перевод должен быть: «Где, черт возьми, эта девчонка?». Следовательно, в оригинале это не оскорбление Элизы, а бесцеремонное поведение профессора.

Девушка заходит в комнату и делает вид, что едва знакома с профессором. Тот просит её перестать притворяться и «don't be a fool» [4, с. 81], что в переводе – «не быть душой» [2, с. 145]. Точный перевод, передающий прямое оскорбление воспринимаемых Хиггинсом как оскорбление действий Элизы.

Миссис Хиггинс комментирует реакцию сына, что, конечно же, ему не нравится. Профессор считает, что у Элизы нет ни единой самостоятельно созданной мысли, он сам создал: «this thing out of the squashed cabbage leaves of Covent Garden» [4, с. 81]. Эта фраза переведена следующим образом: «существо из пучка гнилой моркови с Ковентгарденского рынка» [2, с. 145]. Возможно несколько вариантов перевода текста оригинала: 1) «существо из расквашенных листов капусты с Ковент-Гардена»; 2) «существо из того мусора, который я нашел на Ковент-Гардене». Хиггинс делает акцент на то, что всё, что знает и умеет Элиза, – только его заслуга, что, по его мнению, ничего своего у неё нет.

Профессор Хиггинс теперь с благодарностью говорит об Элизиных «*idiotic notions*» [4, с. 88]. Перевод – «идиотские представления» о жизни [2, с. 150]. Опосредованное оскорбление взглядов девушки переведено точно.

Хиггинс вспоминает, как девушка выслуживалась перед ним, назвала его бессердечным, а потом сказал ей: «*you were a fool*» [4, с. 89]. Переводчик акцентирует внимание на глупости девушки: «глупая вы, глупая» [2, с. 151], что, несомненно, верно. Профессор также предложил Элизе вернуться, если она хочет иметь добрые человеческие отношения [2, с. 151].

Бывшая цветочница хочет быть замеченной, ведь на неё, как и раньше, не обращают никакого внимания. Реакция Генри не заставляет себя ждать, и он прямо называет ее «*an idiot*» [4, с. 90], что в переводе – «идиотка» [2, с. 151]. Перевод прямого оскорбления – точный.

Элиза говорит Хиггинсу о своей привязанности к нему. Он отвечает, что и он сам, и Пикеринг испытывают то же самое [2, с. 153]. И добавляет, что она – «*a fool*», то есть «дура» [2; 4]. Суть оскорбления передана верно.

Неузнаваемо изменившаяся девушка не намерена быть прислугой в доме Хиггинса и не собирается возвращаться туда. Она планирует открыть свое дело и начать давать уроки по фонетике другим будущим герцогиням [2, с. 154–155]. Изумлённый профессор называет её «*damned impudent slut*» (перевод – дерзкая, нахальная девчонка), «*little fool*» (перевод – «несносная дурочка»), «*silly girl*» (перевод – «глупая девушка») [2; 4]. Ругательства переведены безошибочно. Как и раньше, он не замечает их, употребляя без намерения оскорбить или обидеть. Он рад и доволен, что изменения с девушкой произошли в лучшую сторону.

В начале диалога-дискуссии между Генри Хиггинсом и Элизой Дулиттл профессор использует прямые оскорбления, чтобы задеть девушку так же сильно, как ранее произошло с ним. Ему это не удастся. В конце он поражен её «превращением» в другого человека, со своими взглядами на жизнь и планами на будущее. Теперь Генри Хиггинс может считать свою цель достигнутой. Он сделал из неё женщину, которая нравится ему самому.

Выводы. Проанализировав отношение профессора Хиггинса к Элизе Дулиттл через призму его оскорблений и ругательств, можем сделать следующие выводы:

– авторы публикаций, анализировавшие образ Генри Хиггинса, освещают сложный, «двойной» характер данного героя, непреднамеренное употребление им ругательств, роль контекста в восприятии образа профессора;

– употребляемые в оригинальном тексте ругательства и оскорбления продемонстрировали постепенное изменение отношения профессора к своей ученице, начиная от оскорбления девушки-цветочницы, говорящей на «уличном английском», и заканчивая добродушными и мягкими ругательствами в сторону новой личности – Элизы-герцогини;

– данные семантические единицы выявлены нами в русскоязычном переводе. При их анализе обнаружено, что в большинстве случаев они передаются переводчиками с сохранением необходимого «оттенка», составляющего общую картину развития отношения Генри Хиггинса к «новому человеку»;

– в ходе анализа выявлено несколько неточностей, а именно: а) усложнение семантических единиц; б) переводчик определил ругательство профессора как относящиеся к Элизе, но в оригинальном тексте главный герой таким образом выразил свое недо-вольство.

Дальнейшее исследование темы считаем целесообразным в направлении изучения похвалы профессором Хиггинсом Элизы для дополнения образа главного героя.

Литература:

1. Князева Н.А. Речевая партия персонажа в современной англоязычной драме (на материале пьесы Б. Шоу «Пигмалион»). *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. 2014. № 2 (2). Т. 16. URL: http://www.ssc.smr.ru/media/journals/izvestia/2014/2014_2_420_423.pdf (дата обращения: 12.10.2019).
2. Шоу Б. Избранные пьесы / пер. с англ.; сост., авт. предисл. А.Г. Образцова; коммент. Ю.Г. Фридштейна. Москва: Просвещение, 1986, 256 с.
3. Chen H. Two Voices in Portraying Higgins in *Pygmalion*. *Theory and Practice in Language Studies*. Beijing, China, 2011. Vol. 1. № 4. P. 337–341. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.850.4516&rep=rep1&type=pdf> (дата обращения: 17.10.2019).
4. *Pygmalion* by George Bernard Shaw – Read Online – The Literature Page. URL: <http://www.literaturepage.com/read/pygmalion.html> (дата обращения: 20.12.2019).
5. Гладисhev В.В. Культурологічний контекст «викриває» професора Хігінса. П'єса Бернарда Шоу «Пігмаліон». *Зарубіжна література в школах України*. 2006. № 4. С. 8–11.

Daskal N., Hladyshev V. “I am a shy and different sort of man...” (in what way in the play “Pygmalion” by B. Shaw “rudeness” by professor Higgins reveals his real attitude to Eliza Doolittle)

Summary. The article is devoted to the analysis of the character study of Henry Higgins, revealing the role of Eliza Doolittle in his life, the role of curses in understanding the true attitude of the Professor to the flower girl. Due to the insufficiently complete study of the Professor of phonetics Higgins' characters, it became necessary to clarify his language means. He is characterized by insults and swearing at Eliza Doolittle – a girl he wants to quickly “turn” from a street vendor of flowers in the Duchess. Analyzing the original text and its Russian translation we have identified two forms of Professor's insults-profanity. There is a gradual change in Henry Higgins' attitude towards Eliza throughout the five acts of the play. At the beginning of the first act, the main characters are introduced. The Professor of phonetics is grated on ears by the “dialect” of the girl. When he expresses his displeasure he unintentionally swears. In the second act, Higgins' opinion to Eliza changes for the better one because she wants to learn the correct pronunciation and is ready to pay a lot of money (for the financial situation) for it. The constant rudeness of the Professor scares the girl and she tries to leave but nobody wants to let her go. To Henry's opinion, the flower girl gives him the opportunity to show himself “an outstanding teacher” in front of his friend Pickering. After her success at the ball, the insults to Eliza's personality lead to her leaving the Higgins house. After a futile search, she is discovered in the house of the Professor's mother. The changed girl does not intend to return. “New” Eliza pleasantly surprises the teacher and he understands – all efforts were not in vain. Comparison of the original text and its translation showed the next: a) the unintentional nature of most curses is obvious; b) the big picture and the essence of the insults are transmitted correctly by the translators.

Key words: character study, Henry Higgins, Eliza Doolittle, curse word, translation.

*Гуднік Г. С.,
старший викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

*Оришич Д. Л.,
студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ Й ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем перекладу юридичної лексики й термінології. Завдяки перекладу як засобу міжмовної комунікації можливий обмін інформацією між людьми, що говорять різними мовами, при цьому мовою перекладу в ідеалі повинен з'явитися текст, комунікативно-рівноцінний оригіналу. У статті встановлено, що юридична лексика включає юридичну термінологію, латинізми, професіоналізми, аббревіатури, а також загальноновживані лексичні одиниці, які беруть участь у формуванні юридичного дискурсу.

У процесі дослідження визначено поняття «юридичні терміни», під якими розуміються «елементи юридичної техніки, словесні позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається й закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави». Юридичні терміни співвідносяться з істотними сферами юридичної системи, тому юридичний переклад вимагає особливої описової мови, здатної передати без утрат значення будь-якого терміна. Також встановлено полісемантичність юридичного терміна, яка може бути викликана його функціонуванням у різних галузях права, цивільному судочинстві та кримінальному судочинстві.

Дослідження встановлює проблему перекладу термінології, яка є однією з основних проблем перекладу юридичних текстів. Усе це визначається комплексом причин, серед яких варто виділити труднощі, пов'язані зі специфічними характеристиками юридичного терміна; труднощі, що виникають через розбіжність правових систем держав, отже, через розбіжності обсягів понять, що передаються термінами-аналогами; а також труднощі, викликані існуванням специфічних одиниць, які є специфічними для однієї системи термінів, отже, їх перекладацькі еквівалентні відповідності відсутні в іншій правовій системі. Ще одною проблемою є вживання латинської мови в юридичній лексиці англійської мови.

У перспективах розгляду цієї теми доцільно дослідити переклад юридичної термінології в текстах художнього стилю.

Ключові слова: юридична термінологія, юридична лексика, полісемічність, концепт, стилістичне значення.

Постановка проблеми. Унікальність англійської юридичної термінології полягає в тому, що сфера її функціонування не обмежується рамками сфери професійного спілкування. Це пояснюється тим, що натепер юриспруденція поряд із релігією, наукою, мистецтвом і філософією є невід'ємною частиною культури народів. Англійські юридичні терміни активно використовуються повсюдно, тому ми можемо знайти величезну їх

кількість у публіцистиці, наукових текстах, а також у сучасній і класичній художній літературі, що зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є визначення проблем перекладу юридичної лексики. З огляду на мету, ми ставимо перед собою завдання такого характеру: визначити значення термінів «юридична лексика» і «юридична термінологія»; з'ясувати їх особливості й визначити проблеми перекладу.

Виклад основного матеріалу. У юриспруденції можна знайти таке визначення юридичної лексики. Юридична лексика – це словниковий склад сучасної мови, яким користуються юристи й законодавці в професійній діяльності. Юридичну лексику або лексику права прийнято ділити на дві категорії: це лексика правознавства та лексика права. Перша категорія включає лексику юридичних текстів, яка має науковий характер, її основою є терміни. Друга категорія включає слова правової практики, які мають значення меншої теоретичності [8, с. 305].

З лінгвістичного погляду, поняття «юридична лексика» включає не тільки терміни, воно включає ширший клас лексичних одиниць. До юридичної лексики належать також загальноновживані слова, які зберігають у юридичних текстах свої загальноприйняті значення, крім того, до юридичної лексики належать професіоналізми, латинізми, аббревіатури та ідіоми.

Однак саме термінологія є ядром юридичної лексики й викликає особливі труднощі під час перекладу, саме вона найчастіше має на увазі під юридичною лексикою: «Говорячи про юридичну лексику, ми насамперед маємо на увазі термінологію» [3, с. 177]. При цьому питання, які лексичні одиниці можуть мати статус терміна, є спірним.

У дослідженні термінами будуть уважатися не тільки іменники, а й дієслівні форми, прислівники й прикметники, як пропонують такі термінознавці, як К.Я. Авербух і В.М. Лейчик. Під юридичною лексикою, ґрунтуючись на роботах А.А. Кузнецової, О.А. Безуглова, П. Тіерсми, А. Тросборг, ми розуміємо юридичну термінологію, латинізми, професіоналізми, аббревіатури, а також загальноновживані лексичні одиниці, які беруть участь у формуванні юридичного дискурсу [3; 13].

Юридична термінологія – це словесні позначення понять, які використовуються під час ухвалення закону (іншого нормативного юридичного акта) [2, с. 295].

Існує кілька визначень слова «юридичний термін». У статті «Англомовні юридичні терміни: оптимізація процесу навчання» А.Г. Анісімовою, М.А. Архиповою подається таке визначення: «юридичний термін – це слово, яке вжито в законо-

давстві, є узагальненим найменуванням юридичного поняття, що має точний і певний сенс, відрізняється смисловою однозначністю й функціональною стійкістю» [2, с. 295]. Це визначення, на наш погляд, є помилковим, так як багато термінів є багатозначними, що суперечить «значеннєвій однозначності», яка вказана у визначенні.

Про полісемантичність термінів пишуть багато термінознавців, наприклад, С.В. Гриньов-Гриневич, В.М. Лейчик, які в роботах указують на те, що терміни за своєю структурою поділяються на однозначні й багатозначні [4; 7]. Полісемантичність юридичного терміна може бути викликана його функціонуванням у різних галузях права: термін «*admission*» у цивільному судочинстві має таке визначення: «*a statement by a party to litigation or by his duty authorized agent that is adverse to the party case*»; у кримінальному судочинстві – це «*statement by the defendant admitting an offence or a fact*» [12, с. 17].

Терміни української юридичної мови також можуть бути багатозначними, наприклад, термін «санкція» залежно від галузі його застосування може мати такі значення: 1) частину правової норми, статті закону, у якій указані наслідки порушення цього закону; 2) у міжнародному праві – це заходи впливу на держави, що порушують міжнародні права, тощо. [6, с. 37]. Твердження про «точний і певний сенс» є спірним, тому що абстрактність юридичних понять є однією з особливостей юридичної мови й нерідко є причиною неоднозначного тлумачення юридичних документів, навіть якщо в них використовуються вузькоспеціальні терміни [11, с. 141].

У дослідженні під юридичними термінами розуміються «елементи юридичної техніки, словесні позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається й закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави» [1, с. 81].

Терміни юридичної мови, як й іншої мови для спеціальних цілей, діляться на кілька груп. Наприклад, терміни, які належать тільки до сфери юриспруденції (*promissory estoppel, replevin*). Деякі терміни, які використовуються юридичною мовою, можуть належати до загальноживаних слів, але мати спеціальне значення в зазначеній сфері, також у юриспруденції використовуються терміни з інших галузей знань. У такому випадку вважається, що термін іншої галузі знань, який використовується в мові права, стає також і юридичним терміном [10, с. 18].

Якщо розглядати терміни діакронічно, варто зазначити, що вживання застарілих термінів або поєднань може мати стилістичне забарвлення (*Null and void. Terms and conditions*).

Нині юридична термінологія англійської мови активно розвивається, застаріла термінологія замінюється новою, більш простою і зрозумілою. Застарілі, звичні терміни юридичної мови замінюються загальноживаними словами мови: *mareva injunction – freezing injunction, ex parte – without notice*, або введеними неологізмами, які можуть належати до розмовної англійської мови: *dick wrap license*. Подібні зміни можуть становити проблеми для перекладу як з англійської українською, так і з української англійською мовою, так як перекладений текст повинен відповідати сучасному стану розвитку термінології.

Проблема перекладу термінології є однією з основних проблем перекладу юридичних текстів. Усе це визначається комплексом причин, серед яких варто виділити труднощі, пов'язані зі специфічними характеристиками юридичного терміна; труд-

нощі, що виникають через розбіжність правових систем держав, отже, через розбіжності обсягів понять, що передаються термінами-аналогами; а також труднощі, викликані існуванням специфічних одиниць, які є специфічними для однієї системи термінів, отже, їх перекладацькі еквівалентні відповідники відсутні в іншій правовій системі.

З позиції когнітивної лінгвістики будь-який термін спеціальної мови означає певний концепт і є його лінгвістичною репрезентацією. Терміни юридичної мови також можуть бути розглянуті як реалізація певного концепту. Когнітивна лінгвістика пропонує свої способи перекладу юридичних концептів і виділяє три основні випадки взаємодії концептів різних юридичних мов:

1. Концепт має еквівалент у мові перекладу. Наприклад, «*theft*» – крадіжка, «*agreement*» – договір, «*bankruptcy*» – банкрутство.

2. Юридичний концепт не має точного еквівалента мовою перекладу, але в мові перекладу є схожий концепт: *LLC – товариство з обмеженою відповідальністю*.

3. У мові перекладу немає близького або схожого концепту [14, с. 43].

Остання група становить особливі труднощі для перекладу. Відсутність у мові перекладу близького або схожого концепту може бути викликана тим, що термінологія, яка зустрічається в оригінальному тексті, не досить добре розроблена й не розвинена в мові тексту перекладу. Мови розвиваються, розвиваються термінології, наприклад, з'являються нові терміни, які позначають поняття, що раніше не існували в науці, економіці та юриспруденції. У такому разі перекладач повинен знайти найбільш близький еквівалент. Щоб знайти найбільш вдалий варіант перекладу, перекладач повинен володіти не тільки високим рівнем іноземної мови, а й глибокими фоновими знаннями. Уведення неологізму (з перекладацьким коментарем) є одним із варіантів вирішення цієї проблеми.

Термін вихідної мови може передаватися кількома термінами в мові перекладу, тому перекладач має вирішувати завдання адекватного перекладу терміна, ураховуючи галузь застосування передбачуваних перекладних відповідностей, їх стилістичне значення, частотність уживання тощо.

Якщо зіставити американську й британську юридичну термінології, то можна виявити, що в них існують відмінності на рівні національно-культурного компонента навіть у термінів, які позначають універсальні поняття права. Наприклад, «*order на arrest*» буде еквівалентний американському «*arrest warrant*» і британському «*bench warrant*». Під час перекладу цих термінів необхідно враховувати специфіку права Великобританії та США. Урахування специфіки законодавчої й правової системи країн, безумовно, передбачає вміння перекладача орієнтуватися в правових системах. Існування корпусу єдиних базових юридичних понять не виключає розбіжності обсягів понять, що передаються термінами-аналогами. Термін «*attorney*» може мати в українській мові еквіваленти: 1 – адвокат; 2 – аторней; 3 – прокурор [5, с. 54].

Під час перекладу американських юридичних текстів варто знати, що терміни «*jail*», «*prison*» – неповні синоніми. Їх важливе семантичне розходження вказує на термін тюремного ув'язнення й, відповідно, на тяжкість учиненого злочину. Якщо цей термін не перевищує одного року, то пенітенціарна установа, де виконується покарання, – «*jail*», а якщо термін більше

року, то – «*prison*». Така відмінність зумовлена історією розвитку виправно-трудоустанов США.

Проблеми, викликані певними труднощами перекладу, стали причиною того, що висунуто пропозицію передавати всі ключові терміни юридичних мов країн заходу латинською мовою для полегшення комунікації й процесу юридичного перекладу.

Латинська мова справила значний вплив на юридичну лексику англійської мови. Незважаючи на те що багато термінів юридичної англійської мови мають споконвічне походження, вплив римського права і, як наслідок, латинської мови, якою воно функціонувало, є очевидним. Навіть у сучасній англійській юридичній мові безліч термінів і фраз, які з великою частотністю використовуються в текстах, зберігаючи своє латинське написання: *nulla poena sine lege* (немає покарання без закону, що упроваджує його) тощо. Зробити вибір про переклад або збереження латинської мови перекладач повинен спираючись на традиційну практику в приймаючій культурі та її юридичних текстах. Наприклад, *restitutio in integrum* можна залишити в тексті латинською мовою, але можна перекласти терміном сучасної англійської мови «*restitution*» [9, с. 37].

Висновки. Однак ідея про використання латинської мови не може бути реалізована, так як, незважаючи на наявність у юридичних мовах латинських термінів і термінологічних сполучень, цінність і значимість латинської мови в межах правової комунікації є дуже обмеженою. Це означає, що проблема перекладу юридичних термінів не втратить свою актуальність.

Оскільки ця тема є актуальною, перспективами її дослідження ми вбачаємо в розгляді термінології цієї сфери в художньому тексті, що й стане темою подальшого дослідження.

Література:

- Андерш І. Словник юридичних термінів (російсько-український). Київ, 1994. 322 с.
- Анисимова А.Г., Архипова М.А. Англоязычные юридические термины: оптимизация процесса обучения. *Вестник МГИМО-Университет*. 2014. № 4 (37). С. 294–298.
- Безуглова О.А., Кузнецова А.А. Юридическая лексика на занятиях по английскому языку в языковом ВУЗе. *Филологические науки. Вопросы теории и практики. Грамота*. 2016. № 4 (58). С. 176–180.
- Гринева-Гринева С.В. Терминоведение. Москва : Академия, 2008. 256 с.
- Клюшина А.М., Здор А.И. Проблемы и способы перевода английских терминов в текстах юридического дискурса. *Поволжский педагогический вестник*. 2016. С. 52–60.
- Корж А.В. Ділова українська мова для юристів. Київ, 2002. 231 с.
- Лейчик В.М. Терминоведение. Москва : Либроком, 2009. 289 с.
- Червонюк В.И. Элементарные начала общей теории права – право и закон. Москва : Колос, 2003. 378 с.
- Capone A., Poggi F. *Pragmatics and law: Philosophical perspectives*. Springer int. publishing, Switzerland, 2016. 179 p.
- Galdia M. *Legal Linguistics*. Peterlang GmbH, Germany, 2009. 189 p.
- Ilynska L., Platonova M. *Meaning in translation: Illusion of Precision*, Cambridge Scholars Publishing, UK, 2016. 487 p.
- Law J., Martin E.A. *A Dictionary of Law*, Oxford University Press, 2009. 532 p.
- Trosborg A. *The performance of Legal Discourse*, *Hermes, Journal of Language and Communication in Business*, 1992. P. 22–43.
- Udina N. *Law education: Language and Legal translation perspectives*, *Procedia-Social and behavioral sciences*, V. 214, 2015. 343 p.

Dudnik H., Oryshych D. The problems of legal vocabulary and terminology translation

Summary. The article is devoted to the study of the problems of legal vocabulary and terminology translation. Thanks to the translation as a means of interlanguage communication, information can be exchanged between people speaking different languages, while in the language of translation, ideally, a communicatively equivalent original text should appear. The article established that legal vocabulary includes legal terminology, Latinism, professionalism, abbreviations, as well as commonly used lexical units that are involved in the formation of legal discourse.

In the process of the study, the concepts of legal terms are defined, which are understood as “elements of legal technology, verbal designations of state-legal concepts, with the help of which the content of the legal requirements of the state is expressed and fixed”. Legal terms relate to the essential areas of the legal system, so legal translation requires a special descriptive speech that can convey without loss the meaning of any term. The work also established the polysemantic nature of the legal term, which may be caused by its functioning in various branches of law, civil proceedings and criminal proceedings.

The study identifies the problem of terminology translation, which is one of the main problems of translation of legal texts. All this is determined by a complex of reasons, among which difficulties associated with the specific characteristics of the legal term should be highlighted; difficulties arising from the mismatch of legal systems of states, therefore, due to disagreements in the volumes of concepts conveyed by analogous terms; as well as difficulties caused by the existence of specific units that are specific to one system of terms, and, consequently, their translation equivalent correspondences are absent in another legal system. Another problem is the use of the Latin language in the legal vocabulary of the English language.

In the prospects of considering this topic, it would be advisable to study the translation of legal terminology in the texts of the literary style.

Key words: legal terminology, legal vocabulary, polysemy, concept, stylistic meaning.

*Ємельянова Д. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри західних і східних мов та методики їх викладання**Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського**Ма Лю,**студентка I курсу магістратури**Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Актуальність дослідження проблем перекладу науково-технічної літератури, викладеної англійською мовою, пояснюється тим, що англійська мова в наші часи стала засобом глобальної комунікації. Близько 50% наукових і технічних публікацій виходять англійською мовою. Унаслідок цього суттєва увага науковців приділяється теорії і практиці перекладу науково-технічної інформації, викладеної англійською мовою.

У статті визначено особливості науково-технічного перекладу, основною з яких є необхідність поєднання знання іноземної мови з професійним знанням відповідної галузі науки й техніки. Проаналізовано особливості синтаксичної структури речення науково-технічних текстів в англійській та українській мовах.

Проведено аналіз синтаксичних особливостей автоматизованого перекладу науково-популярних текстів з проблем екології. Результати проведеного дослідження представлено у вигляді таблиці, у якій наведено оригінальний текст, комп'ютерний (машинний) переклад, автоматизований варіант перекладу з редагуванням автора й аналіз синтаксичних відмінностей комп'ютерного й автоматизованого перекладу.

З порівняння комп'ютерного й автоматизованого варіантів перекладу наукових текстів і на підставі власного досвіду доведено, що в англійській та українській мовах інформація синтаксично може подаватися по-різному. Це зумовлено особливостями мов щодо подачі тематичних і рематичних елементів речення і традиціями мовлення стосовно подання інформації. Через цю та деякі інші причини необхідно здійснювати синтаксичну трансформацію під час редагування комп'ютерного варіанта перекладу.

Зроблено висновок, що знання синтаксичних особливостей англійської й української мов дає змогу уникнути спотворення змісту речення та звести до мінімуму неточності комп'ютерного перекладу під час редагування в автоматизованому режимі.

Ключові слова: науково-технічна література, автоматизований переклад, синтаксичні особливості.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проблем перекладу науково-технічної літератури зумовлена багатьма подіями, що відбуваються в сучасному світі, а саме: процесами глобалізації, розширенням Європейського Союзу, появою міжнародних організацій на внутрішньому ринку, збільшенням мобільності населення, безпрецедентним розвитком інформаційних технологій, нагальною необхідністю об'єднання зусиль науковців для вирішення проблем світової

безпеки, екології, пошуку нових джерел енергії тощо. Політичну, культурну, соціальну й наукову сфери життя людини на рівні спілкування всього людства складно уявити без участі кваліфікованого перекладача. Нині перекладацька діяльність набуває дедалі більших масштабів і соціальної значущості [1].

Стрімкі зміни в економічному, науково-технічному й політичному житті світу в кінці ХХ – на початку ХХІ століття зробили сучасну англійську мову засобом глобальної комунікації (English as a lingua franca – ELF). Близько 50% наукових і технічних публікацій виходять англійською мовою. Унаслідок цього суттєва увага науковців приділяється теорії й практиці перекладу науково-технічної інформації, викладеної англійською мовою.

Використання науково-технічного перекладу англійської мови джерел інформації уможливорює широкий міжнародний обмін досягненнями науково-технічного прогресу, забезпечує можливість кооперації на міжнародному ринку, сприяє задоволенню наявного соціального замовлення щодо інформації з використання сучасної апаратури, популяризації досягнень науки й техніки тощо.

Особливого значення в сучасному освітньому просторі набуває автоматизований переклад (АП або САТ (Computer-Aided Translation)) – переклад текстів на комп'ютері з використанням комп'ютерних технологій. Від машинного перекладу (МП) він відрізняється тим, що процес перекладу здійснюється за участю людини, а комп'ютер допомагає їй створити готовий текст або за менший час, або з кращою якістю.

Науково-технічний переклад передбачає не тільки переклад слів з однієї мови іншою, а й застосування цілого комплексу знань, як лінгвістичних, так і вузькоспеціалізованих. Під час перекладу науково-технічної літератури особливо вагоме значення має предмет перекладу. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу науково-технічного тексту є повне розуміння його перекладачем. А.Л. Пумпянський зазначав: «Переклад наукової й технічної літератури є особливою дисципліною, що виникла на стику лінгвістики, з одного боку, і науки, і техніки – з іншого. Тому переклад наукової й технічної літератури треба розглядати як з мовознавчих, так і наукових, і технічних позицій, з приматом перших під час дослідження загальномовних питань і других – під час розгляду вузької термінології» [2, с. 19].

Дослідження особливостей і набуття навичок автоматизованого перекладу науково-технічної літератури зумовили

необхідність виявлення синтаксичних особливостей перекладу з англійської мови українською науково-технічної літератури. Знання синтаксичних особливостей англійської й української мов дає змогу уникнути спотворення змісту речення, звести до мінімуму неточності перекладу [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми перекладу науково-технічної літератури висвітлювали в працях такі вітчизняні й зарубіжні науковці, як Л. Бархударов, В. Карабан, В. Комісаров, С. Мейрамова, А. Пумпянський, Я. Рецкер, С. Хоменко та ін. Як результат, визначено необхідність у виділенні науково-технічного перекладу не тільки як особливого виду перекладацької діяльності й спеціальної теорії, що досліджує цей вид діяльності, а й надання науково-технічному перекладу статусу самостійної прикладної дисципліни. За визначенням С. Мейрамової, письмовий переклад науково-технічної літератури, як і будь-який переклад, є перевираженням письмового тексту, створеного однією мовою, в письмовий текст іншою мовою [3].

Як зауважено в дослідженнях науковців, характерні особливості перекладу науково-технічної літератури поширюються на стилістику, граматику, синтаксичну побудову речення й лексику. Основне завдання перекладу науково-технічної літератури полягає в гранично ясному й точному доведенні до читача інформації, що повідомляється. Це досягається логічно обґрунтованим викладенням фактичного матеріалу, без явно вираженої емоційності. Стиль науково-технічної літератури визначається як формально-логічний [3]. В. Карабан відзначає, що як українському, так й англійському науково-технічному стилю властива суворість у вживанні термінів і звичних формулювань, а різниця між мовами найчастіше є наслідком часткової або повної розбіжності обсягу значень еквівалентних слів і форм [4].

С. Хоменко і співавтори дійшли висновку, що основні функціональні риси (еквівалентність, адекватність, логічність) перекладу текстів наукового стилю універсальні й зустрічаються в усіх мовах [5].

Під еквівалентністю в перекладі розуміють збереження відносної рівності змістової, смислової, семантичної, стилістичної й функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі та перекладі. У разі якісного перекладу еквівалентність передбачає рівність між початковим і кінцевим текстами.

Адекватність – це відповідність перекладу вихідним комунікативним умовам. Нерідко труднощі зі зберіганням відповідності під час перекладу науково-технічного тексту виникають у зв'язку з відмінністю синтаксичної системи мов: послідовність елементів висловлювання в мові оригіналу та українській мові часто не збігається. З метою зберігання адекватності перекладу застосовуються різноманітні трансформації, які повністю або частково змінюють структуру речень оригіналу, до яких насамперед варто зарахувати перебудову речення зі зміною його синтаксичного порядку. Здійснюється також додавання й вилучення одного чи кількох слів.

Л. Бархударов зазначає, що термін «перетворення» (або «трансформація») уживається тоді, коли йдеться про певне відношення між мовними одиницями [6, с. 6].

Логічність викладу як риса науково-технічної літератури пов'язана з синтаксичними особливостями наукового стилю. У синтаксичному ладі виявляється доказовість, аргументованість викладу наукового стилю. Скрупульозний відбір відпо-

відних лексичних одиниць, синтаксичного ладу речення передає необхідну наукову інформацію, сприяє ясності й чіткості перекладу [6].

Я. Рецкер наголошує, що стиль сучасної англійської науково-технічної літератури є формально-логічним, тобто характеризується точністю, безособовістю й відсутністю емоційного забарвлення. Він базується на нормах англійської письмової мови зі специфічними характеристиками синтаксичного й лексичного ладу, граматики й способу викладу матеріалу. У лексиці вживається безліч спеціальних термінів і слів не англосаксонського походження (терміни латинської або грецької етимології). Лексичні одиниці відбираються з особливою ретельністю для максимально точної передачі змісту. Велику питому вагу мають службові слова й слова, що забезпечують логічні зв'язки між окремими елементами опису. Широко розповсюджені пасивні, безособові й невизначено-особисті конструкції. Логічне виділення здійснюється за допомогою інверсії. Основною формою речень у науковій і технічній літературі слугують складносурядні та складнопідрядні речення з переважанням іменників, прикметників і неособових форм дієслова, що зумовлює широке вживання складників прийменників і сполучників, неособових форм дієслова у функції додатку й обставини, інфінітивних, дієприкметникових і герундіальних зворотів [7].

Необхідність продовження досліджень проблем перекладу виникає в разі кожного окремого випадку й полягає в отриманні перекладачами практичних навичок виявлення стилістичних, граматичних, синтаксичних і лексичних особливостей науково-технічних текстів у процесі перекладу, зокрема автоматизованого перекладу.

Метою статті є виявлення синтаксичних особливостей автоматизованого перекладу науково-технічної літератури на конкретних прикладах перекладу науково-популярних текстів з проблем екології в контексті сучасної інформаційної культури. Серед форм організації взаємодії комп'ютера й людини під час автоматизованого перекладу обрано постредагування, тобто вихідний текст перероблявся комп'ютером з подальшим редагуванням і виправленням результатів комп'ютерного (машинного) перекладу.

Виклад основного матеріалу. В експериментально-дослідницькій частині дослідження розглянуто синтаксичні особливості автоматизованого перекладу науково-популярних текстів з проблем екології за трьома причинами: по-перше, актуальність проблем екології й небайдужість авторів роботи до цих проблем; по-друге, необхідність опанування синтаксичних особливостей автоматизованого перекладу на конкретних текстах; по-третє, наявність відповідної літератури англійською мовою.

Обрано такі теми:

- Ecological problems.
- Air Pollution .
- Pollution and its Negative Effects.
- Seven ways to protect the environment.

Як уже зазначалося, автоматизований переклад здійснювався в режимі постредагування, тобто вихідний текст перероблявся комп'ютером з наступним виправленням автором статті результатів комп'ютерного перекладу.

У таблиці 1 наведено фрагменти текстів з конкретними прикладами уточнення й виправлення синтаксичного ладу речень після комп'ютерного перекладу в автоматизованій

версії. Як видно з порівняння результатів, машинний переклад потребував редакторської правки. Але, зважаючи на увагу, яка в наші часи приділяється розробленню програм для комп'ютерного перекладу, навіть без авторського виправлення машинний переклад, хоча й не відповідає повною мірою синтаксичним нормам української мови, принаймні досить адекватно передає зміст англійського речення.

Як видно з порівняння комп'ютерного й автоматизованого варіантів перекладу наукових текстів, в англійській та українській мовах інформація, що передається, синтаксично може подаватися по-різному. Це зумовлено особливостями мов щодо подачі тематичних і рематичних елементів речення і традиціями мовлення стосовно подання інформації. Через що та деякі інші причини необхідно здійснювати синтаксичну

Таблиця 1

**Приклади уточнення й виправлення синтаксичної структури речень
комп'ютерного перекладу в автоматизованій версії перекладу**

Оригінальний текст	Комп'ютерний переклад	Автоматизований переклад	Аналіз синтаксичних відмінностей
For example, air polluted by plants will travel for a long distance with wind, the heavy particles will get into rivers and seas.	Наприклад, забруднене рослинами повітря пройде на велику дистанцію з вітром, важкі частинки потраплять у річки та моря.	Наприклад, повітря, забруднене заводами, пройде велику відстань з вітром, а важкі частинки потраплять в річки і моря.	У комп'ютерному перекладі структура речення не відповідає синтаксичним нормам української мови, що спотворює зміст речення. В автоматизованому перекладі змінена синтаксична структура речення: дієприкметниковий зворот «забруднене заводами» розміщено після означуваного слова «повітря». Саме така структура є правильним перекладом змісту тексту й відповідає синтаксичним нормам сучасної української літературної мови.
Pollution of the sea is the most dangerous.	Забруднення моря є найнебезпечнішим.	Забруднення моря – найбільш небезпечно.	В англійській мові не допускається виключення дієслівного зв'язку складеного іменного присудка – is, що в комп'ютерному перекладі відбивається дієслівним зв'язком – є. В автоматизованому перекладі використовується синтаксична норма української мови, яка допускає випущення дієслівного зв'язку, що створює чіткість інформації.
Debates are still being held whether the “Global warming” is real, but every year there comes another evidence of the warming – the ice mounts melt at the poles, raising the global sea level.	Все ще ведуться дискусії про те, чи справді «глобальне потепління» справжнє, але щороку з'являються ще одні докази потепління – крижані гори тануть на полюсах, підвищуючи глобальний рівень моря.	Досі тривають дебати, чи реальне «глобальне потепління», але щороку знаходяться нові свідчення потепління – тануть крижані гори на полюсах, підвищується глобальний рівень моря.	В автоматизованому перекладі, на відміну від комп'ютерного, ужито безсполучникове речення (виключено сполучник «про те») з метою конкретизації висловлювання.
You, of course, may say that you can't affect the production of plants and factories much.	Ви, звичайно, можете сказати, що не можете сильно впливати на виробництво заводів і фабрик.	Ви можете сказати, що не в силах вплинути на виробництво заводів і фабрик.	Структура речення в комп'ютерному перекладі не відповідає синтаксичним нормам української мови. Синтаксичні недоліки комп'ютерного перекладу усунути в автоматизованому перекладі.
Generally, do not waste resources – like take a shower, not a bath, turn down the water when you brush your teeth. Turn off electric devices that you do not use.	Як правило, не витрачайте ресурси – на зразок прийміть душ, а не ванну, вимийте воду, коли чистите зуби.	Не витрачайте ресурси: приймайте душ, а не ванну; вимикайте воду поки чистите зуби.	Надмірне вживання вставних слів («як правило», «на зразок») і повторюваність ускладнюють сприймання інформації в комп'ютерному перекладі, що виправлено в автоматизованому варіанті.
There are two types of ozone that we know of: Natural ozone is in the upper part of our atmosphere, but on the ground, people produce ozone too.	Ми знаємо два типи озону: природний озон знаходиться у верхній частині нашої атмосфери, але на землі люди також проводять озон	Нам відомі два типи озону: природний озон знаходиться у верхній частині нашої атмосфери, але на землі також виробляється озон.	Особова форма дієслова «люди проводять озон», яка з'являється в комп'ютерному перекладі, позбавлена змісту. В автоматизованому перекладі особова форма дієслова замінена на безособову форму, а саме «озон виробляється», що усуває спотворення змісту речення.
Walk or ride a bike to school or to your friend's home. Take a bus or a train to work	Прогуляйтесь на велосипеді до школи або до дому вашого друга. Їдьте на роботу на автобус чи поїзд	Прогулянка пішки або на велосипеді до школи або до дому вашого друга; поїздка на роботу в автобусі або в електричці.	Для абстрагування з метою надання чіткості інформації в автоматизованому перекладі особові дієслова замінені іменниками: прогуляйтесь – прогулянка; поїдьте – поїздка.
Human health, ecosystem quality and aquatic and terrestrial biodiversity may be affected and altered permanently by pollution.	На здоров'я людини, якість екосистем, водне та наземне біорізноманіття можуть постійно впливати та змінюватися забруднення.	Здоров'я людини, якість екосистеми, водне, і земне біологічне різноманіття можуть бути вражені і змінені забрудненням назавжди.	Ненормативне вживання однорідних членів речення, наприклад, «впливати та змінюватися» в комп'ютерному перекладі призвели до спотворення змісту речення, оскільки дієслово «впливати» вимагає знахідного відмінка, тобто «на що?», а дієслово «змінюватися» потребує місцевого відмінка, тобто «у чому?». В автоматизованому перекладі це спотворення виправлене.
The identification of these different pollutants and their effects on ecosystems is complex.	Ідентифікація цих різних забруднюючих речовин та їх вплив на екосистеми є складним.	Ідентифікувати ці різні забруднювачі та їх вплив на екосистему складно.	Дієприкметники на -уч-, -юч-, -ач-, -яч-, наприклад, «забруднюючих речовин», варто передавати підрядними реченнями, наприклад, речовини, що забруднюють, або іншими синтаксичними формами. В автоматизованому варіанті перекладу дієприкметник – «забруднюючих» замінено іменником – «забруднювачі».

трансформацію в разі редагування комп'ютерного варіанта перекладу.

Висновки. Проведений порівняльний аналіз результатів комп'ютерного й автоматизованого перекладу дав змогу резюмувати таке:

1. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу є повне розуміння перекладачем тексту оригіналу.

2. Для уникнення неточностей і спотворення змісту тексту під час перекладу необхідно враховувати стилістичні норми української мови під час перекладу з англійської, дотримуватися їх, зважити на правильний синтаксичний лад речення, морфологічний склад і структурні аспекти оригінальної мови й мови перекладу та знаходити точний синтаксичний відповідник.

3. Застосування сучасних комп'ютерних технологій суттєво полегшує роботу перекладача, економить його час, але потребує ретельного редагування в автоматизованому режимі результатів комп'ютерного (машинного) перекладу.

Література:

1. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учебник. Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
2. Пумпянский А.Л. Введение в практику перевода научной и технической литературы на английский язык. Москва : Наука, 1965. 304 с.
3. Мейрамова С.А. Семантизация терминологической лексики в обучении чтению и переводу научно-технической литературы. *Вестник Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай Хана*. 1999. С. 25–34.
4. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. 4-е вид., виправлене. Вінниця : Нова книга, 2004. 574 с.
5. Хоменко С.А. Цветкова Е.Е., Басовец И.М. Основы теории и практики перевода научно-технического текста с английского языка на русский. Минск : БНТУ, 2013. 203 с.
6. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Москва : Высшая школа, 1975. 238 с.
7. Рецкер Я.И. Методика технического перевода. Москва : Дрофа, 2009. 216 с.

Yemlyanova D., Ma Liu. Syntactic features of automated translation of scientific and technical literature

Summary. The relevance of research into the problems of translation of scientific and technical literature, presented in English, is explained by the fact that English is nowadays a means of global communication. About 50% of scientific and technical publications are in English. As a result, the considerable attention of scientists is drawn to the theory and practice of translating scientific and technical information outlined in English.

The article identifies the features of scientific and technical translation, the main of which is the need to combine knowledge of a foreign language with professional knowledge of the relevant field of science and technology. The peculiarities of the syntactic structure of the sentence of scientific and technical texts in English and Ukrainian are analyzed.

An analysis of the syntactic features of the automated translation of popular science texts on environmental problems has been carried out. The results of the study are presented in the form of a table, which shows the original text, computer (machine) translation, an automated version of the translation with the author's editing, and an analysis of syntactic differences of computer and automated translation.

Comparing computer and automated versions of the translation of scientific texts and based on their own experience, it is proved that in English and Ukrainian languages information can be syntactically presented differently. This is due to the peculiarities of languages in the presentation of thematic and rhematic elements of the sentence and the traditions of speech regarding the presentation of information. For this and some other reasons, it is necessary to perform a syntactic transformation when editing a computer translation.

It is concluded that knowledge of syntactic features of English and Ukrainian languages avoids distortion of the content of the sentence and minimizes the inaccuracy of computer translation when editing in automated mode.

Key words: scientific and technical literature, automated translation, syntactic difficulties.

Зайченко Н. Ф.,

кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов

Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури

Паламарчук О. Л.,

кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри слов'янської філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У ПОШУКАХ ВІДПОВІДНИКІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДІВ ПОЕЗІЇ МАРИНИ ЦВЕТАЄВОЇ БЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИМИ МОВАМИ

Анотація. Статтю присвячено аналізу мовних відхилень у перекладах вірша Марини Цветаєвої «Читатели газет» білоруською (В. Околова), українською (В. Богуславська) та чеською (Г. Врбова) мовами. Мовні відхилення як основна перекладацька стратегія розглядаються в кількох аспектах: а) з погляду міжмовної (системно-структурної) та міжкультурної кореляції близькоспоріднених мов; б) у контексті їх відповідності індивідуально-авторському стилю М. Цветаєвої та особливостей їх прояву на поверховому й глибинному текстових рівнях; в) з огляду на інтерпретаційну повноту розуміння кожним перекладачем авторського задуму й умотивованості власного вибору мовних засобів його втілення в тексті перекладу. Констатується, що мовні відхилення, виявлені на лексико-семантичному, словотвірному і граматичному рівнях, є немінучими й об'єктивно детерміновані специфічними рисами цветаєвської поезики, зокрема семантичною багатшаровістю ключових (узуальних та оказіональних) лексем і їх асоціативно-сисловою актуалізацією в текстовій площині вірша; відмовою від автоматизму та мовного стандарту на користь експресивного формо- та словотворення, переосмисленням логіко-поняттєвих і мовних зв'язків у словосполученнях. Результати проведеного зіставного аналізу дають змогу стверджувати, що використання кожним з авторів перекладу різних видів трансформацій – від субституції до власного образотворення – у більшості випадків видаються доцільними й умотивованими. Разом із тим виявлено факти неповної або хибної інтерпретації узуальних значень лексем чи їх імпліцитних смислів, прихованої інтертекстуальності. З'ясовується, що компетентнісний фактор у відтворенні художньо-образної структури оригінального вірша в різний спосіб виявляється в авторів перекладу – творців власних поезій. Цей аспект потребує, проте, окремого висвітлення і є перспективним, особливо у внутрішньозіставному плані в одній зі споріднених мов.

Ключові слова: М. Цветаєва, поетичний переклад, близькоспоріднені мови, порівняльний аналіз, індивідуально-авторський стиль, оказіоналізми, мовні відхилення, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. У передмові до збірника власних перекладів поезії Марини Цветаєвої українською мовою («Кілька аргументів на користь перекладу») Валерія Богуславська зазначає: «Суперечці відносно того, чи треба перекладати російську класичну поезію на українську мову, мабуть,

ніколи не скінчиться... Я думаю, що можливості української мови – безмежні. Вона вабить своєю близькістю до першоколенів, першоджерел звучання мовних зворотів – і це *полегшує переклад* саме з Цветаєвої, яка й сама тяжіє до цього. У її уривчасте дихання, наче після швидкого бігу, ніби надто глибоко вдихнула повітря, аж захлинулася, – хоч українській більш прищеплені ліричність та гармонійність, – але ж її підвладне і це. А щодо звукопису – то це просто буяння. Тільки треба *пошукати відповідників*» (виділення – Н.З., О.П.) [1, с. 7].

Проблема *відповідності*, у якій би спосіб вона не трактувалася й не визначалася в спеціальній літературі – як еквівалентність чи адекватність, залишається й сьогодні предметом неослабної уваги теоретиків і практиків перекладу. Промовистою ілюстрацією до цього може слугувати назва однієї з останніх публікацій: «Переклад – еквівалентно, наскільки можливо, й адекватно, наскільки необхідно» [2]. На думку перекладознавців, близькоспорідненість мов оригіналу й перекладу *не полегшує* перекладачеві пошук відповідників, адекватних авторському задумові, а, навпаки, ставить його кожного разу перед необхідністю безпомилкового вибору власної стратегії перекладу, що більшою чи меншою мірою призводить до мовних відхилень від оригінального тексту. Особливої гостроти ця проблема набуває під час перекладу іншими мовами (близькість мов не є винятком) поетичного доробку визначних майстрів слова, таких, без сумніву, як «безмірна» Марина Цветаєва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пріоритет у перекладах її поезій належить чеським авторам [3, с. 55–56]. З 60-х років минулого століття транслатологічні аспекти цветаєвознавства висвітлено в численних ґрунтовних публікаціях, предметом яких є рецепція поезії Цветаєвої у світі, у тому числі слов'янському (Я. Адамічова [J. Adamičová], В. Базилевський, А. Беднарчик [A. Bednarczyk], Л. Белошевська, М. Борецький, Я. Вавра [J. Vavra], Г. Ванечкова [V. Vaněčková], І. Вороновська, Н. Грицак, О. Долбик, Т. Духмінська, О. Корж, О. Костюк, Л. Коцюк, Ф. Кубка [F. Kubka], З. Матгаузер [Z. Mathauser], О. Петрик, О. Ріхтерек [O. Richterek], І. Саламон [I. Salamon], А. Сосновська, М. Федорова, М. Шандурова й ін.). Увага вітчизняних і закордонних науковців зосереджується на відтворенні характерних рис цветаєвського ідіостилу, особливостей транспонування до тексту перекладу образно-виражальних засобів,

лексико-семантичних, словотвірних, граматичних та інших аспектів її поем, поетичних циклів та окремих віршів.

Варто, проте, зауважити, що в більшості публікацій означені вище питання розглядаються у «двовомному» аспекті – у порівнянні оригінального тексту і його відтворення рідною мовою перекладача. Наскільки нам відомо, перекладацькі версії одного й того ж віршованого твору М. Цветаєвої до останнього часу не були об'єктом спеціального розгляду. Одну з таких спроб здійснили автори пропонованої статті на прикладі чеського перекладу віршів «Заводские» та «Читатели газет», а також останнього – українською й чеською мовами [5]. Залучення до дослідження перекладу вірша «Читатели газет» ще однієї – білоруської – мови відкриває, на нашу думку, нові, ширші можливості. Вони відкриваються, зокрема, як у виявленні закономірностей пошуку відповідників у перекладах на близькоспоріднені мови, так і в спробі краще зрозуміти цього унікального поета (не поетки!), чий тексти «по-справжньому ще не прочитані й довго ще будуть актуальними для лінгвістичних досліджень» [6, с. 2–3]. Отже, актуальність обраної теми зумовлюється стійким інтересом до поезії М. Цветаєвої в усьому світі, а також необхідністю всебічного висвітлення особливостей реалізації перекладацької стратегії у версіях одного й того ж оригінального вірша різними слов'янськими мовами.

Об'єкт дослідження – переклади Марини Цветаєвої близькоспорідненими мовами. Предметом аналізу слугують мовні відхилення в текстах перекладів у загальному контексті компенсуючих засобів мови. Матеріал дослідження – вірш М. Цветаєвої «Читатели газет» [11] і його переклади білоруською (Валентина Околова) [14], українською (Валерія Богуславська) [12] і чеською (Гана Врбова) [16] мовами.

Метою статті є аналіз мовних відхилень від оригінального тексту російською мовою в перекладних текстах трьома близькоспорідненими мовами. Для досягнення мети окреслено такі завдання: 1. Виявити й систематизувати наявні в перекладних текстах мовні відхилення від першотвору на лексико-семантичному, словотвірному, граматичному та фонематичному рівнях. 2. Охарактеризувати систему кореляцій між текстом-джерелом і кожною з його перекладацьких версій з погляду необхідності, умотивованості використаних компенсуючих засобів і їх відповідності ідейно-художньому задуму й основним параметрам ідіостилу М. Цветаєвої. 3. З'ясувати фактори, що зумовлюють необхідність перекладацьких трансформацій і креативних інтерпретацій поетичного тексту першотвору. Методи дослідження. Лінгвістичним методом є дескриптивно-компаративний метод аналізу текстів, здійснений на основі спільного для оригінального й перекладних текстів підходів до визначення семантичних домінант і їх вербалізації кожною з порівнюваних мов. Використано також методики компонентного й контекстуального аналізу.

Виклад основного матеріалу. У здійсненні компаративного аналізу оригінального й перекладних текстів ми виходили із засадничих положень теорії функціонально-прагматичної адекватності (С. Гончаренко, В. Комісаров, Ю. Найда, А. Федоров та ін.). При забезпеченні текстуальної (глибинної) еквівалентності, повноцінного функціонально-стилістичного забарвлення та адекватної реакції читача, на думку вчених, неминучою є розбіжність поетичної форми оригіналу й перекладу, зумовлена об'єктивними чинниками – ступенем спорідненості корелюючих мов, а також перекладацькими традиці-

ями. Неминучими є й мовні відхилення від тексту оригіналу, які відчутно проявляються також у випадку близькоспоріднених мов (М. Алефіренко, В. Коптілов, J. Levý, М. Лукаш, М. Рильський, О. Череди́ченко, К. Чуковський та ін.). «Будь-який рифмований віршований переклад (а саме про такий ідеться в розвідці – Н.З., О.П.) – навіть найкращий, найталановитіший – є за своєю суттю суцільним ланцюгом відхилень від оригіналу. Інакше й бути не може: у кожній мові свої суголосся, свій синтаксичний лад, своя естетика, своя ієрархія слів» [13, с. 247–248]. Отже, розгляд мовних відхилень у загальному контексті компенсуючих засобів з необхідністю потребує виявлення й опису різного роду трансформацій, до яких удалися й автори аналізованих у розвідці перекладів В. Околова, В. Богуславська, Г. Врбова в прагненні досягти якнайвищого рівня відповідності першоджерелу.

Унікальність поетичної мови М. Цветаєвої формується гармонійним комплексом змістових і лінгвістичних характеристик, системою образно-виражальних засобів, які в різній спосіб репрезентуються на різних рівнях мови (мовлення), головне, на лексико-семантичному. Під час установлення рівня адекватності оригінального й перекладного тексту нерідко враховується такий параметр, як обсяг вторинного тексту. Зіставлення під цим кутом зору російського вірша і його перекладів демонструє таку картину: у білоруському тексті 130 слів, в українському – 132, у чеському – 164 проти 132 повнозначних слів оригіналу. Кількісні показники, звичайно, певною мірою відображають ступінь лексичної відповідності цих трьох слов'янських мов (східнослов'янських – білоруської та української, і західнослов'янської – чеської) російському оригіналові. Доречно послатися в цьому зв'язку на думку О. Ріхтерека: «Чеська мова, порівняно з російською, вирізняється більшою ємністю, тому чеський текст об'єктивно може виявитися довшим за російський. Кришталево чистий і семантично надміру насичений світ поезії Цветаєвої потребує від перекладача «почуття міри» та «субституційної креативності» [9, с. 310]. Додамо до цього також обмежені виражальні можливості чеської мови, для якої не характерна «старослов'янська стихія», що вимагає в тому числі й лексичних доповнень або інших трансформацій.

Цікавим виявився також ще один «квантитативний» показник – кількість збережених у перекладах лексичних відповідників російського оригіналу: у білоруському тексті – 73 (66 відсотків), в українському – 61 (48,2 відсотка) і в чеському – 66 (50 відсотків). Свого часу М. Гаспаров увів до наукового обігу «кількісний критерій визначення точності/довільності перекладу, який коливається в діапазоні від 70 до 30 відсотків збережених слів оригіналу в перекладі», слушно зауваживши, що такий показник може слугувати лише *відправною* точкою зіставного лінгвістичного аналізу [2, с. 130–133]. З огляду на завдання статті, зазначені вище кількісні показники об'єктивно «сигналізують» про наявність у всіх перекладах значного прошарку мовних відхилень унаслідок використання перекладацьких трансформацій (перетворень, модифікацій, модуляцій, іншої термінології) [15, с. 302]. Автори перекладів використали майже всі різновиди лексико-семантичних трансформацій, крім антонімічного перекладу: генералізацію, конкретизацію, смисловий розвиток, компенсацію. Далі подаємо лише кілька репрезентативних прикладів, що демонструють як спільні, так і специфічні для окремого автора перекладу

прийоми й засоби подолання труднощів у відтворенні особливостей поетичної мови М. Цветаєвої.

Показовим щодо цього є, безперечно, наскрізний парадигматичний ряд однотипних віддієслівних іменників із суфіксом *-тель*, що є опорними компонентами словосполучень: *читатели газет, жеватели мастик, глотатели пустот, хвататели минут, чесатели корост, смесители кровей, писатели газет*. Деякі особливості їх транспонування до українського й чеського перекладів висвітлено в наших публікаціях [4; 5]; окремі зауваження про передачу білоруською мовою цієї групи субстантивів (не словосполучень) уміщено в статті М. Федорової [10]. Аналізуючи далі вказані словосполучення в контексті лексичної відповідності й контекстуальної еквівалентності, зазначимо, що в їх відтворенні засобами рідної мови автори перекладів зазнали спільних, однаковою мірою прогнозованих труднощів. Це стосується передусім наявних у складі словосполучень іменників різного ступеня узуальності, метафоризації семантики, властивої стилю М. Цветаєвої багатозначності значення, а також семантичних та асоціативно-конотативних зв'язків кожної такої лексичної одиниці в межах окремої строфи, цілісного тексту й почасти макроконтраксту її поезії.

У семантичному просторі тексту цей парадигматичний ряд разом з іншими його одиницями формує художньо-змістовий концепт 'зло' в його проекції на сучасну поету жовту пресу, що отруєє, калічить душі читачів своєю бездуховністю, аморальністю й ницістю. Для детальнішого аналізу ми обрали три словосполучення оригіналу – *жеватели мастик, хвататели минут і глотатели пустот* – та їх відповідники в перекладі.

Рос. *Ползет подземный змей, / Ползет, везет людей, / И каждый со своей (Экземой!). / Жвачный тик, / Газетный костоед. / Жеватели мастик, / Читатели газет.*

Білорус. *Паўзе надземны змей, / Паўзе, вязе людзей / I кожны со своей (Экземой!). / Жвачны цік, / Газетны кастоед. / Пражорліўцы масцік, / Аматыры газет.*

Укр. *Повзе підземний змії, / Везе людський сувій / I кожен – при своїй / Газеті – при своїй / Екземі. Жуйка слів / Із слиною повзе / В знавців отруйних злив. / У читачів газет.*

Чеськ. *Leze had po zemi, / veze dav zrocený, / v dusnu a v zimici do novin civíci / Kostížer novin, vřed / Strnule hledí vpřed, / Žravý tík v lici / čtenáři novin přežvukující.*

У білоруському тексті відбулася часткова заміна оригінального словосполучення: *пражорліўцы* від прикметника *пражэрлівы* – за наявності російського дієслівного відповідника *жевать* – *жаваць*. Причиною такого перекладацького рішення, ймовірно, є відсутність у білоруській мові віддієслівного іменника зі значенням особи. Варто зазначити, що в аксіологічно-емотивному плані слово *пражорліўцы* виразніше за *жеватели* завдяки семам 'багато', 'жадібно', 'нерозбірливо' в його семантичній структурі. Доречно зауважити, що В. Околова вдалася також до часткової заміни першого компонента ключового виразу *читатели газет*, уживши слово *аматары* з експлікацією негативно-іронічної конотації. В українському перекладі його авторка для передачі словосполучення *жеватели газет* використала власний образ, пов'язаний на лексико-семантичному рівні з віддієслівним іменником *жуйка*. Г. Врбова також удалася до власного образотворення, поєднавши часткові лексичні відповідники: *жвачный тик* – *žravý* (букв. ненажерливий) *tík* – і граматичні кореляти: *жвачный* (прикметник) – *пřežvukující* (дієприкметник).

Словосполучення *хвататели минут*, на відміну від попереднього, вирізняється специфічним поєднанням компонентів. З погляду узуального словотворення віддієслівний субстантив *хвататели* окремі дослідники оказіональної лексики М. Цветаєвої кваліфікують як потенційне слово, «поетичний неологізм». Не долучаючись до дискусії з приводу його оказіонального статусу, наголосимо на важливій ролі цієї алогічної словосполучки у вербалізації глибинного смислу всього першотвору, що ускладнює й пошук перекладацьких відповідників. Цветаєвонаві неодноразово зверталася в працях до цього вислову, проводячи паралелі із загальновідомим латинським виразом *Capre diem!*, акцентуючи особливу увагу на ключове слово *минута*. У макротексті цветаєвської поезії ця лексема інтерпретується як найдрібніша одиниця земного буття в протиставленні до часу – Вічності.

У визначенні рівня адекватності перекладацьких рішень аналізованого виразу важливою також є думка О. Ревзіної: «Оказіональне слово (*хвататель* – *Н.З., О.П.*) репрезентує гонитву «за сьогоднішнім днем» як зажерливу загарбницьку позицію, що важливо й для концепції часу, яку розвиває Марина Цветаєва, і для морального несприйняття будь-якої агресії» [8, с. 203]. Наведемо контексти аналізованого словосполучення:

Рос. *О, с чем на Страшный суд / Предстанете: на свет! / Хвататели минут, / Читатели газет.*

Білор. *О, з чым на Страшны суд / Паўстанеш: божны свет! / Рабаўнікі мінут, Аматыры газет!*

Прикметно, що В. Околова використала близький за семантикою іменник *рабаўнікі* (грабіжники) від *рабаваць* (грабувати), конкретизувавши імпліцитний смисл 'агресивний' лексеми *хвататель* і підсилити його негативну оцінність. Цікавим з погляду вмотивованості є вибір перекладачем відповідника для другого компонента словосполучення. Річ у тім, що російське *минута* в білоруській мові перекладається двома словами: 1. *мінута* як частина години; 2. *хвіліна* як короткий проміжок часу. Перекладачка, як бачимо, поступилася семантичними нюансами (*хвіліна* ближча за своїм значенням до оригіналу) заради звукової й семантичної відповідності цветаєвському слову в його символічному значенні.

Г. Врбова, перебудувавши в чеському перекладі всю строфу, скористалася, проте, лексичними еквівалентами обох компонентів, змінивши лише їх порядок у словосполученні. Найбільшою креативністю, на наш погляд, вирізняється образна трансформація оригінальної словосполучки В. Богуславською. Варто, проте, наголосити, що її перекладацький відповідник *мурашки метушні* на глибинному рівні зберігає смисловий зв'язок із виразом *хвататели минут* за допомогою сем 'дрібно', 'пусте'. Вартий також уваги семантико-асоціативний зв'язок українського відповідника з ужитим у попередній строфі цветаєвським словом *тщета* (*тщетою накачиваются*). Принагідно зауважимо, що в усіх трьох перекладах належить до «незбережених» і компенсується шляхом образної трансформації.

Словосполучення *глотатели пустот* користується особливою популярністю науковців під час висвітлення різних аспектів цветаєвського поетичного мовлення. У перекладознавчому плані воно привертає увагу передусім як ключова – тематична й семантична – домінанта, що відіграє суттєву роль у вербалізації ідейно-художнього задуму конкретного вірша,

інспірованого, як відомо, обставинами життя Цветаєвої у Франції – відмовою редактора однієї з паризьких газет опублікувати її вірш «Ода пешему ходу» через незрозумілість читачам. Розглянемо далі фрагменти вірша та його перекладів.

Рос. *Что́ для таких господ – / Закат или рассвет? / Глотатели пустот, / Читатели газет!*

Білор. *Што для сляпых мецан – / загáдкавы́й сусвет? / Пустэчы кожнай – пан: / Чытач: кляймо газет.*

Укр. *Що для таких істот / Чи вранці, чи вночі? – / Поглиначі пусток, / Газетні читачі.*

Чеськ. *Co pro ně znatená / den s jítrem novým? / Poušť! / Duše ztracená / Čtenáři novin.*

Лише в українському перекладі знаходимо прямий лексичний відповідник російському слову *глотатель* – *поглинач*, у білоруському й чеському текстах воно випущено й компенсовано додаванням відсутніх в оригіналі лексем. У всіх трьох перекладах використано однокореневі з оригінальним іменником *пустота* лексеми: білор. *пустэчы*, чеськ. *poušť*, укр. *пусток*. Попри формальну близькість, у семантичному плані українське *пустка* й чеське *poušť*, хоча й зближуються з російським словом *пустота* семою ‘порожній’, але диференціюються в опозиції конкретне/абстрактне. Це розрізнення є важливим у контексті цветаєвського світосприйняття й естетично-художніх принципів образотворення. Крім того, у контексті мовних відхилень видається істотною заміна форми множини іменника *пустот* однією в білоруському та чеському перекладних текстах.

Завершуючи розгляд словосполучення *глотатели пустот* у перекладознавчому плані, доцільно додати до аналізу фрагмент іншого цветаєвського вірша «Тоска по родине! Давно...», який написано раніше від «Читачів газет».

Рос. *Не обольщусь и языком / Родным, его призывом млечным. / Мне безразлично – на каком / Непонимаемой быть встречным! / Читателем, газетных тонн глотателем, дольцем сплетен...*

Білор. *Смак роднай мовы мне гарчэць, / Яе прыгонная я вечна, / Але паверце, слухачы, / Неразумення шлях – сустрэчны! / Вам, чытачам газетных тон (Абжорам і дояркам плётка?!).*

Укр. *І рідна мова обмине, / В ній неньчин поклик не стривожить, / Байдуже, на якій мене / Не зрозуміє перехожий! (Той, що ковта газетний дзвін, / Плітками затуля обличчя).*

З наведених фрагментів з усією очевидністю проступає автобіографічне підґрунтя обох цветаєвських віршів, про що зазначалося вище. Заслужують на увагу також перекладацькі трансформації, використані В. Околовой та В. Богуславською не лише для відтворення аналізованого в розвідці виразу *глотатели пустот*, а й для подальшого міжмовного та внутрішньомовного зіставлення, що може бути предметом окремого розгляду.

Висновки. Представлені в статті попередні результати аналізу кількох репрезентативних фрагментів вірша М. Цветаєвої «Читатели газет» і його білоруського, українського й чеського перекладних текстів дають підстави твердити про досить високий рівень їх лексико-семантичної відповідності. Виявлені в процесі дослідження особливості подолання перекладацьких труднощів є почасти спільними для всіх перекладачів, а почасти – специфічними для окремих із них. Мовні відхилення, зафіксовані в текстах перекладів, об’єктивно спричинені наяв-

ним арсеналом лексичних, словотвірних і граматичних засобів у кожній із мов, а також специфічними рисами самобутньої цветаєвської поезики. Під час розгляду перекладацьких трансформацій установлено високий рівень текстуальної еквівалентності на лексико-семантичному рівні, адекватне відтворення ключових (тематичних і семантичних) доміант оригінального тексту. З’ясовані в процесі аналізу випадки некоректного використання лексичних відповідників зумовлюються інтерпретативними та компетентнісними факторами, зокрема особистими пріоритетами перекладачів у виборі стратегії перекладу. Цей аспект, проте, потребує глибшого висвітлення із залученням додаткового матеріалу, у т. ч. й у контексті відомої тези «поет перекладає поета».

Перспективними для подальшого дослідження можуть бути питання внутрішньомовного зіставлення окремих поезій Марини Цветаєвої, зокрема, в українському перекладацькому просторі.

Література:

1. Богуславська В. Кілька аргументів на користь перекладів. *Цветаєва Марина. Вибране. Вірші, поеми, драма (у перекладах Валерії Богуславської)*. Київ, 2002. С. 7–8.
2. Гаспаров М.Л. Избранные труды : в 3 т. Москва, 1997. Т. 1 : О стихах. 501 с.
3. Евтеев С.В. Перевод: эквивалентно – насколько возможно и адекватно – насколько нужно. *Вестник Брянского госуниверситета. Серия «Языкознание и литературоведение»*. 2007. № 3. URL [cyberleninka.ru>article/u/perevod-ekvivalentno-naskolko-vozmozhno-adekvatno-naskolko-nuzhno](http://cyberleninka.ru/article/u/perevod-ekvivalentno-naskolko-vozmozhno-adekvatno-naskolko-nuzhno).
4. Зайченко Н.Ф., Паламарчук О.Л. Лексико-семантичні особливості Марини Цветаєвої і їх відтворення у перекладі (на прикладі чеського перекладу вірша «Читатели газет»). *Компаративні дослідження слов’янських мов і літератур* : збірник наукових праць. Вип. 32. Київ : Освіта України, 2017. С. 54–62.
5. Зайченко Н.Ф., Паламарчук О.Л. Відтворення образної структури поетичного твору як перекладознавча проблема (на прикладі вірша Марини Цветаєвої «Читатели газет» та його українського і чеського перекладів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2018. Вип. 37. Т. 4. С. 147–153.
6. Зубова Л.В. Язык поэзии Марины Цветаевой (Фонетика, словообразование, фразеология). Санкт-Петербург, 1999. 282 с.
7. Ревзина О.Г. Окказиональное слово в поэтическом языке Марины Цветаевой. *Словарь поэтического языка Марины Цветаевой* : в 4 т. Москва : Дом-музей Марины Цветаевой, 1998. Т. 2. С. 5–40.
8. Ревзина О.Г. Выразительные средства поэтического языка М. Цветаевой и их представление в индивидуальных словарях. *Язык русской поэзии XX века* : сборник научных трудов. Москва : Институт русского языка, 1999. С. 195–222.
9. Рихтерек О. К чешскому переводу поэзии Марины Цветаевой. *Rossica Olomoucensia. XLVI-II* : Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Olomouc, 2008. S. 307–313.
10. Федорова М.А. Имена деятеля в поэтических текстах (на материале переводов В. Околовой). *Вестник МГПУ*. 2015. С. 175–179. URL: dspase.msn.by/ Федорова %20%20%20A-%20.
11. Читатели газет. *Цветаева М. Избранные произведения*. Минск : Маст. літ., 1984. С. 254–255.
12. Читачі газет. *Цветаєва Марина. Вибране. Вірші, поеми, драма / у перекладах Валерії Богуславської*. Київ, 2002. С. 95–96.
13. Чуковский К. Онегин на чужбине / публикация и послесловие Е. Чуковской. *Дружба народов*. 1988. № 4. С. 246–258.
14. Чытачы газет. *Цвятаева М. Дзве песні. Лірика / пер. з руск. мовы В. Аколовой*. Мінск : Польша, 1994. С. 160–161.

15. Bednarczyk A. O niektórych przekształceniach asocjyjnych (na przykładzie wierszy Mariny Cwietajevej w tłumaczeniu Joanny Salamon). *Cmu.* № 1. С. 299–309. URL: dpspace.uni.lodz.pl/xmldb/handle.
16. Čtenáři novin. Lichý střevíc. Marina Cvetajevová (z ruštiny přelož. Hana Vrbová, editor a autor doslova Zd. Mathauser). Praha : Melantrich, 1996. S. 254–255.

Zaichenko N., Palamarchuk O. Zaichenko N., Palamarchuk O. In search of equivalents: a comparative analysis of Marina Tsvetaeva's poetry translations in closely related languages

Summary. The article is devoted to the analysis of linguistic deviations in translations of Marina Tsvetaeva's poem "Readers of newspapers" into Belarusian (V. Okolova), Ukrainian (V. Bohuslavskaya) and Czech (H. Vrbova) languages. Linguistic deviations, as the main translation strategy, have been analyzed in several aspects: a) in terms of interlingual (system-structural) and intercultural correlation of closely related languages; b) in the context of their correspondence to the individual author's style of M. Tsvetaeva and peculiarities of their manifestation at the superficial and deep textual levels; c) and finally, taking into account the interpretative completeness of understanding of each translator of the author's idea and the motivation of his

own choice of linguistic means of its implementation in the text of the translation. It is stated that the linguistic deviations revealed at the lexico-semantic, word-forming and grammatical levels are inevitable and objectively determined by specific features of Tsvetaeva poetics, in particular, by a) the semantic multilayer of key (visual and occasional texts); b) abandoning automatism and language standard in favor of expressive form and word formation; c) rethinking logical and linguistic connections in word combinations. The results of the comparative analysis suggest that the individual choice of different types of transformations by each of the translators – from substitution to their own image – in most cases seems appropriate and motivated. At the same time, the facts of incomplete or incorrect interpretation of the visual meanings of the lexemes or their implicit meanings, and the hidden intertextuality were revealed. It turns out that a competent factor in the reproduction of the artistic and figurative structure of the original poem is manifested in different ways by the authors of the translation – the creators of their own poetry. This aspect, however, needs some coverage and is promising, especially internally in one of the related languages.

Key words: M. Tsvetaeva, poetic translation, closely related languages, comparative analysis, individual-author style, occasionalisms, linguistic deviations, translation transformations.

*Канова В. А.,**магістр**Херсонського національного технічного університету**Радецька С. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент,**завідувач кафедри теорії та практики галузевого перекладу**Херсонського національного технічного університету*

МОВНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ «МЕХАНІЧНИЙ АПЕЛЬСИН» І СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ ЕНТОНІ БЕРДЖЕСА В ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Переклад посідає особливе місце в літературному процесі. Кожен вид літератури послуговується певним видом перекладу. Зокрема, художня література послуговується художнім перекладом. Художній переклад – один із найнаглядніших проявів міжлітературної (й отже, певним чином міжкультурної) взаємодії. Фактично переклад є основною частиною національно-літературного процесу, оскільки є посередником між літературами, без нього неможливо було б говорити про міжлітературний процес у всій його повноті.

Що стосується поняття «стиль» та «ідіостиль», то ми дотримуємося таких визначень. Як механізм функціонування мови, стиль – це різновид літературної мови, що обслуговує яку-небудь сторону громадського життя й має свої специфічні особливості в лексиці та фразеології, у синтаксичних конструкціях, у фонетиці.

Ідіостиль – це сукупність особливостей творчості, яка відрізняє твори автора від творів інших письменників, тобто сукупність зображально-виражальних засобів, манера написання творів, тематика. В індивідуальному стилі письменника виражається авторська позиція щодо вибору певних виражальних засобів, тобто виявляються риси його мовотворчої індивідуальності.

Одним із основних компонентів, що формує ідіостиль Ентоні Берджеса, є використання ним вигаданого сленгу «надсат». Художня мова в романі Ентоні Берджеса «Механічний апельсин» поєднує в собі елементи загальноживаної англійської мови й оказіональні запозичення. В антиутопії «Механічний апельсин» Ентоні Берджес уклав в уста героїв-підлітків вигаданий ним сленг під назвою «надсат».

Але основним компонентом, який виокремлює Ентоні Берджеса з групи інших письменників і який формує загалом його ідіостиль, є його вигадана мова – сленг «надсат», який він використав в антиутопії «Механічний апельсин». Усі ці мовностилістичні особливості ідіостилю Ентоні Берджеса варто враховувати під час перекладу його роману.

Ключові слова: художній переклад, ідіостиль, виражальні засоби, сленг, вигадана мова, загальноживана мова, оказіоналізми.

Постановка проблеми. Сучасне визначення художнього тексту, як правило, містить указівку на значущість особистості його творця. Художній текст розглядається лінгвістами як твір, який є реалізацією концепції автора, картиною світу, що створена його творчою уявою й утілена в тканині художнього тексту

за допомогою спеціально відібраних засобів відповідно до задуму. Саме відтворення цих «спеціально відібраних засобів» виявляється найскладнішим завданням для галузі художнього перекладу, вирішення якого неможливе без розуміння важливості поняття ідіостилю письменника, що й зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження ідіостилю вносять праці М.М. Бахтіна [1], Б.М. Ейхенбаума [2], В.М. Жирмунського [3], Р.О. Якобсона [4]. Це свідчить про те, що ця тема є однією з найцікавіших і не досить вивчених у всій історії перекладу, на наш погляд, є досить актуальною.

Як визначено в результаті попередньо проведеного теоретичного дослідження, головними складовими елементами ідіостилю Ентоні Берджеса є символічне оформлення тексту, що виконує функцію алюзійності; використання гри слів (каламбурів); використання зниженої лексики та запозичення з реального сленгу; використання вигаданого сленгу «надсат»; запозичення з дитячої мови.

Мета статті полягає в установленні певних особливостей відтворення ідіостилю Ентоні Берджеса на прикладі перекладів роману «Механічний апельсин» українською й російською мовами.

Виклад основного матеріалу. Отже, сам оригінал твору має сувору симетричну структуру, що нагадує музикальний витвір, а саме має сонатну форму, тобто складається з 3 частин, кожна з яких складається із 7 розділів, що в сумі дає число 21 – символ повноліття людини, досягнення зрілості. В останньому розділі Алекс, головний герой, виростає. Дізнавшись, як змінилися його минулі друзі, він вирішив змінити і своє життя, розуміючи, що роки юності пройшли в руйнуванні, а не у створенні чогось постійного. Жорстокість стає для нього атрибутом незрілості. Отже, порівнявши всі три переклади з оригіналом, варто зазначити, що структура тексту повністю збережена тільки російським перекладачем В. Бошняком. Український перекладач О. Буценко частково зберіг структурне оформлення, його переклад має 3 частини, але тільки перша й друга частини мають по сім розділів. Третя ж має лише чотири розділи, і саме в четвертому розділі поєднано 4, 5 і 6 розділи тексту оригіналу. 7-й розділ в українському перекладі взагалі вилучено, але це є результатом того, що перекладач узяв для перекладу американський варіант «Механічного апельсина», у якому, як нами

вже зазначалося, перед видавництвом видалено останній розділ. Що ж стосується Є. Сінельщикова, то в його перекладі структурне оформлення тексту відтворено неповністю. Він зберіг тільки частини, а саме їх у нього 3, як і в оригіналі тексту, і відмовився від розділів, відтворивши все суцільним текстом, тим самим порушивши символічну структуру тексту, що, на наш погляд, є неприпустимим [2, с. 113].

Усі три розділи роману починався з однієї й тієї ж фрази, яка також несе смислове навантаження та по-різному сприймається читачем, адже вона начебто відтворює еволюцію розвитку головного героя – від руйнування до бажання зберегти. Крім цього, ця фраза не один раз звучить із вуст головного героя по всьому тексту роману. А ось і сама фраза: *“What's it going to be then, eh?”* Знову ж таки В. Бошняку та О. Буценку вдалося відчутти й побачити це, а також адекватно відтворити. Вони використовують цю фразу в одній і тій самій формі по всьому тексту: *«– Ну, що же тепер, а?»*, *«– То що ж далі, га?»* відповідно, що не можна сказати про відтворення цієї фрази Є. Сінельщиком, який по-різному відтворює її в тексті. Кожна частина починається зовсім з різних реплік: *«Скучна-а-а! Хочеться вить. Чего бы такого сделать?»*, *«Что же теперь со мной будет? Неужели все?»*, *«– Ну, и что дальше?»*. Отже, ми не можемо говорити про адекватний переклад і про повноцінне відтворення ідіостилю автора Є. Сінельщиком, який зовсім не відтворив структурне оформлення тексту.

Як уже вище згадувалося, використання гри слів є одним із головних складників ідіостилю Ентоні Берджеса. Автор вдало обіграє лексику російської й англійської мов. Це яскраво можна побачити в таких прикладах. Внутрішня структура російської лексеми «одинокий» подається Е. Берджесом як поєднання двох англійських слів *“oddy knocky”* (*“oddy”* – від англійського *“odd”* – дивний, незвичайний, друга частина слова утворена від англійського *“knock”* – стук, удар). В. Бошняк застосував свій метод перекладу лексики «надсат», транслітерувавши російське слово латинкою. Він зберіг графічне оформлення цього слова, поділивши його на дві частини *“odi notshestvo”*, *“odi noki”*. Що ж стосується Є. Сінельщикова, то він узагалі вилучив використання цього слова в тексті, він не переклав не тільки це слово, а вдавня до вилучення багатьох речень і навіть цілих абзаців, про що ми зазначали [1, с. 67]. В українському перекладі Олександр Буценко також зберіг графічне оформлення тексту, поділивши слово «самотність» і похідні від нього на дві частини й написавши його через дефіс *«самко-мотности»*, *«самко-мотньо»*, *«самко-мотної життя»*, *«самко-один»*. Тож можемо стверджувати, що О. Буценку та В. Бошняку вдалося відтворити гру слів, яку автор використав у творі, чого не можемо сказати про Є. Сінельщикова.

Інший цікавий приклад – слово *“Staja”*, утворене шляхом з'єднання основ *“State Jail”* – *«державна в'язниця»*. Це є складноскорочене слово, так зване слово-телескоп. Цей оказіоналізм без проблем відтворений перекладачами, а саме: В. Бошняк запропонував скорочення *«гостюрма»*, Є. Сінельщиков вирішив транслітерувати це слово російською мовою та вдавня до пояснення в дужках *«Стая (государственная тюрьма)»*. Що ж стосується О. Буценко, то він, так само як і В. Бошняк, вирішив цю проблему за допомогою скорочення словосполучення «державна в'язниця»: *«держв'яз»*. На нашу думку, усі варіанти є доцільними, адже всі вони повністю відтворюють зміст цієї лексеми, але найбільш стилістично забарвлений варіантом, який

відповідає стилю автора, ми вважаємо, є варіант українського перекладача О. Буценко, який не тільки відтворив скорочення, а й створив українське складноскорочене слово-телескоп.

Загалом гру слів або каламбури досить важко перекласти іншою мовою, особливо якщо цей каламбур має певне символічне значення й не завжди навіть читач оригіналу або носій мови оригіналу може зрозуміти цю символіку. Це стосується нашого наступного прикладу, який не вдалося відтворити жодному з перекладачів. Кіно (анг. *“cinema”*) письменник співвідносить із гріховністю, так як саме воно стає знаряддям катування Алекса, а кінозал – місцем екзекуції. Слово *“sinny”* є передусім каламбуром, який обіграє англійські слова *“cinema”* – «кіно» та *“sin”* – «зпих», з погляду структури слова *“sinny”* – усічена форма вигаданого іменника *“sinnema”*. Усі троє перекладачів, можливо, і зрозуміли цей каламбур, але їм не вдалося його відтворити. На нашу думку, це є досить складним завданням і навіть неможливим, тому перекладачам довелося пожертвувати символікою і грою слів, залишивши вживання цього слова в прямому його значенні – «кінозал». Якщо спробувати на концептуальному рівні підвести деякі підсумки теоретичного характеру, то можна стверджувати, що каламбуруютьвальна функція сленгу «надсат» істотно насамперед тим, що саме вона найбільшою мірою додає стилю письменника ігрову специфіку. Каламбурна гра з лексичними одиницями вигаданого сленгу «надсат» націлює потенційного читача «Механічного апельсина» на сприйняття й пошук всіх тих ігрових структурних особливостей, які закладені в поезиці твору [3, с. 58].

Наступною особливістю, яка характеризує ідіостиль Ентоні Берджес, є вживання ним зниженої лексики та запозичення з реального англійського сленгу. Слово *“rozz”* є скороченням від англійського сленгу *“rozzier”* – *«поліцейський»*. В. Бошняк удалося віднайти таке саме сленгове слово й у російській мові, він застосував декілька синонімів – *«мент»* і *«мусор»*. Він, на нашу думку, підібрав найбільш вдалі стилістично-забарвлені лексеми, які також уживаються як сленг у російській мові, тим самим повністю відтворивши стиль мовлення головного персонажу. Є. Сінельщиков запропонував дещо складний для розуміння варіант – *«коппол»*, він поєднав англійське слово *“cop”* з усіченою формою лексеми *“police”*, утворивши складноскорочене слово. На наш погляд, таке навантаження є недоцільним і незрозумілим для читача, цей переклад сленгової одиниці не можна назвати еквівалентним. Що стосується перекладу цього сленгу О. Буценком, то він, розпізнавши в цьому тексті сленг, не досить вдало підібрав еквівалент в українській мові – *«рожа»*, спираючись на співзвучність цих слів. Але йому досить добре вдалося відтворити наступні приклади сленгу, які ми віднайшли у тексті, а саме: *“cancer”* – *«труїла»*, *“pretty polly”* – *«бабки»*, адже лексема *“cancer”* уживається як метафорична назва сигарети, яка часто зустрічається в англійському сленгу. О. Буценко повністю відтворив значення цієї лексеми, підібравши емоційно-забарвлене слово в українській мові, чого не вдалося зробити Є. Сінельщику та В. Бошняку. Коментуючи варіант перекладу В. Бошняка, варто зазначити, що, відтворюючи сленг, він застосував підхід, який застосовує для відтворення лексики «надсат», тобто транслітерував слово латинкою – *“tsygarka”*, *“deng”*, що, на наш погляд, є недоцільним, адже в цьому випадку застосовується саме сленг і необхідно віднайти йому еквівалент у мові перекладу. Є. Сінельщиков зовсім не звернув увагу на цей сленг (*«копыхтев некоторое*

время», «деньги»), але він компенсує це й застосує достатню кількість сленгу в інших місцях у своєму варіанті перекладу.

Лексика «надсат» є одним із основних компонентів, який формує стиль Ентоні Берджеса. Ми не будемо знову зупинятися на способах її відтворення, тому пропонуємо перейти до наступної особливості стилю Е. Берджеса, а саме запозичення з дитячої мови.

Нам удалося віднайти декілька варіантів, які й пропонуємо розглянути. Наприклад, “*Appy polly loggies*” – “*apology*”, означає «вибачте». Зазвичай таке поскладове звучання є притаманним для дитячого мовлення, варто зазначити, що цього роду слова, які звучать із дитячих вуст, виражають невинність, тим самим ця невинність виконує функцію своєрідної буферної зони між «позитивним» читачем і «негативним» героєм [4, с. 159]. Тому це обов’язково варто врахувати під час перекладу запозичень із дитячої мови. Крім цього, графічне оформлення цієї фрази також є досить важливим, адже вона поділена так, що кожна окрема частина слова має подвоєння літер. В. Бошняк пропонує варіант «*Иzzi-винни-нитте*». На нашу думку, йому не вдалося відтворити саме дитячу вимову, але щодо графічного оформлення цієї фрази, то йому це вдалося, тому що кожна частина слова має в морфемному складі подвоєння літер. Є. Сінельщиков узагалі вилучив використання цієї фрази. Що ж стосується О. Буценко, хоча він і відтворив цю фразу, але йому не вдалося зберегти її графічне оформлення – «*ви-ї-бачте*».

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що, зосередившись на відтворенні головного компонента ідіостилу Ентоні Берджеса в романі «Механічний апельсин», перекладачі В. Бошняк, Є. Сінельщиков та О. Буценко не звернули увагу на інші стилістичні характеристики, а саме символіку оформлення роману, використання каламбурів і запозичення з реальної мови. Саме ці складники найменше відтворені. Що ж стосується запозичень із реального сленгу, то варто сказати, що кожен із перекладачів зміг відтворити ці лексеми, можливо, з деякими втратами, як зазначалося вище, але все ж таки їм вдалося це компенсувати за допомогою інших прийомів.

Література:

1. Бахтин М.М. Эпос и роман : сборник. Санкт-Петербург : Азбука, 2000. 304 с.
2. Эйхенбаум Б.М. О литературе / сост. О.Б. Эйхенбаум, Е.А. Тоддеса ; вступ. ст. М.О. Чудаковой, Е.А. Тоддеса ; комм. Е.А. Тоддеса, М.О. Чудаковой, А.П. Чудакова. Москва, 1987.

3. Жирмунский В.М. Введение в сравнительно-историческое изучение германских языков. Москва : Наука, 1964. 316 с.
4. Якобсон Р.О. Лингвистика и поэтика. Структурализм: «за» и «против» : сборник статей. Москва, 1975.

Kanova V., Radetska S. The language-stylistic features of the novel “Mechanical Orange” and the specificity of Anthony Burges's individual style in translation

Summary. Translation has a special place in the literary process. Each type of literature is served by a specific type of translation. In particular, fiction is translated into fiction. Literary translation is one of the most striking manifestations of inter-literary (and thus intercultural) interaction. In fact, translation is a major part of the national-literary process, since it acts as a mediator between literatures, without which it would not be possible to speak of the inter-literary process in its entirety.

With regard to the concept of “style” and “idiostyle”, we follow the following definitions. As a mechanism of language functioning, style is a kind of literary language that caters to any aspect of public life and which has its own peculiarities in vocabulary and phraseology, in syntactic constructions, in phonetics.

Individual style – is a set of features of creativity that distinguishes the works of the author from the works of other writers, that is, a set of imaginative and expressive means, the manner of writing works, subjects. In the individual style of the writer, the author's position on the choice of certain expressive means, that is, the features of his linguistic personality finds its expression.

One of the main components of Anthony Burges' individual style is the use of the invented slang “nadsat”. The artistic language in Anthony Burges's novel “Mechanical Orange” combines elements of common English with occasional borrowings. In an anti utopia “Mechanical Orange”, Anthony Burgess put a slang called “nadsat” into the mouth of teenage heroes.

But the main component that separates Anthony Burges from the group of other writers and which shapes his individual style as a whole is his fictional language – the slang “nadsat” he used in his utopia “Mechanical Orange”. All these linguistic and stylistic features of Anthony Burges' individual style should be taken into account when translating his novel.

Key words: literary translation, individual style, expressive means, slang, newly created language, standard language, occasional words.

Кирилюк О. Л.,

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри української філології, теорії та історії літератури
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

МОВА ПЕРЕДВОЄННОГО ДИСКУРСУ: ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ВОРОЖИХ ОБРАЗІВ І СИМВОЛІВ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ)

Анотація. У статті досліджено мовні засоби розпалювання міжнародної ворожнечі в роки, що передують російській збройній агресії проти України 2014 року. Проведений аналіз дає підстави зробити висновок, що російська пропаганда заздалегідь готувала суспільство до війни з Україною, використовуючи «мову ворожнечі». Робилося це шляхом нанизування на образ України й українця асоціатив за допомогою лексем із негативними конотаціями. Зокрема, у 2005 році в період звичної «газової війни» російський президент використав жаргонну лексику: «Україна *тирить* газ». Лексема «*тирить*» надає зниженого відтінку контексту, прирівнюючи державу до дрібного злодія й компрометуючи її на міжнародній арені. Так само ще до початку збройної агресії введені в інформаційне поле терміни «*фашисти*» й «*укропи*» як синоніми до етноніма «*українці*». У 2008 році в інформаційний простір потрапляють тези про поділ України. Ця ідея нав'язувалася шляхом використання таких слів і словосполучень, як «*останній етап*», «*дві України*», «*два народи*», «*розпад*», «*недосерпейці*», «*малороси*», «*половина народу*», «*агонія*», «*державна, яка не відбулася*» тощо. Ненависть розпалювалася також за допомогою мистецтва, зокрема й кіно, у якому стосовно українців використовувалися такі слова і фрази: «*фашист*», «*русифоб*», «*бойовики Бандери*», «*головорізи*», «*вирізали цілі хутори й села*», «*зарплата з Берліна*». Так само міналося сприйняття звичних для росіян образів українських поетів, у тому числі й Т. Шевченка. Щодо нього також використано поняття «*фашизм*», «*нацизм*», що є абсурдним навіть із погляду історичних умов. Для виправдання анексії територій інших держав пропагандистами створений термін «*кордони цивілізації*» на противагу поняттю «*кордони держави*». Отже, російська пропаганда заздалегідь формувала образ ворога в майбутній війні, що свідчить про давно вибудовані плани агресії проти України.

Ключові слова: дискурс, інформаційна війна, конотація, семантика, сема, мова ворожнечі.

Постановка проблеми. Дискурс ненависті є невід'ємним складником усіх воєн і ґрунтується на вдалому використанні особливостей традиційних світоглядних дихотомій «я – інші», «свій – чужий», «друг – ворог», «хороше – погане». Будь-які події та явища індивід розглядає через призму цих опозицій. Почувши про якусь подію, людина автоматично зарахує її учасників до однієї з категорій на основі отриманої інформації. Аби реципієнт зробив висновок, який потрібен пропагандистам, у повідомлення закладають відповідну оцінку за допомогою

використання лексем із потрібними конотаціями – позитивними чи негативними. Країна, яка планує розпочати війну, завжди проводить попередню підготовку суспільства стосовно формування образу ворога. Росія ще до 2014 року почала активну інформаційну кампанію щодо формування головних тез і створення образів, які стали засобами інформаційної війни згодом.

Зокрема, періодичні газові війни були частиною інформаційної агресії й підготовки плацдарму до формування негативного образу України. Тези Путіна про те, що «*Україна тирить газ*», озвучені у 2005 році, мали скомпрометувати нашу державу перед Заходом, сформувати їй образ ненадійного партнера. До того ж лексема «*тирить*», яка має значення «красти», належить до жаргонної лексики [4]. Її вживання надає зниженого відтінку контексту, прирівнюючи державу до дрібного злодія. Сумнозвісні меми про *фашистів* та *укропів* теж придумані й введені в інформаційне поле ще задовго до початку самої агресії. Тобто йдеться про попередню роботу стосовно закріплення за певними лексичними одиницями відповідного образу. Ці образи потім вдало задіюють уже в процесі активної фази збройної агресії. Тому завдання держави – помічати таку діяльність і вживати відповідних заходів. На жаль, відверто загрозливі кроки не були серйозно сприйняті українським суспільством і владними органами, а тому російська збройна агресія у 2014 році стала для України неочікуваною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовні засоби створення образу ворога досліджені в працях багатьох мовознавців. У 1995 р. з'являється монографія Н. Купіної «Тоталітарна мова: Словник і мовні реакції», у якій зосереджено увагу на особливостях семантики дискурсу політичного тоталітаризму [7]. Цій самій темі присвячена монографія Л. Масенко «Мова радянського тоталітаризму» (2017), у якій авторка пояснює особливості керування масами за допомогою штучного нав'язування ворогів [8]. Особливості творення образу ворога в період сучасної російсько-української війни розкриті в працях Г. Почепцова «Пропаганда 2.0» [10] і «Когнітивні війни» [9]. Однак детального аналізу агресивного дискурсу передвоєнного періоду в працях сучасних мовознавців наразі немає, що й зумовлює актуальність обраного напрямку дослідження.

Метою статті є дослідження семантичних особливостей лексем передвоєнного дискурсу щодо формування негативного образу України й українців в умовах інформаційної війни. Завдання дослідження: виявити набір лексем, використовуваних в інформаційних повідомленнях про Україну передвоєнного

часу; здійснити аналіз семантичних відтінків встановленого корпусу мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу. У сучасних інформаційних протистояннях важливими є такі принципи: «той, хто не атакує першим, програє» та «ідеальним ворогом є той, кого можна бити, а він не відповідатиме» [12]. Тому тема попередньої ідеологічної роботи з масами є невід'ємним складником подальших бойових дій. Для цього суспільство тривалий час атакують через різні канали комунікації завчасно сформованими символами, образами, смислами. Ключовим засобом формування й передачі цих ідей є вдало дібраний корпус лексем, адже «нова лексика, яку ми імпортуємо, змінює наше сприйняття світу (нас самих)» [9, с. 183]. Наприклад, перед анексією на жителів Криму протягом кількох місяців здійснювалася щоденна інформаційна атака. Упродовж цього часу в Києві відбувалася Революція гідності, яка жителям півострова подавалася через проросійські ЗМІ виключно як «шпаш ультраправих радикалів». Людям доносили через усі можливі канали комунікації, що в столиці «біснуються фашисти», які «навидять російськомовне населення». Поширена серед протестувальників кричалка «*Хто не скаже, той москаль*» допомогла пропагандистам розпалювати міжетнічну ворожнечу. Нетерпимість поглиблювали за допомогою слів «*укропiтеки*», «*укретини*», «*укрофашисти*». Пропагандистські смисли ґрунтувалися на виробленні в реципієнта почуття загрози від дій учасників революції. Для цього було використано слова «*ультрадикали*», «*радикали*», «*екстремісти*», «*нацисти*», що вже містять семи 'загроза', 'агресія'. Тому перемога Майдану використана Росією як інформаційна підстава для початку анексії Криму. Ситуація в Києві подавалася жителям півострова як «державний переворот». Кремль зміг вибудувати наратив нібито порятунку/захисту російськомовного населення Криму від *2ультранационалістів*, які прийшли до влади в Києві «*в результаті державного перевороту*».

Однак такого швидкого результату пропаганди важко було б досягти, аби не попередня інформаційна робота, яка тривала не тільки в період Євромайдану, а й багато років до того. Особливо агресивною вона стала у 2008 році, після російської агресії в Грузії. Тоді один із ідеологів «русского міра» О. Дугін в інтерв'ю радіо «Ехо Москви» заявив, що подібні воєнні дії будуть і в Україні (рос. «*Нечто подобное нам предстоит на Украине*»). У процесі розмови він вводить в інформаційний дискурс нове поняття – «*кордони цивілізації*». Цей термін дає змогу знівелювати поняття «державний кордон». За його словами, населення деяких територій інших країн за своєю ментальністю входить до «російської цивілізації». А тому політолог наголошує, що росіяни будуть «*змушені знехтувати територіальною цілісністю України*» в разі бажання Півдня і Сходу України бути з Росією (рос. «*Мы будем вынуждены пренебречь территориальной целостностью Украины*») [1]. Слово «*змушені*» (рос. *вынуждены*) надає висловлюванню дещо виправдувальної семантики, яка формує думку нібито в росіян просто не буде іншого вибору. Наступні слова як засторога українцям не вступати в НАТО, інакше Україна розділиться на дві частини: «*Якщо зараз Україна вступає в НАТО, то вона цілком відходить від нас і переходить до іншого – до противника. Відповідно, повністю ми її самі не схопимо, але й НАТО її повністю не перетравить. Отже, Україні буде дві як мінімум: одна з них – в НАТО, Западєньська, за Збручем*» [1]. У цьому контексті дії НАТО й Росії стосовно України подані

через лексеми «*схопити*» й «*перетравити*», а отже, створюється образ слабого звіра, на якого полюють хижаки. Тобто із цього моменту в інформаційний простір активно запускається ідея «*розпаду*» України.

Уже в листопаді 2009 року О. Дугін в одному з інтерв'ю зазначає, що Україна «*заходить на свій останній виток, вступає в останній етап свого незалежного, суверенного існування*». Ключовим у цьому повідомленні є прикметник «*останній*». Тобто знову йдеться про «*розпад*» країни. Причини цього автор пояснює тим, що «*Україна – це два народи з протилежними геополітичними орієнтаціями*». Один із цих народів він називає **східноукраїнським** і вважає, що його сформують «*великороси*» та «*малороси*». Інший народ називає «*западєньським*» і наголошує, що його формують такі собі «*недосвропейці*», які «*можуть мити посуд дець у Європі*». Тобто слова на позначення першого народу містять позитивні конотації, а назву другого сформовано з префіксом *недо-*, що має відтінок неповноцінності. Також іде протиставлення на рівні етносу: перший народ має у своїй назві компонент «*рос*», що вказує на належність до певної етнічної групи, тоді як інший, замість такого позначення, має лише вказівку на причетність до частини світу. Однак навіть цю причетність указано як неповну, неповноцінну. Негативна образність сприйняття цих людей поглиблюється ще відтінком принизливості завдяки фразі «*мити посуд*». У цьому ж інтерв'ю актуалізується теза: «*українська мова – штучне утворення*» [2]. Розкол цих народів, на думку О. Дугіна, відбувся після «*помаранчевої революції*», бо «*владу захопила половина народу*», а інша *половина народу відчували себе приниженими й ображеними*. Слово «*половина*» також семантично посилює контекст стосовно «*розпаду*». Президентські вибори 2010 року він називає «*останніми в єдиній Україні. Українці можуть вибрати тільки одне: розпастися сьогодні або відкласти цю справу назавтра*». Політолог вводить терміни «*західноукраїнська державність*» і «*східноукраїнська державність*», до того ж, за його словами, «*кордон пройде по Києву*». І врятувати Україну не зможе навіть НАТО, бо «*спалахне громадянська війна*». Про стан тодішньої України тези однозначні: «*безумство й агонія, так закінчуються держави*», «*Україна – держава, яка не відбулася*» (рос. *несостоявшееся государство*). Отже, як бачимо, ще у 2009 році озвучені сценарії й наративи, які Кремль активно намагається втілити з 2014 року. Під час Євромайдану в російських і проросійських ЗМІ «*дугінська*» ідея поділу України активно поширювалася й нав'язувалася як єдино можливий сценарій виходу із ситуації.

Підготовка суспільства до втілення цих наративів починається одразу. Мова ворожнечі проникає навіть у мистецтво, аби вплинути на широке коло реципієнтів. У 2010 році виходить російський фільм «*Ми з майбутнього-2*», у якому здійснюється чітка прив'язка до слова «*українець*» – терміна «*фашист*», а до України – образу «*фашистської країни*». Ще до початку зйомок картина викликала скандал, спричинений відмовою від участі в проекті актора, що виконував головну роль у першій частині. Він відмовився через «*надмірний пропагандизм і ксенофобію*», оскільки в сценарії «*українці зображені фашистами-русофобами*» [5]. В інтерв'ю він неодноразово заявляв, що на нього здійснювали тиск із натяком, що фільм замовили на найвищому державному рівні й він є справою «*державного значення*».

Фільм починається закадровим текстом: «*Улітку 1944 року ворог був відсунутий до західних кордонів Радянського Союзу*».

Частини німецького 12-го корпусу, до складу якого входила дивізія «СС Галичина», зібрана з українських добровольців, були оточені радянськими військами під містечком Броди ... німці пішли на прорив. Закіпили запеклі бої. У результаті контрудару радянських піхотних і танкових підрозділів дивізія «СС Галичина» була практично повністю знищена».

З перших хвилин фільму глядачеві нав'язується чіткий поділ згідно з дихотомією «свій – чужий». Категорія «чужий» представлена рядом контекстуальних синонімів з домінантною лексемою «ворог»: *ворог – німці – дивізія «СС Галичина» – українці*. Категорія «свій» репрезентована номенами «Радянський Союз, радянські війська, радянські підрозділи». У результаті повідомлення побудоване так, що ті, хто представляє категорію «свій», протистоять тому, хто є ворогом. Доповнює загальний настрій тексту наявність лексеми «знищена». Вона містить відтінок безпечності, переконує реципієнта, що знищити можна тільки щось погане, яке зло, ворога. Сюжет картини яскраво демонструє це протистояння: «хороші» російські хлопці разом приїждять до України, аби взяти участь у реконструкції бою під Бродами. Там вони зустрічають «поганих» українців, які ходять у нацистській формі поверх вишиванок. Отже, реципієнту закріплюють образ «нациста» й «фашиста» за людиною, яка носить вишиванку.

Далі українці нападають на росіян із криком: «Атас, галичани! Москалі наших б'ють. Уперед». Усю бійку супроводжують викрики українською мовою: «Бий його!», «Кляті москалі!» Наявність лексеми «галичани» як контекстуального антоніма до слова «москалі» втілює згадані вище тези Дугіна, що Україна поділена на два народи – «западнєський» і «східноукраїнський», перший із яких нібито особливо агресивний до росіян. Коли ж далі українці знаходять пам'ятник із червоною зіркою та написом «Павшим в боях під Бродами. Вечная память», то з криком «Окупанти кляті!» завалюють його ногами. Отже, будується нарратив, у якому радянські воїни – це визволителі, а українці несправедливо називають їх окупантами. Це викликає несприйняття реципієнтом маркера «окупант». У глядача виникає обурення: *які ж вони окупанти, якщо вони «визволителі»*. Ці тези у фільмі вибудовували підґрунтя для російського нарративу щодо майбутньої агресії проти України: *українці називають нас окупантами, але насправді ми «визволителі», бо захищаємо народ Криму й Донбасу від «фашистів»*. Далі, за сценарієм, герої потрапляють у часи Другої світової війни, де змушені наживо спостерігати за протистоянням між радянськими військами та воїнами Української повстанської армії, які, за сюжетом фільму, на боці німців. Символічним є діалог між героями: «Нам не по дорозі!» – говорить українець росіянам, на що отримує відповідь, що назад можна повернутися «тільки разом», бо «по-іншому не вийде». Так проведено паралелі із сучасністю: з одного боку є Україна, яка постійно хоче віддалитися від Росії й шукає окремий шлях, але з іншого боку є нібито «історичні умови», які не дають змоги жити нормальним життям нарізно, тому ці два народи мають триматися разом. Важливо звернути увагу на такі фрази: «А якщо в нас нічого не вийде?» – питає один українець іншого, маючи на увазі повернення назад разом із росіянами. «Тоді ні в кого нічого не вийде!» – відповідає інший. Отже, формується думка про безальтернативність шляху – «тільки разом».

Протягом фільму звичним звертанням росіян до українців є фраза «сука фашистська», а в одному з боїв росіянин схилиється над пораним «німцем», який раптом говорить до

нього українською мовою. Отже, українську мову роблять маркером зрадництва, підтримки фашистів. За сценарієм, українці постійно наражають усіх на небезпеку, а росіяни їх завше рятують. Поширеними є фрази на зразок «ми вам життя врятували». Тобто росіяни знову позиціонують себе як «захисники» й «рятівники». Наприкінці фільму українці вже русифікуються, забувають про фашизм, повернувшись назад у свій час, кажуть здивованій масовці: «Ми з майбутнього», формуючи думку, що в майбутньому українці знову з росіянами будуть разом.

Уже в момент виходу фільму його назвали «залом у холодній війні між Росією й Україною» [3]. Фільм хоча й викликав критику в російських ліберальних колах, усе одно мав великий успіх у прокаті. А російські ЗМІ вели потужну інформаційну кампанію щодо промоції фільму, назвавши його «фільмом про національну свідомість і національну гордість», а одним із напрямів цієї промоції було створення істерії навколо так званих «звірств» УПА й ОУН. У таких повідомленнях звучали маркери «бойовики Бандери», «головорізи», «вирізали цілі хутори й села», «зарплата з Берліна» [3].

У 2013 році Росія провокує два скандали, що розпалюють міжетнічну ворожнечу. У березні на російському телебаченні виходить сюжет, у якому журналісти ставлять під сумнів доцільність проведення «шевченківських днів» у м. Оренбурзі, де поет певний час перебував у засланні [6]. Цю традицію пояснюють виключно тим, що «просто пощастило з дослідником», який «усе зробив для увіковічення пам'яті Т. Шевченка в Оренбурзі». Тобто вшанування трактується як помилкове. Оскільки розпалювання ненависті мало узгоджуватися із загальною концепцією «українець – значить фашист», то до Шевченка теж застосовано цей маркер: «Він завжди давав зрозуміти, що належить до якоїсь нації, якій, можливо, дано щось більше про цей світ знати і щось більше в цей світ принести». Отже, глядачеві пропонуються типові ознаки нацистської ідеології. Одразу після цих слів у кадрі з'являється фото, на якому портрет Шевченка знаходиться між нацистською свастикою та українським тризубом. Фото супроводжується коментарем: «За ненависть до росіян фашисти дозволяли ставити його портрети поруч із портретами Гітлера». Тобто ім'я українського поета введено в негативний контекст: *Шевченко – фашисти – Гітлер*. У сюжеті Шевченка названо також «русифобом».

У квітні 2013 року спалахує ще один скандал. У черговому випуску кулінарної програми на російському телебаченні ведучий Іван Ургант, нарізаючи зелень, пожартував: «Я порубав зелень, як червоний комісар жителів українського села» [11]. Студія відреагувала на такий жарт гучним сміхом. Гість студії кинувся одразу знімати залишки зелені з ножа, коментуючи: «Я просто останки жителів струшую». Такий лексичний супровід буденних дій із приготування їжі мав закріпити за українцями поняття *трави, зелені, кропу*, яке пізніше реалізується в узятому пропагандою слові «укроп». Заміна лексем («укроп» замість «українець») запускала процес дегуманізації: *траву можна знищувати*. Унаслідок цього інформація про вбивства людей сприймається з гумором, як нормальна. Накладений закадровий сміх також дає сигнал реципієнту розглядати вбивства українців, як розвагу. Отже, образ *українець-укропа, якого можна весело рубати*, був сформований і вступив в активну фазу інформаційної війни навесні 2014 року. Фрази «пострелять укропов», «мочить укропов» стали звичними для російського обивателя.

Висновки. Отже, проведений аналіз дає підстави зробити висновок, що російська пропаганда заздалегідь готувала суспільство до війни з Україною. Поступово в російського та проросійського реципієнта «виховувалася» ненависть до всього українського. Робилося це шляхом нанизування на образ України й українця асоціатив за допомогою лексем із негативними конотаціями. Подальші дослідження передбачають аналіз більшої кількості текстів передвоєнного дискурсу.

Література:

1. Дугін О. Інтерв'ю 2008 року. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8QH7KVQR5F4> (дата звернення: 10.01.2020).
2. Дугін А. Распад Украины неизбежен. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=b2UQeGpRiig> (дата обращения: 14.01.2020).
3. Егизарова И. «Мы из будущего – 2». Грядет скандал. URL: https://www.vokrug.tv/article/show/my_iz_budushchego-2_gryadet_skandal/ (дата обращения: 10.01.2020).
4. Елистратов В.С. Словарь русского арго. 2002. URL: http://gramota.ru/slovari/argo/53_14274 (дата обращения: 10.01.2020).
5. Кино на службе Кремля. URL: <http://inosmi.ru/social/20100310/158534004.html> (дата обращения: 10.01.2020).
6. Кому поём здравницы? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6tn715z-uOQ> (дата обращения: 10.01.2020).
7. Купина Н.А. Тоталитарный язык: Словарь и речевые реакции. Екатеринбург – Пермь : Изд-во Урал, ун-та – ЗУУНИЦ, 1995. 144 с.
8. Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму : монографія. Київ : Кліо, 2017. 240 с.
9. Почепцов Г. Когнитивные войны в соцмедиа, массовой культуре и массовых коммуникациях. Харьков : Фолио, 2019. 320 с.
10. Почепцов Г. Пропаганда 2.0. Харьков : Фолио, 2018. 800 с.
11. Ургант порубал зелень, как «красный комиссар жителей украинской деревни». URL: <https://tsn.ua/ru/video/video-novini/urgant-porubal-zelen-kak-krasnyy-komissar-zhiteley-ukrainskoy-derevni.html> (дата обращения: 14.01.2020).
12. Grassegger H. The Unbelievable Story Of The Plot Against George Soros. URL: <https://www.buzzfeednews.com/article/hnsgrassegger/george-soros-conspiracy-finkelstein-birnbaum-orban-netanyahu> (retrieved: 14.01.2020).

Kyryliuk O. The language of pre-war discourse: linguistic means of creating hostile images and symbols (on the example of the Russian-Ukrainian information war)

Summary. The paper investigates the linguistic means of rousing ethnic hostility in the years preceding the Russian armed aggression against Ukraine in 2014. The analysis makes it possible to conclude that Russian propaganda prepared the society for war with Ukraine in advance, using the “language of hostility”. Gradually, the recipient “cultivated” hostility to all signs of Ukrainian identity. This was done by imposing associations of Ukraine and Ukrainian with negative connotations. In particular, in 2005, during the usual “gas war”, the Russian president used a jargon: “Ukraine is robbing gas”. The lexeme “to rob” gives an unfavourable connotation of context, equating the state to a petty thief and compromising it in the international arena. Similarly, before the outbreak of armed aggression, the terms “fascists” and “ukrops” were introduced into the information field as synonyms with the ethnonym “Ukrainians”. In 2008, the theses on the division of Ukraine were included in the information space. This idea was imposed through the use of words and phrases such as “last stage”, “two Ukraines”, “two peoples”, “disintegration”, “non-Europeans”, “great Russians”, “little Russians”, “half the people”, “agony”, “failed state” and others. Hate was also aroused by art, including cinema, which used the following words and phrases concerning Ukrainians: “fascist”, “Russophobe”, “Bandera fighters”, “thugs”, “destroy the whole farms and villages”, “Berlin salary”. Similarly, it was changed the perception of images of Ukrainian poets familiar to Russians, including T. Shevchenko. As for him it was used the notions “fascism”, “Nazism”, which is absurd even in terms of historical conditions. To justify the annexation of the territories of other states the propagandists created the term “borders of civilization” as opposed to the concept of “borders of the state”. Thus, Russian propaganda formed the image of the enemy in the coming war beforehand, which testifies to the long-established plans of aggression against Ukraine.

Key words: discourse, information war, connotation, semantics, seme, language of hostility.

*Коч Н. В.,**доктор филологических наук,**профессор кафедры общей и прикладной лингвистики**Николаевского национального университета имени В. А. Сухомлинского*

ТРАГИЗМ СМЕХОВОЙ КУЛЬТУРЫ КИЕВСКОЙ РУСИ (ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ И КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ)

Анотація. Мета дослідження – на матеріалі пам'яток писемності східних слов'ян описати специфіку формування естетичних категорій трагічного й комічного в давньоруській сміховій лінгвокультурі. Нерозривний зв'язок трагізму і комізму, що проявляється через болісний стан страждання «внутрішньої» й «зовнішньої» людини, експліцитно представлено мовними засобами вираження. Імплицитним вираженням стану людини, що страждає, плаче й водночас радіє, сміється, є когнітивна метафора. У результаті специфічного взаємопроникнення конститутивних елементів обох категорій на тлі складної констеляції багатьох соціально-культурних чинників лінгвокультури (зокрема сміхової) виникають оригінальні прояви трагікомічного як «карнавальних» дихотомій високого і низького, прекрасного і потворного. Особливістю формування сміхової лінгвокультури Давньої Русі є її двовекторний розвиток у мирській і релігійній іпостасях. Останнє найяскравіше здійснюється за допомогою перформансної антикомунікації юродивих, що зовні викликають сміх, внутрішньо пробуджують релігійні катарсичні переживання. Особливе заломлення трагічного і комічного в специфічному культурному контексті, зокрема в культурі юродствования, відбувається за допомогою осмислення лінгвокультурних концептів СТРАЖДАННЯ, СМІХ, СОРОМ. Мирське розуміння сміху у формі іронії (самоіронії), сатири, гротеску, сарказму, пародії тощо передає своєрідна лінгвістика сміхової культури середньовіччя, що відповідає теорії амбівалентності гумору як потреби в зміні страждання задоволенням. Культурі язичницького сміху протистоїть культура християнського «радісно-творного» плачу, що допускає водночас душевний стан радості й «духу покаяння». За допомогою ключових номінацій «сором», «срам», «сміх», «сміх» у древніх східнослов'янських лінгвокультурах здійснюється мовна екстеріоризація моральних категорій, зокрема категорії «страждання».

Ключові слова: лінгвокультура, сміхова культура, категорія трагічного, категорія комічного, лінгвокультурний концепт, когнітивна метафора, пам'ятки східнослов'янської писемності.

Постановка проблеми. Эстетические категории комического и трагического рассматриваются в философии искусства как парные. Последняя связывается, прежде всего, с глубоким внутренним конфликтом, часто происходящим на фоне социальных потрясений. Философы склонны полагать, что мировое искусство эксплицировало большое количество эстетических образов, доказывающих глубинность трагического конфликта; значимость же комического в этом случае, как правило, преуменьшается (Аристотель, Платон, Т. Гоббс, И. Кант, Г. Гегель, Ф. Шеллинг).

Анализ последних исследований и публикаций. Интерпретация древними греками столкновения личных интересов с нравственными законами общества как конфликта, имеющего трагедийную развязку, положена в основу эстетической парадигмы средних веков, эпохи Возрождения и нового времени. Вслед за Аристотелем, считавшим, что действия, которые «внушают сострадание и страх», характерны только для трагедии, а с помощью комического разрешается неглубокий конфликт, последнее трактуется как «недостойное деяние» (Т. Гоббс), «аффект вследствие неожиданности» (И. Кант), нарушение нормы, нечто постыдное (Д. Лихачев, А. Панченко) и т. п. Платон объясняет комическое в форме смеха как неэтичное проявление человеком своих негативных чувств и телесных рефлексов (агрессии, злобы, зависти), а также как демонстрацию физического и/или социального превосходства (ср. взгляды Т. Гоббса на комическое как возможность одержать победу над своими врагами социально приемлемым способом). Традиционно возвышенное, духовное, прекрасное, внутренне сильное относится к трагическому так же, как низменное, материальное, безобразное, физически слабое – к комическому.

Переломным моментом в исследовании комического и трагического явились работы, акцентирующие внимание на их неразрывной связи в реальной жизни, что выразилось, например, в европейском драматическом искусстве, а также на том, что их осмысление как эстетического феномена возможно только в искусстве. Трагическое в жизни основывается на экзистенциальном опыте человечества, потому имеет иную природу и иные способы осуществления. Основную причину трагизма жизни философы усматривают в «эмпирической безысходности», «в глубоком несоответствии между духовной природой человека и эмпирической действительностью» [3, с. 189, 190]. Одним из способов осуществления экзистенциального трагизма является «плачевный» смех – оригинальное явление восточнославянской культуры, отраженное в литературе и других образцах художественного искусства. Восточнославянская (древнерусская) письменность как феномен средневековой европейской культуры XI–XVII веков, возводящая духовное начало человека в ранг высшей ценности, затрагивает тему трагизма человеческой жизни во всех его проявлениях.

Цель статьи – на материале памятников письменности восточных славян описать специфику формирования эстетических категорий трагического и комического в древнерусской смеховой лінгвокультурі.

Изложение основного материала. Исследователи трагедии отмечают, что ее эмоциональное выражение включает

в себя такие контрастные противоположности, как скорбь и радость, ужас и удовольствие. Эстетика комического предполагает, как бы это не парадоксально звучало, тот же набор контрарностей. Смеховая культура Древней Руси, пожалуй, в наибольшей степени соответствует теории амбивалентности юмора, согласно которой человек смеющийся реализует свою потребность в смене удовольствия и страдания. В рамках этой теории ставшее классическим аристотелевское определение смешного, утверждавшего, что «смешное – это какая-нибудь ошибка или уродство, не причиняющее страдания и вреда, как, например, комическая маска; это нечто безобразное и уродливое, но без страдания» [1] (курсив наш – К. Н.), ставится под сомнение.

Идея временного отрицания норм поведения, благопристойности, этикетных правил, принятых в социуме, общая для многих мировых культур (празднества в честь языческих богов, вакханалии, сатурналии, карнавалы средневековой Европы), получает своеобразное эстетическое выражение в культуре Древней Руси. Согласно семиотической теории карнавала с его бинарной инверсивностью верха и низа, каламбурами, парафразами, насмешками и т. п., целью которого есть духовное очищение участников действия [2], карнавальны законы, игнорирующие социальные запреты, переносятся в определенных условиях в реальную жизнь, локализуясь в конкретном пространстве (площадь, кабак, улица города и пр.).

Народные шутовские гуляния в Древней Руси, в которых грань между игрой и действительностью часто стирается, закрепляют традицию ритуального смеха, включающего в себя одновременно скорбные и радостные мотивы, возвеличивание и осмеяние своего природного начала. Смехом человек выражает социальный протест против мирских правителей и церкви (см., например, «Слово Даниила Заточника»), отрицает страх перед смертью и загробной жизнью.

Культуре языческого смеха противостоит культура христианского плача: *Блажени плачущи, – сказал Господь, – яко тиши утешатся* (Мф. 5: 4). В богословской интерпретации смех отождествляется, прежде всего, с грехами богохульства и сквернословия. Восприятие речевого поведения как перформатива придает значимости сквернословию как явлению антикоммуникации: *У тебя есть язык не для того, чтобы передразнивать другого, а чтобы благодарить Бога!* – пишет Иоанн Златоуст в «Поучении о сквернословии». Проповедник предостерегает о возможности погибели *через уста – ... через смех; потому и сказано: горе вам смеющимся, яко возрыдаете*. Златоуст, доказывая вредность смеха, использует в Поучении различные виды структурных и онтологических метафор («пути», «родства», «сосуда», биоморфной и пр.): *Мы будем совершенно безопасны, если станем избегать не только грехов, но и того, что хоть и кажется безразличным, однако ж бывает для нас преткновением ко греху. Так, например, смех и шуточные слова не кажутся явным грехом, а ведут к явному греху: часто от смеха рождаются скверные слова... <...> Итак, если желаешь себе добра, убегай не только скверных слов и скверных дел, – не только ударов, ран и убийств, – но даже и безвременного смеха, даже и шуточных слов, потому что они бывают корнем последующих зол... Поэтому Павел говорит: сквернословие и бусловие да не исходит из уст ваших* (Злат. Поуч. XII в.) (выборка примеров здесь и ниже из исторических толковых словарей).

Категорическое отрицание смеха звучит в строках Поучения, в основе которых лежат пространственные и временные ориентационные метафоры: *В теперешнее время вовсе не может быть места смеху, ибо это – время мира*. Смех в интерпретации Златоуста является деструктивным явлением, разрушающим душу и порождающим социальные катаклизмы: *Шутливость делает душу слабою, ленивою, вялою; она возбуждает часто ссоры и порождает войны. ... Много зол гнездится в пристрастной до шуток душе, большая рассеянность и пустота: расстраивается порядок, ослабляется благоустройство, исчезает страх, отсутствует благочестие*. Негативные антропоморфные характеристики души «шутливого» человека соотносятся с таким когнитивным признаком «вместилища», как пустота, в которой «много зол гнездится». Противоречие объясняется пониманием душевной пустоты как отсутствием нравственного «наполнения» (совести, милосердия, смирения, терпения и т. п.).

Своеобразное сочетание в Древней Руси культуры плача, соответствующей христианской религии (*послушай, что говорит Христос: мир возрадуется, вы же печальни будете*), и культуры смеха, корни которой находятся в славянском язычестве, свидетельствует о начале формирования особого типа народного менталитета, обусловившего становление культуры «на-разрыв» (термин Б. Успенского). Одним из решений противоречия между разными психологическими и мировоззренческими началами – плачем и смехом – является богословская интерпретация душевного состояния верующего, скорбящего и плачущего над распятым Христом и одновременно радующаяся его скорому воскрешению. Оксюморонное сочетание *радостнотворный плачь* из «Жития Кирилла Белозерского» (*но вместо телесного покоя изволиши зельныя труды и болезни, и вместо сна всенощное стояние, и вместо веселия радостнотворный плачь* – ЖКБел XV в.) передает синкретизм сакрализованной оппозиции плач/радость, в которой первый компонент, все же, является доминирующим, что отвечает пессимистическому типу мироощущения. Житийная литература воссоздает типичную перформансную модель поведения праведника, предполагающую визуальную демонстрацию телесных и душевных страданий, сопровождающихся стенаниями и плачем и символизирующих вселенское горе от утраты Христа: *Повсегда же сетя хождааше, аky дряхловати съобразуяся; боле же паче плачущи бяше, начасте слъзы от очию по ланитам тоящи, плачевное и печальное жителство сим знаменающи* (ЖСРад XIV в.). Речевое поведение христианина аналогично (ср. постоянное употребление выражения *говорил со слезьми* в «Житии протопопы Аввакума»). При этом синтез, казалось бы, несовместимых речевых и иных культурных кодов приводит к образованию феномена «плачевного» смеха.

Мотивы такого смеха прочно закрепляются как в официальной, так и народной смеховой культуре. Лингвистика этого явления отличается разнообразием форм своего выражения, свидетельствующих о страдательной, пессимистической позиции человека. Например, для балагурства (как и для других видов шутовства) характерны паронимия, метатезы, своеобразная народная этимология, использование неоднозначности языковых единиц, оксюмороны, внутренние семантические и внешние структурные трансформации общеупотребительных слов, в результате которых происходит их обесмысливание. Важной чертой балагурства является рифма. Созвучие

несочетаемых по смыслу слов создает комический эффект, вызывающий у слушателей смех. Ритмичное повествование о серьезных вещах – голоде, холоде, болезнях – причинах человеческих страданий – представленное алогично, веселит аудиторию и провоцирует выход эмоций наружу. Глумясь над собой и своей нуждой, человек превращает плач в смех и наоборот: *Плачот Ероха, не хлебав гороха* (РС); *Бог дай съдоровие к сему богатю, что кун, то все в калите, что пѣрт, то все на себе, удавися убожие, смотря на мене* (шутливая приписка на псковской рукописи Паримейника, XVI в.).

Для стилистики «нелепых» и «поносных» песен, «пустошных» кафизмов, «раешных» или «сказовых» стихов характерны бранные слова, скабрзные шутки. «Площадное» слово становится обязательной составляющей не только комедийных действий шутов, медведчиков, скomoroxов, ряженных, дураков, калик, но и речи обычных людей, знаменуя, пусть лишь временное, состояние свободы от условностей общества.

Не только сквернословя, но и обнажаясь, человек выражает свое отчаяние и протест против официальной власти, в частности церковной. Воспевание гротескного образа нагого тела в кабацких «антимолитвах» приравнивается, по словам Д.С. Лихачева, к освобождению «от забот, от грехов, от суеты мира сего. Это своеобразная святость, идеал равенства, «райское житие» [6]. Например, в отрывках из «Службы кабаку» речь идет о «вседневном обнажении» как своеобразном очищении: *в три дня очистился еси донага* [11].

Комические формы выражения серьезных душевных переживаний, в частности языковые, отражают противоречия внутренних интенций человека, состояние когнитивного диссонанса, свидетельствующего о конфликте ценностей и проявляющегося через противоположные эмоциональные реакции плача или смеха. Несовпадение понятия и его референта, высокого и низкого создает абсурдную ситуацию, часто разрешаемую метафорой. Если согласиться с И. Кантом, что «смех есть аффект от внезапного превращения напряженного ожидания в ничто», то можно предположить, что в смеховом контексте функция метафоры, в частности антропоморфной, заключается в создании такого аффекта. В свою очередь, «Ничто» как нельзя лучше отвечает символике нагого тела – значимого в структуре перформансной модели антикоммуникации компонента, вызывающего, как правило, смех [5]. Одна из форм осуждения телесного удовольствия и одновременно признания его естественности – помещение рассказа о нем в смеховой контекст. Суровые моральные ограничения общества нарушаются человеком с помощью смеха, направленного, прежде всего, на свое тело [2; 6; 7].

Обнажение тела как одна из форм отрицания и протеста, приемлемая в смеховом контексте, часто является внешним проявлением внутреннего, трагедийного по сути, конфликта. Понимание недостижимости социальной справедливости в жизни провоцирует взрыв эмоций, обнажающих внутреннюю боль, где нагое тело (часто грязное, уродливое, покрытое язвами) является лишь визуальным индикатором, позволяющим оценить степень душевных страданий: *... наг обявляшеся, не задевает, ни тлеет самородная рубашка, и пуп гол* [11]. «Функция смеха – *обнажать*, обнаруживать правду, *раздевать* реальность от покровов этикета, церемониальности, искусственного неравенства, от всей сложной знаковой системы данного общества. *Обнажение уравнивает всех людей*», – делает вывод Д. С. Лихачев [6] (курсив наш – К. Н.).

Обнажение тела является обязательным атрибутом юродства – аутентичного феномена культуры Древней Руси, которое выполняет особую функцию и «занимает промежуточное положение между смеховым миром и миром церковной культуры» (А. М. Панченко), символизируя «наготу мира», «обнажение» грехов человечества, искупленных распятием Христа. По словам А.М. Панченко, «юродивый балансирует на грани между смешным и серьезным, олицетворяя собою трагический вариант смехового мира. Юродство – как бы «третий мир» древнерусской культуры» [7, с. 72].

Маргинальное положение юродивых, жизнеописание которых широко представлено в памятниках восточнославянской письменности, определяют их контрарные именованья, свидетельствующие о неопределенности статуса «урода Христа ради» как представителя антимира и одновременно посланника Бога: с одной стороны – *урод, шут, дурак, бесноватый, беса имеющий*; с другой – *блаженный, страстотерпец, богоизбранный, славный человек, человек Божий* и т. п.: *Въведи человека Божия въ церковь мою, яко достоинъ есть царства небеснаго...* (ЖАл XII в.); *... друзи брезгующе проклинаху его, якоже люта беса имеюща* (ЖАЮр ~ XIV в.). Внешняя дурость вид юродивого, его мнимое безумие скрывают сакральную мудрость, истолкованную Кирилом Туровским словами из Священного Писания *уроди мы Христа ради, вы же мудри о Христе* (КТур XII в.). *Недоужинный ум – основная черта «урода»: Бе бо блаженный хитръ почитати, дасть бо ся ему благодать Божия не токмо почитати, но протолковати* (ЖАСм XIII в.); *Ведяху бо вся, яко Бога ради сия творить, утаити хотя своего смирения любомудрие* (ЖКБел XV в.). Благодаря маске дурака и шута, юродивый в доступной для народного сознания игровой форме апеллирует к «внутреннему» человеку: *... аще творяше смеху подобно, но запрещение не дашеся ему* (ЖКБел XV в.).

Юродивый живет по законам трагедийного жанра. Как и в трагедии, его внешне комические действия выражают глубокие страдания личности, мучительную попытку добиться истинной справедливости. Такой признак трагедии, как невозможность утраты героя, в игре безумца проявляется через символическую демонстрацию жизни, гибели и возрождения Христа с помощью телесного и речевого семиотического кода, что помогает решить философскую проблему смысла человеческой жизни. Героическое и мученическое предназначение юродивого – через оригинальные ритуальные действия, специфический визуально-аудиальный код, помещенный в смеховой контекст, апеллировать к духовному началу человека. Своеобразный внешний, комичный, и внутренний, трагичный, диалог создают условия для рефлексии мышления и эмоционального катарсиса зрителей. В игре юродивого комизм поддерживается благодаря противоречию между формой выражения (дурацким витальным смехом) и сутью выражаемого (умным «плачевным» смехом). Трагизм же последнего «выворачивает наизнанку» дихотомии: ничтожное воспринимается как возвышенное, глупое становится умным, мертвое живым, ложное истинным, пустое наполняется смыслом, устраняется противостояние между безобразным и прекрасным. Действия юродивого не деструктивны, а созидательны, что вполне соответствует духу трагедии.

Игра юродивого предполагает свободу поведенческого и речевого действия, соответствующих семантике санскритского слова *игра* в значении «подражать, высмеивая». Смысл

его страданий заключается в «посрамлении» грешного мира: *Буая мира и избра Богъ, да премудрыя посрамитъ, и немощнаа мира избра Богъ, да посрамитъ крепкая* (Пам. Св. Исид. – ВЧМ, 14 мая. XVI в./Соф. собр. № 1321, лл. 404 об. – 406 об., 1541 г.). В «перевернутом» «дурачком» мире стыд (срам, срамота) не страшен: *Когда сором, ты закройся перстом* [11]. Бесстыдство (др.-р. *безстоудие* «бесстыдство», «стыд, срам»), неизбежное в миру, является, по мнению церкви, грехом и противопоставляется кротости, благочестию, законности, нравственной чистоте [8, с. 141–142]. На языковом уровне концепт СТЫД широко представлен лексико-семантическими группами слов с семантикой сквернословия (*да облекутся в студъ и срамъ велеречующие на мя*), преступления/наказания, половых отношений между мужчиной и женщиной (ср. *студодояние* «распутство», *стыдения плоти*, *студословие* «срамословие, распутные речи», *стыдобное дело* «срамное дело, блуд» и т. п.).

Этимологический анализ слов *страдание*, *срам* и *стыд* устанавливает их генезисную связь: в семантику др.-р. слова *страдание*, кроме сем 'труд', 'подвиг', 'мучение', входят семы 'срам' и 'позор'. Таким образом, чувственный опыт человека расширяет рамки эмпирического знания о страдании как состоянии переживания стыда. По мнению М. Фасмера, слово *соромъ* родственно др.-исл. *harmr* «забота; досада; оскорбление» и лтш. *sėrmelis* «ужас, жуть» [10, с. 724], что помогает установить связь между негативным чувством стыда и страданием как переживанием чего-то постыдного (в «Словах» Кирилла Туровского сказано: *на Страшном суде одни воскресают овець в честь и славу, иные – овець в студ и в муку* – КТур XII в.).

Ст.-слав. *стыдѣкъ*, *срамъ*, др.-р. *стыдъ*, *студъ*, *соромъ*, *безстыдство* (*безстоудьныи* «бесстыдный», ст.-рус. *несрамливый* «бесстыдный»), ст.-блр. *срамъ* (*сромъ*, *соромъ*), *встыдъ* (*стыдъ*) в значениях «стыд», «позор», «унижение», «поругание», «чувство волнения от осознания неприглядности своего поступка» входят в лексико-семантическую группу слов, эксплицирующих нравственно-этическую категорию «стыда» в восточнославянских языках исследуемого периода. Ст.-укр. *соромъ*, *соромота* в значениях «срам, неслава», «бесчестие, позор» зафиксированы в памятниках староукраинской деловой письменности XIV–XV ст. с указанием на их активную функциональность в структуре фразеологических оборотов типа *быти оу соромоте* «пребывать в состоянии стыда; потерять честь», *деяти къ соромоте* «покрывать стыдом, причинять моральный вред», *держжати соромъ* «стыдиться», *не держжа соромоу* «не стыдиться» [4, с. 95–98; 8, с. 141; 9 (1), с. 140, 297, 299; 9 (2), с. 369].

Императивность стыда в древнерусском обществе с его патриархальным укладом и коллективистским типом культуры несомненна. Первые нравоучительные рекомендации основываются на христовом учении и античной философской дидактике: *Розга и обличение дают муорость; но отрок, оставленный в небрежении, делает стыд своей матери* (Притч. 29: 15); *Разоряющий отца и выгоняющий мать – сын срамной и бесчестный* (Притч 19: 26); [Сократ] *уне славну мужьскы умрети, нежели жити съ срамомъ*, [Теофраст] *срамляй самъ ся, да отиного не посрамленъ будещи* (Пч. XIII в.).

С помощью ключевых номинаций *стыд* и *срам* в древнерусской лингвокультуре происходит языковая экстерии-

ризация моральной категории «страдание». Обычно чувство срама (стыда, позора) считают проявлением угрызений совести или реакцией на потерю достоинства: *Аще забывает сего, а часто прочитайте: и мне будетъ бес сорома, и вамъ будетъ добро* – говорится в Поучении Владимира Мономаха (Поуч. Мон. XI в.). Противоположные взгляды на стыд как потерю чести (*премениль еси честь на срамоте* – ЖВИ, 5–6. XIV–XV вв.) или как моральное очищение, предполагающее порицание, хуление (т. е. нравственное страдание), отражает его осмысление как сложного социального феномена. Помещение стыда в сакральный контекст связано с идеей божьей милости, о чем говорится, например, в Книге Сираха: *Мой сын, принимай время и берегись зла, поэтому не будешь краснеть сам за себя. Есть стыд, что к греху приводит, а есть стыд – слава и милость* (Кн. Сир. 4: 20–22).

Выводы. Мирское понимание смеха в форме иронии (самоиронии), сатиры, гротеска, сарказма, пародии и пр. передает своеобразная семиотика и лингвистика смеховой культуры средневековья, что соответствует теории амбивалентности юмора как потребности в смене страдания и удовольствия. Культуре языческого смеха противостоит культура христианского *радостнотворного* плача, предполагающая одновременно душевное состояние радости и страдания «духа покаяния». Осмысление стыда в смеховом контексте происходит в рамках формирования базовых морально-этических категорий, в частности категории «страдание». Самоосуществление субъекта культуры как представителя конкретного этноса через формы комического и трагического связано с проблемой активного выбора этоса культуры, ценностных культурных ориентаций, а также проблемой формирования системы морально-нравственных императивов общества и доминирующего мироощущения. Исследования такого рода перспективны для всех антропоцентричных наук, в частности лингвокультурологии и когнитивной лингвистики.

Литература:

1. Аристотель. Поэтика. Сочинения : в 4 т. Москва : Мысль, 1984. Т. 4. 830 с.
2. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Москва : Художественная литература, 1990. 543 с.
3. Бердяев Н. Философия творчества, культуры и искусства : в 2 т. Москва : Искусство, 1994. Т. 2. 508 с.
4. Гістарычны слоўнік беларускай мовы (ГСБМ). Мінск : Беларуская навука, 2012. Вып. 32. 501 с.
5. Коч Н.В. Коммуникация антиповедения в лингвокультуре Киевской Руси. *Нова філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. № 15. С. 22–33.
6. Лихачев Д.С. Смеховой мир Древней Руси. Ленинград : Наука, 1976. 204 с.
7. Панченко А.М. Смех как зрелище. Смех в Древней Руси. Ленинград : Наука, 1984. С. 72–153.
8. Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) : в 10 т. (СлДРЯ). Москва : Русский язык, 1988–2013.
9. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. (ССУМ). Київ : Наукова думка, 1977–1978.
10. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. (Фасмер). Москва : Астрель – АСТ, 2004. Т. 3. 830 с.
11. Русская демократическая сатира XVII века (РС). Москва ; Ленинград : Наука, 1954. 256 с.

Koch N. Tragicism of laughter culture of Kievan Rus (linguocultural and cognitive aspects of research)

Summary. The purpose of the study is to describe the specifics of the formation of aesthetic categories of the tragic and comic in the Old Russian laughter linguoculture on the material of Eastern Slavswritten monuments. The non-explosive connection of tragedy and comic, manifested through the painful state of suffering of the “internal” and “external” person, is explicitly represented by linguistic means of expression. The cognitive metaphor is an implicit expression of the state of a *suffering, weeping* and at the same time *rejoicing, laughing person*. As a result of the specific interpenetration of constitutive elements of both categories on the background of the complex constellation of many socioculturallinguoculture factors (in particular, laughter culture), original manifestations of the tragicomic as “carnival” dichotomies of high and lowly, beautiful and ugly are appeared. The peculiarity of the formation of KievanRus laughter culture is its two-vector development in the secular and religious incarnation. The last is most vividly carried out with the help of performance anti-communication

of holy fools, outwardly causing laughter, internally – evoking religious cathartic experiences. A special reflection of the tragic and the comic in a specific cultural context, in particular, in the culture of foolishness, occurs through the comprehension of linguocultural concepts SUFFERING, LAUGHTER, SHAME. The worldly understanding of laughter in the form of irony (self-irony), satire, grotesque, sarcasm, parody, etc., is conveyed by a kind of linguistics of the laughter culture of the Middle Ages, which corresponds to the theory of ambivalence of humor as the need for a change of suffering and pleasure. The culture of pagan laughter is tolerated by the culture of the Christian *joyful* crying, suggesting at the same time a spiritual state of joy and “the spirit of repentance”. With the help of key nominations of shame, shame, laughter in the ancient East Slavic linguocultures, linguistic exteriorization of moral categories, in particular, the category of “suffering”, is carried out.

Key words: linguistic culture, laughter culture, tragic category, comic category, linguocultural concept, cognitive metaphor, monuments of East Slavic writing.

*Кудрявцева Н. С.,**доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРЕКЛАДУ Й ПОНЯТТЯ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ

Анотація. Стаття містить теоретичний аналіз широко застосованого в традиційному перекладознавстві поняття еквівалентності, здійснений крізь призму усталеного в ньому розрізнення слова і смислу. Метою є вивчення того, як саме дихотомія слова і смислу реалізується в межах лінгвокогнітивного підходу до перекладу, який виявляє свою ефективність під час міжмовного відтворення термінів на позначення абстрактних понять. Передумовою досягнення цієї мети є визначення змісту поняття так званої концептуальної, або поняттєвої, еквівалентності як аналітичної категорії перекладознавчих досліджень лінгвокогнітивного спрямування. На матеріалі термінологічних позначень абстрактних категорій простору, часу, руху і причини в давньоіндійській, грецькій, латинській, англійській, німецькій, українській і російській мовах, а також відповідних контекстів їх уживання у філософській літературі встановлюється, що актуальним для перекладацької практики механізмом поєднання форми і смислу, що уможлилював би зняття опозиції буквального й вільного перекладів, може бути поняття внутрішньої форми слова. Виявляючи співвідносність із детерміністськими поглядами на мову, які припускають наявність тісного зв'язку між формою і значенням, поняття внутрішньої форми відкриває шлях до принципу невизначеності перекладу. Принцип невизначеності передбачає визнання того факту, що значення не є стабільним, раз і назавжди описаним остаточно, проте виявляється динамічним, відзначається перспективністю, з огляду на так званий «ефект спостерігача», і може розумітися як фрейм інтерпретації терміна. Згідно із семантикою фреймів, значення слова не є сумою окремих концептів, проте забезпечує «місце доступу» до пов'язаних із ними концептуальних структур, створюючи «значеннєвий потенціал» слова. Поряд із лексичним значенням цей потенціал включає енциклопедичне знання, що в традиційних теоріях називають «фоновими знаннями». У такому підході концептуальна/пояттєва еквівалентність передбачає витлумачення термінів як залежних від фреймів, до яких вони входять, і водночас як таких, що накладають специфічну інтерпретацію на філософський матеріал, структуруючи його на основі особливої ментальної репрезентації.

Ключові слова: еквівалентність, лінгвокогнітивний підхід, внутрішня форма, семантика фреймів, філософська термінологія.

Постановка проблеми. Тривалий час процес перекладу уявлявся як міжмовне перекодування тексту оригіналу в перекладений текст. Традиційний підхід у перекладознавстві ґрунтувався на визначенні перекладу як процесу перемикавання мовного коду, який передбачає заміну одиниць мови джерела одиницями цільової мови. Центральним у такому погляді на

переклад виявляється поняття еквівалентності, яке, набуваючи різних визначень (природна, формальна, динамічна тощо), у загальному сенсі передбачає визнання того, що переклад має те саме значення, що й оригінал [30, с. 7]. По-різному визначаючи «значення», усі традиційні теорії перекладу не мають одностайної згоди щодо того, як саме «працює» еквівалентність, зазвичай припускаючи наявність певного *tertium comparationis* (референта, функції, повідомлення), з яким мають співвідноситися обидві мови [10; 11; 24; 25; 27; 28; 29].

Напевно, найабстрактнішим описом «значення» в парадигмі так званої «природної еквівалентності», що засновується на припущенні про об'єктивність існування «третього в порівнянні» [30, с. 6–23], є теорія Д. Селескович [33], згідно з якою переклад передбачає девербалізацію тексту з метою оприявлення того смислу, який можна виразити будь-якою мовою. На відміну від Ж.-П. Віне й Ж. Дарбельне [34], які засновували переклад на порівнянні форм, Д. Селескович апелює до значно більш ефемерного явища, про яке фактично неможливо дізнатися за висунутої нині умови повного звільнення від семіотичної форми.

Новий когнітивний підхід, заснований на взаємозв'язку мови й мислення, призвів до зміни фокусу в перекладознавстві та оновленого розуміння перекладацького процесу як активації й взаємодії поняттєвих систем носіїв вихідної та цільової мов, а також ролі перекладача як посередника в міжкультурній комунікації. Орієнтований, на протигагу теоріям еквівалентності, не на продукт, а на процес перекладу, когнітивний підхід дає можливість кращого розуміння механізмів отримання якісного кінцевого продукту.

Варто зазначити, що співвідносні з таким поглядом роздуми про способи перекладу були в усі часи актуальні для перекладачів-практиків, які, коливаючись між лояльністю вихідному або ж цільовому тексту, мислили й часто продовжують мислити в термінах репродуктивної та адаптивної стратегій. Якщо перша передбачає домінування тактик дослівного/буквального перекладу з використанням прямих повних відповідників, кальок, лексичних і семантичних запозичень [22, с. 20] і спрямована на чітке дотримання оригінальних формулювань і конструкцій вихідного тексту, друга висуває на перший план уживання різних типів заміни (семантичних і граматичних трансформацій), а також додавань, вилучень, компенсацій [22, с. 20] і прагне відтворювати смисл, а не точну форму оригінального вислову. Зазвичай буквальный переклад характеризується більш високим рівнем еквівалентності, однак за відтворення формальних елементів оригіналу може порушувати норми й узус цільової мови або викривляти дійсний зміст вихідного повідомлення. Виконаний на більш низькому рівні еквівалентності вільний

переклад визнається адекватним за умови відповідності іншим нормативним вимогам, а також відсутності суттєвих втрат у передачі змісту оригіналу [10, с. 234].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття еквівалентності перекладу тлумачиться в наявних енциклопедичних джерелах доволі широко, позначаючи як смислову спільність прирівнюваних одна до одної одиниць, так і відносини між окремими знаками, текстами [15, с. 253–254], зазвичай розглядається за типами (референційна/денотативна, конотативна, прагматична/динамічна, формальна, текстова, функційна, ситуативна) [31, с. 96–97]. Еквівалентність за функційної константи вихідного й цільового текстів визначається Л.Л. Нелюбіним як особливий випадок адекватності [15, с. 254]. Однак, якщо еквівалентність орієнтована на результат (продукт), адекватність характеризує «таке співвідношення вихідного й кінцевого текстів, за якого послідовно враховується мета перекладу» та виявляється орієнтованою на процес перекладу [15, с. 13]. Адекватний переклад передбачає «відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови», а також передачу тотожної інформації рівноцінними засобами [15, с. 13].

Представлена в стратегіях буквального й вільного перекладів дихотомія слова і смислу по-різному відбивається в трьох сучасних напрямках перекладознавства: лінгвістичному, комунікативному й когнітивному. У межах лінгвістичної теорії перекладу розроблене поняття одиниці перекладу, що розуміється як мінімальна одиниця тексту оригіналу, яка має еквівалент у тексті перекладу [1], а також ієрархія рівнів еквівалентності [10; 27]. Відповідно до комунікативної теорії, переклад – це процес міжмовної та міжкультурної комунікації, у якому створюється вторинний перекладений текст, що змінює текст оригіналу в новому мовному й культурному середовищі [4, с. 19–20]. Спілкування як таке відбувається за допомогою комунікативних одиниць, які можуть різнитися між собою у відмінних культурах [20, с. 188], а отже, міжмовна комунікація «переходить мовні межі» [23, с. 42]. Відповідно до цього, у комунікативну модель включаються, з одного боку, дві мови: мова оригіналу й мова перекладу, а з іншого – такі екстралінгвістичні компоненти, як дві культури, дві комунікативні ситуації. Варто також зазначити, що головною відмінністю комунікативної теорії перекладу від лінгвістичної є те, що центральне для першої теорії поняття комунікативної еквівалентності не передбачає рівності двох текстів у жодному із сенсів, окрім комунікативного, який становить лише один із рівнів у лінгвістичній теорії перекладу.

Метою статті є вивчення того, як саме дихотомія слова і смислу реалізується в межах лінгвокогнітивного підходу до перекладу, який виявляє свою ефективність під час міжмовного відтворення термінів на позначення абстрактних понять. Передумовою досягнення цієї мети є всебічний аналіз усталеного в перекладознавстві поняття еквівалентності, а також визначення змісту поняття концептуальної, або поняттєвої, еквівалентності як аналітичної категорії перекладознавчих досліджень лінгвокогнітивного спрямування. Матеріалом дослідження слугують термінологічні позначення абстрактних філософських понять простору, часу, руху та причини в давньоіндійській, грецькій, латинській, англійській, німецькій, українській і російській мовах, а також відповідні контексти вживання цих термінів у філософській літературі.

Доречно припустити, що актуальний для перекладацької практики механізм поєднання форми і смислу, що уможли-

влював би зняття опозиції буквального й вільного перекладів, являє собою застосоване нами [13] поняття внутрішньої форми. Поєднуючи позначуване з тим, що позначає, внутрішня форма мовної одиниці, включно й тексту, постає тим «образом образу», тим уявленням [18, с. 117], яке забезпечує єдність «сил, що позначають», і «сил, що створюють позначуване» [5, с. 98]. Такий механізм проявляється в прагненні одного плану до взаємодії з іншим, що в разі породження тексту передбачає прагнення форми до змісту, а в процесі його (тексту) сприйняття – спрямування до змісту від форми. Якщо, за влучним висловом В.В. Бібіхіна, внутрішня форма постає «як початок організації і звукової матерії знака, і його семантики» [2, с. 62], можна погодитися з тим, що її роль уподібнюється до ролі суперсегментних одиниць, які задають спосіб прочитання позначуваного й того, що позначає, накладаючи на них свій «відбиток переозначення» [7, с. 83–84].

Разом із тим варто також звернути увагу на те, що використовуване в роботі поняття внутрішньої форми як етапу ментального мапування, як фрагмента того значення, яке існує в свідомості людини й активує енциклопедичне знання, обов'язково передбачає вихід на поняттєвий рівень, тобто пов'язується з відбитою у внутрішній формі концептуальною структурою. Саме тому вживані в межах розвідки терміни *адекватність* та *адекватний переклад*, загалом наслідуючи вищенаведене розуміння як «відтворення єдності змісту й форми», у процесі передачі інформації оригінального повідомлення насамперед передбачають необхідність залучення енциклопедичних знань шляхом виходу на рівень поняттєвої системи. У такому визначенні ці терміни відрізнятимуться від асоційованої з ними функційної й комунікативної тотожності перекладу та оригіналу, які постулюються динамічною, прагматичною або функційною еквівалентністю [22, с. 17].

Поняття внутрішньої форми виявляє співвідносність із так званими детерміністськими поглядами на мову [30, с. 91], які припускають наявність тісного зв'язку між формою і значенням, на противагу окресленим вище теоріям еквівалентності, становлять підґрунтя ідеї невизначеності перекладу, про яку ми вже згадували [12]. Беручи свій початок в античній дискусії про «правильність імен», що серед інших зачіпає й питання етимології [17], детерміністське розуміння мови вповні реалізується у вигляді досліджуваної нами теорії лінгвістичної відносності, яка в аспекті зв'язку між поняттям і його вираженням також корелює з модерністською естетикою і Гайдеггеровою герменевтикою. Разом із визнанням нероздільності форми і змісту в мистецтві, неперекладності поезії, а також ствердженням суто відносної можливості перекладу, що, як лише приблизно відповідний оригіналу, має сприйматися як незалежний витвір мистецтва, зазначені теорії проголошують неможливість досягнення традиційної еквівалентності, яка засновується на ідеї перекодування.

Варто також відзначити низку інших важливих висновків, що походять із продукovanого детерміністськими теоріями принципу невизначеності перекладу, який, заперечуючи традиційну еквівалентність, постулює неможливість досягнення повного перекладу. Тоді як еквівалентність, як правило, засновується на апеляції до авторитета (словник, експерт, попередній переклад тощо), підґрунтям скептицизму в концепції невизначеності є так званий «ефект спостерігача». У такій перспективі текст перекладу розглядається як зумовлений не текстом

оригіналу, а перекладачем, який вводить до нього власний набір фреймів інтерпретації, унаслідок чого процес сприйняття оригінального повідомлення постає не як перекодування, а як взаємодія цього повідомлення й поняттєвої системи перекладача.

Варто підкреслити, що фундаментом принципу невизначеності є особливе розуміння значення, яке в жодному разі не уявляється чимось, що шифрується однією мовою і розшифровується під час перекладу іншою, проте створюється, конструюється перекладачем з урахуванням його мовно/культурно-специфічного «багажу». Якщо гарантом традиційної еквівалентності є припущення про стабільність значення, яке цілком можливо розкрити, наприклад, за звернення до словника (словникове значення), принцип невизначеності передбачає визнання того факту, що значення не є стабільним, раз і назавжди описаним остаточно, проте виявляється динамічним, відзначається перспективністю, з огляду на зазначений «ефект спостерігача», а тому може розумітися тільки як «значеннєвий потенціал», який підлягає інтерпретації (енциклопедичне значення).

Отже, принцип невизначеності перекладу органічно вбудовується в описаний нами лінгвокогнітивний контекст, на тлі якого ми пропонуємо розгляд проблем перекладу філософської термінології.

Недостатня увага, що приділялася в межах лінгвістичного та комунікативного перекладознавства вивченню ментальної природи перекладацьких процесів та активної ролі перекладача-інтерпретатора з його здатністю сприйняття і породження текстів, спричинила появу лінгвокогнітивної теорії перекладу, одним із засадничих постулатів якої можна, на нашу думку, уважати вище окреслений принцип невизначеності. В основі відповідних досліджень лежить розуміння того, що процес перекладу – це не перекодування, не міжмовна трансформація одного тексту в інший, а насамперед мовленнєво-розумовий процес, активне осмислення перекладачем тексту оригіналу, у результаті якого в його свідомості формується структура смислів, яка потім вербалізується у вигляді тексту перекладу [14]. Когнітивна діяльність індивіда як складник його свідомості (поряд із мовною компетенцією та конкретними знаннями) відбувається в певному культурному контексті [9], а також до певної міри забарвлюється конкретно природною мовою. Отже, своїм обов'язковим результатом когнітивна діяльність має продукування як спільних, заснованих на «універсальному втіленні», так і культурно-специфічних концептуальних структур.

На відміну від лінгвістичного та комунікативного напрямів у перекладознавстві, когнітивний підхід до перекладу базується на визнанні особливої значущості культурно-специфічних ментальних репрезентацій, співвідносних зі змістом у згаданій вище дихотомії «слово – зміст», гармонійно поєднується з лінгвокультурологічним напрямом перекладацьких досліджень. При цьому поняття внутрішньої форми як основи поєднання форми і змісту являє собою необхідний ключ до виявлення цієї мовно-культурної специфіки. Отже, ми схильні вважати, що в когнітивному ракурсі класична перекладацька дихотомія перетворюється на вектор когнітивно-перекладознавчого аналізу, який передбачає рух від зовнішньої через внутрішню форму слова до тієї концептуальної структури, яка співвідноситься з даним словом і набуває вигляду «слово → зміст».

Оскільки мова призначена для активації фрагментів поняттєвої системи, чому сприяє вмотивованість мовних знаків,

першорядного значення в процесі перекладу набуває вміння працювати з мовою в такий спосіб, аби з'ясувати автентичну концептуальну структуру, котра асоціюється з тим чи іншим словом у вихідній мові, щоб у належний спосіб відтворити її засобами мови перекладу. Як зазначалося вище, успіх активації окремих елементів поняттєвого рівня залежить від того, наскільки правильно «вбудовується» в них внутрішня форма [6], або ж від того, наскільки перекладачеві самому вдається виявити її тією мірою, яка була б достатньою для відтворення відповідної інформаційної структури.

З огляду на результати дослідження зазначеної лексики з філософсько-категоріальним значенням, терміни, які з традиційного погляду є перекладними еквівалентами, тобто «прямими, повними й постійними відповідниками, вибір яких не залежить від контексту» [15, с. 253], у більшості випадків співвідносяться з нееквівалентними, а інколи навіть парадигмально протиставленими, когнітивними моделями [13]. Це зумовлено системністю філософського світогляду, що ефективно репрезентується у вигляді фрейму інтерпретації терміна. Фрейми активуються, коли перекладач, намагаючись визначити зміст терміна, приписує йому певну інтерпретацію, пов'язавши цей термін із когнітивною моделлю, яка є відомою на додаток до його словникового значення. Так, наприклад, інтерпретуючи значення дінд. *kālāḥ* «час», перекладач, обізнаний із загальним релігійно-міфологічним контекстом давньоіндійської філософії, не тільки розуміє, що осмислення часу, позначене цим терміном, передбачає об'єднання таких основних семантичних осей давньоіндійської онтології, як світло і коловий рух, а й усвідомлює, що розгляд відповідного філософського світобачення загалом визначається перспективою саме цієї онтологічної категорії. Неправильне розуміння фрейму може виникнути внаслідок приписування терміну першої ліпшої знайомої інтерпретації, яку скоріше за все «підказує» перекладачеві його рідна мова, наприклад, інтерпретації дінд. *kālāḥ* у межах світоглядної парадигми, типової для носіїв європейських мов. Завданням перекладача і є запобігання такій неадекватній рецепції шляхом подання й витлумачення тієї особливої, мовно/культурно-специфічної системи знання, на тлі якої має відбуватися інтерпретація.

Так, наприклад, наявний російський переклад згаданого вище гімну часу з Атхарваведи [3, с. 307], який описує космогонічну сутність дінд. *kālāḥ*, на наш погляд, потребує спеціального перекладацького коментаря, адже такі рядки, як, зокрема, «говорят, это время на высочайшем из небосводов», «это оно обошло вокруг существований», потребують прояснення давньоіндійського осмислення часу як безкінечного колового руху сонця небосхилом (тобто як часу циклічного), а такі рядки, як «Время! Оно простирается во все существования / Оно шествует как первый бог» мають бути прокоментовані відповідним чином, з огляду як на отожднення часу із законом, істиною, світовим порядком і світом загалом, так і на його ідентифікацію з Брахманом як єдиним джерелом усього суцього.

Основна ідея семантики фреймів полягає в тому, що значення слова не є лише сумою окремих концептів, на які його можна розкласти (словникове значення), проте забезпечує «місце доступу» до пов'язаних із ними концептуальних структур, створюючи «значеннєвий потенціал» слова. Поряд із лексичним значенням цей потенціал включає енциклопедичне знання, що в традиційних теоріях називають «фоновими

знаннями», якими є знання про світ і культуру окремої мовної спільноти, необхідні для успішного взаєморозуміння. У такий спосіб фонові знання включаються до семантики слова, становлячи один із компонентів його значення [8, с. 138]. Подібно думки дотримуються й М. Солсбері, підкреслюючи, що фрейми корелюють з енциклопедичним знанням, визначають значення слів, зумовлюють очікування, створюють базу для інтерпретації імплікацій і висновків, а також підгрунття для розуміння очікувань та іронії [32, с. 6–7]. Зважаючи на наведені спостереження, ми можемо говорити про когнітивний підхід до процесу перекладу як про такий, що відбувається шляхом обов'язкового звернення до відповідного фрейму інтерпретації, наявного в мові оригіналу, та максимально можливого відтворення його засобами мови перекладу.

Наслідком застосування фреймової семантики в моделюванні перекладацького процесу є прийняття низки принципів настанов, які виявляються релевантними під час перекладу як окремих термінів, так і філософських текстів загалом. По-перше, значення термінів можна зрозуміти повністю лише в межах певного фрейму, а отже, існування термінів безпосередньо залежить від існування фреймів, до яких вони входять. По-друге, фрейми забезпечують певну перспективу бачення конкретної мовно-філософської картини світу, адже вживання того чи іншого терміна «притягує» за собою конкретний фрейм його інтерпретації. По-третє, фрейми вибудовують певну ситуацію: будь-яка термінологічна одиниця накладає власну «рамку» на філософський матеріал, часто структуруючи його на підставі особливої метафоричної або метонімічної репрезентації, що постає у вигляді якнайширшого світоглядного узагальнення (наприклад, метафора «колесо сонця»).

Отже, конкретний лексичний вибір забезпечує своєрідний спосіб обрамлення ситуації й бачення світу загалом, що в разі досліджуваних нами термінів філософії призводить до відмінної інтерпретації понять часу, простору, руху і причини, однаково наявних у всіх природних мовах. Подібно до того, як англ. *coast* і *shore* по-різному фреймують ситуацію споглядання берега (розташування на суші vs. у морі), укр. *час* і рос. *время* передбачають відмінні способи сприйняття плину часу (лінійність vs. циклічність), а гр. *χρόνος* і дінд. *kālāh*, окрім цього, імплікують, що таке сприйняття визначається різними перспективами інтерпретації світоглядних моделей у цілому (простір vs. час). Як слушно зауважує В. Еванс, мова рідко є «нейтральною», проте, як правило, задає певну перспективу бачення, навіть коли ми не обізнані з нею так добре, як носії цієї мови [26, с. 229–230].

Основну ідею когнітивних досліджень у сфері перекладознавства можна узагальнити, визначивши її як необхідність «піднятися» від конкретних мовних форм до сфери мислення [19]. Зважаючи на те що когнітивний підхід, який орієнтується на процес перекладу, покликаний допомогти краще зрозуміти дієві механізми отримання фінального результату, цілком логічно, що основним у лінгвокогнітивній теорії перекладу виявляється питання про те, на якій основі перекладач як діяльна особистість формується сам і створює якісний продукт у ході своєї професійної діяльності [21, с. 134]. Загальноприйнятим стало визнання того, що перекладач повинен не лише знати мову оригіналу й мову перекладу, а й «мислити» цими мовами, тобто адекватно узгоджувати їх поняттєві системи. Видається доречною думка, що, зрозумівши повідом-

лення, «перекладач починає вести діалог із власною системою вже засвоєних знань шляхом активації особливої пошукової системи, яка діє на основі когнітивного (ментального) простору та займається пошуком відповідностей не просто серед окремих слів, а передусім серед знань, які стоять за їх значеннями» [16, с. 68].

Висновки. Отже, можемо підсумувати, що когнітивна лінгвістика, досліджуючи мовні форми у взаємозв'язку зі структурами знань, а також способами їх репрезентації у свідомості людини, формує сучасний етап розвитку перекладознавства як наукової галузі. Когнітивний підхід закріплює за перекладачем роль перетворювача оригінального повідомлення на перекладений текст, який при цьому особливу увагу приділяє когнітивним моделям організації інформації в оригіналі, а також пошуку відповідного способу відтворення їх у перекладі. У такому підході цілком можливо говорити про своєрідну «поняттєву/концептуальну еквівалентність» між повідомленням оригіналу та його відповідником в іншій мові, що, з огляду на принцип невизначеності перекладу, має сприйматися радше як ідеал, ніж як реальне відношення між оригіналом і перекладом, прийняте в традиційних теоріях еквівалентності.

Література:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода : учебное пособие. Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Библихин В.В. Принцип внутренней формы и редукционизм в семантических исследованиях. *Языковая практика и теория языка*. Москва : Изд-во МГУ, 1978. Вып. 2. С. 52–69.
3. Библиотека всемирной литературы. Серия первая. Москва : Художественная литература, 1973. Т. 1 : Поэзия и проза Древнего Востока / ред. В. Санович. 518 с.
4. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с английского языка на русский : учебное пособие. 3-е изд. Москва : Изд-во УРАО, 2002. 208 с.
5. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / пер. с нем., общ. ред. Г.В. Рамишвили. Москва : Прогресс, 2000. 400 с.
6. Жаботинская С.А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2009. № 848. С. 3–14.
7. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. Москва : Наука, 1982. 157 с.
8. Игнатъева И.Г. Система фоновых знаний: переводческие аспекты. *Лингвострановедение: методы анализа, технология обучения* : сборник статей / отв. ред. Л.Г. Веденина. Москва : МГИМО-Университет, 2005. Ч. 1. С. 134–145.
9. Киричук Л.М. Когнітивні аспекти перекладу. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2004. № 3. С. 184–188.
10. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
11. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода: проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых. Москва : Черо, 1999. 136 с.
12. Кудрявцева Н.С. Гипотеза лингвистической относительности как основание концепции непереводаемости. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (4). С. 168–173.
13. Кудрявцева Н. С. Лінгвістична відносність і проблеми перекладу філософської термінології: лінгвокогнітивний підхід. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 460 с.

14. Минченков А.Г. Когнитивно-эвристическая модель перевода (на материале английского языка) : автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Санкт-Петербург, 2008. 43 с.
15. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Флинта: Наука, 2003. 320 с.
16. Нефедова Л.А., Ремхе И.Н. Когнитивные особенности переводческого процесса. *Экология перевода: перспективы междисциплинарных исследований* : материалы I Международной научно-практической конференции. Тюмень : Шуклин и Александров, 2013. 275 с.
17. Платон. Кратил / ред. А.Ф. Лосев и др., пер. с древнегреч. Т. Васильев. *Собрание сочинений* : в 4 т. Москва : Мысль, 1990. Т. 1. С. 613–681.
18. Потебня А.А. Полное собрание трудов: Мысль и язык / подгот. Ю.С. Рассказов, О.А. Сычев. Москва : Лабиринт, 1999. 300 с.
19. Ремхе И.Н. Когнитивные особенности перевода научно-технического текста (на материале текстов металлургической промышленности) : дисс. ... канд. филол. наук. Челябинск, 2007. 187 с.
20. Ткачук В. Комунікативні аспекти перекладу. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія»*. 2008. № 2 С. 187–191.
21. Усачева А.Н. Перевод: от лингвистической теории к когнитивной модели. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2 «Языкознание»*. 2011. № 1 (13). С. 131–137.
22. Чередниченко О.І. Переклад – Культура – Ідентичність. Київ : Видавель О.Ю. Заславський, 2017. 224 с.
23. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты : учебное пособие. Москва : Либроком, 2009. 215 с.
24. Catford J.C. A linguistic theory of translation: an essay on applied linguistics. London : Oxford University Press, 1965. 103 p.
25. Coseriu E. Falsche und richtige Fragenstellungen in der Übersetzungstheorie. *Theory and practice of translation*. Bern, Frankfurt am Mein and Las Vegas : Peter Lang, 1978. P. 17–32.
26. Evans V., Green M. Cognitive linguistics: an introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
27. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. Heidelberg und Wiesbaden : Quelle & Meyer, 1992. 343 S.
28. Mounin G. Les problèmes théoriques de la traduction. Paris : Gallimard, 1963. 290 p.
29. Nida E.A. Towards a science of translating. Leiden : Brill, 1964. 331 p.
30. Pym A. Exploring translation theories. New York : Routledge, 2014. 178 p.
31. Routledge encyclopedia of translation studies / ed. by M. Baker and G. Saldanha. London, New York : Routledge, 2009. 674 p.
32. Salisbury M. Mentoring meaning: bridging the cognitive gap between biblical and receptor worldviews. *GIALens*. 2008. Vol. 1. URL: <http://www.gial.edu/GIALens/issues.htm> (дата звернення: 08.08.2017).
33. Seleskovitch D., Lederer M. *Interpréter pour traduire*. Paris : Didier, 2014. 480 p.
34. Vinay J.-P., Darbelnet J. *Stylistique comparée du français et de l'anglais : méthode de traduction*. Paris : Didier, 1958. 331 p.

Kudriavtseva N. A linguo-cognitive approach to translation and the concept of equivalence

Summary. The article suggests a theoretical analysis of the concept of equivalence used in traditional translation studies. The analysis is carried out through the lens of established differentiation between the word and its meaning. The objective of this study is to analyse how this dichotomy is realized in the cognitive linguistic approach, which has proved to be efficient in translation of terms for abstract notions. With this aim, the concept of conceptual equivalence is introduced and defined as an analytical category of linguo-cognitive translation studies. The exploration of denominations for such abstract categories as space, time, motion and cause in Sanskrit, Greek, Latin, English, German, Ukrainian and Russian, as well as their respective philosophical contexts of usage, suggests that an effective mechanism for pairing the word and its meaning is the notion of the inner form of the word. This notion correlates with the determinist views on language which imply a close relationship between form and meaning, and relate to the indeterminacy of translation principle. The indeterminacy principle suggests that the word meaning is not stable, but turns out to be dynamic, implies perspectivization, due to the “observer’s effect”, and can be described as a frame of interpretation. According to frame semantics, the word meaning is not made up of a number of separate concepts, but arises as a “point of access” to the related conceptual structures which create the so called “meaning potential”. This potential includes lexical meaning and encyclopaedic meaning, also known as “background knowledge” in traditional translation theory. Within this approach, conceptual equivalence suggests that abstract terms should be interpreted as dependent on their respective semantic frames, while also drawing these frames into the contexts of their use, and structuring these contexts on the basis of a particular mental representation.

Key words: equivalence, linguo-cognitive approach, inner form, frame semantics, philosophical terminology.

*Kurkimbayeva A. M.,
PhD, Doctoral Student*

Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages

TOURIST REVIEWS AS A LINGUISTIC PHENOMENON IN TRAVEL BLOGGING

Summary. The article discusses the development of blogging platform as a new genre of digital communication in Kazakhstan. Digital communication have been evolving in the world with rapid speed attracting millions of communicants from all corners of the planet calling them for dialogue. Thanks to digital communication, both addressees and addressers are sharing and gaining new knowledge in different spheres of life according to their interests, which was not available before. Author introduces the first bloggers in Kazakhstan, who introduced this new media and highlights the sustainable development of the tourism industry as well as the creation of language of tourism. The use of digital technologies contributes to the development of tourism communications in new media, the study of which is of great interest to linguists. Author mentions the importance of investigating the language usage in travel blogging, particularly media texts in the form of tourist reviews. Linguists in Kazakhstan before have not studied tourist reviews. Therefore, the author carried out the linguistic analysis of the tourist reviews relating to Kazakhstan and language picture of Kazakhstan. Tourist reviews are taken from the world's largest travel platform tripadvisor.com. The mission of the TripAdvisor is to help travelers around the world plan and book the perfect trip. The main goal is to find out what tourists think about the language picture of Kazakhstan and its tourism potential and to study language specifics of tourist reviews. Language of online reviews like on tripadvisor.com serve as a source for discourse analysis where linguists research how tourists use language and other symbolic resources to create a review. The author tried to focus on the sections "Things to do" and "hotels" on tripadvisor.com.

Key words: blogging, digital communication, travel blogs, linguistic aspect, tourist reviews.

Formulation of research question and its connection with crucial scientific and practical tasks. It is remarkably noticed that tourism turned into a driver of socio-economic development all over the world in the twenty first century and Kazakhstan as the country of "Great steppes" is not an exception. Without doubt, tourism is a priority for Kazakhstan due to its tourism potential. Over the past ten years, a big number of activities have been organized in Kazakhstan to accelerate the development of the tourism sector.

One of the brilliant examples of this is hosting the international specialized exhibition "Astana EXPO 2017", where 115 countries participants, twenty-five international organizations took part in the exhibition. Twenty-eight heads of states, thirty-six prime ministers and seventy ministers of foreign affairs visited the exhibition. 5,4 million people visited the capital during the exhibition [1].

Statement of objectives and research tasks. Language of tourism has been the focus to many investigations due to the new culture of tourism that has no borders in the time of dynamically

growing information technologies. In the tourism industry, travel blogging used as an effective and distinctive media platform to promote tourism in the world. As it is known nowadays, linguistics shows much interest to the problems of real communication and nowadays blogging has definitely become a field for interaction for everyone on the internet.

Definitely, blogging is the youngest genre of internet discourse in comparison to other genres like chats, forums etc. In Kazakhstan, it has not been the focus of linguistic studies before. It is in its infancy state.

Analysis of research publications; examination of unstudied problem aspects. Blogging is properly investigated by western scholars as C. Miller and D. Sheperd (2004), S. Bonus and E. Wright (2005) and linguists from CIS countries as I.N. Rozina (2005), E.I. Goroshko (2007), O.V. Lutovinova (2009), L.Y. Schipitsina (2009) etc. These scientists studied blogging from different aspects.

Presentation of materials with justification of obtained results. E.I. Goroshko one of the first who has spoken about internet linguistics. The scholar defines the internet linguistics as "the functioning of language in the field of internet communication" [2].

O.V. Lutovinova relates blogging as a genre of internet communication. Researcher defines a blog in two ways first, as a "web page or a site with a set of links to other sites", second, as a "a news feed with the ability to add links on the subject and small comments" [3, p. 198].

Observing several blogs, we noticed that blog is usually run by three type of communicants:

- 1) those who write about their favorite hobbies or business;
- 2) celebrities;
- 3) those who make money in blogging.

Currently linguistics are researching different speech genres within certain institutional discourses. Tourism discourse is fluid and dynamically developing types of institutional discourse, since the industry of tourism operates with constantly updated technological developments.

According to British scientist John Urry, tourism is a complex phenomenon with psychological, sociological and cultural dimensions [4]. Thanks to this industry communicators around the world are sharing culture, establishing new contacts, and gaining new knowledge.

Nowadays the representatives of new media – travel bloggers play significant role to promote the tourism sector of each country. Firstly, it is essential to mention the start of blogging process in Kazakhstan.

Askhat Yerkimbay can be considered as the founder of Kazakh blogosphere. Since 2007 he has been involved in the promotion of Kazakh bloggers and to create quality content to recipients. He is

the executive director of “Minber” center for supporting journalists, editor of the Kazakh section of the site www.neweurasia.net.

Arshat Orazov is also the first, who contributed much to the development of blogging in Kazakhstan. He is the founder of the first blog platform Kerekinfo.kz in our country. His name is well known among Internet users. He contributes greatly to the development of Kazakh-language content in the blogosphere. He is the author of several Internet projects in the country, an IT expert, blogger, fan, sports commentator, media lecturer, freelancer.

Thanks to the advances in communication technology, it is getting easier for everyone to publish their thoughts online about the places they have visited. In this case, TripAdvisor is one of the popular platform where speech genre of “online tourist review” is designed type of text containing the author’s assessment of travel and related services posted on the network. There is a feedback for tourist’s reviews on tripadvisor.com. It is interesting to study the language embodiment between the author of tourist review and travel agents. This function makes it more tourist-friendly. Everyone who is planning a trip to a definite country now makes it as a habit first to read reviews. Positive reviews usually contain positive adjectives and epithets creating positive image of Kazakhstan. For example,

Best way to see Nur-Sultan!

*Taking a private tour of Nur-Sultan was the **BEST** thing we ever did (other than attend the 2019 Senior World Wrestling Championships). Our guide took us to the key sights and gave us a history of the making of the city. Since every ticket entrance was included in the price, we didn't have to stand in line to wait. We learned so much by visiting the **Baiterek Tower, the National Museum, Hazret Sultan Mosque, and the Expo 2017** that made our trip to Kazakhstan a **memorable** one! (tripadvisor.com).*

Response

Thank you very much for your review!

It is big pleasure for us you to call your Nur Sultan Day Tour as the best :)! One of our goals is to provide comfortable services showing the beauty of our country.

We will be glad to serve you again in any place in Kazakhstan. Please feel free to contact us, we are available 24/7 (tripadvisor.com).

From the above online review, it is clearly seen that the review contains the best tourist attractions in Nur-Sultan city. The author wrote the word “best” with capital letters in order to highlight and to persuade the addressees.

Kazakhstan a must

The most beautiful thing I have ever seen **Stunning** at night And lift to the top. An absolute must I came to see and hear a Kazakhstanie singer. **DIMASH** Also did a lot of sightseeing. Coming back next year **Need** to see Almaty So much to see people are so helpful and friendly.

Response

Thank you for visiting Kazakhstan and your feedback on our services!

It is a pleasure to know you enjoyed your Nur-Sultan sightseeing tour with lifting up to Baiterek. Thank you for sharing your pictures!

We are proud our singer Dimash was the reason of your visit! We will be happy to welcome and serve you in wonderful Almaty. Please feel free to contact us 24/7.

Above illustrated tourist review shows that for some tourists Kazakhstan’ image is represented with famous Kazakh singer

Dimash Kudaibergen. Review contains emotional lexemes like “stunning” and “need” and to show emotions these lexemes are written with capital letters. The feedback from tourist manager creates tourist-friendly atmosphere that is ready to help tourists seven days a week and twenty-four hours a day. Regarding the genre of “online tourist review”, the main exchange messaging occurs between status equal in terms of institutional discourse, by tourists.

12 hours layover in Nur-Sultan

*NurSurtan itself is an **extremely safe city** and I would have no problems recommending it to be explored alone at any time day or night.*

Monument to Khan Kenesary

*Need to see also. Really nice area. Also you can walk with your family also night time. Really **safety area**. I'm sure that you will catch amazing pictures.*

According to many reviews, Kazakhstan is represented as a safe place for tourists.

One of the parameter that occurs in tourist reviews is the favorable location of the tourist destination or a place of residence. This value is displayed in the reviews “close/far” and “convenient/inconvenient to get”:

Example 1

Just amazing, so beautiful to see, the best way if you have a car and you can drive less than 1 hour from Almaty, otherwise you can get a taxi on app Yandex and tell the driver to wait for you there, I spent more than 2 hours there.

Example 2

Beautiful location with breathtaking views. You reach here after driving almost half an hour. Worth Visiting (About Big Almaty lake).

We looked through the the reviews about Rixos Almaty Hotel on tripadvisor.com. This luxury 5-star hotel is located in central Almaty. Nine hundred forty eight reviews have been written relating this hotel. Among reviews, positive comments are more salient than negative comments. Six hundred fifty one reviews have very positive language units. Two hundred twenty two tourists evaluated like “very good” and forty-seven tourists evaluated as “average”. First, let us look through very positive reviews. All reviews have a headline.

Beautiful Property, Centrally located

What a grand view when you enter the Hotel, Beautiful common area in the centre to chill with a great bar to spend time at. Lavish breakfast buffet provided along with impeccable service by staff all around the hotel.

The spa, Turkish baths, steam & sauna were also beautifully designed spaces with great ambience. Definitely one of the best places to stay around the center.

Communication within online tourist reviews do not follow formal business style. It is in:

– **Conversational style**

For example,

Ethno-village

A simple car ride to the mountain region to a Yert village with the very capable Mirana.

The snack in the Yert with details of Kazakh life for families and the chance to ask questions of their life was beautiful. The family dancing all together having fun was magical. The horse riding culture, Wrestling on horse back catching the bride and riding a Kazakh horse up close and personnel was fabulous, all in a snow capped mountain setting.

Don't expect polished tourist trashy events, but true from the heart with their children proud of their beautiful movement and strong practical environment friendly living.

Blown away.

Beautiful place, but Kaindy-Lake is more "wow"

We spent a very nice time there camping at the other end of the lake. Hiked the 4,2 km with small kids. Nice hike. Kids loved playing in the streams and being out in the nature.

– **Publicistic style**

Obviously one of the world's best Operas

The group of performers were just splendid in singing. The performances were rich in traditions and culture with western fusions too. A person with minimal taste in music could also enjoy the show rich in arts and humour, Most shows end with a splendid cocktail serving.

– **Literary style**

Third biggest opera in the world

Performed in June 2017. It is a dreamland for every artist to perform. Beautiful aesthetics, excellent acoustics and extremely well equipped. Royal looking seating and amazing facilities for the technical support (About Astana opera).

Asian Grand Canyon

Impressive nature's monumental walk. Long walk different kinds of stone, colorful patterns. It is possible to stay overnight in the end of the canyon and enjoy the sound of in the mountain cup (About Asian Grand Canyon).

Review as a complex genre combines genres that are opposite in sign in a typical case, praise/censure. The presence of a "two-part structure" in book reviews feedback and suggestions are extremely rare, however most online travel reviews have an ambivalent rating:

Really nice hotel. Rooms are big, and very well kept. Bathroom also big with floor heating, shower & separate bath tub. Not cheap, but really good quality. Staff do not all understand English but are very friendly (About Rixos Almaty Hotel).

Studying "online travel reviews" from linguistic side especially how tourists narrate their experiences it is noticed that generally tourists have written positive reviews as a safe and tourist-friendly destination.

As the summary of the article it would be relevant to use the travel quote that comes from a philosopher Aurelius Augustine, "The world is a book, and those who do not travel read only a page", is like an inspirational phrase for a big audience today. If someone stays in one place all his/her life, he/she can never turn a page and not experience new and exciting things. Only travelling allows you to "read page after page" fully immersing yourself in "the

book" that is life. The future of travel blogging is promising and it will be always stay as a discussible theme among linguists.

References:

1. History of EXPO. URL: https://expo2017astana.com/en/page_id=56.
2. Горошко Е.И. Лингвистика Интернета: формирование дисциплинарной парадигмы. *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе*. 2007. Вып. 5. С. 223–237.
3. Лутовинова О.В. Лингвокультурологические характеристики виртуального дискурса. Волгоград: Изд-во ВГПУ «Перемена», 2009. 447 с.
4. Urry J. *The Tourist Gaze*. 2nd ed. London : Thousand Oaks ; New Delhi : Sage, 2002. 180 p.
5. Tripadvisor.com. URL: <https://www.tripadvisor.com/Attractions-g293943-Activities-Kazakhstan.html>.

Куркімбаєва А. М. Туристичні огляди як лінгвістичний феномен у туристичних блогах

Аногація. У статті розглядається розвиток платформи блогів як нового жанру цифрового спілкування в Казахстані. Цифрова комунікація розвивається у світі з великою швидкістю, залучає мільйони комунікантів з усіх куточків планети, закликає їх до діалогу. Завдяки цифровому спілкуванню і адресати, і адресанти діляться та отримують нові знання в різних сферах життя відповідно до своїх інтересів, чого раніше не було. Автор розглядає перших блогерів у Казахстані, які представили цей новий засіб масової інформації та підкреслили сталий розвиток туристичної галузі, а також створення мови туризму. Використання цифрових технологій сприяє розвитку туристичних комунікацій у нових засобах масової інформації, вивчення яких становить інтерес для лінгвістів. Автор зазначає важливість дослідження мови туристичних блогів, зокрема медіатекстів у вигляді туристичних оглядів. Лінгвісти в Казахстані раніше не вивчали туристичні огляди. Тому автор здійснив лінгвістичний аналіз туристичних оглядів, що стосуються Казахстану, і мовної картини Казахстану. Огляди туристів взяті з найбільшої світової туристичної платформи [tripadvisor.com](https://www.tripadvisor.com). Місія TripAdvisor – допомогти туристам у всьому світі спланувати та забронювати ідеальну подорож. Основна мета – з'ясувати, що думають туристи про мовну картину Казахстану та його туристичний потенціал, а також вивчити мовну специфіку туристичних оглядів. Мова онлайн-оглядів, наприклад, на [tripadvisor.com](https://www.tripadvisor.com) слугує джерелом для аналізу дискурсу, де лінгвісти досліджують, як туристи використовують мову та інші ресурси для створення оглядів. Автор спробував зосередитися на розділах «Чим зайнятися» та «Готелі» на [tripadvisor.com](https://www.tripadvisor.com).

Ключові слова: блоги, цифровий зв'язок, туристичні блоги, лінгвістичний аспект, туристичні огляди.

*Ласкава Ю. В.,
старший викладач кафедри українознавства
Запорізького національного університету*

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: НОВІ ПІДХОДИ, ПРОБЛЕМИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню нових підходів і проблем у викладанні української мови як іноземної в сучасних закладах вищої освіти. Висвітлено теоретичні та практичні надбання у царині української лінгводидактики щодо питань викладання української мови як іноземної. У процесі дослідження вмотивовано необхідність розроблення нових технологій навчання у зв'язку із затвердженням Закону України про забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя. Метою статті є обґрунтування особливостей нових підходів до викладання української мови студентам-іноземцям нефілологічних спеціальностей, їхньої взаємодії з традиційними формами та методами викладання дисципліни для подальшого навчання та здобування фаху на українській мові. Статус української мови як державної зумовлює зростання її значення у всіх сферах українського суспільства: вона є мовою телебачення та Інтернету, семінарів, форумів, мовою науки й освіти, засобом спілкування людей у транспорті, закладах харчування, медичній сфері, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом. У статті окреслено об'єктивні складнощі, які впливають на організацію викладання української мови як іноземної на підготовчому факультеті: неоднорідність навчальних груп за національним критерієм, вік студентів-іноземців, адаптація до українського середовища, важкість організації мовної комунікації в навчальній групі. У статті приділяється увага поняттям «алгоритмічні приписи», «мультимедійний підхід», «комп'ютерні програми», «рольові ігри». У ході дослідження встановлено, що інструментарієм викладання української мови як іноземної має бути комплекс інноваційних і традиційних методів та прийомів. У перспективі розроблення комплексів для кожної спеціалізації вмотивовано поєднувати і творчо розвивати набутий практичний і теоретичний досвід викладання дисципліни, враховуючи особливості контингенту іноземців та об'єктивні складнощі освітнього процесу на підготовчому факультеті.

Ключові слова: алгоритмічні приписи, мультимедійний підхід, лінгводидактика, мовна комунікація, інноваційні технології, рольові ігри.

Постановка проблеми. Модернізація вищої освіти в умовах Болонського процесу збільшує можливості для мобільності студентів: в українські заклади вищої освіти (далі – ЗВО) прибувають громадяни з різних країн світу та континентів. Так, у ЗНУ навчаються студенти з Китаю, Марокко, Нігерії, Туркменістану, Туреччини.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства одним із найголовніших пріоритетів є піднесення якості освіти в Україні на рівень розвинутих країн світу. Статус української мови як державної зумовлює зростання її значення у всіх

сферах українського суспільства: вона є мовою телебачення та Інтернету, семінарів, форумів, мовою науки й освіти, засобом спілкування людей у транспорті, закладах харчування, медичній сфері, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом [3]. Ці функції української мови актуальні не тільки для носіїв мови, а й для іноземних громадян, які здобувають вищу освіту в Україні. Саме тому в українському мовознавстві з'явилася низка наукових досліджень з питань викладання української мови як іноземної (далі – УМІ) на підготовчому факультеті (далі – ПФ) у ЗВО. У контексті педагогічної науки гостро стоїть питання ефективної підготовки професійно компетентних фахівців, здатних продуктивно адаптуватися до швидкозмінних умов праці. Професійна компетентність у будь-якій галузі передбачає як обов'язкові такі складники – термінологічну та комунікативну компетентності особистості, тобто наявність достатньої бази фахових знань та вміння ефективно нею користуватися.

Теоретичні питання, практичні проблеми, досягнення перспективи викладання УМІ дедалі набувають більшої актуалізації в наукових працях мовознавців і лінгводидактів. Науковці сучасних ЗВО скеровують дослідницьку увагу на нові підходи до викладання української мови іноземним студентам, зокрема на інтерактивні методи та новітні технології. Серед них одним із найефективніших у сучасних умовах організації освітнього процесу є алгоритмізація пізнавальної діяльності іноземних студентів, у тому числі з навчання УМІ (Г. Онуфрієнко), метод проектів (О. Антонів), методика занурення (А. Виселко), мультимедійні засоби (Ю. Гринь, С. Дерба, Т. Касьяненко), освітні можливості інтернет-технологій (Н. Амірагова, В. Бадер, І. Довгий), інноваційні прийоми в навчальному процесі з УМІ (В. Корженко, І. Кушнір, М. Опанасюк), рольові ігри (О. Палінська, М. Світлик), технології дистанційного навчання (О. Білик).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним актуальним проблемам лінгводидактики присвячено кандидатські та докторські дисертації (зокрема, С. Костюк, Г. Онкович, О. Пальчикова, Л. Паламар), спеціальні збірники наукових праць (наприклад, «Теорія і практика викладання української мови як іноземної» Львів, ЛНУ, ім. І. Франка), монографії (наприклад, «Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід», «Інноваційні педагогічні технології» І. Дичківської, Київ, 2004), навчальна література для ЗВО (зокрема, «Навчальний посібник з алгоритмічними приписами», «Науковий стиль української мови» Г. Онуфрієнко, Київ, 2016; «Українська мова для іноземців» А. Чистякової, Л. Селіверстової, Т. Лагути, Харків, 2006), всеукраїнські та міжнародні науково-практичні конференції (наприклад, «Актуальні питання

організації навчання іноземних студентів в Україні», Тернопіль, 2016; «Актуальні проблеми викладання української мови як іноземної», Біла Церква, 2019) і семінари (зокрема, «Українська мова як іноземна: літературні межі та щоденна комунікація молоді», Львів, 2019).

Метою статті є обґрунтування особливостей нових підходів до викладання української мови студентам-іноземцям нефілологічних спеціальностей, їхньої взаємодії з традиційними формами та методами викладання дисципліни для подальшого навчання у ЗВО та здобування фаху на українській мові.

Виклад основного матеріалу. Викладання УМІ на підготовчому факультеті – порівняно молодий напрям. Саме цим зумовлена велика увага викладачів до проблем пошуку та вдосконалення форм і методів викладання УМІ, їх постійного оновлення, пристосування до нових освітніх умов та особливостей ПФ.

В умовах українських ПФ іноземні громадяни мають максимально швидко й на достатньому для подальшого навчання в бакалавраті рівні опанувати мову країни, в якій здобуватимуть вибрані спеціальності. Крім засвоєння матеріалу навчальних дисциплін ПФ, іноземцям потрібно вільно орієнтуватися в новому для них соціумі, правильно спілкуватися, щоб їх зрозуміли і вони зрозуміли інших. Це зобов'язує викладачів УМІ застосовувати найоптимальніші методи навчання, аби за короткий час на ПФ підготувати іноземців належним чином.

На цьому шляху виникають об'єктивні складнощі, які й вмотивовують особливості викладання УМІ на ПФ. По-перше, неоднорідність навчальних груп за національним критерієм. Нині у ЗВО переважають кількісно студенти з Нігерії, Марокко, Бразилії, Китаю, Палестини та інших країн світу. Їхньою найважливішою метою є отримання тієї бажаної вищої освіти, якою більшість держав не мають змоги забезпечити свою молодь. Українські студенти та викладачі вербально контактують з ними на території університету та в гуртожитках, де спілкування має свої особливості й проблеми, зокрема, потребу активного використання базових інтернаціональних слів і термінів.

У навчальному процесі вищої школи за основу вибрано прямий метод, який традиційно визначається як такий, що моделює умови природного способу опанування мови у процесі спілкування з носіями мови, створюючи пряму відповідність між лексичними одиницями, граматичними формами і поняттями без допомоги рідної мови студентів. Українське мовне середовище, різнонаціональні групи студентів (часто відсутність і використання мови-посередника), професіоналізм викладачів – все це дає змогу якнайактивніше використовувати здобутки прямого методу в навчанні іноземних студентів української мови, особливо на ПФ [7, с. 315].

По-друге, різний вік студентів-іноземців, який коливається від 18 до 40 років, адже основними чинниками, які впливають на вивчення чужої нерідної мови та спосіб адаптації, вважаємо попередній мовний досвід та індивідуальні особливості учня (вік, стать, рівень готовності до візиту в нову країну). Вік та гендерна ознака мають велике значення, адже жінки набагато довше пристосовуються до нових змін, а з віком погляд на певні речі змінюється. Досвідчені студенти, які вже мають вищу освіту та певну базу знань, швидше адаптуються як у навчанні, так і в новому середовищі. Студенти молодшої категорії відрізняються гарною пам'яттю, запам'ятовуванням великої кількості слів.

По-третє, студенти-іноземці, що мешкають у гуртожитках, під час навчання в українських ЗВО стикаються з труднощами адаптації до українського середовища, що ускладнює їхнє навчання. Спостерігаються ізоляція або можливості спілкування лише зі співвітчизниками через низький рівень знання вивчаної іноземної мови, недостатнє залучення мобільних студентів до позааудиторної діяльності. Також понад 50% респондентів із числа іноземців вважають, що небезпечно подорожувати по Україні громадським транспортом, таким як автобуси, потяги та мікроавтобуси [2].

По-четверте, ускладнює роботу викладача на ПФ і те, що студенти після його закінчення планують учитися далі на різних спеціальностях. А кожна галузь вимагає знання спеціалізованої та загальної термінологіки. Опанування основ будь-якої професії розпочинається із системи загальнонаукових і професійних знань або професійного мовлення – галузевої фразеології та термінології, що сприятиме ефективності навчання у ЗВО, а також подальшій професійній діяльності. Для вільного володіння усною та письмовою формами професійного спілкування іноземні студенти повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології. На ПФ іноземці можуть навчитися правильно використовувати базові лексичні одиниці, вміти вільно добирати їх залежно від форми та умов спілкування. Рецептивне і продуктивне засвоєння термінологічної лексики потребує спеціальних методичних прийомів і спеціальних вправ [6, с. 171]. Як переконує досвід, у процесі роботи над термінологічною лексикою необхідно приділяти увагу не окремим словам, а передусім їхнім зв'язкам з іншими словами в контексті. Адже тільки на рівні фрази, мікротексту, тексту професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання у відповідних професійних ситуаціях.

По-п'яте, важкість організації мовної комунікації в навчальній групі. Комунікативна спрямованість навчання на ПФ – передумова успіху в практичному оволодінні студентами УМІ. Студент має навчитися усно спілкуватися, зрозуміти на слух різну інформацію, логічно структурувати й передавати свої висловлювання, вибирати ефективні стратегії для розв'язання проблеми. Основними факторами, які впливають на формування комунікативної компетентності, є професійна спрямованість, а також гуманістичний стиль спілкування, орієнтація на комунікативну культуру як на професійну цінність. У процесі вивчення УМІ студент має накопичувати свої знання, вміння та мовний досвід.

Цілоком продуктивною стратегією викладача у підвищенні пізнавального інтересу студентів до вивчення УМІ є використання інноваційних технологій у навчанні, зокрема алгоритмічних приписів, які допомагають іноземним студентам у самостійній пізнавальній роботі мислити логічно, правильно, швидко [4]. Застосування на практиці інноваційних методологічних підходів, таких як інтерактивні методи викладання та використання технічних засобів навчання (комп'ютерних і мультимедійних, мережі Інтернет) для контролю знань, зберігання і використання навчальних матеріалів, дозволяє викладачам впроваджувати та вдосконалювати нові методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу і рівень знань студентів. Зокрема, мультимедійний підхід забезпечує комплексне навчання всіх основних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, усного і писемного мовлення). До інноваційних навчальних методів можна віднести, зокрема, і навчання з комп'ютерною

підтримкою (створення презентацій у програмі PowerPoint, використання інтернет-ресурсів [1]); метод сценарію (творче планування, добір гіпотез, систематизація та презентація роботи, метод ролівої гри (активний метод навчання, засіб розвитку комунікативних здібностей студента) тощо [5].

Вивчення та застосування на практиці інноваційних методологічних підходів надають достатніх і різноманітних можливостей викладачам УМІ активно вдосконалювати методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу та персональний рівень знань студентів. Упровадження інноваційних методів значно осучаснює навчальний матеріал та пришвидшує процес його засвоєння студентами, посилює мотивацію до вивчення УМІ, створює умови для більш плідної комунікативної співпраці викладачів зі студентами.

Висновки. Отже, на сучасному етапі триває активний пошук шляхів удосконалення та модернізації процесу викладання УМІ у вищій школі. Збільшені вимоги до якості знань та вмінь випускників ЗВО і нові реалії життя ставлять перед викладачами завдання активно вивчати і впроваджувати в навчальну практику найбільш ефективні методики й сучасні новітні інноваційні технології, вмотивовано поєднувати традиційні та інноваційні методи в навчанні, творчо розвивати набутий практичний і теоретичний досвід викладання дисципліни, враховуючи особливості контингенту іноземців та об'єктивні складнощі освітнього процесу ПФ. На часі розроблення пріоритетних лінгводидактичних принципів і комплексів для іноземних студентів кожної спеціальності.

Література:

1. Довгий І. Освітні можливості Інтернет-технологій у вивченні мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів : ЛНУ, 2011. Випуск 6. С. 268–271.
2. Дьомочко М. Чим українська освіта приваблює іноземців. *Global Ukraine*. 2016. Jun 3. URL: <https://global-ukraine.com/ru/2016/06/chym-ukrayinska-osvita-pryvablyuye-inozemtsiv/>
3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
4. Онуфрієнко Г.С. Алгоритмізація пізнавальної діяльності іноземних студентів як ефективна технологія навчання української мови. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів : ЛНУ, 2011. Випуск 6. С. 244–252.
5. Онуфрієнко Г.С. Риторика : навчальний посібник для ВНЗ. 2-е доп. вид. Київ : ЦУЛ, 2016. С. 496–524.
6. Онуфрієнко Г.С. Українська термінологія в лінгводидактичному вимірі. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів : ЛНУ, 2010. Випуск 5. С. 167–175.
7. Тохтар Г.І., Кулик А.П. Проблеми навчання іноземних громадян у ВНЗ України та шляхи їх вирішення. *Сучасні технології підготовки фахівців в умовах подальшого розвитку вищої освіти України* : матеріали міжнар. наук-метод. конф. Харків : ХНАДУ, 2005. С. 314–316.

Laskava Yu. Teaching of Ukrainian as a foreign language: new approaches and problems

Summary. The article is devoted research of new approaches and problems in teaching of Ukrainian as foreign in modern establishments higher education. Theoretical and practical acquisitions are reflected in the area of Ukrainian lingvodidaktiki in relation to the questions of teaching of Ukrainian as foreign. In the process of research explained necessity of development of new technologies of studies in connection with claim of Law of Ukraine about software of comprehensive development and functioning of Ukrainian in all spheres of public life. The purpose of the article is ojustification features of the new going near teaching of Ukrainian the students-foreigners of unphilological specialities, their co-operating with traditional forms and methods of teaching of discipline for subsequent studies and getting of profession in Ukrainian language. In the article outlined objective complications which influence on organization of teaching of Ukrainian as foreign on a preparatory faculty: heterogeneity of educational groups after a national criterion, age of students-foreigners, adaptation, to the Ukrainian environment, weight of organization of linguistic communication in an educational group. Attention concepts «algorithmic orders», «multimedia approach», «computer programs», «roleplaing games», is spared in the article. It is set during research, that by the tool of teaching of Ukrainian as foreign there must be a complex of innovative and traditional methods and receptions. In the prospect of development of complexes for every specialization explained to combine and creatively develop the purchased practical and theoretical experience of teaching of discipline, taking into account the features of contingent of foreigners and objective complications of educational process on a preparatory faculty.

Key words: algorithmic orders, multimedia approach, lingvodidaktika, linguistic communication, innoviciyni technologies, roleplaing games.

*Lohvynenko H. P.,**Master Degree Student**Borys Grinchenko Kyiv University**Tsapro G. Yu.,**Associate Professor at the Chair of English Philology and Translation**Borys Grinchenko Kyiv University*

CREOLIZATION OF THE GASTRONOMIC RITUAL DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF THE FILM “JULIE AND JULIA”)

Summary. The article is devoted to the study of creolization of gastronomic ritual discourse on the material of the film “Julie and Julia”. It was established that the gastronomic component plays an important role in human life and is of scientific interest. The article provides a brief description of the creolization of the gastronomic ritual discourse in the film “Julie and Julia”. In the process of the study the author determined the concept of gastronomic discourse as a type of communication and social discourse, including verbal and non-verbal components in direct connection with a specific communicative situation. There were identified three main characteristics of gastronomic discourse: 1) the indicative nature of national cuisine along with the language, traditions and culture of the certain territory; 2) ritualism, which is realized through regulated actions and the perception of gastronomic processes by an individual; 3) creolization, as an integral element of the gastronomic discourse. Due to the following: 1) the perception and evaluation of ingredients and meals during physical contact occurs by appearance, smell and taste; 2) in films, blogs, recipe books, restaurant menus and other presentation tools food loses its physicality and becomes a visual communication tool, combining verbal and non-verbal elements. It is determined that ritualism and creolization are in direct connection with each other. Five main varieties of ritual gastronomic discourse are distinguished: 1) the design of the gastronomic environment, 2) meals, 3) rituals at the table, 4) ritual attire, 5) ritual gestures. In the prospect of further consideration and study of this topic, it is advisable to study and compare the creolization of gastronomic ritual discourse taking into account territorial and representative aspects.

Key words: gastronomic discourse, ritual gastronomic discourse, creolization of gastronomic discourse, gluttony discourse, non-verbal components of gastronomic discourse, food consumption rituals, creolization of rituals.

Formulation of research question. The understanding, that the comprehensive analysis of linguistic phenomena is impossible without taking into account the type and content of a person’s social activity, compels scientists to use a cognitive-discursive approach up to the principles of “mandatory consideration of each separate linguistic phenomenon, each linguistic form together with its participation in the performance of the most important functions – cognitive and communicative” [4]. The culinary and gastronomic heritage is also important for the dialogue of cultures, which led to the emergence and development of the gastronomic trend in tourism, being a positive factor of globalization and allowing to become acquainted with the everyday culture of a certain territory.

The nutrition process and culture pervade the whole life of a person, being not only the central subject, but also a source of gastronomic discourse. The gastronomic sphere of human life is always associated with traditions, cultural characteristics and certain rituals. Cultural and religious traditions are reflected in certain dishes prepared exclusively during a holiday or special event. In this case, the food assignment goes far beyond satisfying physical needs. In the countries, which experienced famine, special attention is paid to the nutrition process. In turn, the gastronomic discourse is an integrated part of communication, the study of which determines the scientific interest for linguistics and related sciences.

Statement of objectives and research tasks. The objective of the study is to analyze the creolization of gastronomic ritual discourse in the movie “Julie and Julia”. To achieve this goal, it is necessary to solve the following **tasks**: to determine and analyze the linguosemiotic and linguocultural parameters of gastronomic communication in the film “Julie and Julia”, to consider the features and identify key aspects of creolization in the gastronomic ritual discourse.

Analysis of research publications; examination of unstudied problem aspects. The gastronomic discourse is the subject of numerous studies held by domestic and foreign researchers, in particular in the field of discourse theory (Foucault M. [8], Karasik V. I. [4], Saussure F. [7]), linguoculturology (Dijk T. [2], Golovnitskaya N. [1]) and the theory of gastronomic discourse (Derzhavetska I. [3], Kosnitskaya F. [5], Olyanich L. [6]). Despite of the considerable interest of scientists, the gastronomic discourse is not studied sufficiently. Particularly, creolization and ritualism, as integral components of the gastronomic discourse, still remain underresearched and will be covered in this article.

Presentation of materials with justification of obtained results. It is important to distinguish the following aspects of the interpretation of discourse:

1. Speech behavior with the social practice, as analysis of the verbal process in the context of the situation. The functioning of the society implies constant communication, and language is at the same time a tool for forming social relations and an object of social practice reflection. Concerning the gastronomic discourse, these are etiquette, texts of training programs for cooks, instructions, etc., as well as traditions, rituals, culture, and other aspects of gastronomy determining the appearance and use of certain lexical and phraseological units [1].

2. Speech as a system of thinking, formed within the mentality. A number of factors, including historical cultural and ethnic aspects, form the conceptual sphere. Diversity in social, cultural

and historical environment causes differences in perceptions of category, phenomenon, object, etc., as well as lexical units [2].

Thus, discourse is a complex concept and covers all speech manifestations. Speech is both the object and the subject of discourse formation, and therefore a communication process including psychological, social, cultural and other aspects of each participant of process should be considered as the core of the term discourse. The main aspect of discourse is the functioning in direct relation to the communication processes in society as well as the particular situation correlating with rituals.

The gastronomic discourse in the film has a high degree of creolization, as well as ritualism. Food consumption is the basis of social integration, reflected in the rituals and traditions associated with eating. The gastronomic ritual discourse in the film includes the following:

1. Ritual design of the gastronomic environment.

Gastronomic discourse includes cultural dominants including table etiquette, rules of behavior related to the maintenance of life through eating and reflecting the cultural and traditional characteristics of the particular nation, ethnicity, and territory [3].

In the film there are several ritual situations related to eating habits. In the restaurant and at home during the official events the formal style of table setting, adherence to table etiquette are used. If the home event is held on the occasion of a thematic celebration, for example, Valentine's Day, the theme of celebration is emphasized by additional visual paraphernalia: red colors and décor (red paper hearts and candles) (Pic. 1, a). At the wedding celebration – light, pastel colors (white, pale pink) (Pic. 1, b). The visualization of home dinner serving in 1961 and 2001 is also different. In 2001, dinner is always informal, even in the case of an official visit of journalists (Pic. 1, c), but in 1961 the style is always formal.

2. Ritual meals.

Life events and communication processes, including meeting friends, discussing important issues, are always together with

the meal. The main rituals in the film are the ritual lunch *Ritual Cobb salad lunch*, as well as *the Saturday party*, which are regular meetings of four girlfriends. The name of the ritual dinner indicates that only one dish is ordered at a time: *Cobb salad*.

Time-lapse gastronomic markers (breakfast, lunch and dinner) symbolically indicate the importance of the meeting. The breakfast is for unimportant questions and meeting: *I don't know when I can fit you in. Yeah. Would a breakfast work?* Meetings with special guests and important talks take place during the dinner. The importance is emphasized by the served meals: *When I was eight, my father's boss came to dinner and it was a really big deal, and my mother made boeuf bourguignon, I have this fantasy that comes for dinner and I show her my new lemon zester, I was cooking dinner for a legend*, as well as by the lexemes: *boss, a legend*.

3. Rituals at the table.

At the restaurant and at home, the most popular ritual activity is the proclamation of a toast, a short speech containing wishes and/or greetings addressed to the honored guest, the host, and directly related to the topic of the meeting:

– The toast is in the form of *To+ noun* indicating the person or the subject of greeting: *To your parcel? Here's to the book, To my husband*.

– Greetings expressed in a form of an impersonal sentence with a reinforcing construction *such a*: *It was such a wonderful exhibition, Paul*.

– Holiday greetings: *Happy birthday, sweetheart, Congratulations!*

– Self-greetings: *Julia Child, Happy birthday to me*.

– Ritual exclamation: *Cheers*.

– High purpose declaration: *French Cooking for All!*

After the toast proclamation, the guests ritually clink their glasses (Pic. 2, a) and taste the drinks: *And, may I say, excellent wine?* During the formal stand-up parties guests hold glasses. The classic answer to the toast / greetings is *thank you*, which can be

a)

b)

c)

Pic. 1. Ritual design of the gastronomic environment

a)

b)

c)

Pic. 2. Ritual speeches

accompanied by shaking hands (Pic. 2, b). Tapping the cutlery against the glass draws the attention to the speech. Important greeting is carried out standing (Pic. 2, c).

The ways of food consumption besides the classic use of cutlery are various: 1) hands (Pic. 3, a), 3) tasting food from another person's plate (Pic. 3, b), 4) non-standard ways (by a knife, by means of a shell) (Pic. 3, c, d).

Hospitality rituals, represented by the guest service: 1) treating with drinks (the owner pours wine into glasses) (Pic. 4, a), 2) treating with dishes (Julia, as the host, delivers light snacks to the guests) (Pic. 4, b), 3) greetings of guests with a kiss on the cheek and hugs (Pic. 4, c).

4. *Ritual attire.*

To celebrate Julia's birthday, she recreates the image of Julia Child, her idol. The theme of the party is emphasized by the slogan, both verbally and non-verbally: *Bon appétit*. Particular attention should be paid to the use of the lobster symbol in the decorated greetings on the wall and on guest's emblem. The same emblems are in the kitchen of Julia Child. During the party, Julia Child

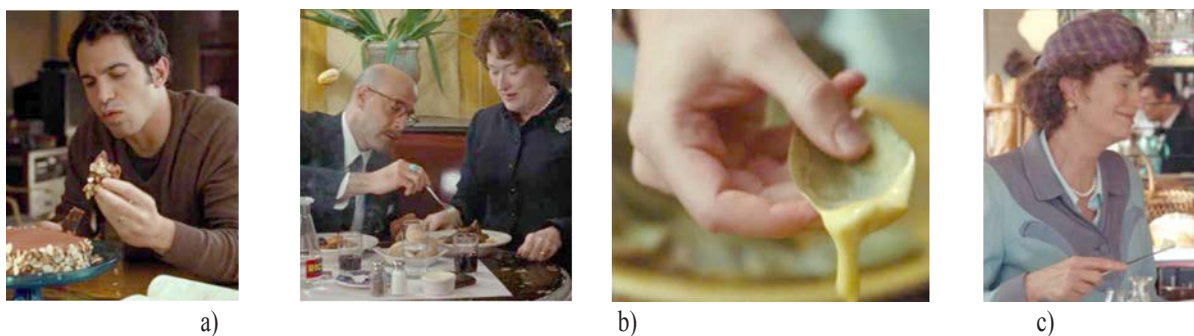
and her friend wear the same necklace and the dresses of the same style and wear. The use of the same clothing or individual items is a symbol of belonging to the same group, event, sharing the same ideas (Pic. 5).

5. *Ritual gestures.*

Each social group (country, nation, associations, etc.) uses special gestures with unique meaning. The gesture we see in the film is peculiar to American culture and means friendly relations (Pic. 6).

Thus, the rituals presented in the film confirm the ritual nature of the gastronomic discourse and the existence of the direct connection between the traditional features of the particular territory and the reception, attitude and perception of nutrition processes.

Conclusions and further research prospects. The social nature of the gastronomic discourse, caused by the presence of a large number of rituals that permeate the entire sphere of gastronomic functioning of humanity. The gastronomic discourse elements are clearly regulated, including the daily rituals of eating, culinary recipes, technological aspects of the cooking process, etc. Creolization plays an important role in gastronomic discourse.

Pic. 3. Ritual ways of food consumption

Pic. 4. Hospitality rituals

Pic. 5. Ritual attire

a)

b)

c)

Pic. 6. Ritual gestures

The visual image is an important presentational tool, transforming the preparation into a unique product of the author's creative self-presentation, revealing his personality, bringing the author closer to the reader and the viewer, who, in turn, watches not only the process of preparation, but throughout the author's life.

References:

1. Головницька Н.П. Лингвокультурные характеристики немецкоязычного гастрономического дискурса : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Волгоград, 2007. 26 с.
2. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. Москва : Прогресс, 1989. 308 с.
3. Державецька І.О. Глотонічний дискурс : лексикографічний аспект. *Одеський лінгвістичний вісник : зб. наук. праць*. Одеса : НУ «ОЮА», 2014. Вип. 4. С. 69–72.
4. Карасик В.И. Дискурсивные эмблемы. *Когниция, коммуникация, дискурс. Направление : Филология*. 2013. № 6. С. 77–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kkd_2013_6_7
5. Косицкая Ф.Л., Зайцева И.Е. Французский гастрономический дискурс и его жанровая палитра. *Вестник Томского гос. пед. ун-та. Серия : Языкознание : сб. науч. тр.* Томск : ТГПУ, 2016. № 2 (167). С. 25–29.
6. Олянич А.В. Презентационная теория дискурса. *Науч.-исслед. лаб. «Аксиологическая лингвистика»*. Москва : Гнозис, 2007. 407 с.
7. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики ; пер. з фр. Андрій Корнійчук, Костянтин Тищенко. Київ : Основи, 1998. 324 с.
8. Фуко М. Порядок дискурса. *Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет*. Москва : Касталь, 1996. 448 с.

Логвиненко Г. П., Цапро Г. Ю. Креолізація гастрономічного ритуального дискурсу на матеріалі фільму «Julie And Julia»

Анотація. Ця стаття присвячена дослідженню креолізації гастрономічного ритуального дискурсу на матеріалі англomовного фільму «Julie and Julia». У статті

було встановлено, що гастрономічний компонент відіграє надзвичайно важливу роль у житті людини й представляє науковий інтерес. У статті надано стислу характеристику креолізації гастрономічного ритуального дискурсу у фільмі «Julie and Julia». У процесі дослідження визначено поняття гастрономічного дискурсу, що є особливим видом комунікаційно-соціального дискурсу, що включає вербальні та невербальні компоненти й пов'язаний з конкретною комунікативною ситуацією. Визначено три основні характеристики гастрономічного дискурсу: 1) індикативний характер національної кухні поряд із мовою, традиціями та культурою певної території; 2) ритуальність, що реалізується через регламентовані дії, які супроводжують прийом їжі й сприйняття глотомічних процесів індивідуумом; 3) креолізація як невід'ємний елемент гастрономічного дискурсу, зумовлений таким: а) сприйняття й оцінка інгредієнтів та готових страв під час фізичного контакту відбувається за виглядом, запахом та смаком; б) у кінематографі, блогах, книгах рецептів, меню ресторанів й інших інструментах презентації їжа втрачає свою тілесність, стає візуальним інструментом комунікації, поєднуючи вербальне й невербальне. Визначено, що ритуальність та креолізація знаходяться у безпосередньому зв'язку між собою. Відокремлено п'ять основних різновидів ритуального гастрономічного дискурсу: 1) оформлення гастрономічного середовища; 2) прийоми їжі; 3) ритуали за столом; 4) ритуальне вбрання; 5) ритуальні жести. У перспективі подальшого розгляду та вивчення цієї теми вважаємо за доцільне дослідити та порівняти креолізацію гастрономічного ритуального дискурсу з урахуванням територіального й репрезентативного аспектів.

Ключові слова: гастрономічний дискурс, ритуальний гастрономічний дискурс, креолізація гастрономічного дискурсу, глотомічний дискурс, невербальні компоненти гастрономічного дискурсу, ритуали споживання їжі, креолізація ритуалів.

*Лосева Ю. В.,**викладач циклової комісії іноземної мови**Херсонського політехнічного коледжу**Одеського національного політехнічного університету*

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВНИЙ КОМПОЗИЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ ДЖУЛІАНА БАРНСА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ІСТОРІЯ СВІТУ В 10 ½ РОЗДІЛАХ»)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню інтертекстуальності в художньому дискурсі Джуліана Барнса. Перший розділ нашого дослідження було присвячено визначенню базисних понять для даної роботи.

Проаналізовано визначення провідних лінгвістів та зроблена спроба надати власне тлумачення ключових понять. Термін «текст» трактуємо як носій певної інформації, який має вигляд складного завершеного знакового утворення, що слугує для збереження й передачі сенсу і виступає як сполучувана ланка в акті комунікації, тоді як дискурс – це комунікативна подія, процес текстотворення, що виник завдяки тексту, навколо нього і зумовлений, окрім лінгвістичних, екстралінгвістичними факторами. Інтертекстуальність – це референція до інших текстів чи дискурсів, що проявляється у плані змісту чи плані вираження. У свою чергу ми розуміємо художній дискурс як сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, пов'язаних із пізнанням, осмисленням і презентацією картини світу письменника і осмислення потім читачем.

У другому розділі нашого дослідження проаналізовано характерні особливості творчості британського постмодерністського письменника Джуліана Барнса.

Художній дискурс «Історія світу в 10 ½ розділах» є яскравим прикладом, де прослідковуємо пошук відповідей на низку філософських питань про сутність людини, її минуле та майбутнє. Із цією метою письменник посилається на Біблію, використовує інтертекстуальні вclusions.

У своєму художньому доробку Джуліан Барнс інтерпретує біблійні інтертекстуальні вclusions, доводячи недосконалість людської природи та її негативної сутності. За допомогою використання інтертекстуальності авторові вдалося втілити своє уявлення про об'єкт змаювання та провести паралель до хаотичної історії світу. Інша функція інтертекстуальності – організація зв'язності художнього дискурсу.

Ключові слова: інтертекстуальність, дискурс, текст, інтертекст, алюзія, художній дискурс.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці існує досить мала кількість наукових доробків, присвячених дослідженню інтертекстуальності, зокрема в англомовному художньому дискурсі Джуліана Барнса «Історія світу в 10 ½ розділах», що й зумовило покликання до вивчення цієї проблеми. Дж. Барнс, сучасний англійський письменник постмодернізму, використовує інтертекстуальність у художньому дискурсі, про що свідчить залучення Біблійного тексту та інших художніх творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували дискурс автора, є роботи Т.В. Кушнірової [3], в яких розкривається теорія тексту й основних тек-

стових категорій; питання інтертекстуальності розглядаються у Ф.С. Бацевича [2], В.А. Міловідова [5], Т.С. Піндосової [6] та інших.

Мета статті полягає у визначенні функційності інтертекстуальних вclusions як основного композиційного принципу в англомовному художньому дискурсі Джуліана Барнса «Історія світу в 10 ½ розділах».

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання низки завдань:

- 1) охарактеризувати поняття дискурсу та тексту;
- 2) окреслити місце інтертекстуальності в сучасній лінгвістиці;
- 3) описати творчий шлях та проаналізувати філософське підґрунтя у художньому дискурсі Дж. Барнса;
- 4) установити та розглянути інтертекстуальність в англомовному художньому дискурсі автора.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи семантику терміна «дискурс», ми звернули увагу на його тлумачення низкою вчених. Спираючись на твердження Є.С. Чижевської, дискурс – це «спосіб (чи умова) мовлення в поєднанні зі змістом висловлюваного; акт мовлення чи текст у контексті ситуації висловлювання; сукупність усіх усних чи письмових обговорень певної теми [8, с. 165]».

Маркович А.А. трактує термін «дискурс» так: «здійснена в певних історичних і соціальних рамках, особливим чином організована і тематично сфокусована послідовність висловлювань, рецепція яких здатна вплинути на моделі суб'єктивного досвіду людини, його внутрішню репрезентацію світу, переконання і поведінку» [4, с. 145].

Текст як явище мовної і позамовної дійсності, на думку Ф.С. Бацевича, – складний феномен, що виконує різноманітні функції: бере участь у комунікації, допомагає зберігати і передавати інформацію в просторі й часі, є продуктом конкретної історичної епохи, формою існування культури, віддзеркалення певних соціокультурних традицій тощо [2, с. 135].

Отже, текст можна визначити як носій певної інформації, який має вигляд складного завершеного знакового утворення, який служить для збереження й передачі смислів і виступає як сполучувана ланка в акті комунікації, тоді як дискурс – це комунікативна подія, процес текстотворення, що виник завдяки тексту і навколо нього та зумовлений, окрім лінгвістичних, екстралінгвістичними факторами.

Зокрема, ми досліджуємо художній дискурс як комунікативний акт, як сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, пов'язаних із пізнанням, осмисленням і презентацією

світу адресантом і осмислення його мовної картини світу реципієнтом. Саме тому метою художнього дискурсу є вплив письменника на систему цінностей, знань та переконань читача за допомогою свого твору.

Тож функціонування художнього дискурсу неможливе поза діалектичних відносин *письменник – художній твір – читач* [6]. Так ми спостерігаємо зв'язок письменника з читачем через художній дискурс Джуліана Барнса «Історія світу в 10 ½ розділах», його власне бачення та інтерпретацію Біблійного сюжету, який лежить в основі дискурсу, що свідчить про те, що автор використав інтертекстуальні включення у своєму творчому доробку.

На нашу думку, недоцільно тлумачити інтертекст як «діалог» авторів. Інтертекст – це лінгвістична одиниця, що виявляє використання частини одного тексту в іншому, а інтертекстуальність – це покликання письменника у своїй роботі до інших текстів, невербальних систем чи дискурсів.

Джуліан Патрік Барнс – англійський письменник, літературний критик, відомий представник постмодерністської літератури [3]. Однією з основних рис його творів є моральна філософія.

Художній дискурс «Історія світу в 10 ½ розділах» вважається путівником по Біблії, що вимагає від читача нового інтерпретування буття людини. Насамперед слід зазначити, що Джуліан Барнс інтерпретує християнську історію світу як послідовність сакральних подій, таких як створення світу й людини, гріхопадіння перших людей і їхнє знищення, спасіння Ноя під час потопу, пришестя Христа і його спокутна жертва, що надала людству можливість спасіння, кінець світу та Страшний суд.

Звернення до біблійного міфу зумовлено передусім тематикою художнього дискурсу – це історія буття, пошуки сенсу життя, інтерпретація знакових історичних подій, переданих від імені людини і комах. В основі першого оповідання «*The Stowaway*» – біблійний сюжет про ковчег Ноя, Всесвітній потоп і перших людей, створених Богом [5, с. 13]. Біблійний міф закладає фундамент для філософського осмислення всім відомих подій.

Розповідь у першому розділі роману ведеться від імені хробака, якому, за авторським задумом, відведена роль спостерігача за подіями, що відбуваються. Він критично осмислює й оцінює поведінку людей, висловлює власні коментарі та роздуми, наповнює вихідний текст новим змістом: «*If rained for forty days and forty nights? Well, naturally it didn't – that would have been no more than a routine English summer. No, it rained for about a year and a half, by my reckoning. And the waters were upon the earth for a hundred and fifty days!*» [1, p. 5].

Оповідач заперечує загальновідомий біблійний факт про те, що Всесвітньому потопу передував дощ, який ішов сорок днів і сорок ночей, він іронічно зауважує, що в такому випадку це було б звичайне англійське літо. На думку оповідача, дощ лив близько півтора років. Хробак критикує людський рід за нездатність справлятися з цифрами. На цьому прикладі бачимо, що автор вдається до відтворення частини тексту або всього тексту в дискурсі в навмисне зміненому вигляді та використовує прецедентні вислови для створення підтексту.

Характерно, що в романі автор неодноразово трансформує біблійні образи, змінюючи їхню структуру і зміст. Зіставлення сюжетів вихідного і даного текстів, паралельне зіставлення сюжетних ліній проявляється протягом усього тексту і забезпечує нову інтерпретацію відомого біблійного сюжету: «*Varadi's*

elder brothers blamed poor navigation; they said Varadi had spent far too much time fraternizing with beasts; they even hinted that God might have been punishing him for some obscure offence committed when he was a child of eighty-five» [1, p. 6].

Трансформація прецедентних висловлювань, спрямована на створення новизни, надання експресивних характеристик, спостерігається у такому прикладі: «*We weren't in any way to blame (you don't really believe that story about the serpent, do you? – it was just Adam's black propaganda), and yet the consequences for us were equally severe...*» [1, p. 12].

У художній дискурс органічно включені біблійні імена, їх використання підготовлено темою, сюжетом, коментарями персонажів, прецедентні імена в основному вживаються в прямому біблійному значенні, наприклад:

«*The Creator would not have instructed the beasts of the earth...*» [1, p. 81].

«*This vile creature has given over its body to the Devil and thereby put itself beyond the protection and shelter of the Lord*» [1, p. 86].

«*...underpain of condemnation, anathema, and excommunication from the Holy Church and the Dominion of God*» [1, p. 74].

Алюзії на Творця, Диявола, Святу церкву, Панування Бога, Всесвітній потоп сприймаються як відоме більшості читачів. Основна інформація про них закріплена в культурній пам'яті носія мови, представлена імпліцитно. Такі прецедентні імена актуалізуються через численні повтори, вони проходять через тканину всього твору і утворюють домінуючу алюзію, завдяки якій досягаються єдність усіх розділів роману.

Ще один аспект вживання прецедентних імен біблійного походження пов'язаний з їх використанням як культурний знак для найменування певного місця або ситуації: «*... the terrified petitioners did examine the Bishop's throne and discover in the leg that had tumbled down like the walls of Jericho a vile and unnatural infestation of woodworm...*» [1, p. 77].

У тексті використано алюзію на Єрихон – стародавнє місто в Палестині, стіни якого, згідно з біблійною легендою, впали від звуків ізраїльських труб [2]. У наведеному прикладі один із героїв твору, прокурор, порівнює падіння стін Єрихону з падінням стільця єпископа. Однак ситуація, на яку покликається літературний персонаж, не має нічого спільного з відомою біблійною ситуацією. Так, Джуліан Барнс стверджує, що люди схильні змінювати реальні історії і представляти їх у вигідному для них світлі.

Ми можемо стверджувати, що прецедентні імена, ситуації, теми, прямі посилання до тексту Біблії письменник використовував задля організації зв'язності художнього дискурсу, формування його композиційної цілісності, вибудовування наративної лінії. Тож Біблія є центральним компонентом досліджуваного дискурсу. Розглянуті культурно-історичні пласти об'єднують його з біблійним текстом в єдиний культурно-історичний простір.

Висновки. Отже, ми можемо підсумувати, що, проаналізувавши наукові доробки відомих лінгвістів, ми охарактеризували та надали визначення термінам дискурсу та тексту.

Також ми виявили, що в сучасній лінгвістиці інтертекстуальність має вагоме значення та є актуальною. Посилання на інші твори, що використані в канві дискурсу, уможливають розширити його межі, відкрити його для низки інтерпретацій, проте залишаючи нескінченне поле діяльності для дослідження такого тексту чи дискурсу реципієнтом.

У ході нашої наукової розвідки ми дослідили та схарактеризували творчий шлях і філософське підґрунтя в художньому дискурсі Джуліана Барнса. Автор переосмислює людське буття, шукає відповіді на низку філософських питань про минуле, сьогодення і майбутнє людства, покликаючись на Біблію та використовуючи з неї інтертекстуальні включення у своєму дискурсі.

Перспективу подальших наукових розвідок на матеріалі художнього дискурсу Джуліана Барнса «Історія світу в 10 ½ розділах» ми вбачаємо у дослідженні інтертекстуальних включень інших джерел.

Література:

1. Barnes J. A History of the World in 10 ½ Chapters. London : Vintage Books, 2009. 311 p.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. *Текст як результат і одиниця комунікації. Текст і дискурс*. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 146 с.
3. Кушнірова Т. Наративні техніки в художній прозі Джуліана Барнса (на матеріалі романів «Як усе було» і «Кохання і таке інше»). URL: <http://dspace.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/8644/1/Kuschnirova.pdf>
4. Маркович А.А. Аргументативная коммуникация. *Методология исследования политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов: сб. науч. трудов* ; Белгосуниверситет; под общ. ред. И.Ф. Ухвановой-Шмыговой. Минск, 2008. Вып. 1. С. 144–150.
5. Миловидов В.А. От семиотики текста к семиотике дискурса: Пособие по спецкурсу. Тверь : Гнозис, 2000. 92 с.
6. Піндосова Т.С. Категорія інтертекстуальності в художніх текстах Д. Брауна: прагматилістичний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Херсон, 2019. 20 с.
7. Фурс В.Н. История. *Всемирная энциклопедия. Философия XX век*. Москва : АСТ ; Минск : Харвест ; Современный литератор, 2002. С. 338–339.
8. Чижевська Є.С. Дискурс політика. *Методология исследования политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов: сб. науч. трудов* ; Белгосуниверситет; под общ. ред. И.Ф. Ухвановой-Шмыговой. Минск, 2008. Вып. 1. С. 161–170.

Losieva Yu. Intertextuality as the basic composition principle of the artistic discourse by Julian Barnes (based on the material of the novel “A History of the World in 10 ½ Chapters”)

Summary. The article is devoted to the study of intertextuality in the artistic discourse of Julian Barnes. The first chapter of our study is devoted to the definition of basic concepts for this work.

The definitions of leading linguists are analyzed and an attempt is made to provide our own interpretation of some basic concepts. The term “text” is interpreted as a carrier of certain information, which has the form of a complex complete sign formation, which serves to store and convey meaning and acts as a combined link in the act of communication, whereas “discourse” is a communicative process, the process of text formation, arising from text and around it and is due, in addition to linguistic, extralinguistic factors.

Intertextuality is a reference to other texts or discourses, which is manifested in terms of content or expression. In turn, we understand artistic discourse as a set of verbal-mental actions of communicants related to cognition, comprehension and presentation of a picture of the writer’s world and then comprehension by the reader.

The second chapter of our study analyzes the features of the work of the British postmodern writer Julian Barnes.

The artistic discourse “A HISTORY OF THE WORLD IN 10 1/2 CHAPTERS” is a vivid example, where one can trace the search for answers to a number of philosophical questions about the essence of man, his past and future. For this purpose, the writer refers to the Bible and uses some intertextual inclusions.

In his artistic heritage, J. Barnes interprets biblical intertextual inclusions, bringing the imperfection of human nature and its negative essence. Using intertextuality, the author was able to realize his idea of the image object and draw a parallel to the chaotic history of the world. Another function of intertextuality is the organization of coherence of artistic discourse.

Key words: intertextuality, discourse, text, intertext, allusion, artistic discourse.

*Maguza A. S.,**Master Degree Student**Kherson National Technical University**Radetska S. V.,**PhD, Associate Professor,**Head of the Chair of Theory and Practice of Branch Translation**Kherson National Technical University*

APHORISMS IN *PYGMALION* BY GEORGE BERNARD SHAW

Summary. In the modern development of literary criticism and linguistics, there is a growing interest in the aphoristic genre as a source of wisdom. Separate collections of aphorisms are emerging, the science of aphorisms is developing, and we are beginning to study of the theory and history of aphorisms as a literary genre.

Significant interest in aphorisms arose because, their versatility. Aphorisms correspond to the spirit of an era. They are equally close to both science and art, affecting an interaction between scientific and artistic creativity. Aphorisms are at the intersection of science and art, as if it were a kind of link between them. Expressiveness and imagery bring aphorisms together with fiction, synthesizing thoughts, the connection between phenomena, accuracy, and conciseness, relating them to science.

The work of George Bernard Shaw is an interesting case for the study of aphorisms. His plays are a kind of encyclopedia of such wise expressions. Aphorisms in the work of Shaw, filled with vividly persuasive images and lively emotional perceptions of reality, have not lost their relevance today, and retain their clearly instructive character. A study of aphorisms in Shaw's work is of great interest, because his use of aphorism, by virtue of its structural peculiarity and conciseness, acts as a kind of catalyst for thought, leading the reader into moments of personal reflection, teaching us to think – and at the same time, to speak. Shaw perfectly embodies the power of aphorisms in his play *Pygmalion*. His aphorisms not only compel the reader to think, but also help to present his picture of the world, outlining his specific attitude to his contemporary reality.

Aphorisms teach one to think and to speak at the same time. Economy of words, depth of semantics, and the use of vivid imagery, make aphorisms stylistic masterpieces. They enrich the art of rhetoric as an effective tool in the fight against monotony and grayness in language.

Key words: aphorism, semantics, stylistics, artwork, writer's outlook, culture-specific concept, didactic guidelines.

Formulation of research question. Aphorism is an original completed thought, expressed or recorded in a concise and easy-to-remember text, which is often quoted by others in the narrative process of communication. Aphorism achieves a level of direct communication by accentuating the context in which a particular thought is perceived by the surrounding listeners or readers [3, p. 28]. Aphorism as a literary genre characterized by certain additional features. The first characteristic of aphoristic language is the depth of thought, which seeks truth. The author, trying to

creatively and persuasively address a serious problem, conveys his thoughts and his views on a particular problem by using poignant and accessible language. The second characteristic is generalization. Aphorism is read as a generalization that nonetheless promotes transmission of depth of thought. The third (and perhaps most significant) characteristic is brevity. The more concise an aphorism, the deeper its meaning. This also contributes to its memorability. Thus, the fourth characteristic is clarity, specifically precision and expressiveness of thought. The fifth characteristic is then completeness of thought. An aphorism should be complete in both content and understandable without further explanation.

The sixth characteristic is the very art of creating an aphorism. An aphorism should convey not only wise content, but also be well designed in terms of stylistics, through the use of certain vocabulary. An aphorism successfully combines wit, depth of thought, and beauty, which is achieved through the careful use of both thought and design. In other words, according to L.S. Sukhorukov, an aphorism is a one-line novel [2].

Aphorism was the first, and therefore perhaps the main, stage in the development of philosophical thought from ancient times – laying the foundations for our conceptualizations of wisdom. That is why many writers of different literary trends, from ancient times to the present, have developed in their works this kind of. The study of the aphorisms of individual writers is the study of these writers' worldviews, attitudes toward surrounding world, and to people. Many aphorisms contain didactic guidelines, which do not lose their relevance over the years; rather, they acquire new content and meaning in a contemporary context.

Collections of aphorisms often appear in the works of playwrights – but they are usually separated from and not analyzed in those contexts, which reduces the emotional impact of the aphorism on the reader. Consideration of Shaw's aphorisms remains relevant today, especially since they have not been fully explored from the point of view of extending their use and translation beyond the boundaries of a work of art. Shaw puts aphoristic expressions in the mouths of his characters not by chance, but in order to portray a certain idea, perhaps a problem in their particular society, so that the perception of his aphorisms is linked to the context of the whole play, and therein carry a greater emotional direction and provide a better scenario of memorialization of the “catch phrases”.

The play *Pygmalion* was written by Shaw in 1912–1913. The author used the Greek myth of *Pygmalion* in the context of turn-

of-the-century London, presenting his own contemporary interpretation of the myth through the play. Starting from the well-known myth, Shaw creates a polemically sharpened play, the basis of which is a paradoxical, ironic rethinking of the ancient story of Pygmalion and Galatia, and of the great power of their love. However, the play is not about love, as the author repeatedly insists in the afterword and in numerous comments on its stage productions. The theme of the play is the process of restoring the human soul, the spiritual awakening of the individual, and the development of his moral and intellectual potential under the influence of creativity. The play falls into the genre of social comedy, which focuses on issues of great public import.

Among the problems that are solved in the play are social, moral, and scientific ones. The social problems addressed involve criticism of the established prejudices and conventions of bourgeois society; coverage of the destructive impact of poverty on the individual; presenting a realistic view of the lives and welfare of ordinary people, including a condemnation of “Lumpen consumer psychology” as an approach to modern life. The moral side is illuminated through an examination of problems such as scientists' responsibility for the consequences of their experiments, the inadmissibility of experimentation on man, and mockery of bourgeois morality and values. Questions of science are further illustrated through an exploration of the importance of language as a major factor affecting the mental and spiritual development of the individual.

The main conflict of the play is an ideological clash of two different positions in life, as characterized by Professor Henry Higgins and former florist Eliza Doolittle. The development of the plot follows a bet between Professor Higgins and Colonel Pickering: for six months, Professor Higgins undertakes to transform the vulgar florist Eliza Doolittle into a “Duchess”. According to the professor, they are distinguished only by prosperity, as well as good manners and behavior, and proper language.

The *Pygmalion* comedy thus has a compositional structure of drama-discussion. Discussion and open finale are main characteristics of the play. The discussion centers around the ideological conflict between Eliza and Higgins. As a result of her nurturing and developing her natural inclinations, Eliza is a strong and self-confident woman. Eliza wants Higgins to acknowledge these qualities in her. Higgins, who is indifferent to the lady and the flower girl, instead offers her *his* ideal way of being – active and free from the passions of common life. These positions are incompatible, and the character traits of these main heroes remain equally strong – neither one of them will concede to the other. That is why a “happy end” in the relationship model of Higgins-Pygmalion and Eliza-Galatea is impossible. The discussion continues even when the play ends.

All of the plays written by Shaw meet the demands for contemporary theater outlined by Bertolt Brecht, namely that theater must strive to portray human nature as being subject to change and dependent on class affiliation [1, p. 128]. As much as Shaw was indeed interested in the connection between character and position in society, the fact that he made the radical restructuring of the Pygmalion myth the main theme of the play is more clearly evidenced in this case. Indeed, Shaw's work is perhaps better known today than the original myth.

Among literary critics, there is a perception that Shaw's plays promote political ideas more than other playwrights [5, 258]. We

can agree with this thought, because the texts of his plays are imbued with the aphorisms that aptly characterize his contemporary social and political environment. In *Pygmalion*, we find such catchy phrases as: “This is an age of upstarts” and “What is life but a series of inspired follies? The difficulty is to find them to do”. *Pygmalion* is a kind of guide that addresses the problem of determinism, which is why Shaw himself considered it “an outstanding didactic play”. The main problem Shaw addresses in *Pygmalion* is the question of whether society can change people.

Another important issue of the play is the impact of language on a person's life. What gives a person the right pronunciation? Is it enough to learn to speak properly to change your social status? Here is what Professor Higgins thinks about this: “But you have no idea how frightfully interesting is to take a human being and charge her into a quite different human being by creating a new speech for her. It's filling up the deepest gulf that separates class from class and soul from soul”. Shaw paid such considerable attention to the problems of language and speech. The play tackled a serious task in the reality of London society: Shaw sought to attract the attention of the English public to the social consequences and issues of phonetics. In *Pygmalion*, Shaw thus combined two topics that concerned him: the problem of social inequality and the problem of classical English.

Extremely concise (and at the same time exhaustive) definitions of certain objects or phenomena of social reality, which condense the experience of social life, are embedded aphoristically by Bernard Shaw in the speech of his characters. Therefore, Shaw is considered a master of aphorisms. He successfully conveys completed thoughts of instructive or cognitive content in a concise, expressive, and memorable forms. In *Pygmalion*, one can distinguish definitive and “slogan” aphorisms by the way of his characters' expression [4, p. 249].

Definitive aphorisms – such as “What is life but a series of inspired follies?” – define the phenomena of reality in terms of the Shaw's worldview. Aphorisms of this type may be somewhat subjective in nature. “Slogan” aphorisms also proclaim certain beliefs of the author, sometimes calling for certain actions or changes in belief: “Never lose a chance: it doesn't come every day” and “Take it or leave it”.

By examining this content, you can distinguish between instructive- unambiguous aphorisms and paradoxically-ambiguous aphorisms. For example: “Take care of the pence and the pounds will take care of themselves” versus “Time enough to think of the future when you didn't have any future to think of”. These types of aphorisms are prevalent throughout *Pygmalion*, since the whole play is built on the principle of paradox – surprise, strangeness, originality, contradiction to the conventional, traditional view or common sense in content and/or form. The themes of the aphorisms found in *Pygmalion* are thus very diverse.

Conclusions and further research prospects. In conclusion, it can be said that in recent times, more and more people are beginning to understand the importance of being able to speak beautifully, which cannot be done using only official language or simply communicating in “slang”. When it comes to making language (including written text) more beautiful and more expressive, one must incorporate such things as epithets, metaphors, hyperbole, litotes, and comparisons – that is, words used in a figurative sense. What relates us to our particular vocabulary and phraseology? Rarely do we turn to proverbs and “sayings” that make our text more

imaginative, more precise, or more emotional. Meanwhile, the use of aphorisms in our speech and/or text is significant. Aphorisms play a large role in the expressiveness of works of art, describing the relationship between protagonists, nature, etc. As with every Shaw, Eliza, and Professor Higgins in the world, aphorisms above all serve to express one's own point of view – condemning or praising someone or something, anything.

References:

1. Denninghouse F. Theatrical vocation of Bernard Shaw. Moscow : Progress, 1978. 120 p.
2. Encyclopedia of Literature / ed. by Yu.I. Kovaliv. Kyiv : Academia, 2007. 450 p.
3. Galich O., Nazarets V., Vasilyev E. Literature Theory : A Textbook for Students of Philological Specialties of Higher Educational Establishments ; ed. by Alexander Galich. Kyiv : Lybid, 2001. 488 p.
4. Kalashnik V.S. Structural and functional varieties of aphorisms. *Kul'tura slova*. Kyiv, 1989. 223 p.
5. Maisky I.B. Shaw and other memories. Moscow : Iskusstvo, 1967. 246 p.

Магуза А. С., Радецька С. В. Афористика у творі Б. Шоу «Пігмаліон»

Анотація. В умовах сучасного розвитку літературознавства та лінгвістики все більше зростає інтерес до афористичного жанру як джерела мудрості. З'являються окремі збірники афоризмів, розвивається наука про афоризми – афористика, яка займається вивченням теорії та історії афоризму як літературного жанру.

Значний інтерес до афористики виник тому, що в силу своєї універсальності афоризми відповідають духу епохи,

вони однаково близькі як до науки, так і до мистецтва, в них органічно взаємодіють принципи наукової і художньої творчості. Афористика знаходиться на місці перетину науки і мистецтва, будучи як би своєрідною ланкою між ними. Виразність і образність зближують афоризми з художньою літературою, властивість синтезу думок, встановлення зв'язку між явищами, точність і лаконізм ріднять їх з наукою.

Творчість Б. Шоу – цікаве явище з погляду афористики. Його п'єси – своєрідна енциклопедія мудрих виразів. Афоризми Б. Шоу, сповнені яскравими переконливими образами, живим емоційним сприйняттям дійсності, не втрачають своєї актуальності й нині та мають чітко виражений повчальний характер. Дослідження афористики Б. Шоу становить значний інтерес тому, що авторський афоризм через свою структурну особливість, лаконічність, виступаючи своєрідним каталізатором думки, приводить читача до особистого роздуму, вчить мислити і разом із тим говорити. Сила афоризмів у досконалості мовного втілення. Водночас афоризми Б. Шоу не лише змушують читача розмірковувати, а й допомагають уявити авторську картину світу драматурга, а також окреслити відношення письменника до сучасної йому дійсності.

Афоризми вчать мислити і разом з тим говорити. Гранична економія слів, глибина семантики, яскрава образність роблять афоризми стилістичними шедеврами, які, збагачуючи мистецтво риторики, стають дієвим засобом у боротьбі з одноманітністю і сірістю людської мови.

Ключові слова: афоризм, семантика, стилістика, художній твір, світогляд письменника, реалії дійсності, дидактичні настанови.

*Мазур О. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ «ТРЕТЬОГО ПРОСТОРУ» В ПЕРЕКЛАДІ А. ОНИШКОМ «ПОЕМИ ПРО СТАРОГО МОРЕПЛАВЦЯ» С. КОЛРІДЖА

Анотація. Постколоніальний переклад часто розуміють як переклад (пост)колоніальних творів художньої літератури, написаних мовою колонізатора для колонізованих народів, тим самим зводячи постколоніальний переклад до відтворення специфічного кола оригіналів.

Дане дослідження переносить акцент з матеріалу на методологію, стверджуючи, що постколоніальний переклад як явище опору колонізації та ствердження національної самобутності шляхом інтерпретації може залучати будь-які оригінали без обмежень у мові та походженні.

Представлена розвідка досліджує мовний рівень перекладу художніх творів за допомогою методології теорії постколоніального перекладу. Зокрема, стверджується, що свідоме «одомашнення» інтерпретаторами мови перекладу за допомогою її дивергентних рис на будь-якому з рівнів мовної організації – морфологічному, лексичному, фразеологічному тощо – є реалізацією запропонованої Л. Венуті стратегії опору культурі-колонізатору.

На прикладі українськомовної інтерпретації ліро-епічної балади Семюела Колріджа «Поема про Старого Мореплавця» Анатолієм Онішком показано, як через мову друготвору реалізуються такі функції постколоніального перекладу, як збереження та збагачення цільової мови, а також функції лінгвокультурної етнічної ідентифікації, культуротворення та державотворення.

Так, в інтерпретації, як і у власній творчості, перекладач свідомо наголошує на дериваційних можливостях української мови, використовує питому лексику, вводить у текст перекладу синонімічні ряди як окремих слів, що часто побудовані за схожими дериваційними моделями, так і фразеологізмів, поетичних порівнянь, вдаючись до змін у семантичній структурі фразеологічних одиниць, творення власних мовних одиниць тощо.

Усі вищезгадані прийоми є опором традиційному, в т.ч., українськомовному колоніальному перекладу, стриманому у вираженні етноспецифічних рис на мовному рівні.

Ключові слова: постколоніальний переклад, концепція «третього простору», художній переклад, мовозбереження, українська мова, дивергентні риси, питома лексика, продуктивні дериваційні ресурси, етноспецифічна фразеологія, лінгвокультурна ідентифікація.

Постановка проблеми. Питання перекладу як мовозбереження, в межах ширшого питання збереження та розвитку певної загроженої культури в умовах впливу колоніальних мови та культури (зокрема, в українських реаліях, за довготривалого використання «титової» колоніальної мови – російської – як мови перекладу іноземної літератури для колонізованих народів, радше ніж мови художньої літератури самих колонізованих

народів, зокрема, української), на нашу думку, можна розглядати в контексті постколоніальних студій.

За умов цілеспрямованої русифікації літературної мови в Україні часів радянського поневолення, за намагання ствердити її меншовартість, переклад став джерелом відродження та збагачення української мови [16, с. 7], чинником формування нації [4, с. 129], виконує національно-культурну та державотворчу функції [4; 8; 16], що є ознаками постколоніального перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні постколоніальні перекладознавчі дослідження вітчизняних (А. Дворніков, Л. Коломієць, Б. Плющ, А. Савенець) та зарубіжних (А. Лефевр, Г. Бгабга, П.Ф. Бандія, Л. Венуті, Д. Ганеш, Е. Томпсон, С. Шеррі, М. Тимочко) учених охоплюють питання відродження культурної самобутності [20], «подолання імплікації колонізаційного минулого» [12, с. 393], ствердження ідентичності та інакшості, опору «усталеним перекладацьким традиціям і канонам культури-колонізатора» [3, с. 47], «критики уніфікуючої нараці» [7, с. 25] тощо. Тобто, за рідкісним виключенням, розвідки перекладознавців (роботи Л. Венуті, Л. Коломієць) концентруються на ідеологічних, соціологічних, культурологічних питаннях, лишаючи осторонь суто лінгвістичні та лінгвокультурні, які, втім, розглядаються поза контекстом постколоніального перекладу в межах перекладознавчих студій творчого методу українських перекладачів [10; 14].

Так, концепція «третього простору», запропонована дослідником Г. Бгабга, передбачає відображення у перекладі дивергентних рис цільової культури [21, с. 36]. Зважаючи на те, що окремі риси цієї культури втілюються у перекладі насамперед у мові, слідом за А. Дворніковим [3, с. 47] вважаємо систематичне звернення інтерпретатора до дивергентних мовних рис на морфологічному, лексичному, фразеологічному та синтаксичному рівнях сукупністю прийомів «стратегії опору» перекладача [23, с. 24]. Втім, на відміну від українського дослідника, проявом цієї концепції ми вважатимемо будь-який вияв дивергентних рис цільової мови, а не тільки використання їх «у випадку відсутності відповідних мовних одиниць у вихідному тексті» [там само], адже будь-яке «одомашнення» мови перекладу, безвідносно до наявності/відсутності відповідних лінгвокультурних явищ в оригіналі, є виявом прагнення до ствердження мови та культури цільової мови.

Метою статті є дослідження мовного рівня перекладу художніх творів за допомогою методології теорії постколоніального перекладу на прикладі українськомовної інтерпретації ліро-епічної балади Семюела Колріджа «Поема про Старого Мореплавця» Анатолієм Онішком.

Виклад основного матеріалу. Яскравим прикладом вияву «третього простору» в мові художнього перекладу є інтерпретація А. Онишком твору С. Колріджа «Поема про старого мореплавця». Цей перший переклад поеми українською з'явився у 1983 році, за часів радянської колонізації України, у часописі «Всесвіт» [6]. Вітчизняні та закордонні літературознавці М. Стріха, М. Ласло-Куцок та І. Качуровський відзначали високий рівень мовної вправності перекладача в поєднанні з вірністю семантико-стилістичним параметрам оригіналу [1; 17]. Ці риси важливі для розуміння як ідіостилю перекладача, так і концепції «третього простору», де друготвір не має ані копіювати оригінал, ані перетворюється на твір національної літератури [3, с. 48].

Розгляньмо на прикладі вищезгаданої інтерпретації, як використання дивергентних рис цільової мови реалізує концепцію «третього простору» в постколоніальному перекладі.

Реалізація постколоніальної концепції «третього простору» в мові перекладу «Поєми про Старого Мореплавця» С. Колріджа А. Онишком.

1. Словотвірні можливості. Як у власній, так і в перекладній творчості А. Онишко активно використовує дериваційну базу української мови: застосовує (1) активні моделі **суфіксального** творення для найменування істот: у словах *лоцманчук* [тут і далі, якщо не зазначено інакше, за перекладом «Поєми про Старого Мореплавця» А. Онишком: 11, с. 69–91] – *the Pilot's boy* [тут і далі, якщо не зазначено інакше, за «The Rime of the Ancient Mariner» S.T. Coleridge: 22]) і йому подібних суфікс здрібнілості відтворює колоритне живе мовлення; слова *привідник* (у перекладах ін. творів *мовчальник* [11, с. 210], *голосільник*, *самітник* [11, с. 198]), замінюючи прикметники, діеприкметники, прикметникові звороти, наголошують на словотвірних виражальних можливостях української мови, додають нові експресивно-емоційні конотації: *вперіцив голосільника*, *Мовчальників нищать і свій, і чужий їм* мають чітку негативну семантику. (2) За допомогою **префіксів** у дієсловах *вздрів* (*looking, beheld*), *спізнав* (*gushed*) та *запомогла, зблис* (в оригіналі відсутні) чуємо просторічну говірку Старого Мореплавця; префікс **напів-** у контекстуальному синонімічному ряду *напівсон, напівтуман* (*But ere my living life returned*) змальовує стан напівсвідомості.

Слід відзначити і (3) **синонімічні словотвірчі ряди**, які зустрічаються у перекладах та власних творах А. Онишка. Наприклад, слова, похідні від лексеми «самота»: *самота, самотина, самотність*; у перекладах інших творів – *самотний* [13, с. 153], *осамітнілий* [11, с. 26], *щонайсамотнішому* [11, с. 198]. У них – розмаїття семантичних відтінків, підкреслене елементами словотвору, властивими українській мові.

Перекладацька настанова А. Онишка щодо підкреслення виражальних можливостей цільової мови стає наочнішою у порівнянні з рішеннями колег. Рядок поеми *Then like a rawing horse let go* М. Стріха відтворив як *рвонувся, наче кінь / Що пуга обірвав* [Тут і далі за «Улюблені англійські вірші та навколо них» М. Стріха: 251, с. 143–165], тоді як А. Онишко подвоїв це висловлювання, свідомо навівши різні варіанти написання слів: *Неначе кінь з вузди, / ... / Так, наче кінь з узди*; рядок *About, about in reel and rout* відтворено і *день за днем* (М. Стріха), *І день за днем, і день у день* (А. Онишко).

Слід також зазначити (4) використання А. Онишком фонетичних варіацій морфем та службових частих мови: *ув очах,*

святії, в інших творах *од літ* [11, с. 16], *ув мені* [11, с. 39], *стобрамнії* [11, с. 218], *неправеднеє ложе* [11, с. 227], *вірнішії* [11, с. 93], що за допомогою дериваційних можливостей української мови надає книжкового, архаїчного або, навпаки, розмовного звучання.

У А. Онишка знаходимо слова, утворені традиційним для української мови шляхом (5) **складання основ**: *вогнеокий дід – bright-eyed Mariner, сивобородий дід – The Mariner... / Whose beard with age is hoar*; в інших творах – *дивосаяні дні* [11, с. 44], *барвистомовний поет* [11, с. 199], *любомудри, стобрамнії* [11, с. 218]. Серед цих слів прочитується і ліро-епічна традиція (*любомудри*), і ліро-пісенна (*сивобородий*), й історична ретроспектива (*стобрамнії*) творів класичної української літератури.

Інтерпретатор звертається до (6) **питомих граматичних форм**: кличньої форми іменників і дієслів наказово-спонукального способу *безумче, старий Моряче*; в інтерпретаціях інших творів – *брешіте* [11, с. 55], *кажіте* [11, с. 229].

Вищезгадані прийоми застосування дериваційних можливостей української мови через новотвори та активізацію забутих питомих форм у продуктивних моделях стверджують право цільової мови на морфологічну своєрідність, принагідно розширюючи межі її словника.

2. Питома лексика. Міра суб'єктивності інтерпретатора найвідчутніша, коли характеризуються його (1) **епітети**, бо в них відбиваються індивідуальність перекладача, риси, що характеризують рівень його майстерності, а також змальовуються етноспецифічні елементи картини світу певного етносу. Епітети у творчості та перекладах А. Онишка є одним із засобів творення образу, підсилення його зорової (*умите скло – clear as glass*), звукової (*лункий фагот – loud bassoon, німі широти – the silence of the sea*), чуттєвої (*жасна глушина* [13, с. 153] – *ghoul-haunted woodland* [13, с. 152]), динамічної (*стрімкий церковний штиль – в оригіналі відсутній: steeped... / The steady weathercock*) семантики, а також є джерелом насичення перекладу питомою лексикою, фольклорними елементами: словосполучення *умите скло, непевний час* відсилають читача до українських народно-епічної та пісенної традицій.

Джерелом збагачення перекладів питомою лексикою є (2) **дієслова**. Розгляньмо функціонування дієслів у перекладах «Поєми про Старого Мореплавця» С. Колріджа А. Онишком та М. Стріхою (подані відповідно): *shot – напнув* *лук – лук напнув*; *Glimmered the white Moon-shine – Місяць мрів – Місяць проглядав*; *Red as a rose is she – пашисть рум'янець щік – Рум'яна, ніби маків цвіт*; *had done an hellish thing – зло вчинив – тяжка вина*; *the storm-blast came – знявся шквал – здійснювся шторм*; *Till over the mast – сонце спиналося на грот – сходило*; *sucked – горло заросив – Зробивши ... два ковтки, and whistles thrice – розлісь потріпаний свист – не відтворено, too quick for groan or sigh – не розтуливши губ – не встигли застогнати, стривай – в оригіналі й перекладі М. Стріхи елемент відсутній; going up / And a star or two beside – верстали шлях – виводив за собою; my kind saint took pity on me – святії зглянулись – святії то зглянулись; ...it shook the sails / That were so thin and sere – Понапиналося вітрил / Безвладне полотно – ...звук / Вітрила ледь торкнув, And the coming wind did roar more loud – вітер ближчав, дужчав свист – стрій вітрил в імлі шумів; said nought to me – ні словом не озвався – німотний; ...sails made on / A pleasant noise – шум вітрил тривав – стрій вітрил... бринів; looketh down – Місяць... зорить – зорить; kneels – ...на*

колінах молитви / **Вершуть** – ...у молитвах / Проводить цілий день; ...*Push on, push on!* – **веслуї** – *Смілиш вперед!*; *a sound was heard* – **зринув** гук – *грім... прозвучав; shrieve me, shrieve me, holy man!* – **зглянься, отче, роззриши!** – ...*сповідь у гріхах / Прийми, отче святий!*; *agony returns* – **катує** біль – ...**вертає** / *на серце біль*. (Докладніше див. [9]).

Як бачимо, А. Онишко свідомо віддає перевагу етноспецифічній лексиці («розтулити – розкрити», «напнути – натягти», «дужчати – посилюватися» тощо) через бажання ствердити лексичне й фразеологічне розмаїття рідної мови. З цієї ж метою він додає питомі дієслова у переклад там, де вони були відсутні в оригіналі: *Red as a rose is she* – **пашишь** рум'янець щік, **Стривай, Моряче, я боюсь!** – *I fear thee, ancient Mariner!* тощо.

Дієслова у перекладі А. Онишка є також засобом відтворення стилістики оригіналу, змалюваної у відповідних цільовій мові формах: на фольклорність та розмовність указують фрази *стривай, Глянь, гребе / Нечистий, щоб я лус* – *Ha! ha! quoth he, full plain I see, / The Devil knows how to row!* Використання скорочених форм дієслів зумовлене, з одного боку, формальною стилістикою рядка як простору для висловлення думки, а з іншого – прагненням досягти з їхньою допомогою ефекту оповідності, розмовності, який в оригіналі досягається вигуками (*Ha! ha!, Oh, Crist!, See! see!* (*I cried, but oh!*), архаїзмами-поетизмами (*quoth, I bid thee say* – *What manner of man art though?*), порушенням сталого порядку слів (*What saw I there!*). В інтерпретації А. Онишка трапляються розмовні варіанти дієслів: *крутивсь, звивавсь, дививсь, взявсь, озвався, позбувсь, сахнувсь, озиравсь, віднівсь, з'явивсь, пройма, вислиза, терза, позбувсь*; у М. Стріхи – *відпуска, не страхайсь, зада, зрина, розсипа, навіва, забивсь, віта, кружля, веслуват, вислуха*, що свідчить про схожість перекладацьких рішень у відтворенні розмовності оригіналу питомими засобами української мови.

Творчий доробок А. Онишка, який складають його поетичні переклади та власні твори, стає цілісним корпусом завдяки лексичній єдності, основу якої становлять такі часто використовувані слова та їхні деривати, як: *цем – цемить, пруг, яв – ява, мана, мара – примаритися – мариться, доля, талан, хист, шал, урочо, морок, сон – сні – снів – снити – сновійна – напівсон, озія, загин, самота – самотина – самотність, юрба, сонм, хор – хори, спин, сум, грім, гладь – гладінь, гліб – глибина – глибінь, нуртина – нуртовина, твердь, повік, олжа, офіра, рінь, мла – імла, тайна, юдоль, осяйний – осяяний, племінь – племнів, покута – спокута, тлінь – тлін, брук – бруківка, зір* [11; 13] тощо. Їх свідоме використання стверджує факт існування Онишкового словника, вміння донести змалювані в оригіналі образи через питому лексику рідної мови, без «стилістичної переоцінки цінностей» [2, с. 108], є фактом «лінгвістичного опору» нейтралізації етноспецифічного лексичного компонента за часів традиційного колоніального перекладу. Зазначимо, що словник здебільшого складається з коротких і частотних лексем, які є найдавнішими, найсполучуванішими та найбагатозначнішими елементами певної мови [18].

3. Синонімія. Синоніми є важливим складником арсеналу стилістичних засобів мови, ознак її багатства. Перекладам А. Онишка властиве синонімічне розмаїття, що є свідомою демонстрацією можливостей української мови.

Характерною ознакою почерку інтерпретатора є традиційне, запозичене з фольклору (1) **парне вживання** синонімів. Синоніми А. Онишка підпорядковані ритмомелодії тексту, виріз-

нюються багатим звукописом, єдністю словотворчих моделей. Інколи інтерпретатор вдається словотворення, використовує не прямі, а (2) **контекстуальні синоніми**. Серед них переважають дієслівні, іменникові, прикметникові, рідше – інших частин мови: 1) іменникові: ряд контекстуальних синонімів *Пустеля, пустка, самота* – *Alone, alone, all, all alone*), однокореневі синоніми *прокльон..., проклін..., прокляття* – *curse, У супроводі бур і гроз* – *With the tempests, as they toss*; 2) дієслівні: *Крутивсь, пірнав, звивавсь* – *It plunged and tacked and veered*; 3) прикметникові: *Ясна ріка, твої іскристі, / Твої криштальні води, / Відбили, осяйні і чисті...* [11, с. 96] – *Fair river! in thy bright, clear flow / Of crystal, wandering water* [13, с. 78]; 4) прислівникові: ... *впаде / Додолу, нижче, вниз* – *Comes down – still down – and down* [13, с. 80], *Приснилося мені, що хтось / По віця, досхожу / Бочки порожні наливав* – *The silly buckets on the deck, / That had so long remained, I день за днем, і день у день,* – *Day after day, day after day*. Наведені приклади, особливо ті випадки, коли А. Онишко замінює прості повтори оригіналу синонімічними рядами, доводять, що його перекладацька настанова полягала у прагненні ствердити лексичне розмаїття української мови.

А. Онишку властивий **уніформізм моделі словотворення** синонімів та антонімів у власній творчості: *Посидіти, побазікати, попросторікувати, Хвилина затишку й затишку* [11, с. 57] та у перекладах: *напівтуман – напівсон* – *But ere my living life returned, глибінь – гладінь* – *bay, sea*.

Використовуючи синоніми в межах одного твору, А. Онишко переслідував мету ствердити виразальні можливості рідної мови, а тому часто заміняв ними одне повторюване в оригіналі слово. Наприклад, на початку «Поєми про Старого Мореплавця» слово *feast* відтворене синонімічним рядом *свято, весільна учта, накритий стіл*; рядки *I fear thy skinny hand!* перетворюються на *Твоя рука страшна! / Суха, кістлява і жаска, / Мов крила кажана*. Цілі мовоствердження підпорядковані й використання (3) контекстуальних синонімо-антонімічних рядів у межах рядка: *Крутивсь, пірнав, звивавсь* – *It plunged and tacked and veered*; у власних поезіях *Здобув, і втратив, і відвірів / Прозрів, зневіривсь, переміг* [11, с. 41], *Крутись, карайсь, мечись і ледарюй* [11, с. 47], а також (4) синонімічних рядів метафор, поетичних порівнянь, образів у межах творчого доробку: *негнучкість ишкарубких долонь* [11, с. 32] – у власних поезіях, у перекладах: *Твоя рука страшна! / Суха, кістлява і жаска, / Мов крила кажана – I fear thy skinny hand; Пошерх у кожного язик / Від спраги, як осот /... / Мов сажі повен рот – And every tongue, through utter drought, / Was withered at the root; /... no more than if / We had been choked with soot, На місці зуб чорніє струн, / Пошерх німий язик – With throats unasked, with black lips baked*.

Ці та інші синонімічні групи говорять про реалізацію перекладацької настанови А. Онишка на мовозбереження та мовоствердження більше, ніж про його прагнення відтворити лексико-синтаксичну будову оригіналу.

4. Фразеологія та поетичні порівняння. До потужного словесного арсеналу А. Онишко долучив українську фразеологію – «систему, яка фіксує й відображає праглибини українського національного мислення, творить специфічну мовну картину світу, є носієм лінгвокультурної концептуальної інформації» [14, с. 64]. На думку О. Чередниченка, «фразеологія – то не тільки вбрання, одяг, але й надійний кістяк кожної національної мови» [19, с. 486].

Інтерпретатор вдається до лексико-семантичних (зміна компонентного складу), структурно-семантичних (*Ну а як щодо ілюзій?/ Втім, простіше за гриби: Як не мав, то не губив*» [11, с. 54]), семантичних (зміна нормативного словесного оточення, яка призводить до зміни значення фразеологізму – *«не станеш ні на волос вбик»* [11, с. 63]) трансформацій фразеологізмів. Такі перетворення розширюють можливості української фразеології, допомагають адекватно відтворювати емоційно-експресивну картину першотвору.

Особливу групу етномовних компонентів у перекладах А. Онишка складають поетичні порівняння та порівняльні звороти: *Стелшлось сяйво по воді, / Мов іній у полях, ... рвонувся корабель, / Неначе кінь з вузди, ... Лоцманчук / Неначе втратив глузд, Пошерх у кожного язик / Від спраги, мов осот, Ми говорити не могли, / Мов сажі повен рот, (рука) ... Суха, кістлява і жаска, / Мов крила кажана, Мов брили в сніг, мов збиті з ніг / Лягли за трупом труп, Летіли стрімко в височінь, / Мов та моя стріла, Летить стрілою бриг, Топився день, як віск.* Зазначимо, що порівняння *мов крила кажана* у значенні «жаский» та *топитися, як віск* у значенні «спливати» не зафіксовано у фразеологічних словниках [5, с. 35; 15], що дає нам змогу віднести їх до авторства А. Онишка. У його перекладах порівняльні звороти як відтворюють відповідні стилістичні фігури твору С. Колріджа, так і наближують переклад до читача шляхом використання етномовних компонентів цільової культури.

Важливо, що А. Онишко не тільки активізував українську фразеологію, особливо народну, не завжди зафіксовану лексикографічними джерелами, а й продемонстрував органічну здатність української мови до фразотворення. Фразеологія перекладів А. Онишка – свідчення його самовідданої праці задля збереження й розширення стилістичних можливостей української мови.

Висновки. Підсумовуючи результати аналізу вищенаведених прикладів, можна стверджувати, що концепція «третього простору» постколониального перекладу втілилася в інтерпретації А. Онишком «Поєми про старого мореплавця» С. Колріджа (також в інших перекладах та власній творчості митця), насамперед у реалізації професійної настанови автора на (1) ствердження самодостатності української мови для художнього перекладу, її придатності до перевираження будь-яких стилістичних прийомів та смислів, (2) демонстрації словотворчих, лексичних, фразеологічних можливостей української мови шляхом застосування синонімії наявних та пересмислених інтерпретатором мовних елементів.

Доходячи ширшого узагальнення, можна стверджувати, що в такий спосіб українськомовний переклад в Україні набуває додаткового значення опірності довготривалому використанню «титової» колоніальної мови – російської – як мови перекладу іноземної літератури для колонізованих народів України замість національної української мови; шляхом мовоствердження, реалізованого у свідомому посиленні етномовних компонентів, він створює «другу традицію» [7, с. 25], протиставляючись традиційному українськомовному колоніальному перекладу, позбавленому етноспецифічності на мовному та культурному рівнях.

Література:

1. Ганушак В. Анатолій Онишко. Письменник і особистість. Спроба характеристики з лукавинкою і не без моралі. *Онишко А. Замкнуте коло.* 2-е вид. Коломия : Вік, 2007. С. 7–12.

2. Грабовецька О. Епітетна конструкція у перекладах Григорія Кочура. *Григорій Кочур і український переклад.* Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. С. 108–112.
3. Дворніков А. Переклади Миколи Лукаша у світлі постколониальних досліджень. *Іноземна філологія.* 2011. № 44. С. 47–50.
4. Зорівчак Р.П. Художній переклад в Україні як чинник формування нації. *Мовні і концептуальні картини світу.* Київ, 2001. С. 129–132.
5. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Вид. 2-е, доп. Київ : Українська книга, 2000. 480 с.
6. Колрідж С. Поема про Старого Мореплавця ; пер. з англ. А. Онишка. *Всесвіт.* 1983. № 6. С. 121–132.
7. Коломієць Л.В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу : монографія. Київ : Київський ун-т, 2004. 522 с.
8. Мазур О. Критика художнього перекладу: нарис методології. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика».* Херсон : ХДУ, 2018. Вип. 31. С. 208–215.
9. Мазур О. Вплив творчої настанови перекладача на лексичну будову перекладу: вживання питомих дієслів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика».* Херсон : ХДУ, 2011. Вип. 15. С. 314–316.
10. Мазур О.В. Перекладацький метод Анатолія Онишка : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2011. 279 с.
11. Онишко А. Замкнуте коло. 2-е вид., доп. Коломия : Вік, 2007. 240 с.
12. Плющ Б. Переклади української постколониальної прози в європейському контексті: комплекс пережитого. *Мовні та концептуальні картини світу.* Т. 51. С. 393–400.
13. По Е.А. Ельдорадо: Поетичні твори ; упоряд. А. Онишко ; англ. мовою з паралельн. укр. пер. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2004. 304 с.
14. Савчин В. Новаторство Миколи Лукаша в історії українського художнього перекладу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Лівів, 2006. 232 с.
15. Словники України on-line: Словозміна. Синонімія. Фразеологія. *Український лінгвістичний портал* : ©ULIF 2001–2020. URL: <http://corp.ulif.org.ua/dictua/>
16. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ : Факт-Наш час, 2006. 344 с.
17. Стріха М. Штрихи до портрету перекладача (пам'яті Анатолія Онишка). *Всесвіт.* 2007. № 5–6. С. 181–185.
18. Тищенко К. Метатеорія мовознавства. Київ : Основи, 2000. 350 с. URL : <http://linguist.univ.kiev.ua/museum/book/index.html>
19. Чередниченко О.І. Міжкультурні аспекти перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу.* Київ, 2001. С. 485–489.
20. Paul F. Bandia Post-colonial literatures and translation. URL: <https://benjamins.com/online/hts/articles/pos1>
21. Bhabha H. The Location of Culture. New York : Routledge, 1994. 408 p.
22. Coleridge S.T. The Rime of the Ancient Mariner. Electronic text center. URL: http://etext.virginia.edu/stc/Coleridge/poems/Rime_Ancient_Mariner.html
23. Venuti L. The translator's Invisibility: A History of Translation. London, New York : Routledge, 1995. 353 p.

Mazur O. Language implementation of the postcolonial “third space” concept in A. Onyshko’s translation of “The Rime of the Ancient Mariner” by S. Coleridge

Summary. Postcolonial translation is often viewed as the translation of (post)colonial literary works, written in colonial language for colonized peoples. Thus, such viewpoint reduces postcolonial translation to the rendering of a number of specific original texts.

This paper shifts the accent from the material to the methodology of translation and states that postcolonial translation, being a phenomenon of resistance to colonization and affirmation of national selfhood by means of interpretation, may encompass any original texts, regardless of their language and origin.

The paper studies language level of the literary works translation with the help of the methodology of the postcolonial translation theory. In particular, it is stated that interpreters' conscious "domestication" of the target language by means of its divergent features at any language level – morphological, lexical, phraseological etc. – implements the strategy of resistance to the colonizing culture proposed by L. Venuti.

S. Coleridge's lyrical epic ballad "The Rime of the Ancient Mariner" translated by A. Onyshko is exemplificative for showing the way to implement such functions of postcolonial translation as target language preservation and enrichment,

lingvo-cultural ethnical identification, those of culture and state creation through the target text language.

Thus, in his literary interpretations, as well as in his own writing, A. Onyshko consciously stresses Ukrainian language derivational potency, uses specific Ukrainian lexis, adds the sets of synonyms of both single words of the same derivative pattern and idiomatic expressions, and poetic similes into the translated text, shifts their semantic structure, coins own language units etc.

All the aforementioned methods show the resistance to the traditional colonial translation (including that done in the Ukrainian language), the one reserved in expressing specific ethnical language features.

Key words: postcolonial translation, concept of "third space", translation, language saving, Ukrainian language, divergent features, specific vocabulary, productive derivative resources, ethno-specific phraseology, linguocultural identification.

Матвійшин О. М.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ ВІЛЬГЕЛЬМА ГОРОШОВСЬКОГО)

Анотація. Стаття присвячена особливостям відтворення власних назв, зокрема топонімів та антропонімів, німецькою мовою. Предметом для аналізу послужили художні прозові твори українських класиків (М. Коцюбинського, Ю. Федьковича, І.-Н. Левицького, Д. Мордовця) у німецькомовних перекладах австрійського перекладача українського походження Вільгельма Горошовського. Встановлено, що власні назви є виразником стилю автора оригіналу і невід'ємним елементом художнього твору. У статті власні назви розглядаються в контексті реалій як чинник творення національного колориту. Обґрунтовано головні аспекти, які впливають на відтворення власних імен, зокрема, їхня морфологічна структура, лексичний зміст, емоційно-оцінна забарвленість, жанрово-стилістичні особливості тексту. В процесі аналізу окреслено основні шляхи та засоби перекладу ономастичних одиниць цільовою мовою. У ході дослідження визначено головні методи та особливості відтворення власних назв у перекладацькій лабораторії В. Горошовського. Домінантними виступають методи транскрипції/транслітерації, відшукування аналогів німецької мови, метод компенсації. Транскрипція як найуживаніший спосіб перекладу відбувається згідно з нормами цільової мови. Австрійським мовним варіантом позначені зменшувально-пестливі імена, що відтворені за допомогою суфікса *-erl*. Встановлено, що власні назви набувають експресивного вираження за рахунок збереження в них відповідних латинізованих форм. У процесі аналізу продемонстровано специфіку відтворення власних назв російськими відповідниками. Однак перекладацькому методу В. Горошовського властиві поодинокі пропуски топонімів/антропонімів, які не порушують ідейно-змістову основу оригіналу. Перекладацькі рішення В. Горошовського є індивідуальними для кожного випадку, що забезпечує адекватність його перекладів і сприяє їх кращому розумінню чужомовним читачем. У перспективі подальшого розгляду теми доцільно дослідити відтворення власних назв у контексті множинного перекладу.

Ключові слова: художній переклад, зіставний аспект, адекватність, топонім, антропонім, транскрипція.

Постановка проблеми. Питання відтворення одиниць ономастикону (здебільшого антропонімів і топонімів) у художньому перекладі, які досить часто служать вагомим етномовним чинником і важливим зображально-виражальним засобом, є центральним і водночас цікавим у сучасному перекладознавстві. Власні назви виступають важливим чинником ідіолекту автора, антропоніми формують загальний образ позначуваного певним іменем персонажа. Відтворення одиниць ономастики в художньому тексті завжди базується на досягненні комунікативно-

функціональної ефективності та забезпеченні аналогічного впливу на чужомовного читача. Виходячи із вагомості власної назви у художньому тексті та специфіки перекладу цільовою мовою, одним із ключових моментів сучасної перекладознавчої науки виступає питання відтворення ономастичних одиниць у німецькомовних версіях В. Горошовського, рецепція перекладів якого на теренах колишньої Австро-Угорської монархії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Авторами численних досліджень власних назв у перекладознавчому аспекті виступають С. Влахов і С. Флорин [3], Л. Бархударов, О. Суперанська, Р. Зорівчак [5], І. Корунець, В. Карабан та ін.; специфіці трансформацій осіб в українсько-німецькій мовній площині присвячені наукові доробки Н. Бияк, А. Гудманяна, Т. Кияка, О. Шум тощо. Грунтовний лінгвостилістичний аналіз перекладацької спадщини В. Горошовського розкривають публікації О. Матвійшин [8].

Незаперечним є той факт, що проведені дослідження заслуговують високої оцінки і мають вагомий теоретичний і практичний значення. Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до власних назв (у тому числі й промовистих) у перекладознавчому ракурсі, на багатогранний аналіз німецькомовних перекладів В. Горошовського, питання інтерпретації топонімів та антропонімів української класичної прози в його діяльності залишається малодослідженим. Оскільки перекладацькі звершення В. Горошовського позначені вкрапленнями австрійського мовного варіанту, то питання відображення їх у власних назвах німецькою мовою стає дедалі актуальнішим.

Мета статті полягає у визначенні особливостей перекладу ономастичних одиниць у німецькомовних перекладах В. Горошовського. *Об'єктом* дослідження виступає художня класична проза, *предметом* є власні назви, взяті з текстів першоджерел та їх німецькомовних перекладів. *Матеріалом* до статті послужили прозові твори І. Н.-Левицького, М. Коцюбинського, Ю. Федьковича та ін. у німецькомовних версіях В. Горошовського.

Виклад основного матеріалу. Ім'я в художньому творі нерідко виступає засобом розкриття персонажа, його характеристик, а певні географічні назви сприяють виникненню відповідних асоціацій, наприклад, з історичними подіями чи національними героями. Власні назви, значення яких є національно зумовленими, мають також властивість відображати етнічну мовну картину світу і вважаються невичерпним джерелом пізнання іншомовного культурного середовища.

Питання про те, чи належать власні назви до реалій, суперечливе і розглядалось багатьма вченими. Так, зокрема, болгарські вчені С. Влахов і С. Флорин відносять їх до самостійного

класу безеквівалентної лексики [3, с. 13]; натомість В.С. Виноградов [2, с. 94], Р. Зорівчак [5, с. 66] розглядають їх у контексті реалій, оскільки вони сприяють створенню національного колориту, в них же відбиті «народні спогади». Виходячи із численних досліджень, частина науковців зауважує, що під час відтворення цього прошарку лексичних одиниць необхідно виділити національний колорит чи своєрідність власної назви і відтворити засобами цільової мови сукупність асоціацій, які властиві носіям цієї мовної культури. Перекладаючи власні назви, зокрема промовисті, необхідно врахувати різноманітні аспекти: морфологічну структуру антропоніма/топоніма, лексичний зміст, емоційно-оцінну забарвленість, жанрово-стилістичні особливості тексту, а також правила побудови твору та індивідуальний стиль письменника.

Проаналізований корпус одиниць ономастики з текстів оригіналу та їхніх німецькомовних варіантів (здебільшого з однокомпонентною моделлю) у перекладах В. Горошовського показує, що перекладач, головню, вдається до методу транскрипції: «Адже сидять на віру і **Микола Козачишин**, і **Іван Бондар**, і **Олена Сидоручка**, а **Андрій Муржак** вже дев'ятий рік сидить з **Марією**» [6, с. 52] – «Leben ja in wilder Ehe auch **Mykola Kosatschyschyn**, und **Iwan Bondar**, und **Olena Sydorutschka**, **Andryj Murschyk*** lebt sogar schon das neunte Jahr mit **Marija**» [12, с. 234] (знаком * тут і далі позначаються особливості збереження орфографії оригіналу). Вибір даного методу (транскрипції, рідше транслітерації) є виправданим, адже топоніми та антропоніми – це єдиний різновид реалій, які неминуче треба подавати в національній подобі [5, с. 98]. Крім транслітерування антропонімів, В. Горошовський намагається передати також їхню ситуативну відповідність, як-от, наприклад, в оповіданні «Дзвонар» Д. Мордовця: «Василій» – «Wassylj», «Василечку» – «Wassylek», «Васю» – «Wassj», «Василія Великого» – «Wassylj den Grossen», «Петр» – «Petro», «Петрику» – «Peterl». У неподібних прикладах під час перекладу імені втрачається його пестлива форма, як, наприклад, «Василечку» – «Wassylek», що призводить до зменшення емоційного наповнення антропоніма, однак не впливає на зміст тексту. В інших випадках перекладач підсилює стилістичні функції пестливого імені, використовуючи суфікси зменшення суто австрійського мовного характеру – «Петрику» – «Peterl», що дозволяє чужомовному читачеві краще зрозуміти образ героя.

У творчій спадщині окремих авторів склад імен, залучених письменником, говорить про їх цілеспрямований вибір з урахуванням поширеності, актуальності для часу та зображуваного середовища, соціальної конотації. Поряд з іншими елементами стилю власні назви є виразниками ідейно-естетичної спрямованості творчості письменника [4, с. 151–152]. Так, психологічний етюд Т. Зіньківського «Кудюю йти?» рясніє власними іменами римського/грецького походження, які в перекладах В. Горошовського набувають експресивного вираження завдяки транслітерації зі збереженням особливостей орфографії латинської мови: «**Horatius Flaccus**», «**Lucius**», «das Lob **Augustus**», «der leuchtende **Phoebus**» [14, с. 312]. На відміну від відтворення імен і прізвищ, певні труднощі для перекладача становили українські «по батькові» (що не є притаманним німецькому народові), транслітерація яких у перекладі тяжіє до російського правопису: «А мої дами чекають... **Марія Петрівна** і **Ольга Іванівна**...» [6, с. 152] – «Und meine Damen warten...**Marija Petrowna** und **Olga Iwanowna**...» [12, с. 136].

Цікавою є позиція перекладача під час відтворення назв релігійних свят, компонентами яких виступають власні назви. Особливість їх перекладу, що є найбільш уживаною в австрійському мовному ареалі, полягає у використанні форми латинського генітива: «Думка така була, – продать в себе на ярмарку на **Дмитра**» [9, с. 16] – «Ich dachte: kannst's zu Hause am **Dymitrimarkt** verkaufen» [13, с. 104]. Власні назви або їхні дескриптивні заміники набувають суттєвого значення в заголовку, сприяючи в ньому актуалізації категорії антропоцентричності [7, с. 105]. Власні імена, що є складниками назви художнього твору, в перекладах В. Горошовського транскрибуються: «Schwesterchen **Hala**», «Vom Fischer **Panas Krut**», «Der **Rot'sche*** Schacht» (правильніше було б – *Rojt'sche*), а сам заголовок суттєво експлікується за рахунок введення в нього загальних назв, що обмежують перспективну направленість і надають йому певної модальності [7, с. 114].

Під час перекладу топонімів, так само як і під час відтворення антропонімів, В. Горошовський послуговується здебільшого методом транскрипції: «Там на **Україні**, де долинами тихо тече **Рось**, (...) стоїть велике містечко **Богуслав**» [9, с. 5] – «In der **Ukraine**, dorten wo die **Rossj** still durch die Täler fließt, (...) liegt das grosse Städtchen **Bohuslaw**» [13, с. 75]. Усталені німецькомовні відповідники певних топонімів сприяли забезпеченню максимальної відповідності першоджерелу: «Були і в **Австрії**, і в **Тіролях**, і в **Угорщині**, і в **Чехах**, а нарешті, зупинились аж у тому славному місті **Венедіку**» [10, с. 70] – «In **Österreich** waren wir, in **Tirol**, auch in **Ungarn**, in **Böhmen**, und machten endlich Halt in jener berühmten Stadt **Venedig**» [11, с. 16]. Транслітерація топонімів «Київ» і «Дніпро», які сьогодні мають кілька варіантів, зумовлених історичними обставинами, у В. Горошовського, як і в більшості тогочасних майстрів перекладу, перегукується з російськими відповідниками: «**Kijew**» (Ruthenische Revue, 1905, С. 542), «**Dnepr**» (Ruthenische Revue, 1904, С. 456), однак звукова форма онімів може виявитися джерелом різноманітних емоційно-змістовних конотацій, до того ж потенційні парадигматичні конотації актуалізуються чи видозмінюються і навіть нейтралізуються в окремому тексті/синтагматичі [1, с. 120]. З усіх розглянутих прикладів відтворення онімів у перекладах В. Горошовського лише три рази спостерігається їх випущення (у тих місцях, де вони не відіграють значущої ролі): «Найняв я конячину та потягся аж на довгопільський ярмарок, на степи, коло **Херсонщини**, коли чув» [9, с. 14] – «Mit einem gemieteten Gaul schleppte ich nach **Dovhopyl** zum Markt, in die Steppe dorten, wenn Du gehört hast» [13, с. 102].

Відтворення власних назв здебільшого методом транскрипції у перекладах В. Горошовського є не випадковим, адже «наслідування оригінального звучання назв є виявом поваги до народу» [5, с. 99]. Поряд з іншими реаліями «транслітеровані власні назви виявляються тими елементами перекладу, які у своїй словесній звуковій формі зберігають певну національну своєрідність» [2, с. 124].

Висновки. Проведений аналіз дає підставити зробити висновок про творчий підхід В. Горошовського під час відтворення власних назв. Для адекватного їх відтворення перекладач послуговувався методами транскрипції/транслітерації, прямими німецькомовними відповідниками, компенсацією. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в зіставному перекладознавчому аналізі одиниць ономастики в контексті множинності перекладу.

Література:

1. Буштян Л.К. проблеме фонетической коннотации собственных имен в поэзии. *Русская ономастика: Сб. науч. тр.* / под ред. Ю. Карпенко. Одесса : ОГУ, 1984. С. 118–124.
2. Виноградов В. Лексические вопросы перевода художественной прозы. Москва : Изд-во МГУ, 1978. 174 с.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Междунар. отношения, 1980. 342 с.
4. Гордиенко Т., Санжарова В. Имя собственное в творческой лаборатории писателя. *Русская ономастика*. Одесса : ОГУ, 1984. С. 151–157.
5. Зорівчак Р. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при ЛДУ, 1989. 215 с.
6. Коцюбинський М. Твори в 3-х томах. Київ : Дніпро, 1979. Т. 1. 288с.
7. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова Книга, 2004. 272 с.
8. Матвійшин О.М. Порівняння в міжмовній комунікації (на матеріалі німецькомовних перекладів Вільгельма Горосховського). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : Серія : Філологічні науки*. Луцьк, 2013. № 17 (226). С. 170–174.
9. Нечуй-Левицький І. Вибрані твори. Київ : Держ. вид-во худож. л-ри, 1957. 565 с.
10. Федькович Ю. Твори в 2-х томах. Київ : Дніпро, 1984. Т. 2. 426 с.
11. Fedjkojuc O. Die Italienerin. *Ukrainische Erzähler. Ausgewählt und übersetzt von W. Horoschowski*. Prag, 1909. S. 15–25.
12. Kocjubynskij M. Pro bono publico. Autorisierte Übersetzung aus dem Ukrainischen von W. Horoschowski. Wien, 1909. 297 S.
13. Lewickij I. Vom Fischer Panas Krut. Aus dem Ukrainischen übersetzt von Wilhelm Horoschowski. *Ruthenische Revue*. 1905. Jg. 3. №. 3. S. 75–80 ; №. 4. S. 101–111 ; №. 5. S. 133–136.
14. Sinkiwskyj T. Wohin sich wenden? Aus dem Ukrainischen übersetzt von Wilhelm Horoschowski. *Ruthenische Revue*. 1905. Jg. 3. №. 12. S. 308–312 ; 334–337.

Matviyishyn O. To the problem of reproduction of proper names in German (based on the translations by Wilhelm Horoschowski)

Summary. The article deals with the peculiarities of the reproduction of proper names, including toponyms

and anthroponyms, in German. The subject of the analysis served the artistic prose works of Ukrainian classics (M. Kotsiubynskyi, Y. Fedkovych, I. N.-Levytskyi, D. Mordovets') in the German-speaking translations of the Austrian translator of Ukrainian origin Wilhelm Horoschowskyi. It has been established that the proper names are an expressor of the style of the author of the original and an integral element of the work of art. In the article, proper names are considered in the context of realities as a factor of the creation of national colouring. The main aspects that influence the reproduction of proper names, in particular, their morphological structure, lexical content, emotional-evaluative colour, genre-stylistic peculiarities of the text have been substantiated.

The main ways and means of translating onomastic units into the target language have been outlined in the process of analysing. In a study, the main methods and peculiarities of reproduction of proper names in W. Horoschowskyi's translation laboratory have been defined. Dominant are the methods of transcription / transliteration, finding analogues of the German language, the method of compensation. Transcription as the most commonly used method of translation occurs according to the norms of the target language. The Austrian language version is marked with diminutive-hypocoristic names that are reproduced using the –erl suffix. It has been established that proper names acquire emphatic expression by retaining the corresponding Latinized forms.

In the process of analysis, the specificity of reproduction of proper names by Russian correspondences has been demonstrated. However, W. Horoschowskyi's translation method is characterized by individual omissions of toponyms / anthroponyms that do not violate the ideologic and informative basis of the original. W. Horoschowskyi's translation decisions are peculiar for each case, which ensures the adequacy of his translations and promotes their better comprehension by a foreign language speaking reader. In the perspective of further consideration of the topic, it is advisable to research the reproduction of proper names in the context of multiple translation.

Key words: literary translation, comparative aspect, adequacy, toponym, anthroponym, transcription.

Петренко Є. М.,

асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету,
аспірант

Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ ЕМОЦІЇ «РОЗПАЧ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. Стаття присвячена всебічному дослідженню концептуалізації основних вербалізаторів емоції «розпач» в українській та англійській мовах, що представлені лексемами «розпач» в українській та «despair» в англійській. Парадигма гуманітарного знання змістилася в бік антропоцентризму і вивчення емоцій та набуває дедалі більшої актуальності, оскільки номінації емоцій належать до часто вживаної лексики, їх дослідження дозволить глибше проаналізувати, як мовна картина світу відбивається в мовній структурі. Питання впливу культури на прояв і, як наслідок, вербалізацію емоцій, залишається в сучасній лінгвістиці відкритим та дискусійним. У статті описано спільні та відмінні риси в способах вербалізації емоції «розпач», проаналізовано сполучуваність основних вербалізаторів досліджуваної емоції з прикметниками, дієсловами та іменниками, розглянуто належність лексем на позначення «розпачу» до кількох когнітивних метафор: елементарна образна схема типу «контейнер», орієнтаційна (просторова) метафора, а також метафора «емності та рідини/водойми». Такі метафори дозволяють нам осмислити аспект одного поняття термінами іншого завдяки фізичному досвіду, що є первинним для людини. Усі викладені положення проілюстровано прикладами фактичного мовного матеріалу з корпусів української мови (ГРАК) та англійської мови (British National Corpus), котрі було вибрано відповідно до ширини охоплення, відповідності та частотності. Доведено, що, незважаючи на те, що емоція «розпач» не є базовою (тобто такою, що начебто зустрічається в усіх культурах світу, а тому зрозуміла пересічній людині без будь-яких пояснень), у мовців все ж сформоване певне уявлення про зовнішні прояви досліджуваної емоції. Останнє положення стосується переважно української мови, адже в англійській мові подібні випадки не численні і можуть вважатися ознакою індивідуального стилю автора.

Ключові слова: базові емоції, первинні емоції, вищі емоції, вербалізатор, номінація, когнітивна метафора, образна схема.

Постановка проблеми. Дослідження емоційних станів людини викликає дедалі більший інтерес науковців, що зумовлено антропологічною спрямованістю сучасної лінгвістики, в центрі якої перебуває особа мовця.

Метою статті є аналіз концептуалізації основних вербалізаторів емоції «розпач» в українській та англійській мовах. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань, як: описати спільні та відмінні риси в способах вербалізації емоції «розпач», проаналізувати сполучуваність основних вербалізаторів досліджуваної емоції з прикметниками, дієсловами та іменниками, розглянути належність лексем на позначення

«розпачу» до кількох когнітивних метафор: елементарна образна схема типу «контейнер», орієнтаційна (просторова) метафора, а також метафора «емності та рідини/водойми».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цій проблематиці, зокрема, присвячено праці Ю. Апресяна, А. Вежицької, І. Голубовської, Дж. Лакоффа, Р. Плучика, В. Шаховського та інших дослідників, у яких розроблені дефініції та класифікації лексики на позначення емоцій за різними критеріями, сформульовані типові вербалізовані характерні риси як конкретних емоцій, так і емоцій взагалі, а також механізми їх виникнення.

Виклад основного матеріалу. У більшості психологічних теорій традиційно виділяють базові (первинні, фундаментальні, основні) емоції. У межах найрозповсюдженіших, авторитетних класифікацій їх кількість варіюється від п'яти (К. Отлі): *anger (гнів), disgust (відраза), anxiety (збудження), happiness (щасття), sadness (сум)* [6, с. 55] до десяти (К. Ізгард): *anger (гнів), contempt (презирство), disgust (відраза), distress (страждання), fear (страх), guilt (провина), interest (інтерес), joy (задоволення), shame (сором), surprise (здивування)* [4, с. 63]. За визначенням К.Е. Ізгарда, **базова емоція** – це складний емоційний процес, в якому беруть участь нейрофізіологічна, нервово-м'язова та феноменологічна системи [8, с. 56–57].

Ю.Д. Апресян поділяв емоції на *первинні* – фізичне сприйняття чи ментальне споглядання певного стану речей (спільні для людини та тварини) й *окультурені*, тобто вищі, притаманні виключно людині (до таких належить і «розпач») [1, с. 42]. Зовнішні прояви емоцій, за Ю.Д. Апресяном, мають дві основні форми: неконтрольовані фізіологічні реакції на причину емоції або саму емоцію (припускаємо, що вони характерні для первинних емоцій) і контрольовані рухові та мовленнєві реакції на причину емоції або її інтелектуальну оцінку (припускаємо, що вони характерні для окультурених емоцій) [там само, с. 52]. Звісно, що зовнішній прояв емоції залежить від її інтенсивності. Зазвичай у мові є мінімальна пара, яку утворюють сильний та нейтральний прототипи, наприклад, *лють-злість*, але «розпач» такого прототипу немає. Тому висновки про те, що ця емоція є інтенсивною, тобто сильною, ми можемо робити з огляду на сполучуваність її вербалізаторів із прикметниками: *крайній розпач, цілковитий розпач, божевільний розпач, великий розпач* [2] та *great despair, gathering despair, deepest despair, complete despair, total despair, absolute despair* [5]. Аналіз корпусу фактичного матеріалу в українській та англійській мовах не виявив сполучуваності основних вербалізаторів емоції «розпач» із прикметниками малого ступеня ознаки.

Первинні емоції супроводжували людину від початку її існування, допомагаючи їй вижити. Щодо вторинних, або

вищих емоцій, припускаємо, що вони, як і їхні номінації, з'явилися пізніше, будучи продуктом складного логічного аналізу. Це доводить структура основного вербалізатора емоції «розпач» в англійській мові – *despair*. Ця лексема є похідною, утворена як результат логічного переосмислення за допомогою префікса *de-* від застарілого слова *sperate* (to be hoped for), що походить від латинського дієслова *sperare* (сподіватися), спорідненого з іменником *spes* (надія), тобто *despair* означає «втрачати надію». В українській мові «розпач» також має похідний характер і префіксальне утворення [4, с. 122].

Емоція «розпач» належить до вищих емоцій-почуттів, а такі емоції, як відомо, не розпізнаються однозначно за зовнішніми ознаками, зокрема, за мімікою, пантомімікою, голосовими реакціями та ін. Однак номінація «розпач» нерідко вживається для опису фізіологічних реакцій людини на такий стан. Так змальовується, наприклад, вираз обличчя, очей і голос: *в голосі його був такий розпач і таке страждання...; на обличчях їхніх можна було вчитати тривоги й розпач; ... схилений у позі безмежного розпачу й болю, ... на його обличчі теж був вираз розпачу* [2], *the old woman, despair in her eyes, broke down in tears, seeking solace...; her voice sounded despaired she sank back into the reclining lounge chair with a gesture of despair; Rune frowned as his eagle-eyed regard read the despair on her face; the despair in his voice tore at her heart* [5]. В українській мові за участю основного вербалізатора емоції «розпач» також описують фізичний стан особи, яка перебуває під впливом такої емоції-почуття, на тілесному рівні: *розпач душить Білоконя...; коли перший напад розпачу пройшов, хлопчик помітив, що...; Збишко аж зблід від розпачу...; ...поки не порозбивав кулаки до крові, а горло не здавили спазми розпачу* [2]. Аналіз корпусу фактичного матеріалу довів, що в англійській мові номінація «розпач» вживається для опису фізіологічних реакцій людини на такий стан значно рідше, а для фізичного стану – лише кілька разів: *But this was a real vertigo of despair* [5].

Натомість в англійській мові, на відміну від української, лексема *despair* – не лише іменник, а і дієслово. У більшості англомовних текстів лексема «*despair*» вживається у функції присудка: *...be as hard a task as pulling teeth from a hungry crocodile but do not despair!; I despair of you, my man, I really do.; Don't despair, said Twoflower. 'I'm not despairing* [5]. Тобто дієслово прямо позначає стан, тому іменник в англійській мові вживається для опису стану рідше.

Можна стверджувати, що в пересічного мовця сформоване певне уявлення про зовнішні прояви емоційного стану розпачу. Однак в українській мові, на відміну від англійської, цю емоцію інколи асоціюють із гнівом, накладаючи їх зовнішні прояви одне на одного. Так, метафори «кипіти від гніву», «червоніти від гніву» переносяться на «розпач»: *...коли розпач вогнем виталив її душу...; похмурий сум і розпач вже перегоріли в мені* [2]. Наведені нижче приклади ілюструють, що лексеми «гнів» та «розпач» часто вживаються в одному контексті як в українській, так і в англійській мовах: *...і тяжкий гнів і розпач душили його; десь в глибині збирається гнів і розпач сотень років; засліплений гнівом і розпачем, тієї далекої ночі він помчав туди* [2], *...back to the remnants of her mother's angry despair; craig rubbed at his forehead in a mingling of anger and despair; there's been anger and despair in the town over this latest example of violent crime* [5].

Аналіз лексем на позначення «розпачу» в парадигмі когнітивної лінгвістики засвідчує її належність до декількох когнітивних метафор. Метафори дозволяють нам осмислити аспект одного поняття термінами іншого, інколи вони стають настільки звичними, що більше не сприймаються як образні засоби. Це також стосується багатьох образних схем, що становлять підґрунтя для творення концептуальних метафор. Першою такою метафорою є належність лексеми «розпач» до елементарної образної схеми типу «контейнер» [3, с. 86], адже мовці говорять про перебування «в» емоційному стані розпачу (наче всередині нього), ототожнюючи його з тілесним досвідом: *я в розпачі; господиня була вже в розпачі...; він був у розпачі* [2], *Labour supporters must be in despair at not being able to race away from the Tories...; said yesterday that rumours of the drops had given new hope to those in despair; A young man, ..., was in despair,...*[5]. Образні схеми – елементарні поняття, які набувають значення через те, що походять із перцептивного досвіду людини, тобто сприйняття дійсності через органи чуття, а тому є спільними для носіїв усіх мов.

По-друге, емоція розпач концептуалізується в межах орієнтаційної метафори. Цей тип метафор ґрунтується на взаємодії фізичного тіла з матеріальним світом. Таким чином, чуттєвий досвід, а саме емоції-почуття, передається за допомогою асоціації з фізичним. Щастя зорієнтоване догори (HAPPY IS UP), а тому протилежний йому стан – горе – зорієнтоване донизу [7, с. 35–36]. Така метафорична орієнтація ґрунтується на фізичному і культурному досвіді, який розділяють більшість народів світу. Розпач – це негативний емоційний стан, а тому йому властива метафорична орієнтація вниз: *Не снішійте, не падайте у розпач; гадка про те, щоб знову взяти участь у війні, кидала нас у розпач* [2], *how can we fall to despair; VAT rate on fuel bills would push families into despair* [5].

По-третє, в результаті вивчення матеріалів корпусів української та англійської мов встановлено, що стану «розпач» притаманна метафора «ємності та рідини/водойми», про що свідчать нижченаведені приклади: *Eleanor succumbed to another shuddering tide of despair; Lisa stared hard into the fire as despair flooded through her... Despair swamped her; She remembered the sinking despair when the smirking waiter had shrugged and said... The irises had seemed to dilate into black pools of despair* [5]; *Це була остання крапля в чаші розпачу; Щойно Борис Коровін витив келих коктейлю, як на нього задушливою хвилею поповз безнадійний розпач; ... , і той розпач струменів із них увсібіч; Бурхливий розпач юнака вицух* [2].

Аналіз матеріалів корпусів української та англійської мов вияв сполучуваність іменника *розпач* з іменниками темпоральної семантики: *But it was night of despair for Villa, who had that great championship; It may have been simply a moment of despair and nothing more than that; Following that, comes a period of despair and depression when the truth finally dawns that the loved one has gone...; a city waking up after a long sleep and beginning to shake off decades of despair; John would have had the same occasional hours of despair and misery* [5]; *Колись він, ще малим, у хвилини тяжкого розпачу, мріяв про те, щоб тут; В годину розпачу умій себе тримати; ... хвилини розпачу такого чи злості ...; І ось у момент страшною розпачу я побачив Зірку Кеґ... [2].* Встановлено, що в українській мові сполучуваність «розпачу» найчастотніша з іменником темпоральної семантики «хвилина», тоді як в англійській

мові сполучуваність «despair» з іменниками темпоральної семантики є обмеженішою, такі словосполучення, як «an hour of despair» або «a minute of despair» не є типовими, зустрічаються нечасто і, ймовірно, є ознаками індивідуального стилю автора.

Висновки. Отже, концептуалізація основних вербалізаторів емоції «розпач» в українській й англійській мовах має низку спільних і відмінних рис, що, ймовірно, зумовлено етноспецифікою. Подальші перспективи дослідження вбачаємо в детальному вивченні реалізації лексем на позначення емоції «розпач» у фактичних контекстах із використанням корпусів німецької та російської мов і встановленні загальних та етноспецифічних рис.

Література:

1. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. *Вопросы языкознания*. 1995. № 1. С. 37–67.
2. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова та ін. Київ ; Осло ; Єна. 2017–2019. URL: uas Corpus.org (дата звернення: 28.12.2019).
3. Кудрявцева Н.С. Лінгвістична відносність і проблеми перекладу філософської термінології: лінгвокогнітивний підхід : монографія. Київ : Видавничий дім Д. Бураго, 2017. 460 с.
4. Петренко Є.М. До проблеми номінації вищих емоцій: структура та вмотивованість (на прикладі емоції «розпач» в англійській мові). *Research of different directions of development of philological sciences in Ukraine and EU* : зб. матеріалів учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. Бая-Маре, 2019. С. 120–123.
5. British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення: 28.12.2019).
6. Izard E. Carroll The Psychology of Emotions, Springer Science & Business Media. 1991. 452 p.
7. Lakoff George, Johnson Mark. *Metaphors we live by*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
8. Oatley K. *Best Laid Schemes: The psychology of emotions*. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. 544 p.

Petrenko Ye. Conceptualization of the basic verbalizers of the despair emotion in Ukrainian and English

Summary. This paper is devoted to a comprehensive study of the conceptualization of the main verbalizers of “despair” emotion in Ukrainian and English languages, represented by the lexemes “розпач” in Ukrainian and “despair” in English. The paradigm of humanities knowledge has moved towards anthropocentrism and the study of emotions has become increasingly relevant, as the nominations of emotions are related to frequently used vocabulary, their study will enable deeper analysis of how the language world view is reflected in the language structure. The issue of influence of culture on the display, and as a consequence, on the verbalization of emotions, remains open and controversial in modern linguistics. The paper establishes general and distinctive features in the ways of verbalization of “despair” emotion, analyzes the co-occurrence of the main verbalizers of the studied emotion with adjectives, verbs and nouns, and considers the belonging of “despair” lexemes to several cognitive metaphors: elementary “container” image schemas, orientation (metaphor, as well as “reservoir and fluid / water basin”). Such metaphors allow us to comprehend the aspect of one concept in terms of another, due to physical experience, which is primary for a person. All provisions are illustrated by examples of actual language material from Ukrainian language corpus (GRAC) and British National Corpus, which were selected according to the width of coverage, relevance and frequency. It is proved that, despite the fact that the “despair” emotion is not basic one (in other words, one that seems to be found in all cultures of the world, and for this reason it is clear to an ordinary person without any explanation), however the speakers have clear-cut ideas about display of the studied emotion. The last statement concerns the Ukrainian language mainly, because in English such cases are not numerous and can be considered a sign of the individual style of the author.

Key words: basic emotions, primary emotions, derived emotion, verbalizer, nomination, cognitive metaphor, image schemas.

*Піндосова Т. С.,**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри англійської мови**з підготовки морських фахівців за скороченою програмою**Херсонської державної морської академії*

ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ АЛЮЗІЙ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ДЕТЕКТИВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню фразеологічних алюзій та їх прагматичних функцій у сучасному англійському інтелектуальному детективі. Зараз детектив – найактивніший жанр, що знаходиться на вістрі пошуку інтерпретацій сучасної реальності, який пропонує прості й зрозумілі орієнтири. Крім того, детектив привертає увагу письменників і з точки зору літературного експерименту: в ньому можуть бути об'єднані й синтезовані елементи різних оповідних жанрів, наприклад, історичного, психологічного, сімейно-побутового, пригодницького, інтелектуального романів. Встановлено, що художні тексти сучасного американського письменника Д. Брауна є інтелектуальними детективами. У детективі, особливо інтелектуальному, ми маємо справу з героєм-інтелектуалом, ученим. Інтелект – це головна властивість знаменитих сищиків. Можна сказати, що герої є втіленням чистого розуму, гіпертрофованого інтелекту, що стає особливо очевидним на тлі їхньої «пригніченої» тілесності (фізична форма героїв не відповідає силі їхнього розуму). У процесі дослідження визначено поняття «інтелектуальний детектив» та його жанрові особливості. Розкриття таємниці в художніх текстах Д. Брауна стає можливим тільки завдяки інтелектуальним здібностям героя, його обізнаності у сферах релігії, історії та мистецтва, що надає підставу вважати їх інтелектуальними детективами. Інтертекстуальність є домінуючою властивістю художніх текстів Д. Брауна, а одним із засобів її вираження постають фразеологічні алюзії. У процесі аналізу фразеологічних алюзій у художніх текстах Д. Брауна визначено їхні прагматичні функції. Фразеологічні алюзії в інтелектуальних детективах Д. Брауна допомагають створити емоційну напругу, викликати у читача почуття співпричетності до подій художнього твору. У перспективі подальшого розгляду вивчення цієї теми доцільно дослідити та порівняти функції інших різновидів алюзій у художніх текстах та кінотекстах Д. Брауна.

Ключові слова: інтелектуальний детектив, інтертекстуальність, алюзія, фразеологічна алюзія, прагматична функція, емотивна функція, сугестивна функція.

Постановка проблеми. В останнє десятиліття характерною особливістю західноєвропейського літературного процесу є розроблення детективних жанрів із використанням прийомів інтертекстуальності й так званого принципу «подвійної адресації». Завдяки своїй здатності освоювати будь-який життєвий матеріал і вміщати його в чіткі межі захоплюючого сюжету, детектив є одним із найбільш популярних жанрів. Зараз це – найактивніший жанр, що знаходиться на вістрі пошуку інтерпретацій

сучасної реальності, який пропонує прості й зрозумілі орієнтири. Крім того, детектив привертає увагу письменників і з точки зору літературного експерименту: в ньому можуть бути об'єднані й синтезовані елементи різних оповідних жанрів, наприклад, історичного, психологічного, сімейно-побутового, пригодницького, інтелектуального романів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні серед науковців не вирішеним залишилося питання щодо жанрової форми творів Д. Брауна. Критики поміщають їх в один ряд з такими формами, як трилер (Д. Бренон), «mystery» (Д. Бернштейн), конспірологічний детектив (Т. Амірян), «murder mystery» (Б. Ерман), «detective-mystery thriller» (Т. Грем), арт-детектив (О. Дехнич) [8, с. 149]. Множинне визначення жанру досліджуваних текстів можна пояснити тим, що Д. Браун поєднує водночас кілька жанрових форм і стилів у своїх творах. У нашому дослідженні доробок Д. Брауна розглядається як інтелектуальний детектив. Домінуючою властивістю художніх текстів Д. Брауна є інтертекстуальність, одним із засобів вираження якої постають фразеологічні алюзії.

Систематизацією видів і функцій алюзивних одиниць займалися багато дослідників (М.Д. Тухарелі, А.Г. Мамаєва, І.Р. Гальперін, Є.М. Дронова, Г.В. Денисова, Є.В. Морозова, Г.Г. Слишкін, Р.Ф. Томас). Алюзія є давно відомим явищем, проте ця стилістична фігура, зокрема її різновид фразеологічна алюзія, ще не набула досить ретельного вивчення на матеріалі сучасного англійського інтелектуального детективу, зокрема творів Д. Брауна.

Метою статті є аналіз фразеологічних алюзій у тексті сучасного англійського інтелектуального детектива.

Реалізація поставленої мети вимагає розв'язання таких завдань:

- розкрити жанрові особливості художніх текстів Д. Брауна;
- виокремити фразеологічні алюзії в художніх творах Д. Брауна;
- з'ясувати прагматичні функції фразеологічних алюзій у художніх творах Д. Брауна.

Виклад основного матеріалу. Слідом за П.Ф. Кольєром ми розглядаємо інтелектуальний детектив як різновид класичного детектива, в центрі якого перебуває інтелектуальна загадка, яка розкривається за допомогою інтелектуальних здібностей слідчого [2]. У детективі, особливо інтелектуальному, ми маємо справу з героєм-інтелектуалом, ученим. Інтелект – це головна властивість знаменитих сищиків. Можна сказати, що герої

є втіленням чистого розуму, гіпертрофованого інтелекту, що стає особливо очевидним на тлі їхньої «пригніченої» тілесності (фізична форма героїв не відповідає силі їхнього розуму). Слід звернути увагу на те, що герой Д. Брауна Роберт Ленгдон, навпаки, був у гарній фізичній формі, оскільки регулярно займався плаванням [8, с. 150]. Ще однією особливістю цього персонажа є його ейдетична пам'ять, адже професор мав глибокі знання не лише з релігійної символіки, але й з історії, мистецтвознавства, архітектури. Головному герою американського письменника доводиться розплутувати злочини, пов'язані з історичними товариствами «Ілюмінати», «Пріорат Сіона», масонами, знаходити таємні послання в картинах «Мона Ліза» Леонардо да Вінчі та «Меланхолія» Альбрехта Дюрера, а також у художніх творах «Діаграми» Галілея і «Божественна комедія» Данте Аліг'єрі.

Головний герой творів Д. Брауна не є ні професійним детективом, ані детективом-аматором, він – учений, якого змушують або умовляють взяти участь у розслідуванні. Той факт, що розкриття таємниці в кожному детективі стає можливим тільки завдяки інтелектуальним здібностям героя, його обізнаності у сферах релігії, історії та мистецтвознавства, дає нам підставу вважати детективи інтелектуальними.

Цілком очевидно, що низка стилістичних та мовних ознак сучасних інтелектуальних детективів Д. Брауна продиктовані жанром. Оскільки події в більшості творів (окрім «Втраченого символу») розгортаються в чужій країні, текст насичений топонімами та реаліями. Код, який потрібно розшифрувати, як правило, представлено загадкою, анаграмою або віршем, тобто застосовано прийом мовної гри. Той факт, що всі твори – інформативні, зумовлює використання великої кількості назв сучасних технологій, обладнання та винаходів [8, с. 149]. Суттєву роль у побудові композиції творів відіграють назви пам'яток архітектури, літературних творів та витворів мистецтва, що відбивається в мові використанням фразеологічних алюзій.

Цей різновид алюзій представлений у художніх творах Д. Брауна стійкими словосполученнями, які виступають у мові як неподільні за значенням висловлення [5]. Слідом за Є. Рижкіною ми розглядаємо фразеологічні алюзії як засоби реалізації категорії інтертекстуальності, оскільки, по-перше, їхня семантика формується мережею асоціативних зв'язків з тими чи іншими прецедентними текстами, тому така одиниця, по суті, являє собою інтертекст, а по-друге, вбудовуючись у новостворюваний текст як його елемент, фразеологізм надає йому додаткового сенсу [4, с. 839].

Разом із науковцем Г. Фергюсоном ми розглядаємо прагматичну функцію як спрямованість категорії інтертекстуальності, зокрема засобів її реалізації, а саме фразеологічних алюзій, на досягнення певного впливу на читача у процесі читання художніх текстів Д. Брауна. Ми взяли класифікацію прагматичних функцій Г. Фергюсона за основу для дослідження функцій фразеологічних алюзій в інтелектуальних детективах Д. Брауна. Дослідник запропонував такі прагматичні функції: комунікативну, емотивну, сугестивну, фатичну, номінативну, денотативну, репрезентативну, естетичну [12, с. 325].

В «Інферно» виокремлено фразеологічну алюзію, пов'язану з давньогрецьким міфом про скриню Пандори. «An airborne viral vector is a quantum leap – years ahead of its time. Bertrand has suddenly lifted us out of the dark ages of genetic engineering and launched us headlong into the future. He has

unlocked the evolutionary process and given humankind the ability to redefine our species in broad, sweeping strokes. Pandora is out of the box, and there's no putting her back in. Bertrand has created the keys to modify the human race <...> and if those keys fall into the wrong hands, then God help us» [9, с. 1589]. Відповідно до давньогрецького міфу Пандора – перша жінка, створена за велінням Зевса як покарання людям через те, що Прометей викрав для них вогонь. Через свою допитливість Пандора відкрила отриманий від Зевса ящик, з якого по світу розлетілися всі нещастя і лиха [3]. У текстовому фрагменті з інтелектуального детективу винахід Бертрана Цобріста порівнюється зі скринєю Пандори. Фразеологічна алюзія *Pandora box* виконує сугестивну функцію, навіюючи читачу думку про те, що, поширившись світом, векторний вірус змінить ДНК людини та призведе до безпліддя.

В «Інферно» виявлено фразеологічну алюзію *manna from heaven*, яка виконує емотивну функцію, оскільки передає читачу почуття полегшення Роберта Ленгдона від того, що він побачив відкритий простір. Головний герой твору з дитинства боявся замкнених приміщень, тому в літаку без ілюмінаторів недобре почувався. Чоловік пройшов до кабіни пілотів і побачив чисте блакитне небо, що стало для нього довгоочікуваним порятунком. «Standing in the doorway, undetected by the pilots, Langdon let the sunlight warm his face. The wideopen space before him felt like *manna from heaven*. The clear blue sky looked so peaceful <...> so permanent» [9, с. 1338]. Фразеологічна алюзія виражена художнім порівнянням, оскільки в текстовому фрагменті відкритий простір порівнюється з манною небесною. Цей асоціативний образ містить відсилання до Біблії, оскільки манною небесною називалася їжа, якою Бог годував Мойсея і його одноплемінників під час 40-річних поєв'янь після Виходу з Єгипту. У сучасній мові вислів «манна небесна» означає щось, отримане в неждано, довгоочікуваний подарунок [7].

У текстовому фрагменті з «Коду да Вінчі» міститься фразеологічна алюзія, пов'язана з поемою Гомера «Іліада»: «The information coming from Collet out of Château Villette suggested that Teabing's cunning ran so deep that Fache himself might even learn from it. To successfully hide bugs in some of Paris's most powerful offices, the British historian had turned to the Greeks. *Trojan horses*» [10, с. 360]. Алюзія *Trojan horses* виконує сугестивну функцію, натякаючи читачу на те, яким шляхом Лью Тіббінг дізнався про всі таємниці Жака Соньєра, і тим самим заохочуючи його до проведення власного розслідування злочину, описаного в інтелектуальному детективі.

Герой «Коду да Вінчі» Лью Тіббінг сховав «жучок» в офісі Жака Соньєра: його вставили в робота-лицаря, який стояв у кабінеті куратора музею. Науковець вдався до такого нечесного вчинку, щоб отримати інформацію про місцезнаходження Граалю. Згідно з давньогрецьким міфом, саме завдяки хитрості – подарунку у вигляді коня, в якому сховалися воїни, – ахейці проникли до Трої. У наш час словосполучення «троянський кінь» означає хитрий, таємний задум, підступний подарунок, який несе згубу тому, хто його отримує [7].

У «Втраченому символі» виявлено фразеологічну алюзію *skeletons in your closet*, яка виконує емотивну функцію, оскільки передає читачу почуття здивування героя від побаченого – масонської кімнати для роздумів у будівлі Капітолію: «Sato stepped into the room. «Well, now... it appears Peter Solomon keeps more secrets than I imagined». Anderson nodded,

inching after her. «Talk about *skeletons in your closet*». «This room is Masonic?» Sato demanded, turning from the skull and staring at Langdon in the darkness. Langdon nodded calmly. «It's called a Chamber of Reflection» [11, с. 105].

У сучасній мові фразеологізм *skeleton in closet* означає таємницю, певний прихований факт біографії (особистий, сімейний, корпоративний), який у разі його оприлюднення здатний завдати значної шкоди репутації [7]. Вперше цей вислів зустрічається в п'єсі Вільяма Хендрі Стоуелла, опублікованій у британському щомісячному журналі «The Eclectic Review» (1816 р.). Таємницею, тобто «скелетом» у цьому випадку було захворювання, інфекційне або спадкове: «Two great sources of distress are the danger of contagion and the apprehension of hereditary diseases. The dread of being the cause of misery to posterity has prevailed over men to conceal the *skeleton in the closet*» [7]. Пізніше В. Теккерей використав цей сталий вислів у своєму романі «Ньюкоми. Життєпис однієї дуже поважної сім'ї, складений Артуром Пенденнісом, есквайром» (1853–1855).

В інтелектуальному детективі «Код да Вінчі» виокремлено фразеологічну алюзію, виражену іменем головного героя роману М. Сервантеса де Сааведра «Славетний лицар Дон Кіхот Ламанчський»: «Langdon shook his head. «I'm afraid we've come unannounced. A friend of mine speaks very highly of you. Sir Leigh Teabing? The British Royal Historian». Gettun brightened now, laughing. «Heavens, yes. What a character. Fanatical! Every time he comes in, it's always the same search strings. Grail. Grail. Grail. I swear that man will die before he gives up on that quest». She winked. «Time and money afford one such lovely luxuries, wouldn't you say? A regular *Don Quixote*, that one» [10, с. 318].

У сучасній мові донкіхотами називають благородних фантазерів, відірваних від життя; людей, які вступають у боротьбу зі злом, але не враховують тверезо своїх сил, не розуміють, що їхня боротьба не дає користі, а лише викликає глузування [7].

Лью Тібінг у «Коді да Вінчі», як і Дон Кіхот, повністю віддався своєму ідеалу, для якого був готовий піддаватися всім можливим випробуванням, піти на будь-які жертви. Метою життя Дон Кіхота була допомога людям, а Лью Тібінга – пошук Святого Граалю. Герой М. де Сервантеса несвідомо здійснював безглузді вчинки, у результаті чого приносив реальну шкоду оточуючим. Персонаж Д. Брауна, навпаки, продумував усі деталі на шляху до своєї мети і навіть не боявся поставити під загрозу людське життя. Фразеологічна алюзія *Don Quixote* виконує сугестивну функцію, спонукаючи читача звернутися до художнього твору іспанського письменника та провести паралель між двома героями.

Висновки. Отже, художні твори Д. Брауна «Втрачений символ», «Інферно», «Код да Вінчі» є інтелектуальними детективами, оскільки розкриття таємниці в них стає можливим тільки завдяки інтелектуальним здібностям героя, його обізнаності у сферах релігії, історії та мистецтва. Значну роль у побудові композиції творів відіграють фразеологічні алюзії. Цей різновид алюзій виконує в інтелектуальних детективах Д. Брауна емотивну та сугестивну функції. Вони використовуються письменником для створення емоційної напруги, щоб викликати у читача почуття співпричетності до подій художнього твору; навіяти читачу певні думки, ідеї, спонукати його до пошуку інформації, проведення власного розслідування.

Перспективним видається дослідження та порівняння прагматичних функцій інших різновидів алюзій у художніх текстах і кінотекстах Д. Брауна.

Література:

1. Библия. Книга Священного Писания Ветхого и Нового Завета в русском переводе. Чикаго, 1990. 925 с.
2. Енциклопедія Кольєра. URL: <http://enc-dic.com/colier/Detekтив-2659.html>
3. Редис Б. Пандора. Кто есть кто в античном мире. URL: <http://rubooks.org/book.php?book=8510&page=53> (дата звернення: 11.02.2020).
4. Рыжжина Е.В. Интертекстуальность фразеологизмов, образованных по аналогии, в современном английском языке. *Вестник Московский гос. лингвист. ун-та*. 2012. № 21 (654). С. 15–162.
5. Словарь литературоведческих терминов / ред. К.А. Шигаповой. Казань, 1998. 102 с.
6. Словник фразеологізмів для учнів та учителів. URL: <https://naurok.com.ua/slovník-frazeologizmiv-dlya-uchniv-ta-uchiteliv17527.html>
7. Фразеологизмы – толкования, иллюстрации. URL: <http://frazbook.ru/2014/08/04/projti-skvoz-ogon-i-vodu> (дата звернення: 11.02.2020).
8. Черник О.О. Романи Дена Брауна: жанр та концептосфера. *Вісник Київського нац. лінгв. ун-ту. Серія Філологія*. 2016. Том 19. № 1. С. 146–152.
9. Brown Dan. Inferno. 2013. 1674 p. URL: http://www.vk.com/doc8069473_215629575?hash=2d99d0b5d2e7178
10. Brown Dan. The Da Vinci Code. 2003. 383 p. URL: http://hrsbstaff.ednet.ns.ca/engramja/ENG_11/The.Da.Vinci.Code.pdf
11. Brown Dan. The Lost Symbol. 2009. 345 p. URL: <http://www.etextlib.ru/Book/Details/25414>
12. Ferguson Ch.A. Diglossia. Word. 1959. Vol. 15. P. 325–340.

Pindosova T. Pragmatic functions of phraseological allusions in modern English intellectual detective story

Summary. The article is devoted to the study of phraseological allusions and their pragmatic functions in the modern English intellectual detective story. Detective is now the most active genre on the lookout for interpretations of contemporary reality that offers simple and understandable landmarks. In addition, the detective attracts the attention of writers in terms of literary experiment: it can combine and synthesize elements of different narratives, such as historical, psychological, family, adventure, intellectual novels. It is established that the literary texts of the modern American writer D. Brown are intellectual detectives. In a detective, especially an intellectual one, we are dealing with an intellectual hero, a scientist. Intelligence is the main feature of famous detectives. We can say that heroes are the embodiment of pure mind, hypertrophied intelligence, which becomes especially evident against the backdrop of their “oppressed” physicality (the physical form of the heroes does not correspond to the power of their mind). In the process of research, the concept of an intellectual detective story and its genre features were defined. The secrets in D. Brown's literary texts were discovered with a help of the character's intellectual abilities, his knowledge in the areas of religion, history and art, which let us consider them as intellectual detectives. Intertextuality is the dominant property of D. Brown's literary texts, and phraseological allusions are one of the means of its expression. In the process of analyzing D. Brown's literary texts, the pragmatic functions of phraseological allusions were determined. This kind of allusion in D. Brown's intellectual detective stories helps to create tension and arouse the reader's sense of ownership in the events of intellectual detective stories. In the prospect of further study of this topic, it is advisable to study and compare the functions of other varieties of allusions in D. Brown's literary texts and film text.

Key words: intellectual detective, intertextuality, allusion, phraseological allusion, pragmatic function, emotive function, suggestive function.

*Плетенецька Ю. М.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету**Литвар О. М.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету*

ПЕРЕКЛАД УМОВНИХ РЕЧЕНЬ КЛАСИЧНОГО ТА СУЧАСНОГО РОМАНІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню умовних речень класичного та сучасного англійського романів та визначенню особливостей перекладу та труднощів, які постають перед перекладачами під час відтворення англійських умовних речень українською мовою. Насамперед під час перекладу англійських умовних речень українською мовою перекладач повинен усвідомити, що він має справу саме з умовною конструкцією, а не з іншими складними чи навіть простими за своєю структурою реченнями, оскільки умовне речення не завжди вводиться у повідомлення за допомогою сполучника *if*, який подеколи взагалі опускається. Детальне заглиблення в оригінал дозволяє відчутти семантичні відтінки умовності окремих речень, позаяк саме правильне розуміння матеріалу є визначальним кроком на шляху до адекватного перекладу.

Подібне граматичне оформлення англійських та українських умовних конструкцій нульового типу та I типу значно полегшує процес перекладу. Уваги заслуговує переклад умовних речень II і III типу, які представляють нереальну умову, а також речень змішаного типу. Такі умовні конструкції можуть організовуватися за двома моделями: нереальна умова в минулому та її можливий теперішній наслідок або нереальна теперішня умова та її імовірний наслідок у минулому. Правильне розуміння моделі умовного речення змішаного типу дозволить перекладачеві правильно розпізнати семантику повідомлення та адекватно її відтворити в перекладі.

Однією з особливостей перекладу англійських умовних речень українською мовою є засоби безпосереднього відтворення категорії умовності. Для англійських умовних речень не є обов'язковою наявність сполучників чи конекторів умовності. На противагу їм українські умовні речення майже завжди містять засоби вербалізації категорії умовності.

Труднощі під час перекладу також можуть викликати речення, що не містять формальних маркерів умовності, але виражають умовність дії за рахунок контексту. До таких речень належать англійські умовні конструкції з безсполучниковим типом зв'язку, які в українській мові обов'язково повинні відтворюватися.

Розмовний характер тексту сучасного роману вводить деякі обмеження як на вживання умовних речень в оригіналі, так і на їх відтворення в перекладі.

Ключові слова: умовні речення, переклад, сучасний роман, класичний роман, конектори умовності.

Постановка проблеми. Варто зазначити, що умовні речення отримали достойне висвітлення в науковій літературі.

Типологічний аналіз умовних конструкцій здійснювали американський вчений Джозеф Грінберг [4], британський мовознавець Бернар Комрі [2], американські вчені Барбара Денсіґ'єр та Ів Свіцер [3], датський лінгвіст Пітер Хардер [5]. Сучасний мовознавець О.І. Кхелілі систематизувала класифікації різних науковців та виокремила такі комунікативні функції умовних речень у сучасній англійській мові, як припущення, казуальність (причинність), контроль, вибачення, погроза, пояснення, інструкції, обіцянки, (сувора) вимога, переговори [6, с. 224].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували умовні речення і як проблему теоретичного синтаксису в межах формально-граматичного та функціонально-семантичного підходів, зокрема, такі зарубіжні та вітчизняні лінгвісти, як К.С. Грецька, Н.Ю. Кисельова, І.М. Копанєва, Б. Денсіґ'єр, Ф. Палмер, Р. Квірк, П. Хардер, Р. Лангакер та інші. Проте розгляд умовних речень у перекладознавчому аспекті за умови зіставлення класичного та сучасного їх потракування в художній літературі не проводився. Попередньо проведене дослідження [10] граматичних типів умовних речень роману Джейн Остін «Гордість та упередження» і роману Джордж Мойєс «До зустрічі з тобою», а також їхніх семантичних особливостей дає нам змогу зосередити свою увагу на труднощах перекладу умовних речень.

Передусім це питання є актуальним, оскільки наразі не існує структурованої роботи, яка б розкривала проблеми та труднощі перекладу англійських умовних речень українською мовою, позаяк перекладацький аспект умовних речень не є повністю дослідженим. Тож **метою статті** є проведення зіставного аналізу умовних речень класичного англійського та сучасного романів і визначення особливостей перекладу англійських умовних речень.

Свій аналіз таких особливостей ми зосредили на класичному англійському романі Джейн Остін «Гордість та упередження» та його перекладі, виконаному Ганною Лелів, а також на сучасному романі Джордж Мойєс «До зустрічі з тобою» та його перекладі Надії Хасцької.

Виклад основного матеріалу. Насамперед під час перекладу англійських умовних речень українською мовою перекладач повинен усвідомити, що він має справу саме з умовною конструкцією, а не з іншими складними чи навіть простими за своєю структурою реченнями, оскільки умовне речення не завжди вводиться у повідомлення за допомогою сполучника *if*,

який подеколи взагалі опускається. Детальне заглиблення в оригінал дозволяє відчутти семантичні відтінки умовності окремих речень, позаяк саме правильне розуміння матеріалу перекладу є визначальним кроком на шляху до адекватного перекладу.

Граматичне оформлення англійських умовних конструкцій нульового та I типу збігається з граматичним оформленням відповідних їм українських умовних конструкцій, що значно полегшує процес перекладу. Особливу увагу слід приділити перекладу умовних речень II і III типу, які представляють нереальну умову, а також речень змішаного типу.

Хоча підрядна частина англійського умовного речення II типу вводиться за допомогою минулого простого часу, а головна частина – за допомогою майбутнього простого часу з точки зору минулого, перекладач повинен пам'ятати про таку кореляцію часів в англійському реченні та не забувати, що із семантичної точки зору конструкція стосується теперішнього часу, і відповідним чином відтворювати її українською мовою.

Під час перекладу англійських умовних речень III типу варто звернути увагу на те, що такі речення стосуються нереальної умови в минулому, тому українською мовою передавати їх теж треба з огляду на минулий час.

Особливу складність представляє переклад речень змішаного типу на безпосередньому етапі їх сприйняття та розуміння. Умовні конструкції змішаного типу можуть організовуватися за двома моделями: нереальна умова в минулому та її можливий теперішній наслідок або нереальна теперішня умова та її імовірний наслідок у минулому. У сучасному англійському романі такі речення не завжди оформлюються за традиційними моделями, що ускладнює їх переклад. Правильне розуміння моделі умовного речення змішаного типу дозволить перекладачеві розпізнати семантику повідомлення, комунікативну функцію та адекватно їх відтворити в перекладі.

Проаналізувавши переклад умовних конструкцій обох романів, варто зазначити, що перекладачі завжди звертають увагу на граматичне оформлення речення оригіналу, що сприяє адекватності його відтворення в перекладі.

У ході наукової розвідки ми прослідкували певну тенденцію. Англійські складнопідрядні умовні речення, в яких головна та підрядна частина за будовою є самостійними двоскладними реченнями, українською мовою відтворювалися як складнопідрядні умовні речення з різними типами односкладних речень. Таким прикладом може бути речення *If you wanted to retrain, I'd be happy to point you in the right direction* [8, p. 18] – *Якщо хочете перекваліфікуватися, радо скерую вас у правильному напрямку* [7, с. 21]. В українському перекладі воно відтворено як складнопідрядне умовне речення, головна та підрядна частина якого за своєю будовою є односкладними означено-особовими реченнями.

Твір Джорджо Мойєс є сучасним англійським романом, буденне спілкування героїв якого носить розмовний характер, що впливає на послаблення мовних правил, зокрема тих, що стосуються формулювання умовних речень. Цей факт яскраво демонструють такі речення роману, як *Surely, if we can get him on that pathway, we'll be okay* [8, p. 182]? – *Якщо ми зможемо дібратись до доріжки, все буде гаразд* [7, с. 150], *If I do that, I lose my Jobseeker money, right?* [8, p. 19] – *Якщо я це зроблю, втрачу допомогу з безробіття, так?* [7, с. 21]. У цих реченнях спостерігається нівелювання правил формулювання питаль-

них речень. За метою висловлювання вони є питальними, а за структурою – розповідними. Розмовний стиль спілкування героїв роману «До зустрічі з тобою» демонструє нівелювання інших граматичних правил. Наприклад, *If you miss the bloody plane...I'm never talking to you again* [8, p. 463] – *Якщо ти не встигнеш на літак ... то я більш ніколи не розмовлятиму з тобою* [7, с. 365]. Подібна тенденція є характерною лише для сучасного роману.

Іншою особливістю перекладу англійських умовних речень українською мовою є засоби безпосереднього відтворення категорії умовності. Дослідивши англійські умовні конструкції романів, що вводяться за допомогою умовних сполучників та конекторів, а також умовні конструкції, що функціонують без сполучників, та порівнявши їх кількісні показники, можна зробити висновок, що для англійських умовних речень не є обов'язковою наявність сполучників чи конекторів умовності. На противагу їм українські умовні речення майже завжди містять засоби вербалізації категорії умовності.

Слід також зазначити, що безсполучниковим типом зв'язку головної та підрядної частини англійського складнопідрядного умовного речення характеризуються лише умовні речення роману Джейн Остін «Гордість та упередження». Умовності реченням з безсполучниковим типом зв'язку надає зворотній порядок слів. Наприклад, *Had he done his duty in that respect, Lydia need not have been indebted to her uncle...* [1, p. 298] – *Якби він виконав свій обов'язок, то Лідія не була б у боргу перед своїм дядьком...* [9, с. 298]. Умовні речення з безсполучниковим типом зв'язку вважають застарілим явищем, що й пояснює відсутність таких речень у сучасному романі.

Розмаїття англійських підрядних сполучників та конекторів не завжди можна відтворити українською мовою. Більшості англійських сполучників та конекторів відповідають українські підрядні умовні сполучники: якщо, якщо, як, аби, коли, коли б, якщо...то. Проте не всі умовні речення структурно оформлюються за допомогою загальноприйнятих складнопідрядних структур та сполучників умовності, а умовна семантика може бути представлена різними синтаксичними структурами. Труднощі під час перекладу також можуть викликати речення, що не містять формальних маркерів умовності, але виражають умовність дії за рахунок контексту. До таких речень належать англійські умовні конструкції з безсполучниковим типом зв'язку, які в українській мові обов'язково повинні відтворюватися як звичайні умовні речення зі сполучниковим підрядним типом зв'язку.

Під час зіставного аналізу умовного складу двох романів було з'ясовано, що конструкція *If I were you ...*, яка вживається здебільшого для надання порад та рекомендацій та перекладається українською мовою як «На твоєму місці, я б...» зустрічається виключно в класичному англійському романі (*But, if I were you, I would stand by the nephew* [1, p. 375]. – *Проте на Вашому місці, я би став на бік її племінника* [9, с. 375].). У сучасному англійському романі не було виявлено зразків такої конструкції.

Прикметним є вживання в англійському оригіналі конструкції *to be going to...* Така конструкція українською мовою відтворюється як «мати намір, збиратися, планувати...» і може слугувати заміною простому часу в головній частині англійського складнопідрядного умовного речення I типу. Наявність значної кількості складнопідрядних умовних речень із цією

конструкцією в романі Джордж Мойєс (*This chicken is going to be spoiled if he's much longer* [8, p. 227]. – *Курка зіпсується, якщо він затримається довше* [7, с. 184].; *So if he wants me to go to Switzerland, then yes, I am going to go* [8, p. 461]. – *І якщо він хоче, щоб я поїхала до Швейцарії, – я поїду* [7, с. 363]) та відсутність таких речень у романі Джейн Остін дозволяє засвідчити той факт, що такі умовні речення є характерними лише для сучасного англійського роману.

Ще однією особливістю, яку необхідно враховувати під час перекладу англійських умовних речень українською мовою, є пунктуація. В українській мові між частинами складнопідрядного, зокрема умовного речення, завжди ставиться кома незалежно від позиції підрядної частини. В англійській мові навпаки – позиція підрядної частини має вирішальну роль під час розстановки розділових знаків. Для англійського складнопідрядного речення справджується таке правило: якщо підрядна умовна частина передує головній між ними ставиться кома (*If we'd had more time, would this have been different?* [8, p. 432] – *Якби ми мали більше часу, це щось змінило б?* [7, с. 342]), якщо головна частина передує умовній, кому між ними ставити не потрібно (*Would we have done this if my sister hadn't needed my room at home?* [8, p. 314]. – *А ми б з'їхалися, якби сестрі не потрібна була моя кімната?* [7, с. 251]).

Висновки. Отже, на основі ґрунтовного дослідження умовних конструкцій англійського класичного та сучасного романів та їх перекладів нам вдалося з'ясувати деякі труднощі перекладу англійських умовних речень українською мовою та виокремити основні моменти, на які слід зважити перекладачеві.

Насамперед перекладач має точно відчувати семантичні відтінки умовності окремих речень, оскільки правильне розуміння матеріалу перекладу є першим та надзвичайно важливим кроком на шляху до адекватного перекладу. Слід також зважати на порядок головної та підрядної частин умовного речення. Для українського перекладу більш традиційною є модель, за якої підрядна умовна частина стоїть на першому місці, а головна – на другому. Тож в українському перекладі читач спершу знайомиться з умовою, а вже потім – з її можливим наслідком.

Реченням мови оригіналу меншою мірою притаманні сполучники та конектори умовності. Речення мови перекладу нагромадять частіше містять засоби вербалізації категорії умовності.

Важливо правильно виявити та зрозуміти умовну конструкцію, а також застосувати узгодження часів у перекладі, зважаючи на різну граматичну будову англійського та українського речення.

Окремої уваги в процесі перекладу також заслуговують значні відмінності в англійській та українській пунктуації, в складнопідрядних умовних реченнях.

Перспективою подальших досліджень умовних речень може стати комунікативна функція умовного речення та її відтворення в перекладі англійських умовних речень українською мовою.

Література:

1. Austen J. *Pride and Prejudice*. Kyiv, 2015. 382 p.
2. Comrie B. *Language universals and linguistic typology: syntax and morphology*. Oxford : Blackwell ; Chicago: University of Chicago Press, 1981.
3. Dancygier B., Sweetser E. *Mental Spaces in Grammar: Conditional Constructions*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005.

4. Greenberg J. *Language typology: A historical and analytic overview*. Mouton, 1974.
5. Harder P. *Functional Semantics: A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. New York : Mouton de Gruyter, 1996. P. 24–33.
6. Кхелілі О.І. Комунікативні функції англійських умовних речень в історичній перспективі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. № 63. С. 223–227.
7. Мойєс Дж. До зустрічі з тобою ; пер. з англ. Н. Хаєцької. Харків, 2017. 384 с.
8. Moyes J. *Me before you*. London, 2012. 504 p.
9. Остін Д. Гордість і упередження ; пер. з англ. Г. Лелів. Київ, 2015. 382 с.
10. Плетенецька Ю.М. Семантичний поділ умовного складу класичного та сучасного романів в аспекті перекладу. *Науковий журнал: Мова: кодифікація, компетенція, комунікація*. Черкаси, 2019. С. 60–73. DOI: <https://doi.org/10.24025/2707-0573.1.2019.169317>

Pletenetska Yu., Lyntvar O. Translation of conditional sentences in classical and modern novels: comparative aspect

Summary. The article is devoted to the research of conditional sentences of classical and modern English novels as well as the definition of translating peculiarities and difficulties that translators face during the translation of English conditional sentences into Ukrainian. First of all, when translating English conditional sentences into Ukrainian, the translator must realize that he is dealing with a conditional construction and not with other complex or even simple sentences. Because the conditional sentence is not always entered into the message by the if connector, which is sometimes omitted altogether. A deep dive into the original allows one to feel the semantic connotations of the conditionality of individual sentences, since the correct understanding of the translation material is a decisive step on the way to an adequate translation.

Similar grammatic structure of English and Ukrainian conditional sentences of Type 0 and Type 1 simplifies significantly the process of translation. Translation of the 2 and the 3 Types that represent unreal condition, as well as mixed Type sentences are especially noteworthy. These conditional sentences can be organized in accordance with two models: unreal condition in the past and its possible present consequence or unreal present condition and its possible past consequence. The correct understanding of the conditional sentence model of mixed Type enables the translator to recognize the semantics of the message accurately and to give it adequate translation.

One of the peculiarities of English conditional sentences' translation into Ukrainian is the means of direct translation of the category of conditionality. The research allows to conclude the presence of conjunctions and linking words of conditionality is not obligatory. As opposed, Ukrainian conditional sentences almost always have the means of verbalization of the conditionality category.

Sentences that do not have formal marks of conditionality but express the conditionality of the action by means of context can constitute difficulties during translation. These sentences include asyndeton English conditional constructions that have to be translated in the Ukrainian language.

The colloquial character of the text of modern novel imposes some restrictions on both the use of conditional sentences in the original and their translation.

Key words: conditional sentences, translation, modern novel, classical novel, conditionality conjunctions.

*Подвойська О. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**завідувачка кафедри іноземних мов**Херсонського національного технічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЙ ДО МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ

Анотація. Запропонована стаття присвячена виявленню специфіки перекладу українською мовою текстів німецькомовних інструкцій до медичного обладнання. Основною метою постає встановлення мовних та структурних особливостей досліджуваних текстів з огляду на їхнє відтворення під час перекладу. Серед типових ознак текстів інструкцій виокремлюються їхні чітка структурованість, шаблонність тексту, імперативний характер, певний набір притаманних мовних засобів. Для інструкцій з експлуатації медичного обладнання характерне поєднання описових, пояснювальних, керівних і рекомендаційних частин тексту, які необхідно зберігати або адаптувати під час перекладу українською мовою. До лексичних особливостей досліджуваних текстів належить насамперед використання термінології, представлені, зокрема, вузькоспеціалізованими термінами, загальномедичними, загальнотехнічними, загальнонауковими та термінологізованими загальноживаними словами, що зазвичай перекладаються еквівалентами. Серед морфологічних особливостей слід назвати використання складних слів, найбільшу складність під час перекладу яких зумовлюють складні прикметники, що в більшості випадків перекладаються описово, а також поширення конверсії, зокрема субстантивациї, через наявність у цих текстах такої бажаної риси, як номінальність та ад'єктивациї дієприкметників I та II, які іноді змінюють під час перекладу своє граматичне значення. Головною передумовою перекладу словосполучень, наявних у досліджуваних текстах, є необхідність визначення їхньої цілісної форми і, відповідно до неї, виконання перекладу не окремих елементів, а як єдиного цілого, незважаючи на те, що це за словосполучення – сталі чи вільні. Граматичні особливості представлені вживанням модальних дієслів «*dürfen*» та «*können*», часто із запереченням «*nicht*» зі значенням *дозволу/заборони*, та складних прикметників і дієприкметників. До синтаксично-стилістичних особливостей інструкцій до медичного обладнання належить вживання прийменниково-іменникових конструкцій, пасивних конструкцій, складнопідрядних речень, які вимагають через відмінність мов цілісних, насамперед граматичних, перетворень під час перекладу.

Ключові слова: інструкція до медичного обладнання, переклад, мовні особливості, термін, еквівалент.

Постановка проблеми. Світові глобалізаційні процеси ставлять перед людиною нові проблеми і завдання, вимагають подальшого розвитку професійних знань та умінь. У сучасному світі здійснюється активна співпраця і міжнародний обмін досвідом в усіх сферах людської діяльності і життя, в тому числі і у сфері медицини та охорони здоров'я. У свою чергу це актуалізує виконання якісного перекладу медичної

документації та інструкцій медичного обладнання. За словами Н.М. Гавриленко, інструкцію вважають одним із найбільш простих письмових жанрів спеціального дискурсу [4, с. 115], проте міра їх перекладності доволі висока, як зазначає І.С. Алексєєва [1, с. 108]. Втім, «легкість» у процесі перекладу тексту інструкції зумовлена, як правило, знанням особливостей жанру й умінням дотримуватися норм тексту, прийнятих у текстовій комунікації реципієнта.

Метою статті є виявлення специфіки перекладу німецькомовних текстів інструкцій до медичного обладнання, а саме встановлення основних рис досліджуваних текстів оригіналу та їх відтворення під час перекладу на українську мову.

Виклад основного матеріалу. Інструкцію як жанр традиційно відносять до офіційно-ділового стилю. А отже, жанру інструкції притаманні й основні риси цього стилю. Серед типових ознак текстів інструкцій називають чітку структурованість і навіть іноді шаблонність тексту, імперативний характер, певний набір притаманних мовних засобів.

Саме слово «інструкція» прийшло з латинської від слова *instructio/ повчання*, похідного від дієслова *instruere/наставляти, навчати* [2]. У загальних рисах інструкцію можна охарактеризувати як документ офіційно-ділового стилю, мовне оформлення якого на всіх рівнях характеризується високим ступенем стандартизації, що забезпечує економічність у написанні та сприйнятті даного типу тексту [6, с. 96–98]. Також, за словами Роготневої О.М., документ – це текст, що керує діями людей і що характеризується юридичною значимістю. Звідси випливають, згідно з автором, і підвищені вимоги до точності, що не допускає іншого тлумачення [7, с. 18], тому для перекладу текстів інструкції медичного обладнання необхідно бути знайомим із правилами написання даного тексту, мати відповідну лінгвістичну підготовку та володіти відповідною базою фахової лексики.

Аналізуючи структуру досліджуваних текстів, можна стверджувати, що для інструкцій з експлуатації медичного обладнання характерне поєднання описових, пояснювальних, керівних і рекомендаційних частин тексту, які у свою чергу необхідно зберігати та адаптувати під час перекладу українською мовою. Відповідно до німецького промислового стандарту «DIN 8418» 1974 року та до ГОСТу 2.601-2013 «ЕСКД. Эксплуатационные документы» інструкції повинні містити такі компоненти: дані про продукт (наприклад, інформацію про його продуктивність та здатність до експлуатації); вимоги до установки (наприклад, запобіжні пристрої, які користувач повинен заздалегідь передбачити); вказівки з транспортування, установки і збірки, монтажу; керівництво з експлуатації (наприклад, введення в експлуатацію); вимоги до технічного обслуговування (наприклад,

керівництво з ремонту) [5, с. 21; 9, с. 54]. Ці документи описують загальні стандарти інструкцій як для німецької, так і для української та російської мов, тому їх використання є актуальним під час перекладу інструкцій медичного обладнання залежно від того, з якої мови здійснюється переклад.

З огляду на вищесказане розглянемо зазначені особливості на прикладі інструкції апарату ЕКГ «MAC 600» британської компанії «GE Healthcare».

Вступна частина презентує короткий опис призначення даної інструкції: *Die in diesem Handbuch enthaltenen Informationen gelten nur für das MAC 600 Ruhe-EKG Analysesystem in Verbindung mit der Software-Version 1.0.* – Інформація, яка міститься в даному керівництві, стосується лише системи аналізу ЕКГ MAC 600 у поєднанні з програмним забезпеченням версії 1.0. [12, с. 2]. Далі в інструкції зустрічаються загальні вказівки зі спеціально виділеними заголовками, що візуально структурує текст, наприклад: *Einleitung – Вступ; Allgemeine Informationen zum Gerät – Загальна інформація про пристрій; Aufzeichnen eines EKGs – Запис ЕКГ.*

Особливу увагу компанія просить звернути на низку вимог безпеки, кожна з яких починається з підзаголовка *WARNHINWEIS – ЗАСТЕРЕЖЕННЯ/УВАГА; BATTERIEBETRIEB – Falls die Unversehrtheit der Erdungsleitung nicht garantiert werden kann, muss das Gerät per Batterie betrieben werden.* – ЕКСПЛУАТАЦІЯ БАТАРЕЇ – Якщо цілісність лінії заземлення не може бути гарантована, пристрій повинен живитися від акумулятора [12, с. 7]. Даний приклад також чітко показує необхідність не тільки у відтворенні змісту, збереженні мовних структур під час перекладу, але й у передачі оформлення текстових одиниць у мові перекладу. Виділені великим шрифтом підзаголовки слугують орієнтирами, тому вони під час перекладу українською мовою потребують аналогічного оформлення.

Основна частина інструкції апарату ЕКГ передбачає собою детальний опис пристрою і введення до роботи з ним, наприклад: *Markieren Sie im Menü Systemsteuerung den Punkt Speichern, und drücken Sie die Eingabe-Taste, um die an den Parametern der Systemsteuerung vorgenommenen Änderungen zu speichern.* – З меню панелі керування виділіть Зберегти та натисніть клавішу **Eingabe**, щоб зберегти зміни, внесені в параметри Панелі керування [12, с. 126]. Слід зауважити, що в даному прикладі в тексті оригіналу пункт *Speichern* виділений курсивом, що дозволяє читачеві швидко зорієнтуватися та швидко його знайти на панелі керування, тоді як назва клавіші на клавіатурі **Eingabe** була виділена напівжирним шрифтом для того, щоб читач міг зрозуміти, що на даний момент йдеться саме про клавішу, а не про команду на моніторі. Ці особливості оформлення інструкції вимагають чіткого дотримання та перенесення їх у текст перекладу, звертаючись при цьому також й до норм і узусу української мови. Наприклад: словосполучення «Eingabe-Taste» дослівно перекладається як «кнопка введення», але більш доречним вбачається переклад «клавіша Enter», тому як адресант більш знайомий саме з такою назвою клавіші на клавіатурі персонального комп'ютера та інших приладів.

Лексичні особливості досліджуваних текстів виражаються насамперед у насиченості термінологією, майже 52% усього тексту інструкцій становлять терміни, зокрема вузькоспеціалізовані терміни, загальномедичні, загальнотехнічні, загальнонаукові і термінологізовані загальнонавживані слова.

Труднощі під час перекладу термінології та спеціальної лексики є однією з головних перешкод для комунікації у сфері науки, тому дослідження в цій сфері мають актуальне значення, оскільки медицина, її техніка та технології постійно розвиваються та удосконалюються.

На основі аналізу інструкцій медичного обладнання була виявлена велика кількість термінологічної лексики німецького (*Erkrankung*, f «захворювання», *Herzton*, f «серцебиття»), латинського (*Status localis* «місцевий стан»), грецького походження (*Anamnese*, f «анамнез», тобто відомості про початок і розвиток захворювання), а також похідні та складні найменування, що складаються як із німецьких, так і з іншомовних структурних елементів (*Liquoruntersuchung*, f «дослідження/аналіз рідини (спинномозкової)»; лат. *Liquor* + нім. *die Untersuchung*). Під час перекладу лексичних одиниць досліджуваних текстів слід брати до уваги передусім наявні еквіваленти, а за їх відсутності – структурні та семантичні особливості їхньої будови і, звичайно, контекст у мові оригіналу. Всі виявлені у досліджуваних текстах лексичні одиниці утворені за характерними для німецької мови словотворчими моделями: словоскладанням, деривацією: суфіксацією, префіксацією, конверсією, широко представлені також аббревіація, утворення словосполучень та запозичення.

Словоскладання як найбільш продуктивний спосіб словотвору в німецькій мові, взагалі, є надзвичайно продуктивним і в найменуванні спеціальних понять через можливість найбільш точно і компактно виразити їх мовними засобами, чим пояснюється наявність значної кількості складних термінологічних одиниць у досліджуваних текстах, напр., *Signalqualität, Anschluss- und Exportoptionen, Entscheidungsfindung, Vertriebsbeauftragten*. Як показує аналіз за безпосередніми складниками, найбільшу кількість виявлених складних термінів утворюють двокомпонентні детермінативні складні слова, алгоритм перекладу яких за відсутності прямого відповідника є досить чітким – остання основа є головною, перша є її атрибутом. Проте іноді цей спосіб є лише першим кроком для розуміння спеціального поняття, що виражається засобами мови оригіналу, і лише контекстуальний аналіз та розширення фонових знань надають змогу еквівалентно передати це поняття засобами мови перекладу, використовуючи, наприклад, описовий спосіб, переклад аналогом, генералізацією чи, навпаки, конкретизацією тощо. Наприклад, лексема *geschlechtsspezifisch* має у мові перекладу лише контекстуальні відповідники *гендерний*, що не зовсім відображає контекстуальне значення в тексті оригіналу, в дослівному перекладі отримаємо *специфічний щодо статі*; аналіз контексту *Geschlechtsspezifische Interpretation* та відповідні фонові знання дозволяють правильно зрозуміти зміст та відтворити його у перекладі: *розшифрування електрокардіограми залежно від статі пацієнта*. Найбільшу складність під час перекладу зумовлюють складні прикметники, що мають саме термінологічний характер. Вони зазвичай не мають прямих відповідників та вимагають під час перекладу окремої уваги, найчастіше їх перекладають описово – словосполученням, напр.: *des applikationsgerätespezifischen Adapters – адаптера, підходящого для роботи пристрою*.

Суфіксальна модель, що досить продуктивна для утворення як загальнонавживаної, так і термінологічної лексики, характеризується у досліджуваній лексиці залученням питомих та запозичених суфіксів, наприклад, такі лексичні одиниці:

Extrem-it-ät-en, pl «кінцівки», *Atm-ung*, f «дихання», *schmerz-los* «безболісно», *station-är* «стаціонарно» утворено суфіксами як німецького походження (**-ung, -los**), так і запозиченими з інших мов – латинської та французької (**-är, -ät**), грецької (**-it**).

Префіксальний спосіб словотворення, покладений в основу утворення термінологічної лексики досліджуваних текстів, виявляє ті ж самі ознаки, що і суфіксальний, пор.: *An-fall*, m «напад, припадок», *Un-ruhe*, f «занепокоєння», *ab-geschnitten* «усічений». Зазвичай термінологічні одиниці, утворені таким способом, мають відповідники у мові перекладу і не спричиняють проблем під час перекладу.

Конверсія як вид деривації, загалом, широко представлена у німецькій мові, проте є більше продуктивною саме у фахових текстах, зокрема, такий її різновид, як субстантивізація, через наявність у цих текстах такої бажаної риси, як номінальність, напр., *beim Auspacken; Ein Nichtbeachten dieses Hinweises, das Erfassen, Drucken, Speichern und Übertragen von EKG Daten* тощо. Щодо перекладу таких лексичних одиниць слід брати до уваги, що не завжди є можливість, так само як і необхідність, перекласти відповідною граматичною формою у мові перекладу, пор.: *Ein Nichtbeachten dieses Hinweises – недотримання цієї інструкції, beim Auspacken – розпаковуючи*. Продуктивною моделлю конверсії у досліджуваних текстах також є ад'єктивізація дієприкметників I та II, що пояснюється необхідністю максимально точно виразити поняття ознакою його дії, напр.: *beschriebene Arbeitsweise – описуваної спосіб роботи, eingewiesenes Personal – проінструктований персонал, angeschlossenen Patienten – пацієнт, приєднаний до апарату, das zu entsorgende Gas – газ, що необхідно утилізувати, zu benutzende Verbindung – з'єднання, що використовується* тощо. Надані приклади демонструють як переклад прямим відповідником – дієприкметником, так і описовим способом, через відсутність відповідних граматичних форм та можливість викривлення змісту.

Абревіатурні моделі надзвичайно широко представлені як у текстах інструкцій до медичного обладнання, так і взагалі медичної тематики. Насамперед це пояснюється необхідністю економії мовних зусиль у фаховій комунікації, особливо під час використання часто вживаних понять, які мають складену структуру у своїй номінації. В аналізованих текстах було виявлено такі види скорочень:

а) ініціальні абревіатури, або складноскорочені слова: *CT / Computertomogramm, n – КТ/комп'ютерна томограма; EKG / Elektrokardiogramm, n – ЕКГ/електрокардіограма; EEG / Elektroenzephalogramm, n – ЕЕГ/електроенцефалограма;*

б) складовими складними словами: *CT-Bild / Computertomogrammbild, n – знімок комп'ютерної томограми/знімок КТ; VP-Shunt, m – вентрікулоперітоналний шунт/VP-шунт; IFA / Immunfermentanalyse, f – ІФА/імуноферментний аналіз.*

За поданими вище прикладами можна помітити, що німецькомовні абревіатурні моделі мають еквіваленти і в українській мові. За їх відсутності ключовим аспектом під час їх перекладу є розшифрування, яке значно покращить сприйняття тексту перекладу в разі ознайомлення з інструкцією медичного обладнання.

З огляду на специфіку аналізованих текстів можна говорити про повний збіг денотативних значень окремих лексичних одиниць німецької та української мов. Запропоновані еквіваленти

представлені найчастіше вузькоспеціальними термінами. Вони завжди є однозначними, а тому не викликають труднощів під час перекладу.

Як вже було зазначено вище, серед частотних та продуктивних моделей карбування виявлених термінологічних одиниць є словосполучення. Як показують статистичні дослідження, терміни-словосполучення становлять найбільшу кількість у складі терміносистем – вони поряд із термінами-складними словами, зокрема в німецькій мові, презентують найоптимальніший спосіб вираження спеціального поняття, бо зрозуміло: чим більше ознак міститься у найменуванні, тим точніше воно виражає поняття, напр.: *die akzeptablen Ober- und Untergrenzen des atmosphärischen Drucks – допустимі максимальні та мінімальні значення атмосферного тиску, Rohrleitungssysteme für medizinische Gase – системи трубопроводів медичних газів, medizinisches Vakuum als externe Gasversorgung – медичний вакуум як зовнішня система газопостачання, mittels der Halterung an die Befestigungsschiene – фіксацією на спеціальну шину*. Головною передумовою перекладу термінологічних словосполучень вбачаємо необхідність визначення їхньої цілісної форми і, відповідно до неї, виконання перекладу не окремих елементів, а як єдиного цілого, незважаючи на те, що це за словосполучення – сталі чи вільні. Оскільки не завжди переклад складників надає у результаті прямий еквівалент, такий послівний переклад може лише допомогти зрозуміти зміст, але наступним кроком повинен бути пошук еквівалента для нього у мові перекладу, пор.: *durch äußere Einflüsse* – послівно: *через зовнішній вплив*; еквівалентом: *чинниками зовнішнього впливу*.

До низки синтаксично-стилістичних особливостей інструкцій медичного обладнання належить вживання прийменниково-іменникових конструкцій, пасивних конструкцій, складно-підрядних речень, наприклад:

1. Прийменник + артикль + віддієслівний іменник, які є ознакою номінального стилю, характерного для тексту документів: *während des Betriebs – під час роботи, vor der (ersten) Zubereitung – перед (першою) експлуатацією; bei Betrieb – під час експлуатації* тощо. Аналіз досліджуваних текстів виявляє, що такі синтаксично-стилістичні конструкції є загальноприйнятими для будь-якої інструкції з експлуатації, в тому числі з медичного обладнання, та є шаблонними як для німецької, так і для української мови, що зумовлено передусім тяжінням таких текстів до номінального стилю.

2. Складнопідрядні речення взагалі є звичайним явищем у фахових текстах та документах, оскільки допомагають точно виразити різні типи змістовних зв'язків. У текстах інструкцій до медичного обладнання, зокрема, були виявлені такі поширені види підрядних речень: підрядні речення часу, а саме задля вираження послідовності дій: *Nachdem der Netzstecker gezogen oder ... – Після того як штекер було вийнято або ...* [12, с. 31], та підрядні речення умови (як сполучникові, так і безсполучникові), які є дуже важливим засобом вираження умови в усіх текстах інструкцій: *...wenn es von nicht autorisiertem Personal repariert oder gewartet wurde. – ...у випадку, якщо вона була відремонтована або обслуговувана неавторизованим персоналом* [14, с. 26]. Крім того, застосовуються також підрядні означальні, які часто конкурують зі своїми граматичними синонімами – поширеними означеннями, та використовуються для більш точного опису певних характеристик, особливостей тощо, напр.: *Geräte, die für die Anwendung im Notfall vorgesehen*

sind, ... – Пристрої, призначені для експлуатації в екстрених випадках, ... ; зустрічаються також підрядні мети та їхні синонімічні форми, зокрема інфінітивні звороти з, напр.: *damit sich am Anwendungsstandort kein Kondenswasser bildet* – задля уникнення конденсату на місці застосування; *Um die Sicherheit der Patienten zu gewährleisten, ...* – задля безпеки пацієнта ...; *um das EMI-Risiko für medizinische Geräte zu verringern und eine EMV zu erreichen* – для зменшення ризику електромагнітних перешкод та забезпечення ЕМС. В українських текстах інструкцій для вираження цього граматичного значення частіше використовуються прийменникові конструкції з відповідними вербалізованими іменниками задля економії мовних зусиль та можливості точного та більш конкретного вираження мети, що і пояснює вибір під час перекладу саме їх як еквівалентів до німецьких граматичних конструкцій з відповідним значенням.

3. Вживання пасиву і конкуруючих з ним форм надають текстам інструкції безособовості та узагальненості, а отже, сприяють конкретизації тексту, наприклад: *Der Verschiebeantrieb lässt sich so einstellen, dass ... die Hubgeschwindigkeit kann nunmehr ... vermindert werden* – Привід подачі можна налаштувати так, що ... швидкість підіймання може бути ... зменшена [12, с. 32]. *Geräte, ..., sind so zu befestigen, ... – Пристрої, ..., слід закріпити таким чином, ...*

В аналізованих текстах інструкцій було виявлено також певні граматичні особливості, що зумовлюють саме їхню специфіку, зокрема:

1. Вживання модальних дієслів «*dürfen*» та «*können*», часто із запереченням «*nicht*», що несе значення заборони або неприпустимості: *Komponenten des Altgerätes dürfen nicht weiter verwendet werden* – Не можна далі використовувати елементи старого пристрою [12, с. 74]. Слід зауважити, що конструкція «*dürfen nicht*» в інструкціях медичного обладнання перекладається зазвичай безособовими модальними конструкціями. У даному прикладі для передання неприпустимості в тексті слугує дієслово «*не можна*», що виражає значення «*не дозволяється*». Дієслово «*können*» на відміну від цього надає значення «*можливості/неможливості*», що і бажано зберегти під час перекладу, напр.: *Das Passwort zum Löschen von Dateien kann nicht geändert werden...* – Пароль для видалення файлів неможливо змінити... [12, с. 5].

2. Використання складних прикметників та дієприкметників, на кшталт «*schreibgeschützt*», що надають тексту лаконічності й точності. Наприклад: *Um Daten auf der SD-Karte zu speichern oder Daten von der SD-Karte zu löschen, bewegen Sie den Schieber zurück in die nicht schreibgeschützte Position.* – Для збереження або вилучення даних з SD-карти перемістіть повзунок у положення, не захищене від запису; *Ihr Gerät ist nun betriebsbereit.* – Тепер ваш пристрій готовий до використання [12, с. 48]. Як видно з прикладів, в українській мові немає таких мовних можливостей, а отже, під час перекладу застосовується описовий переклад із трансформацією членування.

Таким чином, через певні розбіжності у граматиці двох мов, а саме у синтаксичній та морфологічній будовах, дуже часто доводиться під час перекладу використовувати різного роду трансформації, що підтверджують попередні приклади. Перетворення, що здійснюються тоді у процесі перекладу, поділяються, як відомо, на 4 елементарні типи:

1) перестановка (під час перекладу лексичні елементи міняються місцями);

2) заміна (наприклад, іменник замінюється у перекладі на прикметник, а прикметник – на дієслово тощо);

3) додавання, що полягає в залученні під час перекладу лексичних елементів, відсутніх в оригіналі, з метою правильної передачі змісту мовної одиниці оригіналу та задля дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують у культурі мови перекладу;

4) вилучення – усунення в тексті перекладу тавтологічних лексичних елементів. Ці види перетворень можуть поєднуватися один з одним, набуваючи при цьому характеру складної, комплексної трансформації [3].

Окрім знання зазначених трансформацій та вмій правильного і доцільного їх використання, переклад медичних текстів, і насамперед текстів інструкцій, вимагає від перекладача достатнього рівня обізнаності у відповідній галузі знань та чіткого дотримання норм мови, на яку здійснюється переклад, через насиченість науковою термінологією та спеціальною лексикою. Ми згодні з думкою Н.М. Гавриленко, яка вважає, що найбільш прийнятними для функціонування в медичній термінології вважаються ті слова, які визнані більшістю спеціалістів, зрозумілі всім та відображають суть явища або предмета. Сислове значення терміна в медицині лише тоді стає загальним надбанням, коли воно зафіксовано за допомогою чіткого терміна, що не припускає різних тлумачень, є простим та однозначним [4].

Для оригінальних текстів інструкцій до медичного обладнання у більшості випадків не існує шаблонної структури, а кожна з досліджуваних інструкцій містить свій специфічний виклад інформації.

Висновки. Отже, переклад медичної інструкції вимагає як лінгвістичних, так і медичних та технічних знань, є досить складним для виконання, оскільки він насичений не тільки термінами, а й аббревіатурами та складними граматичними конструкціями. Під час роботи з текстами мови-оригіналу перекладач насамперед керується своїм розумінням тексту, збирає інформацію, необхідну для повного та точного перекладу тексту, а вже потім починає переклад. Він повинен особливо уважно стежити за повноцінністю мови-перекладу, переклад повинен повністю відповідати нормам інструкцій з експлуатації, в тому числі й інструкцій з медичного обладнання. Основні принципи перекладацької практики також пов'язані з правомірністю застосування низки технічних прийомів, що забезпечують досягнення більш високого рівня еквівалентності.

Подальшою перспективою наукового пошуку у вибраному напрямі може бути дослідження тематичних полів лексики інструкцій медичного обладнання та особливостей їх відтворення в українських перекладах.

Література:

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика : учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. Санкт-Петербург : Союз Перспектива, 2008. С. 176.
2. Большой словарь иностранных слов / сост. А.Ю. Москвин. Москва : ЗАО Изд-во Центрполиграф; ООО «Полюс», 2001. 816 с.
3. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода. Москва, 2010. 207 с.
4. Гавриленко Н.Н. Понять, чтобы перевести: перевод в сфере профессиональной коммуникации. Москва : Научно-техническое общество академика С.И. Вавилова, 2010. Книга 2. С. 115–118.

5. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основы терминотворения. Київ, 2010. С. 9–16 ; С. 98–112.
6. Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2016. С. 37–53.
7. Роготнева Е.Н. Документная лингвистика: сборник учебно-методических материалов. Томск : Изд-во ТПУ, 2011. 84 с.
8. Электрокардиограф MAC 600. Инструкция пользователя.
9. DIN 8418 – Technische Erzeugnisse. Angaben in Gebrauchsanleitungen und Betriebsanleitungen. Berlin, 1974. 45 S.
10. GE Healthcare Deutsch © 2009 General Electric Company. Alle Rechte vorbehalten. MAC 600 Ruhe-EKG Analysesystem Bedienungsanleitung.
11. Leistung trifft auf Ergonomie – ACUSON X300 Premium Edition
12. MAC 2000 EKG-Analysesystem Ideal für den Einsatz in Klinik / Krankenhaus
13. Pelka R. Sprachliche Aspekte von Bedienungsanleitungen technischer Geräte und Maschinen. *Siegfried Grosse, Wolfgang Mentrup. Anweisungstexte.* Tübingen, 2009. S. 74–103.
14. Technology Innovated Medicine, ORS Clean Air gebrauchsanweisung.

Podvoiska O. Peculiarities of the translation of German-language medical equipment operation manuals

Summary. The proposed article is devoted to revealing the peculiarities of translating texts of German-language operation manuals to medical equipment into Ukrainian. The main purpose is to establish the linguistic and structural features of the texts being studied with a view to their reproduction in translation.

Among the typical features of the operation manuals are their clear structure, text conventionality, imperative nature,

a particular set of inherent linguistic means. Operation manuals to medical equipment are characterized by a combination of descriptive, explanatory, guidance and recommendation parts of the text, which are to be kept or adapted when translated into Ukrainian. The lexical features of the studied texts include, first of all, the use of terminology, represented in particular by highly specialized terms, general medical, general technical, general scientific and terminologized common words, which are usually translated by equivalents. Among the morphological peculiarities are the use of compound words, where the most difficult is the translation of complex adjectives, which in most cases are descriptively translated, as well as the incidence of conversion, including substantiation due to the presence in these texts of such a desirable characteristic as nominalization and adjectivation of participles I and II, which sometimes change their grammatical meaning when translated. The main prerequisite for the translation of terminological phrases in the texts under study is the need to define their integral form and, accordingly, to translate them not as separate elements, but as an integral whole, regardless whether it is a set expression or free word combination. The grammar features are represented by the use of the modal verbs “*dürfen*” and “*können*”, often with a negation of “*nicht*” with the meaning of *permission/prohibition*, and complex adjectives and participles. Syntactic and stylistic features of the operation manuals to medical equipment include the use of prepositional noun constructions, passive constructions, complex sentences, which require coherent, primarily, grammatical transformations in translation due to the difference of languages.

Key words: operation manual to medical equipment, translation, language peculiarities, term, equivalent.

*Radetska S. V.,**PhD, Associate Professor,**Head of the Chair of Theory and Practice of Branch Translation**Kherson National Technical University*

POPULAR SCIENTIFIC LITERATURE AS A MEANS OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE POPULARIZATION: LINGUISTIC ASPECTS

Summary. Scientific literature is a unique phenomenon that contributes to enhancing the overall scientific potential of society. According to different classifications, three branches are distinguished in popular scientific literature: literature for specialists in other fields of knowledge; literature for a wide range of readers; and popular works for schoolchildren. There are also three forms of popularization: general education, intra-scientific (satisfies the needs of professionals seeking to overcome the limits of narrow specialization within their field), and inter-scientific (satisfies the interdisciplinary interests of scientists).

One of the main goals of popular science publications is the formation of a scientific outlook in the reader. This ideological function involves presentation in popular science books of knowledge about natural science and the laws of nature, highlighting achievements in the development of theoretical sciences, which open up new perspectives on science, as well as new opportunities for scientific progress.

The main purpose, however, of popular science publications is to present a worldview designed for a wide range of readers. A popular work is characterized by accessibility, specificity, and simplicity (i.e. additional or technical knowledge is not required to read it). In order to interest the reader and facilitate the perception and memorization of the information presented in the text, the author of a popular science publication uses quotations, question sentences, explanations and characterizations of terms and scientific concepts, which introduce the reader to their practical use.

Popular scientific editions have their own specific verbiage, but which vary depending on the content, function(s), purpose, readership, and genre of the work. The purpose of this article will be to identify and characterize the main verbal and figurative means characteristic of popular scientific literature, and which promote its popularization (i.e. efficacy and accessibility).

Key words: popular scientific literature, verbal and figurative means, genres of literature, popularization of science, expression category, scientific outlook, popular science.

Formulation of research question. The knowledge of the surrounding reality since the inception of human society is a necessary condition for its self-development. The process of systematic accumulation of knowledge about the world and man began in ancient times.

Bringing knowledge to “the people” has long been the aspiration of those who have given themselves over to the service of science. Valuable historical sources indicate how the dissemination of scientific information was carried out in antiquity, such as letters written by Plato, Socrates, Epicurus, Cicero, Seneca, and other thinkers.

History knows the names of scientists who went to the scaffold for promoting new scientific ideas. Galileo Galilei almost paid with his life for his famous “Dialogue”. Written in an accessible, interesting, and vividly expressive form, the “Dialogue” not only testifies to the scientist’s desire to defend a new scientific view of the world, reject an outdated concept of the universe, prove the correctness of Copernicus’s views, but also demonstrates the author’s interest in bringing new scientific knowledge to a wider readership.

Nowadays, the socio-functional purpose of publications of “popular science” is to popularize scientific knowledge, as well as achievements in science, culture, technology, art, etc., among both specialists and non-specialists in those fields of science, culture, etc., related to that which the popular scientific publication belongs [9, p. 156].

A “popular” scientific work is characterized by its accessibility, specificity, and simplicity – additional knowledge is not required for reading it. However, in order to get the reader interested, and to facilitate the perception and memorization of the information presented in a popular science text, the author uses a variety of verbal and imaginative tools, which promote the scientific knowledge presented. This means of public enrichment is an opportunity to demonstrate why analyzing the linguistic tools most appropriate for effectively writing in popular science is an extremely **pressing issue** in modern linguistics.

Statement of objectives and research tasks. The main objective of this article is to identify the effective language tools used by authors of works in popular science to achieve the goal of communicating and promoting scientific knowledge among the general public.

Analysis of research publications. Majewski M.M. considers the popularization of science as an independent and important social sphere of activity, which has its goals, tasks, means, and scope [6, p. 11]. Accelerated rates of scientific information accumulation require its rapid processing by means of popularization. In the process of popularizing science, many media channels are involved: books, periodicals, radio, television, and the Internet. Popularizing science appears in both written and oral forms. In our article, we will focus on popular scientific texts in the written form (i.e. popular scientific literature in the form of popular scientific publications).

The subject matter of a popular scientific publication can include everything related to science and research: results of scientific research; the scientific field in which particular studies are conducted; a particular object of study; scientific problems (tasks), the purpose and methods of research; the conditions under which research is conducted, and the equipment and materials used;

the facts that form the basis of the study (science), including the data from observations and experiments, discoveries, inventions, theories, laws, hypotheses, etc. [7, p. 198].

When so describing the possible subject matter of popular scientific publications, we can refer to the words of N.G. Chernyshevsky: "... Popular books re-coin a heavy ingot of gold, smelted by science" [10, p. 429]. The general subject matter of popular scientific publications can be very broad. It is determined by the needs and objectives of society, as well as the interests and demand of readers. The purpose of popular scientific publications is to promote the foundations and achievements of science, technology, culture, and the results of applied activities, among a wide mass of readers.

As for the functional properties of popular scientific publications, they are also rather diverse. The most important function of a popular scientific book or magazine is to promote the accessibility of scientific knowledge. By promoting scientific knowledge in an educational way, a scientist can convey to the masses a new awareness of science and acquaints them with the new latest scientific developments, contributing to and improving their levels of education and critical thinking. Scientific knowledge spiritually enriches the reader of a popular scientific book, awakening further cognitive interest, contributing to the development of his or her creative initiative – and finally, bringing it into knowledge [4, p. 255]. Examples of scientific developments that made a special impact on our understanding of the objective reality of our world, through their mass popularization and dissemination, include Darwin's theory of natural selection, Mendeleev's periodic law and the doctrine of Pavlov's conditioned reflexes [3, p. 85].

Presentation of materials with justification of obtained results. Popular scientific substyle contains the basic features of academic science writing, such as the logic of the presentation of information, clarity of composition, the use of complex syntactic constructions, a large number of references, and the use of technical terms and abstract vocabulary; but at the same time, popular publications have their own inherent linguistic characteristics. The specificity of specific language of popular scientific texts is determined by its aim to address a wide range of readers, the potential accessibility of the information described within it to be presented as "understandable". Presenting information in such an understandable way is largely achieved by the fact that in most popular scientific texts, the proof of scientific facts is carried out not through a description of mental operations and formulas, but through the emotionality of the examples and illustrations [5, p. 221].

The following sections will discuss stylistic features of the popular scientific linguistic substyle. The intrinsic stylistic features of the popular scientific linguistic substyle include "accessibility, simplicity, concreteness, [and] clarity, which are combined with admiration, artistic imagery, expressiveness, and emotionality" [6, p. 44]. Reading and learning scientific data in popular books can thus make it easier to understand technical terms and names. Explanations of scientific concepts and special expressions should not only include a brief description of the concept, but also use descriptive language to make the reader familiar with its application. For example: "A second example is the placebo effect – long thought to be without a physiological basis. If a sugar pill is administered to someone experiencing pain, that person reports a lessening of the pain if told the placebo will help" [11, p. 2].

Further, the technique of authorial indentation is widely used in popular scientific literature, which pauses the flow of information to

add dynamism and emotionality to the text. For example: "*I noted earlier that as many as half a million cells might be generated per minute, on average, for the first four months of gestation in humans. How and when does this happen?*" [11, p. 2]. To provide more insight for and to make contact with the reader, the author of a popular scientific work can also use the technique of asking questions, which can activate the mental activity of the reader by facilitating a perception of practical application of the presented information. For example: "I noted above that virtually all neurons are generated by about birth or certainly by six months of age. Thus, what underlies the remarkable growth of the brain in the first three to five years of life?" [11, p. 2].

We have also found that additional features of the popular scientific linguistic substyle are dynamism, imagery, concreteness, and subjective-objective character of a statement, which characterizes its lexical, phraseological, morphological, and syntactic originality. In addition, we cannot but mention the widespread use of the means of vibrant and colorful imagery (in particular, metaphors, epithets, comparisons, peripherals), as well as a wealth of forms and meanings of verbs.

Unlike texts of the academic scientific style, where the use of impersonal sentences is accepted, narration in the popular scientific linguistic substyle can employ the first person singular and plural. For example, these tenses can act in the texts as a **means of dialogue**: "**We** shall come back to this notion late" [11, p. 48]. Also: "As **I** noted earlier, many neural systems are involved in language, so lesions in other parts of the brain can also cause language deficits" [12, p. 60].

In order to attract the reader's attention to certain features of a presented subject, the author can also use **paraphrase** – a figure of speech, which replaces the name of an object with a description of it, often indicating essential and/or characteristic features [1, p. 104]. Paraphrases often contain metaphors, evaluative vocabulary, epithets, and perform an aesthetic function. For example: "This **brilliant invention** is a product of Newton's **mature years**: It apparently has no antecedent in his published or unpublished writings (Shapiro, 1980)" [14, p. 3]. "*Це блискуче відкриття є результатом років зрілості Ньютона: про це очевидно не згадується у жодних опублікованих та неопублікованих працях*" [переклад автора]. Here, the phrase "mature years" is a euphemism used for the purpose of softening the directness of expression.

Perhaps one of the most common techniques an author uses to interest the reader is **making comparisons**. Often through an analogy with phenomena and objects likely familiar to the reader that the author manages to popularize particular scientific phenomena. For example: "In the case of the foveal cones, the packing geometry is regular enough to produce moiré patterns that **look like zebra stripes**" [14, p. 76].

The use of **rhetorical questions** can also make the text vivid and emotionally expressive. Rhetorical questions confirm or deny any claim, and are grammatically presented by interrogative sentences. For example: "And what do I say? I have my own learned-in-the-trenches advice after a year of re-landscaping our backyard..." [13, p. 1]. Further, accumulation of the same syntactic units creates **gradation**. For example: "What about the adult brain? How hardwired is it? Once it is injured, is recovery possible or are we stuck with just what was there before the injury? Recent studies suggest that the adult brain is much more plastic than was long believed,

but how much plasticity can there be? What about the influence of genes on behavior? How do genes and behavior relate? This contentious subject has generated volumes...” [11, p. 11].

Spoken vocabulary also facilitates the simulation of casual, personally-addressed informal language. The use of “slangy” words, along with scientific vocabulary, brings shades of emotionality and imagery into the popular scientific text. For example, “At nine months of gestation, the brain overall looks quite adult, but it has far to go” [11, p. 10]. The use of common vocabulary in popular text helps the author to clearly explain technical scientific phenomenon and promote scientific knowledge. For example: “We see motion all around us. **Leaves fall; waves break; heavenly bodies move.** What causes motion? The answer is interaction. Interaction **makes the world tick**” [12, p. 1]. Sometimes, for expressiveness, and to capture the reader's interest, authors may occasionally use words that are saturated with usual expressiveness. We can return to the following example: “I have my own **learned-in-the-trenches advice** after a year of **re-landscaping** our backyard...” [13, p. 1].

The use of metaphor in popular scientific works, as opposed to academic scientific works, does not come from the use of any particular scientific terminology, which is typically devoid of expression, but from the use of impersonation, “which consists in the transfer of human properties to abstract concepts and inanimate objects, manifested in the valence of nouns” [1, c. 103]. For example: “Better understood is the electromagnetic interaction. **It** underlies atomic structure and chemical reactions, thus **giving** us light and fire. **It is responsible** for almost all the happenings in our daily life” [13, p. 1].

However, the use of particular and appropriate **terms** is an integral feature of any scientific text – popular or otherwise. In this case, a term is “a word or phrase of a special (scientific, technical, etc.) language that is created (received, borrowed, etc.) to accurately express special concepts and designate special subjects” [2, p. 288]. Terminology can bring simplicity and clarity to a popular work. The technical vocabulary included in works of popular science is divided according to the scope, conceptual content, and characteristic features of the object being described through general scientific terminology. It encompasses such specialized vocabulary as “niche” words and inter-industry terminology. Terminological vocabulary can be very informative, so its use can thus be an opportunity for conciseness and accuracy of presentation. However, the introduction of terms in a popular text should always be motivated by accessibility, as the abuse of highly specialized vocabulary (e.g. niche words) and the overuse of professional terminology deprives the language in popular texts of such simplicity and understandability. For example: “From a relatively few undifferentiated cells in the young embryo, all of the neurons and glial (supporting) cells arise” [11, p. 1].

As for the syntax of popular science texts, it can be quite diverse. For clarity of expression and perceived literacy, many authors resort to the use of simple sentences. For example: “What causes motion? The answer is interaction” [11, p. 1]. Although popular scientific literature often contains technical information in need of simpler explanation, so as to be better understood by the average reader, the author can still use complex sentences with different types of subtleties and separate references. For example, complex sentences with cause-and-effect relationships can actually contribute to simplifying the presentation of technical scientific information. For example: “Female brains, on average, are slightly smaller at all

ages, probably because women tend to be somewhat smaller than men” [11, p. 10].

Personal and non-personal sentences are used to describe phenomena and facts in popular science works. For example: “**It is the best quantum blueprint** of the world we have, excluding gravitation” [12, p. 179].

While popular scientific literature clearly has something in common with traditional academic scientific publications, it also shares linguistic features with fiction. It is similar to fiction in that it allows for the use of spoken vocabulary, metaphorical imagery of expressive-evaluative means, and the manifestations of the author's individuality and subjectivity. Like fiction, popular science can contain emotional and aesthetic information. However, if imagery in a work of fine art is a sign of its style, in works of popular science, imagery is used **appropriately** to demonstrate already formed thought [8, p. 186]. In a work of popular science, a particular image can be replaced without any loss of progress in the scientific presentation of thought.

The logic of the presentation of the material, the clarity of the composition, the authenticity of scientific facts, and the richness of terms and abstract vocabulary, all come together in popular scientific works, as in academic scientific publications. Both present critical intellectual information. In the case of popular scientific literature, such a combination of stylistic means and information is not a departure from its academic origins, since in the popular scientific linguistic substyle, the norms of scientific writing serve to support effective popularization – namely, the promotion of science, an independent and important social sphere of activity with goals, objectives, tools, and scope. Popular science explains, specifies, and provides scientific information to a wide audience of thinkers. It is designed for a wide range of readers, for whom no additional knowledge in a particular field will be needed to discover and learn about the great scientific wonders of our world.

Conclusions. In conclusion, we would like to note that the most fundamental means of the popularization of scientific knowledge continues to be the publication of books (and other print materials) on popular science. In a broad sense, a popular scientific book is a publication containing accessible information about theoretical and/or experimental research, while also intending to popularize and promote the foundations and achievements of science and technology, as well as the results of experiments.

The popular scientific style of narration is characterized by a pronounced use of figurative and expressive language. Linguistic understanding of the figurativeness of speech is based on the use of words in a figurative meaning. For example, the widespread use of paraphrase in popular scientific works can be explained by the author's desire to draw the reader's attention to those features of the depicted objects or phenomena that are most important in a cognitive sense to the scientific subject. The use of analogy and comparison affects the possibility of popularizing complex phenomena by basing such in terms of modern reality. In particular, comparisons help to explain scientific terminology to the average reader.

Simplicity and clarity in popular science publications are closely related to the use of specific terminology. The use of particular terminology in popular scientific works depends on characteristics of the audience, such as education and age. Elements of conversational style are also widely used to make the texts more accessible. A tendency toward colloquial construction and the use

of dialectical grammatical constructions are characteristic of colloquial speech. In the end, this wide variety of linguistic and stylistic means, and their role in the popularization of science, present significant difficulties for any translator of popular scientific literature, and require a breadth of professional and creative abilities. **The aim of our future research** will be to determine the most equivalent and adequate ways of translating language tools used in popular scientific texts, so as to attract readers' attention around the world to available and cutting-edge scientific information and discoveries!

References:

1. Arnold I.V. Stylistics. Modern English: A Textbook for High Schools. 4th ed., Rev. and add. Moscow : Flint: Nauka, 2002. 384 p.
2. Akhmanova O.S. Dictionary of linguistic terms. Moscow : Sov. Encyclopedia, 1969. 608 p.
3. Valgina N.S. Theory of the text. Schoolbook. Moscow : Logos, 2003. 280 p.
4. Krupskaya N.K. Speech at the VIII All-Union Congress of the Komsomol. *Krupskaya N.K. Ped writ.* In 10 volumes. Moscow : APN of the RSFSR, 1959. V. 5. 255 p.
5. Kutuzova G.I. Interdisciplinary communication in the training of foreign students. SPb. : Polytechnic. University, 2008. 378 p.
6. Mayevsky N.N. Features of the popular scientific style : dis ... kand., filol., nauk : 10.12.01. R n / a, 1978. 307 p.
7. Milchin A.E., Cheltsova L.K. Reference book of the publisher and author. Moscow : Olympus, 1998. 687 p.
8. Rusanivsky V.M. Mova i hour: Development of functional styles of modern Ukrainian literature. Kyiv : Naukova Dumka, 1977. 235 p.
9. Stefanov S.I. Advertising and printing: the experience of a dictionary. Moscow : Gella-print, 2004. 320 p.
10. Chernyshevsky N.G. Selected philosophical works. Moscow : Politizdat, 1978. 807 p.
11. Dowling John E. The great brain debate. Washington D.C. : Joseph Henry Press, 2004. 179 p.
12. Huang K. Fundamental forces of nature : The story of Gauge Fields. New Jersey : World Scientific, 2007. 265 p.
13. Marken B. A small thinker. *Design.* Apr 2006. P. 10.
14. Shevell S. The science of color. 2nd Ed. London : OSA, 2003. 325 p.
15. Thompson P. The voice of the past. New York : Oxford University Press., 2000. 368 p.

Радецька С. В. Науково-популярна література як засіб популяризації наукових знань: лінгвістичні аспекти

Анотація. Наукова література є унікальним явищем, яке сприяє підвищенню загального наукового потенціалу суспільства. Згідно з різними класифікаціями в науково-популярній літературі виділяються три гілки: література для спеціаліста з інших областей знань; література для широкого кола читачів; науково-популярні твори для школярів. Виділяють також три форми популяризації: загальноосвітню, інтранаукову (задовольняє професійні потреби спеціалістів, які прагнуть подолати межі вузької спеціалізації в межах своєї науки) та інтернаукову (задовольняє міждисциплінарні інтереси вчених).

Однією з головних цілей науково-популярного видання є формування наукового світогляду читача. Світогляд на функція передбачає виклад у науково-популярній книзі природничо-наукових знань і законів природи, висвітлення досягнень у розробці теоретичних проблем, що відкривають нові перспективи науки і на її основі – нові можливості прогресу виробництва.

Головною метою науково-популярного видання є формування світогляду, який розрахований на широке коло читачів. Науково-популярний твір характеризується доступністю, конкретністю та простотою, тому для його прочитання додаткові знання не є обов'язковими. Аби зацікавити читача та полегшити сприймання та запам'ятовування інформації, викладеної в науково-популярному тексті, автор під час написання твору використовує авторські виступи, запитальні речення, надає пояснення термінам та науковим поняттям, характеризує поняття і знайомить читача з його застосуванням.

Науково-популярні видання мають свої певні словесно-образні засоби, які залежать від змісту, функцій, цільового призначення, читацької аудиторії, жанру твору. Метою нашої статті буде саме визначення та надання характеристики основним словесно-образним засобам, які є характерними для науково-популярної літератури і сприяють її популяризації.

Ключові слова: науково-популярна література, словесно-образні засоби, жанри твору, популяризація науки, категорія експресії, науковий світогляд.

*Романова Н. В.,**доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри німецької та романської філології
Херсонського державного університету*

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню семантичних особливостей складних іменників німецькомовної дитячої художньої літератури. Встановлено, що семантика німецькомовних складних іменників дитячої художньої літератури амбівалентна: прозора й недостатньо прозора, формується в межах композита за лінійною формулою, може бути моносемічною та полісемічною, визначає зображувану ситуацію, розширює, звужує або модифікує (підсилює) свою називну функцію, набуває конотативності та нового значення, відсутнього в словах-прототипах, структурована за змістом, економна й дієва в художньому плані, бере певну участь у розвитку мислення дитини, емоційно впливає на адресата. У статті репрезентовано короткий критичний огляд теоретичних поглядів на проблему, розкрито специфіку лінгвістичного, стилістичного та комунікативного (прагматичного) контекстів, висвітлено семантичні відношення між компонентами в семантичній структурі іменникового композита, визначено поняття лексичної семантики складного іменника. У процесі дослідження схарактеризовано термін «дитяча художня література», розглянуто класифікації вікових періодів розвитку дитини, встановлено цільового адресата аналізованого твору – підліток. Зазначений адресат, згідно з фабулою, цікавиться пригодами, ідеалізує родичів, прагне привернути до себе увагу своєю вербальною і/чи невербальною поведінкою, цінує дружбу, вірність, щирість, уміння берегти таємницю, оцінює вчинки, диференціює хлопчиків і дівчаток тощо. Особливу увагу сфокусовано на систематизації семантичних підгруп складних іменників та слів-фаворитів. Виокремлено сорок різновидів семантичних підгруп, двадцять з-поміж яких містять слова-фаворити. У ході семантичного аналізу з'ясовано, що в текстовій тканині твору найчастіше вживають архаїчну лексему *Wachtmeister* зі значенням «унтер-офіцер поліції», що свідчить про релікти етнічної стереотипності – любов до порядку. В перспективі подальшого розгляду та дослідження цієї теми доцільно розширити змістово-фактуальний матеріал та порівняти семантику складних іменників у споріднених та неспоріднених мовах.

Ключові слова: композит, складні іменники, семантика, семантичні особливості, семантична підгрупа, дитяча художня література.

Постановка проблеми. Інтерес дослідників до особливостей семантики складних слів дитячої художньої літератури не випадковий, оскільки її формування відбувається на базі двох і більше вже існуючих слів за допомогою спеціальної мовної техніки. Утворений композит поповнює, розширює, збагачує словник дитини, разом із тим слугує показником культурно-історичного розвитку етносу. Семантика новотвору відображає певною мірою нову ідею, новий образ, нове поняття [14, с. 65],

висвітлює якість взаємозв'язку між мовою і мисленням, між мовленням і емоціями, між мовленнєвою діяльністю і духом [20, с. 20]. Все це свідчить про актуальність вибору теми пропонуваної студії.

Метою статті є виявлення семантичних особливостей складних іменників німецькомовної дитячої художньої літератури. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання низки завдань: 1) уточнити поняття «дитяча художня література»; 2) схарактеризувати коротко особливості підліткового віку; 3) укласти експериментальну картотеку аналізованих мовних одиниць; 4) систематизувати емпіричний матеріал за семантичною ознакою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З-поміж досліджень, присвячених семантичним особливостям лексичних одиниць, виокремлюємо праці радянських (Ю.Д. Апресян, В.А. Звєгінцев, О.С. Кубрякова), вітчизняних (В.В. Левицький, Н.В. Романова, В.Г. Таранець) і зарубіжних (С. Лебнер, В. Флейшер, М. Шредер) науковців. У своїй сукупності вони маніфестують цілісну картину розвитку концепцій про семантику слова. Звичайно, було б хибним убачати безпосередній зв'язок між філософською платформою певного дослідника і його конкретними лінгвістичними ідеями, хоча нерідко методологічні принципи за своїм походженням або за змістом носять філософське забарвлення [8].

Існує думка, що всі теорії значення слова поділяються на дві групи: об'єктивістські й когнітивістські [2, с. 47]. Об'єктивісти розглядають лексичну семантику поза людиною, тобто в навколишньому світі [23], когнітивісти, навпаки, поєднують її з людиною, точніше, з людською думкою [16, с. 69]. Простежуємо й процес інтеграції наведених теорій, де семантика є результатом конструювання структури світу у вигляді ментальної репрезентації [21, с. 109], когнітивною структурою, включеною в моделі знання і думки [3, с. 58]. Отже, семантику слова тлумачать крізь призму логіки, антропоцентризму, прагматики.

Наше розуміння семантики складного слова пов'язане з фоновим знанням людини про позначуваний елементом предмет, явище, подію або процес реальної/уявної дійсності [10, с. 69]. Її формування у словотворчому процесі обмежене семантичними відношеннями композита з компонентами, що його утворюють [4, с. 142]. Гіпотетично ці відношення можна звести до декількох основних типів лінійного характеру: внутрішня форма лівобічного компонента впливає на внутрішню форму правобічного й привносить нове значення у композит (*Affenliebe* «нерозумна любов»: *Affe* «мавпа» + *-n* + *liebe* «любов»), внутрішня форма правобічного компонента

впливає на внутрішню форму лівобічного і привносить нове значення у композит (*Affentheater* «комедія, балаган, фарс»: *Affen* «мави» + *theater* «театр; театральна вистава»), внутрішня форма компонентів обопільно впливає одна на одну й зумовлює появу нового значення (*Affenhaus* «мав'ятник»: *Affen* + *haus* «дім, будинок, будівля») [19, с. 33], внутрішня форма компонентів не впливає одна на одну, лише модифікує (підсилює) нове значення (*Arbeitsmarkt* «ринок праці»: *Arbeit* «праця» + *-s-* + *markt* «ринок») [там само, с. 59]. Сюди додаємо й семантичні зв'язки композита з певним контекстом, який визначає «правильне сприйняття [лексичної семантики] новотвору» [5, с. 390]. Йдеться про лінгвістичний, стилістичний або комунікативний (прагматичний) контексти. Дозволимо собі нагадати, що основна функція лінгвістичного контексту – уточнити або конкретизувати значення слова, стилістичного – доповнити, збільшити, розширити, комунікативного (прагматичного) – виявити, відповідно [12, с. 242–251]. Диференціація наведених контекстів умовна, оскільки питання про їхні межі дискусійне: лінгвістичний контекст виокремлюють за синтаксичними зв'язками [7, с. 132], стилістичний – за тропічними ознаками [2, с. 281], комунікативний – за вербальними сигналами [15, с. 83–88]. Лінгвістичний контекст може розгортатись на тлі стилістичного, стилістичний, у свою чергу, входить до змісту комунікативного. Для комунікативного контексту облігаторм є врахування фонових знань, комунікативного завдання, соціально-психологічного портрета учасників комунікації (вік, загальнокультурний розвиток, психологічний/емоційний стан) та власне ситуація [17, с. 21–26].

Хоч би в якому з-поміж названих контекстів реалізується складний іменник, його семантика зорієнтована, як уже зазначалось, на фоніві знання індивіда, пов'язана з функціями дитячої художньої літератури – естетичною, виховною, освітньою, комунікативною, гедоністичною, риторичною та інтенціями автора.

Виклад основного матеріалу. Термін «дитяча художня література» позначає сукупність творів художнього характеру, спеціально призначених для читання дітьми або дітям різних вікових категорій. Вік дітей класифікують за різними критеріями: біологічним, психологічним, соціальним, соціально-педагогічним, соціально-економічним, національно-культурним, гендерним [11, с. 244–248].

Ми схилиємось до класифікації В.А. Крутецького, яка ґрунтується на ідеї вікової і педагогічної психології та враховує діалектику розвитку особистості дитини: новонароджений (до 10 днів), дитячий (до 1 року), ранній дитячий (1–3 роки), переддошкільний (3–5 років), дошкільний (5–7 років), молодший шкільний (7–11 років), підлітковий/перехідний/переломний (11–15 років), юнацький або старший шкільний (15–18 років) [9, с. 47, 81].

Для кожного з наведених періодів характерні свої умови життя, потреби, діяльність, певні протиріччя, якісні особливості психіки й специфічні психічні новоутворення. Вікову характеристику визначають через зміну статусу дитини в родині й школі, через зміну форм навчання і виховання, через нові форми її діяльності і, зрештою, через деякі особливості дозрівання її організму [там само].

Спостереження над змістово-фактуальним матеріалом показує [18], що він адресований підліткам та розповідає про пригоди чотирьох міських дітей під час літніх канікул.

Автор новели – Сва Мардер – користується складними іменниками творчо, що, безумовно, впливає на цільову аудиторію. Вона прагне наблизити події середньовічної давнини до читача *‘Ein Schrei erscholl an der Tafelrunde, die Männer sprangen mit Grausen empor, Meister Hildebrand aber, schneller als alle andern, stand schon vor Kriemhild und ihrem Opfer. Stirb, entartete Burgundertochter!* [18, с. 5], долучити його до літератури як шкільного предмету, допомогти освоїти останній не лише теоретично, а й практично *So viel hatte Peter noch nie freiwillig in der Schule geredet, aber diesmal fühlte er sich als Fachmann, weil sein Vater Rechtsanwalt war* [там само, с. 6], дипломатично спонукає розділити своє власне ставлення до об'єкта *Manche hatte eher einen aufsässigen Unterton; und wenn nicht die Glocke zum Unterrichtsschluß geläutet hätte, wäre es vielleicht zu einer kleinen Meuterei gekommen war* [там само, с. 8], імітує живе розмовне спілкування *Das waren nicht nur Edelsteine und Armbänder und Goldstücke», erklärte Jan ganz ernsthaft war* [там само, с. 12], стимулює читацький інтерес, уяву *Das ist nämlich so ähnlich, als ob man eine Nähadel in einem Heuhaufen sucht. «Der Nibelungenhort ist keine Nähadel!» rief Jan war* [там само, с. 24], описує й диференціює невербальну поведінку за гендерною ознакою *Während die drei Jungen sich die Köpfe zerbrachen, daß man es fast knacken hörte, saß Kai in aller Gemütsruhe auf der Mauer und baumelte mit den Beinen war* [там само, с. 54], фокусує увагу на проблемі забруднення Рейну побутовими речами *Andi schwenkte zwar einen Bleicheimer ohne Henkel in der rechten Hand, aber als ihn niemand lobte, ließ er ihn wieder los, und Eimer versank unter Glucksen. // «Die Leute scheinen den Rhein als Müllgrube zu benutzen!» rief Jan* [там само, с. 62–63], пояснює правила соціальної поведінки *Der eine hat sich bei Otto einquartiert», fuhr der Wachtmeister fort. «Vielleicht ist das ein Anhaltspunkt. Die Burschen tun zwar so, als ob sie sich noch nie gesehen hätten, aber das ist bestimmt nur Tarnung.»* [там само, с. 98], створює атмосферу інтимності, загадковості, таємничості *Es war Freitag. Um ganz genau zu sein: Es war Freitag, der dreizehnte August, morgens ein viertel nach acht war* [там само, с. 135], переключаче увагу адресата з форми на зміст *Mein Schädel brummt wie ein ganzer Bienenstock.»* [там само, с. 153], поєднує земне з неземним *Vielleicht hatten wie einen Schutzengel», sagte Kai nachdenklich. «Einen netten, dicken Schutzengel.» // Der Schutzengel errötet über sein ganzes rundes Gesicht und drehte sich zum Fenster um* [там само, с. 188], дає можливість побачити поведінку дорослих, які в душі діти *Inspektor Müller, der Schrecken der Unterwelt, läßt bei Mondschein Kiesel auf dem Rhein tanzen – hm, wenn ich's mir richtig überlege, klingt es tatsächlich etwas unpassend.» // «Aber es macht Spaß», behauptete der «Schrecken der Unterwelt», und der dritte Stein tanzte über den Fluß* [там само, с. 196].

У наведених прикладах складні іменники вживаються в однині (*Tafelrunde, Burgundertochter, Fachmann, Rechtsanwalt, Unterton, Unterrichtsschluß, Nähadel* (2), *Heuhaufen, Nibelungenhort, Gemütsruhe, Bleicheimer, Müllgrube, Wachtmeister, Anhaltspunkt, Freitag* (2), *Bienenstock, Schutzengel* (3), *Unterwelt* (2), *Mondschein*) та множині (*Edelsteine, Armbänder, Goldstücke*), рідко (індекс «1»), відносно часто (індекс «2»), часто (індекс «3»).

Лексичну семантику цих складних іменників кваліфікуємо умовно на два різновиди: прозору та недостатньо прозору. Прозора лексична семантика передбачає розуміння адресатом

внутрішньої форми складного іменника поза будь-яким контекстом, недостатньо прозора, навпаки, потребує певного контексту. До прозорі лексичної семантики апелюють усі складні іменники в множині та лєвова частка в однині (*Fachmann, Rechtsanwalt, Unterton, Unterrichtsschluß, Nähadel* (2), *Heuhaufen, Nibelungenhort, Gemütsruhe, Bleicheimer; Müllgrube, Wachtmeister, Anhaltspunkt, Freitag* (2), *Bienenstock, Schutzengel* (3), *Mondschein*), недостатньо прозору лексичну семантику репрезентують композити *Tafelrunde, Burgundertochter, Unterwelt* (2). Виходячи із внутрішньої форми слова *Tafel*, можна з певним застереженням стверджувати, що йдеться про просторові параметри дошки/предмету меблів, функцію столу або перенесене значення [22, с. 926], у свою чергу семантика слова *-runde* відображає форму: а) обмеженого простору, б) розміщення сукупності людей у просторі, в) руху та є спортивним терміном [там само, с. 788]. Отже, *Tafelrunde* може позначати «круглу (шкільну або для оголошень) дошку», «круглий (обідній) стіл», у переносному значенні – «товариство/компанію за (круглим/обіднім) столом», «обслуговування святкового столу», у спеціальному значенні – «форму поля спортивних змагань». Цю багатозначність уточнюємо через лінгвістичний контекст [6, с. 191] *‘Ein Schrei erscholl an der Tafelrunde, die Männer sprangen mit Grausen empor; Meister Hildebrand aber, schneller als alle andern, stand schon vor Kriemhild und ihrem Opfer* [18, с. 5], де говориться про негативну реакцію шляхетних гостей, героїв, лицарів за столом щодо вчинку Крімгільди – вбивство рідного брата й водночас бургундського короля. Тут семантика складного іменника *Tafelrunde* тотожна переносному значенню, а саме лексико-семантичному варіанту: «шляхетні гості».

Щодо внутрішньої форми слова *Burgunder*, то вона омонімічна, маніфестує представника/-ів певної країни, землі або алкогольний напій [19, с. 149], внутрішня форма слова *-tochter* збігається з біологічними ознаками й кривими стосунками особи жіночої статі [22, с. 940]. Тобто аналізований композит може позначати як дочку бургундця/-ів, так і дочку Бургундії або марку вина. Багатозначність слова, як і в попередньому випадку, уточнюємо через лінгвістичний контекст *Stirb, entartete Burgundertochter!*, однак його емоційно насиченої інформації не вистачає для моносемізації, він обмежує лише останнє значення композита – марка вина. Подальша інтерпретація лексичної семантики *Burgundertochter* охоплює попереднє висловлення *‘Ein Schrei erscholl an der Tafelrunde, die Männer sprangen mit Grausen empor; Meister Hildebrand aber, schneller als alle andern, stand schon vor Kriemhild und ihrem Opfer*, яке видозмінює лінгвістичне розпливчате значення, перетворюючи його в один із лексико-семантичних варіантів – «бургундська королева». При цьому він має негативне забарвлення, поява якого зумовлена, з одного боку, етикетом поведінки елітного прошарку за столом, з другого – зухвалим учинком шляхетної пані. Сигналом-показником негативної конотації є частина речення *Ein Schrei erscholl*, асиндетичний паратакис *die Männer sprangen mit Grausen empor; Meister Hildebrand aber, schneller als alle andern, stand schon vor Kriemhild und ihrem Opfer* та дієслово в імперативній формі 2-ї особи однини *Stirb*. Це означає, що негативне значення «бургундська королева» формується в межах стилістичного контексту.

Загалом, семантика аналізованих іменників є розмаїтою як якісно, так і кількісно. Виявлено такі семантичні підгрупи,

як-от: 1) **сукупність** (146 випадків) (*Alltagsgesichter, Edelsteine* 5, *Armbänder* 2, *Fünfmarkstücke* 6, *Goldstücke* 9) 4) 2) **професія, посада, рід занять** (124 випадки) (*Bürgermeister, Kriminalinspektor* 4, *Rechtsanwalt* 2, *Wachtmeister* 106); 3) **оніми** (91 випадок) (*Akazienallee* 3, *Brunhild* 2, *Burgunderstadt, Kriemhild* 9, *Lindenbaum* 8, *Männererde* 5); 4) **частина** (60 випадків) а) тіла (*Augenwinkel, Ellenbogen* 3, *Fußsohle* 2, *Nasenspitze, Zeigefinger* 3), б) предмета (*Denkmalstufe* 4, *Fensterbrett* 2, *Flaschenhals*), в) речовини (*Goldstück* 14, *Oberfläche* 2, *Schmutzschicht*), д) рослини (*Grashalm* 5); 5) **власник цінностей** (56) (*Nibelungenhort* 56); 6) **відрізки часу, вік** (56) (*Abendläuten, Augenblick* 19, *Ferienhälfte* 3, *Freitag* 7, *Freitagmorgen, Großmutter* 2); 7) **абстракції** (47) (*Allerwerteste, Blödsinn* 4, *Nächstbeste* 2, *Nibelungentreue* 7); 8) **предмети побуту, посуд, одяг** (41) (*Badewanne, Kristalleuchter* 2, *Schmetterlingshemd* 3, *Taschentuch* 8); 9) **приміщення, будівлі, громадські місця** (29) (*Armesünderbank, Badeanstalt* 7, *Klassenzimmer* 2, *Wachstube* 3); 10) **об’єкт** (18) (*Ansichtskarte, Denkmal*); 11) **оцінка** (17) (*Donnerwetter* 2, *Ehrenplatz, Farbenpracht*); 12) **суб’єкт** (17) (*Einzelgänger, Lumpensammler* 3, *Messerheld* 2); 13) **простір, локус** (17) (*Bauernhof, Hintergrund* 2, *Jagdrevier*); 14) **характеристика** (16) (*Blechbüchse, Lause-Otto* 9); 15) **мова** (13) (*Donnerwetter* 4, *Ehrenwort, Generalbeichte*); 16) **спорядження** для плавання (12) (*Badeanzug, Badehose* 2, *Badekappe, Taucherbrille* 5); 17) **форма** (12) а) занять (*Flaschensammlung, Schatzsuche* 5, *Schatzsucherei* 2), б) споруди (*Ameisenhaufen, Torbogen*), в) предмета (*Heuhaufen*); 18) **природні явища** (11) (*Donnergrollen, Frühnebel, Mondlicht, Tageslicht* 4); 19) **економіка** (11) (*Falschgeld* 4, *Falschmünzerei, Finderlohn*); 20) **меблі** (11) (*Flurspiegel, Klappstuhl* 2, *Schreibtisch* 6); 21) **їжа, напої** (10) (*Abendessen, Himbeereis* 2, *Schokoladeneis* 2); 22) **емоції, почуття, фізичний стан** (9) (*Gefühlsduselei, Gemütsruhe, Gleichgewicht, Männerhunger*); 23) **процеси** (8) (*Beinevertreten, Tauchversuch* 2); 24) **рух** (8) (*Ferienreise, Rippenstoß* 2, *Rundgang*); 25) **фізичний біль** (6) (*Mückenstich* 6); 26) **збірність** (6) (*Hosenbund, Kropfzeug* 2, *Schlüsselbund*); 27) **інтенсивність** вияву (5) а) температури повітря (*Bruthitze, Treibhausluft*), б) творчості (*Riesentheater*), в) психічного стану (*Größenwahn* 2); 28) **послідовність** (5) (*Dreizehnte* 3, *Tagesordnung* 2); 29) **рис характеру, поведінка** (5) (*Ehrgeiz, Großmut, Heldenmut*); 30) **правові норми** (5) (*Gefängnisstrafe, Gelegenheitsdiebe, Polizeischutz*); 31) **взаємовідносини** (4) (*Ehepaar, Geschäftsfreund, Volksversammlung*); 32) **міра** (4) (*Eistüte, Kartoffelsack, Kleinstadt*); 33) **флора** (4) (*Feldname, Holundergebüsch, Waldname*); 34) **ділові зв’язки, документи** (4) (*Geschäftsbeziehung* 2, *Gewerbeschein* 2); 35) **інфраструктура** (4) (*Kopfsteinpflaster, Stadtpark, Standbild*); 36) **неземні істоти** (4) (*Schutzengel* 4); 37) **механізми** (3) (*Eiswagen, Fahrstuhl, Lastkahn*); 38) **прикраси** (2) (*Armband, Halsgeschmeide*); 39) **терміни** (2) (*Rückzug, Schweigepflicht*); 40) **інші** поняття (6) (*Glockenschlag, Goldgräberstadt, Heldenverehrung, Kaugummi, Müllgrube*).

Для половини семантичних підгруп характерні слова-фаворити, тобто новотвори з найвищим індексом уживання [13, с. 129]. До прикладу, в семантичній підгрупі «Сукупність» активізують історизм *Goldstücke* (9) «золоті (про монети)» [19, с. 292], в семантичній підгрупі «Професія, посада, рід занять» – лексему *Wachtmeister* (106) «унтер-офіцер поліції», у семантичній підгрупі «Оніми» – власну назву одного із мос-

тів через річку Рейн *Unterbrücke (14)* «Унтербрюке» тощо. Звідси формально випливає, що історичні події невід’ємні від сучасності, визначають почасти зміст ціннісних орієнтацій підлітків, впливають на розвиток їхнього мислення. Простежуємо найбільшу симпатію до професії поліцейського, який забезпечує встановлений у місті порядок. Щодо мосту Унтербрюке, то він виходить на передній план через свої функції – слугує місцем зустрічі для героїв новели, місцем їхнього відпочинку та є вихідним пунктом для пошуків скарбів Нібелунгів.

Висновки. Проведений аналіз дає змогу зробити такий висновок: складні іменники посідають особливе місце в новелі: вони є економним засобом передачі нових понять, маркером авторського стилю, джерелом для створення яскравої палітри літературних образів, ефективним механізмом поповнення словника читача, мірою загальнокультурного розвитку етносу. Семантичні особливості складних іменників убачаємо в їх прозорості та недостатній прозорості, в моносемічності й полісемічності, що корелює з лінгвістичним, стилістичним або комунікативним контекстами та визначає зображувану ситуацію, в розширенні називної функції, набутті конотативності та нового значення, відсутнього в словах-прототипах, у звуженні значення, збігу обсягу значення, у смисловій структурі (мають лексико-семантичні варіанти), емоційному впливі на адресата. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розширенні змістово-фактуального матеріалу, в зіставному семантичному аспекті складних іменників споріднених і неспоріднених мов.

Література:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Москва : Просвещение, 1990. 300 с.
2. Безугла Л.Р., Романченко І.О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі. Харків : ФОП Лисенко І.Б., 2013. 182 с.
3. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика. Тамбов : Издательство Тамбовского университета, 2001. 123 с.
4. Гнаповська Л.В. Давньогерманська та кельтська антропонімія у просторі міфопоетичного дискурсу. *Проблеми зіставної семантики*. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. Вип. 9. С. 142–146.
5. Жижома О.О. Особливості формування смислової структури оказіональних слів у зіставному аспекті (на матеріалі поетичних творів П. Тичини та В. Маяковського). *Проблеми зіставної семантики*. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. Вип. 9. С. 389–393.
6. Кійко С. До питання полісемії у працях сучасних зарубіжних лінгвістів. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2003. Вип. 155. С. 190–202.
7. Колшанский Г.В. Контекстная семантика. Москва : Наука, 1980. 150 с.
8. Корольова А.В. Трансформаційна модель «значення-смысл» у теорії референції. *Україна і світ: діалог мов та культур* : Матеріали науково-практичної конференції, м. Київ, 30 березня – 1 квітня 2011 року. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2011. С. 99–100.
9. Крутецкий В.А. Психология обучения и воспитания школьников. Москва : Просвещение, 1976. 303 с.
10. Левицкий В.В. Семасиология. Винница : НОВА КНЬГА, 2006. 512 с.
11. Ніколаєва Л.Б. Особливості семантики найменувань особи за віком у різноструктурних мовах. *Проблеми зіставної семантики*. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. Вип. 9. С. 243–248.
12. Приходько Г.І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові. Запоріжжя : ЗДУ, 2001. 362 с.
13. Романова Н.В. Дикі тварини-фаворити в німецьких прислів'ях: семантичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету Серія «Лінгвістика»*. 2019. Вип. 36. С. 128–132.
14. Степанова М.Д. Словообразование современного немецкого языка. Москва : Издательство литературы на иностранных языках, 1953. 376 с.
15. Трошина Н.Н. Прагмастилистический контекст и восприятие текста. *Прагматика и семантика*. Москва : ИНИОН АН СССР, 1991. С. 82–92.
16. Ченки А. Современные когнитивные подходы к семантике: сходства и различия в теориях и целях. *Вопросы языкознания*. 1996. № 2. С. 68–78.
17. Amosova N.N. English Contextology. Leningrad : LGU Publishing House, 1968. 178 p.
18. Marder E. Die Nibelungen sind an allem schuld. Hamburg : Friedrich Oetinger Verlag, 1966. 200 S.
19. Müller V. Das große deutsch-ukrainische Wörterbuch. Kyjiw : Tschumatskij Schljach Verlag, 2012. 792 S.
20. Schwarz M., Chur J. Semantik. Tübingen : Narr, 2004. 224 S.
21. Vanparys J. Categories and Complements of Illocutionary Verbs in a Cognitive Perspective. Frankfurt am Main : Lang, 1996. 249 p.
22. WAHRIG. Wörterbuch der deutschen Sprache / von R. Wahrig-Burfeind. München : dtv, 2012. 1152 S.
23. Wunderlich D. Arbeitsbuch Semantik. Frankfurt am Main : Hain, 1991. 368 S.

Romanova N. Semantic features of the composite nouns in the German children's fiction

Summary. The article is devoted to the study of semantic features of complex nouns of German-language children's fiction. It is established that the semantics of German-speaking complex nouns of child's fiction are ambivalent: transparent and insufficiently transparent, formed within the composite according to a linear formula, can be monosemic and multivalued, defines a depicted situation, extends, narrows, or modifies its strength, a new meaning, absent in prototype words, structured in meaning, economical and effective in artistic terms, takes a certain part in the development of children's thinking, emotional influences to the recipient. The article presents a brief critical review of theoretical perspectives on the problem, reveals the specificity of linguistic, stylistic and communicative (pragmatic) contexts, highlights the semantic relations between components in the semantic structure of the noun composite, defines the concept of lexical semantics of the complex noun. In the course of the research the term "children's fiction" was characterized, the classifications of age periods of the child's development were considered, the target addressee of the analyzed work – a teenager was identified. The said addressee, according to the plot, is interested in adventure, idealizes relatives, seeks to attract attention to his verbal and/or non-verbal behavior, values friendship, loyalty, sincerity, ability to keep a secret, evaluates actions, differentiates boys and girls and the like. Special attention is focused on the systematization of semantic subgroups of complex nouns and favorite words. Forty varieties of semantic subgroups have been identified, twenty of which contain favorite words. In the course of semantic analysis it is found out that in the textual fabric, the works most often use the archaic *Wachtmeister* token with the meaning of "non-police officer", which indicates the relics of ethnic stereotype – the love of order. In the perspective of further consideration and research of this topic, it is advisable to expand the content-factual material and compare the semantics of complex nouns in related and non-related languages.

Key words: composite, compound nouns, semantics, semantic features, semantic subgroup, children's fiction.

*Seligi A. M.,
Student*

of the Kherson National Technical University

Hnedko T. M.,

*Senior Lecturer of the Chair of Theory and Practice of Branch Translation
Kherson National Technical University*

THE FUNCTION OF CONVERSE TERMS IN ENGLISH TEXTS OF DIFFERENT STYLES

Summary. The phenomenon of conversion has been of interest to linguists for many centuries. It is one of the main ways of word formation in the English language and in recent decades, has become one of the most productive. Despite its prevalence in modern English, and the availability of a great deal of scientific research on the issue types, functions, and features of conversion – its study remains one of the most relevant questions in modern linguistics.

The phenomenon of conversion is so active in modern English that it is involved, albeit with unequal frequency, in practically all parts of speech – such as nouns, verbs, adjectives. Moreover, conversion is most characteristic of English for the following reasons. First, because of its analytical structure, including the almost complete absence of morphological indicators of parts of speech in it (i.e. they either do not differ at all, or may differ in word-forming affixes). Second, conversion appears throughout the history of the English language. For example, elements of Old English were widely used to create new words in modern English vocabulary, including monosyllabic words, from which new words were created by affixation and word formation.

Conversion as a means of word formation is widely used in texts of different styles and genres. The proposed article investigates the extent to which conversions in texts of different styles are spread, based on their genre and style characteristics. Further, it analyzes the functions of words formed in this way, in order to establish for future study possibilities for more equivalent and adequate ways of translating them from English into Ukrainian (in which this the way of word formation is almost absent) in texts of different styles and genres. In each case, conversion performs specific functions. In literary contexts, converse terms depict the individual style of the author, a particular dialect or way of speaking of a character and/or their worldview. In scientific contexts, converse terms are used as a means of synthesizing information, through concretization and conciseness. In nonfiction contexts, converse terms have both an expressive function, as well as means for generalization. Overall, conversion as a word-forming tool is not equally common in texts of different styles.

Key words: word formation, conversion, morphological indicators, genre and style characteristics, expressive function, compression function.

Formulation of research question. The phenomenon of conversion has been of interest to linguists for many centuries. The term was first used in the late nineteenth century. Despite its wide usage in modern English today, as well as the availability of a large amount of scientific research on this form of word

building (for example the works of: Kverk R. [1], Meshkov O. [3]), Vysochinsky Y. [4], Zabolotkina V. [5]), the issue of conversion remains one of the most **debated and relevant in the modern linguistics**. Because conversion is very common in English, and it affects the meaning of a large number of words in texts of any style or genre, conversion is often a challenge; for future or working translators who work with these texts of different styles and genres.

Statement of objectives and research tasks. The purpose of this paper is to help elucidate the function of lexical units when formed by conversion in texts of different styles, in order to analyze them for more equivalent and adequate translation in texts of different styles and genres.

Presentation of materials with justification of obtained results. It should be noted at the outset that the classification of converse terms is extremely diverse. First, converse terms are formed by a large number of models: verbalization (verb formation), substantiation (noun formation), adjectivization (adjective formation), and adverbialization (adverb formation). Second, conversion has an even greater number and variety of semantic connections beyond affixation. The semantics of a derivative verb or noun are not limited by the meaning of the word-forming affix, but are formed under the influence of connectivity, which gives the newly formed words greater semantic capacity. In many cases, converse terms are ambiguous. However, conversion as a means of language enrichment by neologisms is also widespread in texts of different styles and genres. In this case, the newly formed word has a specific function.

Texts of literary style are distinguished by their imaginativeness and expressiveness. Due to these special expressive and aesthetic qualities, it stands out among other varieties of literary language writing. For example, fiction is a form of social consciousness, a mirror of reality. It is sensitively responsive and comprehensively reproduces the multifaceted phenomena of social life. For this reason, such literary works often use a variety of linguistic elements, some of which are contained not so much in the language of the author's direct speech, but also in the language of the characters themselves, as a means of verbal and artistic imagery. Thus, by examining the composition of linguistic elements, we can see that the texts of literary style can differ significantly different from other styles of language.

However, it would be wrong to completely separate literary style from other styles. Literary style absorbs components of all other functional styles – transforming and rethinking them. For example, it makes extensive use of language units belonging

to different periods of history, as well as social and territorial variations of the national language. In terms of the openness of its stylistic system, the language of fiction, for example, is closest to spoken style. This style is actively used in the language of folklore, through non-normative and non-codified linguistic means, such as archaisms, historicisms, dialectics, and neologisms. In the literary style, samples of the norms of literary language are normative language can be reproduced, but there is also modification, the renewal of expressive means, and the addition of “national color” to the emotional reflection of reality that is transmitted.

It should also be noted that unity of communicative and aesthetic functions is apparent not only in literary style. Aesthetic qualities, such as emotionality and expressiveness, are also characteristic of nonfiction works and scientific works. For example, the language of public speaking by agitators and propagandists has always been characterized by emotional and expressive appeals, through purposefulness, passion, confidence, liveliness and imagery, as well as the qualities of accuracy, comprehensibility, and accessibility.

Often, converse terms in the literary texts have a hidden meaning, often reflecting the style of the author or character of the work, the features of the dialect or worldview, and/or the flow of thoughts. For example: “I can candy him and sit him down on the potty a hundred times a day”.

Conversion also plays an important role in enriching the vocabulary of scientific style. Scientific style is a style of writing used in various fields of science and technology. It is characterized by the widespread use of terminology, foreign language, and abstract vocabulary. However, words are used only for their direct meaning, and often in complex sentences. There are substyles to this genre: popular science (topics readily available to the mass reader), and journalism. The scientific style does not often use imaginative language, including dialects and/or vulgar words.

We can examine some specific characteristics of scientific and technical texts: static character, laconism, cohesion and coherence; widespread use of abstract vocabulary and a specific way of its substantiation; the specific coherence of abstractness and generalization, as a way of scientific knowledge presentation. Further, when analyzing individual stylistic features of a particular author, the verbal or nominal character of the style is often apparent, depending on what stylistic elements the author prefers to use, such as dynamic verbs, or nouns and adjectives that create the static character of the text. Verbs in the function of prepositions are used in the scientific literature on average twice less often than nouns and adjectives, which gives us reason to think about the nominal character of scientific and technical literature. This phenomenon is quite natural and understandable: certain concepts in scientific literature are specified and defined in more detail, and in more versatile ways, than in literature.

The purpose of scientific and technical texts also affects their linguistic style, such as the desire for brevity and conciseness. In scientific and technical texts, cumbersome language is a real danger, because intelligibility can be lost. Therefore, in the case of scientific and technical texts, cumbersome and incomprehensible expressions are often replaced (and consolidated) through laconic mathematical symbols and formulas [2, p. 66].

Further, affix-less derivatives, as well as compound words, also contribute in synthesizing information in scientific texts. However, the number of new words produced by this method is much lower than in literary and journalistic texts. The fact is that the above-

mentioned features of the scientific style create altogether different stylistic constraints, which require compliance with prevailing language norms, and do not allow for the frequent use of converse terms. Converse terms are usually found in informal documents and articles. However, the most common converse terms found in scientific and technical texts are those of the noun-verb model. For example: “Multihulls peak higher and sooner than monohulls and capsizes at lower angles”.

The originality of non-fiction texts is thus due to several circumstances, including the wide range of issues and subjects that are often addressed therein. Journalism appeals to a very large audience; it not only informs, but also strives, above all, to influence readers' minds and feelings in a certain way, to form a certain idea of the facts and events presented. Therefore, certain conditions apply to the language of journalism – a journalistic text must be clear, logical, convincing, and expressive to the target reader.

The journalistic style is similar to the literary style, in that it also has to rework texts and terms created within other styles. Scientific and technical styles are focused on the intellectual reflection of reality, and literary language focuses on emotional imprint. Journalism plays a special role in seeking to satisfy both intellectual and aesthetic needs. Among the main linguistic features of the journalistic style are the fundamental heterogeneity of stylistic means, the use of special terminology and emotionally colored vocabulary, and the use of both abstract and specific vocabulary.

Journalism is the main field of origin and the most active channel for the spread of linguistic neologisms (lexical, word-forming, phraseological). Therefore, this style has a significant influence on the development of language norms. The journalistic style covers a wide range of vocabulary, from that of literary language, to scientific and technical terms, to words spoken in everyday language. The text of newspapers is characterized by the presence of proper names, a large percentage of numerators, a large number of dates, international words, a tendency to innovate, a large percentage of abstract words, and a large amount of evaluative and expressive vocabulary.

Conversion is one of the most common means of generating new words in journalistic texts, especially through substantiation and verbalization. Most often, we find this kind of word-formation in the headlines. Converse terms allow you to convey a desired amount of information using fewer words and phrases, while also sometimes having an extra expressive function. For example, substantiation occurs when subject to words is belonging to different parts of the language, such as the verb: “Put the Freeze on Interest”, “Freezing Profit”; adverbs: “The Ups: Food, Rent Rates, Fare, etc.”. “Increased prices for food, housing, travel, etc.”. Not all types of word transitions into another part of the speech lead to the formation of a new word; often it is simply the use of a word functionally as another part of speech. For example, using the adverbs “yes” and “no” in the function of a noun: “The Leaders Expect a Mighty 'Yes'” and “Sign the National 'NO'”. Further, newspaper headlines often include examples of adverb verbalization, such as: “Action to Up Pensions”.

Conclusions and further research prospects. Conversion is productive in texts of any subject matter, both verbal and written. We have found that this type of word-formation is most common in literary texts, because it most often is used to reflect a specific author's style and promote the formation of new concepts, which can only be understood in that context. Conversion is less commonly

used in journalistic texts; instead, substantiation and verbalization, for example, are used to form many headlines headings, are the most common ones. Conversion is used the least in scientific and technical texts, but is used productively and expediently when it is. Since one of the main features of the scientific style is conciseness and clarity, when converse terms are used, they often refer to an action, especially within the noun-verb model. **The purpose of our further study** will be to identify the most equivalent and adequate ways to reproduce in Ukrainian converse terms (taking into consideration the fact that converse terms are not widely used in the Ukrainian language) when translating texts of so many different styles.

References:

1. Kverk R. Style and Communication in English. *Social Sciences Abroad. Linguistics*. 1984. № 6. P. 200–209.
2. Kurashvili E.I. About the basic characteristics of the English scientific and technical text. *Foreign languages in high school*. 1992. № 9. P. 64–69.
3. Meshkov O.D. Word-formation of the modern English language. Moscow : Nauka, 1976. 245 p.
4. Vysochinsky Yu.I. Conversion – one of the ways of replenishing the vocabulary of modern English : diss. ... Candidate of Philological Sciences : 10.664 “Germanic Languages”. Kyiv, 1969. 220 p.
5. Zabolotkina V.I. The new vocabulary of modern English to the languages. Moscow : Vysshaya shkola, 1989. 126 p.

Селіджі А. М., Гнедько Т. М. Функціонування конверсивів у текстах різних стилів

Анотація. Явище конверсії цікавить учених уже протягом багатьох століть, оскільки є одним з основних способів словотворення в англійській мові, а в останні десятиріччя виявляється одним із найпродуктивніших. І, незважаючи на її поширеність і активність у сучасній англійській мові, наявність великої кількості досліджень та думок питання

щодо конверсії, її видів, функцій та особливостей, вживання лишається одним із найбільш актуальних.

Явище конверсії настільки активне в сучасній англійській мові, що до нього практично залучаються, хоча і з неоднаковою частотою, слова всіх частин мови: іменники, дієслова, прикметники. Більше того, конверсія найбільш характерна саме для англійської мови з таких причин: по-перше, внаслідок її аналітичного ладу і майже повної відсутності в ній морфологічних показників частин мови (вони або не розрізняються зовсім, або можуть розрізнятися по словотворчих афіксах); по-друге, це явище тісно пов'язане з історією англійської мови, адже в староанглійській мові для творення нових слів широко використовувався його основний словарний склад, односкладові слова, з яких створювалися нові слова шляхом афіксації і словоскладання.

Конверсія як засіб словотвору широко використовується в текстах різних стилів. У запропонованій статті досліджуються ступені поширення конверсивів у текстах різних стилів, спираючись саме на їхні жанрово-стильові характеристики, та аналізуються функції слів, утворених даним способом словотвору, з метою подальшого встановлення найбільш еквівалентних та адекватних способів їх перекладу з англійської мови на українську (в якій цей спосіб словотвору є майже відсутнім) у текстах різних стилів та жанрів. У кожному з випадків вона виконує свої певні функції: у художньому тексті – зображує індивідуальний стиль автора, особливий діалект чи спосіб мовлення персонажу або його світосприйняття; у науковому тексті – використовується як засіб компресії інформації, конкретизації, лаконізму; у публіцистичному тексті – виконує експресивну функцію, використовується для узагальнення, економії мовних засобів. Цей засіб словотвору є не однаково поширеним у текстах різних стилів.

Ключові слова: словотвір, конверсія, морфологічні показники, жанрово-стильові характеристики, експресивна функція, компресивна функція.

Сіваєва О. С.,

старший викладач кафедри іноземних мов
Житомирського національного агроекологічного університету

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГОЛОВКІВ СТАТЕЙ ПРО ЗДОРОВ'Я В ГАЗЕТІ «THE GUARDIAN»

Анотація. Статтю присвячено аналізу лексико-семантичних особливостей заголовків статей про здоров'я у газеті «The Guardian». У статті проведено аналіз лексично-семантичного наповнення газетних заголовків про здоров'я. Розвідка способів та засобів їх вираження була спрямована на дослідження їхньої лексичної та семантичної специфіки. Дослід 72-х заголовків газети «The Guardian» уможливив виокремлення інформаційних, спонукально-наказових, проблемних, констатуючо-описових та рекламно-інтригуючих заголовків, які представлені трьома тематичними групами: здоров'я та спорт, турбота про здоров'я, здоровий спосіб життя. Газетний стиль у сучасних умовах швидко змінюється. Це пов'язано з поповненням та оновленням лексики. Як відомо, для ефективного впливу на читача заголовки передбачають обов'язкову апеляцію до його емоцій. Зрозуміло, що, йдучи до реципієнта через почуття, сучасний мас-медійний дискурс набуває яскравого емоційного забарвлення. Важливе місце у створенні експресії дискурсу мас-медійних заголовків посідають стилістично забарвлені мовні одиниці (експресиви). Вони привертають увагу реципієнтів. Для влучного вираження головної ідеї статті в заголовках широко використовуються стилістичні ресурси різних рівнів. Стилiстичне забарвлення заголовків виражене через вживання епітетів, професіоналізмів, термінів, метафор, порівняння, незвичайних ситуацій, скорочень, аббревіатур та протиставлення. Дослідження лексичних та семантичних особливостей заголовків в газеті є важливими для вирішення актуальних завдань пресолінгвістики, для пізнання взаємозв'язку мовних і позамовних явищ. Розгляд заголовків у когнітивному аспекті передбачає з'ясування окремих деталей наповнення їх розумовим змістом. Однак значні труднощі дослідження в аспекті зазначеної проблеми спричинені відсутністю універсального, загальноприйнятого набору термінів.

Ключові слова: заголовок, лексико-семантичні групи газетних заголовків, здоров'я, спорт, турбота про здоров'я, здоровий спосіб життя.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена тим, що дотепер остаточно не з'ясована роль заголовка у структурі тексту. Він був і залишається предметом дослідження лінгвістів, літературознавців, журналістикознавців, психологів. Це доводить значущість, першорядність заголовка у процесі сприйняття, розуміння художнього, публіцистичного, наукового та будь-якого іншого твору. Важливим завданням вважаємо здійснення комплексного лінгвістичного аналізу заголовків, присвячених розкриттю поняття «здоров'я», з урахуванням їхніх семантичних особливостей.

Метою статті є комплексний аналіз лексико-семантичних особливостей заголовків статей про здоров'я, опублікованих

у щотижневій газеті «The Guardian». Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1) виокремити лексико-семантичні групи газетних заголовків статей про здоров'я та класифікувати їх лексико-семантичні підгрупи;

2) проаналізувати стилістичні засоби, застосовані у заголовках статей про здоров'я.

Об'єктом проведеного нами дослідження є заголовки статей про здоров'я у щотижневій газеті «The Guardian».

Предметом дослідження є лексико-семантичні мовні особливості, які використовуються в газетних заголовках статей про здоров'я.

Для досягнення поставленої мети було застосовано дискурсивний аналіз для виокремлення лексико-семантичних груп заголовків газетних статей про здоров'я, їх лексико-семантичних груп та для створення відповідної класифікації. Контекстуально-інтерпретаційний аналіз уможливив охарактеризувати специфіку стилістичних засобів, за допомогою яких створюються певні образи, пов'язані з тематикою здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Газетний заголовок як об'єкт лінгвістичного дослідження почав інтенсивно вивчатися на межі 50–60 років ХХ ст. За спостереженнями дослідників, саме в цей час суттєво ускладнилася структура газетного заголовка, розширилося коло його функцій, зокрема, зросла роль функції впливу на читача. Деякі лексико-семантичні процеси в мові газетних заголовків були предметом дослідження Є. Шестакової [3, с. 621], В. Галич [1, с. 816], але в розрізі інших лінгвістичних тем. Отже, спеціальних досліджень лексико-семантичних особливостей заголовків немає, що й зумовлює актуальність статті.

Виклад основного матеріалу. Матеріал розвідки складається із 72-х заголовків статей про здоров'я, опублікованих в газеті «The Guardian» у 2019–2020 роках (<https://www.theguardian.com/international>). Деякі вчені, пропонуючи типологію газетних назв, урахують варіанти комбінування з іншими елементами, спосіб дублювання змісту, ідеї, теми, думки матеріалу. Частина дослідників класифікують медіаназви за характером змістового подання інформації. Дослідник В. Ільченко виділяє «актуалізатори» в газетному заголовку. Це слова, які встановлюють змістові зв'язки між самим заголовком та, по-перше, текстом і, по-друге, з об'єктами, фактами, подіями, явищами – усім тим, що визначає об'єктивну реальність [2, с. 163–171].

Базуючи дослідження на роботах попередніх лінгвістів і проаналізувавши матеріал розвідки, можна виокремити такі типи заголовків [1; 4]:

1. Інформаційні, наприклад: *Healthy habits extend disease-free life 'by up to a decade'; Healthy lifestyle may cut risk of dementia regardless of genes.*

2. Спонукально-наказові, наприклад: *Four-play and Willey may well affect your health.*

3. Проблемні, наприклад: *Sport protects zmental health of children who experience trauma; Healthy life expectancy is shorter in the UK than abroad; Orthorexia: when healthy eating turns against you.*

4. Констатуючо-описові, наприклад: *Athletes have poor teeth despite brushing twice a day, study finds; Record rise in attacks on healthcare workers leaves 'millions at risk' – UN; Healthy lifestyle reduces cancer risk.*

5. Рекламно-інтригуючі, наприклад: *Spend on sport and save on health and crime; Google's healthcare partnership sparks fears for privacy of millions; How do you build a healthy city?*

За тематикою данні заголовки можна поділити на:

- 1) здоров'я та спорт;
- 2) турбота про здоров'я;
- 3) здоровий спосіб життя.

Газетний стиль у сучасних умовах швидко змінюється. Це пов'язано з поповненням та оновленням лексики. Як відомо, для ефективного впливу на читача заголовки передбачають обов'язкову апеляцію до його емоцій. Зрозуміло, що, йдучи до реципієнта через почуття, сучасний мас-медійний дискурс набуває яскравого емоційного забарвлення. Важливе місце у створенні експресії дискурсу мас-медійних заголовків посідають стилістично забарвлені мовні одиниці (експресиви). Вони привертають увагу реципієнтів.

Для влучного вираження головної ідеї статті у заголовках широко використовуються стилістичні ресурси різних рівнів. Ми зосередили нашу увагу саме на лексичному рівні.

На фоні основної маси слів, що належать до стилістично нейтральної лексики, в заголовках використовуються слова високого стилістичного тону (терміни: *how the relentless challenges of cricket can impact players' mental health; Kelly Holmes on mental health and happiness: 'I've been to the lowest point and the highest'*) та слова зниженого стилістичного тону (розмовні слова, або коллокалізми, наприклад: *clean athletes: Britain to be coached in washing hands before Tokyo 2020; health racket: tennis reduces risk of death at any age, study suggests;* та професіоналізми, наприклад: *how the relentless challenges of cricket can impact players' mental health; health racket: tennis reduces risk of death at any age, study suggest*).

Скорочення та аббревіатури також часто зустрічаються в заголовках, хоч і зазвичай ускладнюють їх розуміння. Наприклад: *Kelly Holmes on mental health and happiness: 'I've been to the lowest point and the highest'*.

Серед лексичних стилістичних прийомів, що використовуються у вибраних нами заголовках, зустрічаються приклади метафори. Наприклад: *how the relentless challenges of cricket can impact players' mental health; Mental health no longer a secret folded away in sport's dressing rooms.* Зустрічаються також і епітети. Наприклад: *elite sport is gradually waking up to widespread mental health issues; clean athletes: Britain to be coached in washing hands before Tokyo 2020.* Було виявлено у даній вибірці й один випадок вживання антонімів, наприклад: *Kelly Holmes on mental health and happiness: 'I've been to the lowest point and the highest'*. Ще одним широко вживаним засобом у газетному заголовку є метонімія: *how the relentless challenges of cricket can impact players' mental health; spend on sport and save on health and crime.*

Дослідження лексичних та семантичних особливостей заголовків у газеті є важливими для вирішення актуальних завдань пресолінгвістики, для пізнання взаємозв'язку мовних і позамовних явищ. Розгляд заголовків у когнітивному аспекті передбачає з'ясування окремих деталей наповнення їх розумовим змістом. Однак значні труднощі дослідження в аспекті зазначеної проблеми спричинені відсутністю універсального, загальноприйнятого набору термінів. У зв'язку з цим виникає необхідність опрацювання термінологічного апарату, зокрема, визначення мінімального набору термінів, необхідних для дослідження (концепт, семантичне поле, семантична група, семантична підгрупа, тематична група, тематичне поле тощо).

Опрацьовані на основі компонентного аналізу заголовки мають таку структуру: тематична група – лексико-семантичне поле – лексико-семантична група – лексико-семантична підгрупа, де лексико-семантична підгрупа – це сукупність хремотонімів, об'єднаних диференційною семою, яка пов'язує їх опозитивними відношеннями подібності або протиставлення; лексико-семантична група – це сукупність лексико-семантичних підгруп, об'єднаних однією архісемою, що наявна в значенні всіх членів групи та відображає їхні спільні категорійні властивості й ознаки; лексико-семантична підгрупа – це сукупність лексико-семантичних груп, об'єднаних за поняттєвим/концептуальним критерієм навколо мікроконцепту, тематична група – це сукупність лексико-семантичних підгруп, об'єднаних за поняттєвим/концептуальним критерієм навколо макроконцепту.

Тематична група № 1 «Здоров'я та спорт», до якої входять такі лексико-семантичні поля: «Психічне здоров'я», «Здоров'я та щастя», «Витрати на спорт», «Заощадження на здоров'ї», «Рух», «Тренування», «Час», «Енергія», «Імена спортсменів», «Назви видів спорту», «Травма», «Спорт та діти», «Проблеми». Наприклад: *Sport protects mental health of children who experience trauma; Spend on sport and save on health and crime.*

Проаналізувавши мовні засоби газетних заголовків, які служать їхній виразності, варто відмітити, що найчастіше застосовують такі мовні засоби увиразнення газетних заголовків: незвичайна ситуація, наприклад: *athletes have poor teeth despite brushing twice a day;* терміни, іменники з метафоричним значенням, наприклад: *mental health no longer a secret folded away in sport's dressing rooms;* інверсія, наприклад: *Kelly Holmes on mental health and happiness: 'I've been to the lowest point and the highest';* оксюморон, наприклад: *spend on sport and save on health and crime;* метафора, наприклад: *elite sport is gradually waking up to widespread mental health issues;* гра слів, наприклад: *clean athletes: Britain to be coached in washing hands before Tokyo 2020.*

У тематичній групі № 2 «Турбота про здоров'я» проаналізовані нами газетні заголовки представлені такими лексико-семантичними полями: «Універсальний», «Охорона», «Допомога», «Медицина», «Партнерство», «Дослідження», «Фінансування», «Медичні послуги», «Доступність», «Модель», «Ризик», «Бідність», «Алгоритм». Наприклад: *The impact of private healthcare on the NHS; Google's healthcare partnership sparks fears for privacy of millions; Healthcare in Bangladesh soars despite widespread poverty, study shows.*

Аналіз фактичного матеріалу дозволяє стверджувати, що мовними засобами увиразнення газетних заголовків є такі: незвичайна ситуація: *why is Elizabeth Warren vague on*

healthcare? To allow herself wiggle room; healthcare in Bangladesh soars despite widespread poverty; study shows; терміни, наприклад: warren unveils \$20.5tn plan for universal healthcare without middle-class tax hike; I implore people to stop using private healthcare: it's killing the NHS; виразні синтаксичні конструкції: healthcare algorithm used across America has dramatic racial biases; how to make global universal healthcare a reality; інверсія: „How sick are the world's healthcare systems?»; метафора, наприклад: Google's healthcare partnership, defining and dividing 2020 candidates; Record rise in attacks on healthcare workers leaves 'millions at risk' – UN; гра слів, наприклад: why is Elizabeth Warren vague on healthcare? To allow herself wiggle room; healthcare in Bangladesh soars despite widespread poverty; study shows.

Тематична група № 3 «Здоровий спосіб життя» має такі лексико-семантичні поля: «Здоровий», «Звичка», «Ризик», «Життя», «Харчування», «Сучасний», «Підказка», «Дієта», «Стрес», «Назви продуктів харчування». Наприклад: How do you build a healthy city?; Healthy life expectancy is shorter in the UK than abroad; Orthorexia: when healthy eating turns against you.

У результаті проведеного нами аналізу можна відмітити, що найчастіше застосовують такі мовні засоби увиразнення газетних заголовків: незвичайна ситуація, наприклад: healthy lifestyle may cut risk of dementia regardless of genes; Copenhagen reveals its secrets; терміни, іменники з метафоричним значенням, наприклад: orthorexia: when healthy eating turns against you; інверсія, наприклад: fruit, veg and family life – why Spaniards are living longer; оксюморон, наприклад: women in the richest areas enjoy two decades more of healthy life than their poorer sisters; метафора, наприклад: how can businesses make healthy eating easier?; гра слів, наприклад: my 24 years without eating (nearly) any vegetables; Six ways to stay healthy when you're stressed.

В усіх трьох моделях варто відмітити також лаконізм та семантичну місткість газетних заголовків. Наприклад: one step at a time: how to improve mental health through fitness. Ebola, polio, HIV: it's dangerous to mix healthcare and foreign policy. Healthy diet means a healthy planet. Семантично містким заголовком вважається той, який здатний вмістити значну кількість інформації, охопити сутність багатьох явищ, подій та фактів. Наприклад: how the relentless challenges of cricket can impact players' mental health. Record rise in attacks on healthcare workers leaves 'millions at risk' – UN. 25 things you need to know for a healthy life. Семантично місткий та лаконічний заголовок здатний відображати різні сторони й властивості явищ дійсності.

На фоні основної маси слів, що належать до стилістично нейтральної лексики, в заголовках використовуються слова високого стилістичного тону (терміни: I implore people to stop using private healthcare: it's killing the NHS; Google's healthcare partnership sparks fears for privacy of millions; US immigrants will be denied entry if they can't afford health care) та слова зниженого стилістичного тону (розмовні слова, або коллоквалізми, наприклад: clean athletes: Britain to be coached in washing hands before Tokyo 2020; Healthcare affordability is a challenge so what can you do for your employees?; Life in the home counties brings 16 more years of good health) та професіоналізми, наприклад: Healthier living could prevent Alzheimer's; The green diet: how to eat healthy and save the planet).

Скорочення та аббревіатури також часто зустрічаються в заголовках. Наприклад: Kelly Holmes on mental health and happiness: 'I've been to the lowest point and the highest'; Healthy life expectancy is shorter in the UK than abroad.

Серед лексичних стилістичних прийомів, що використовуються у вибраних нами заголовках, зустрічаються приклади метафори. Наприклад: how the relentless challenges of cricket can impact players' mental health; Mental health no longer a secret folded away in sport's dressing rooms; one step at a time: how to improve mental health through fitness. Зустрічаються також і епітети. Наприклад: elite sport is gradually waking up to widespread mental health issues; Healthcare in Bangladesh soars despite widespread poverty; study shows; How to make global universal healthcare a reality. Було виявлено у даній вибірці й випадки вживання антонімів, наприклад: Kelly Holmes on mental health and happiness: 'I've been to the lowest point and the highest'; Women in the richest areas enjoy two decades more of healthy life than their poorer sisters. Ще одним широко вживаним засобом у газетному заголовку є метонімія: how the relentless challenges of cricket can impact players' mental health; four-play and Willey may well affect your health; spend on sport and save on health and crime; healthy habits extend disease-free life 'by up to a decade'. Часто для привернення уваги читача в заголовку вживається уточнення. Наприклад: four-play and Willey may well affect your health; one step at a time: how to improve mental health through fitness; why do one in five home health aides live in poverty?

Аналізуючи газетні заголовки, не можна забувати і про саму статтю. Оскільки заголовок і стаття є єдиним цілим, то і стилістичні засоби в них переплітаються. У проаналізованих нами статтях також зустрічаються незвичайні ситуації, наприклад: “The study concluded that elite athletes had poor oral health despite efforts to care for their teeth”. “Warren left herself enough wiggle room on healthcare to drive a Mack truck through so she can tack to the center for the general election”.

Прикладами вживання термінів та професіоналізмів є такі речення: “Jermaine Jenas, another of the group, thought back to his days as a senior pro in the Tottenham Hotspur dressing room and remembered the young Rose approaching him to say he was wanting to go back home to Doncaster the whole time”. “Orthorexia is an obsession with only eating food the sufferer believes to be healthy”. “Three in 10 cases of Alzheimer's disease could be prevented if people led healthier lifestyles, exercising more and not smoking”.

У статтях зустрічаються також приклади інверсії: “For British athletics fans of a certain age, Holmes provided two of our greatest Olympic memories”. “She was a phenomenally talented young athlete, joining Tonbridge Athletics club at the age of 12 and winning the English Schools 1500m the next year in 1983”.

Варто також відмітити приклади оксюморону: Used imaginatively and in addition to current spending, this investment would reduce crime and save the health service money in the long term”. “New statistics from the ONS have revealed that women in the most deprived areas of England can expect to have 19 fewer years of healthy life than those in the most advantaged areas”.

Не можна оминати речення з метафоричним значенням, наприклад: “As he warmed to the theme of his players' mental health, Silver told his audience that the NBA All-Star Isaiah Thomas once told him that “championships are won on

the bus” with the players having greater camaraderie – and fewer headphones – but times have changed”. “*The gap in healthy life expectancy between parts of Britain has widened over the past decade to become as large as that between the UK and Sudan, a leading group of parliamentarians has warned*”.

Гра слів: “*This includes identifying potential triggers, such as sleep deprivation and psychological stress, while also mitigating the risks brought about by tasks athletes cannot avoid, such as travelling in confined spaces and shaking the hands of any number of strangers*”. “*Yet there’s never been a more exciting time to be disruptive, especially in the field of health*”.

Розмовні слова: “*Food poverty is a huge barrier to healthy eating and companies can do their part by paying employees a living wage*”. “*We are surrounded by harmful chemicals but a few small practical steps can pay dividends for our wellbeing*”. “*Let’s make a pledge to stop eating monochromatic meals of brown and yellow starches and incorporate some color on to our plate*”.

Скорочення та абревіатури: “*They’ve just scratched the surface’ – football tackling mental health but more can be done*”.

Епітети: “*The workforce challenges faced by the NHS, which are shared by all major healthcare systems across the world, are not caused by the private health sector “poaching” staff but are a result of a range of complex factors, including an ageing workforce and pension policy.*” “*The achievements are in spite of low spending on healthcare, a weak health system and widespread poverty.*” “*The scale and complexity of the ambition to provide ‘health for all’ demands the collaboration of all stakeholders – in and beyond the health sector.*”

Антоніми: “*She had a happy childhood, despite a difficult start in life*”.

Метонімія: “*Shortly after news emerged last week that another player would step away from the game indefinitely, Cricket Australia sought to dispel suggestions of an emerging mental health crisis.*” “*It is a competition which pits everyone against one another: permanent secretaries, ministers and, crucially, special advisers*”.

Уточнення: “*People who stick to five healthy habits in adulthood can add more than a decade to their lives, according to a major study into the impact behaviour has on lifespan*”. “*We are surrounded by harmful chemicals but a few small practical steps can pay dividends for our wellbeing*”.

На основі проведеного нами аналізу можна сказати, що саме епітет підсилює виразність, образність заголовків про здоров’я, надає їм яскравості та збагачує їхній зміст, наголошуючи на необхідності глобалізації універсальної системи охорони здоров’я. Наприклад: *How to make global universal healthcare a reality*. Метафора у свою чергу передає образну та емоційну забарвленість поняття здоров’я, підкреслюючи важливість здорового способу життя як невід’ємної частини турботи про здоров’я. Наприклад: *One step at a time: how to improve mental health through fitness*. Гра слів робить заголовки про здоров’я інтригуючими. Цьому сприяє багатозначність слова, розвиток якої відбувається на основі схожості та суміжності. Джерело багатозначності – у переносних значеннях слів (у метафорі та метонімії). Ці засоби передають образність заголовків статей, відображаючи нерозривний зв’язок здоров’я зі способом життя та турботою про нього. Наприклад: *Spend on sport and save on health and crime. My 24 years without eating (nearly) any vegetables*. Для досягнення більшої емоційності, виразності та переконливості в проаналізованих заголовках використовують

ються антоніми та омоніми. Саме вони підсилюють яскравість та колоритність спілкування як найвищої точки перетину протилежних понять. Наприклад: *Kelly Holmes on mental health and happiness: ‘I’ve been to the lowest point and the highest’*. Терміни та професіоналізми уточнюють і конкретизують головні аспекти здоров’я та здорового способу життя, адже це є основою життєдіяльності людини та слугує поштовхом для турботи про здоров’я. Наприклад: “*Orthorexia is an obsession with only eating food the sufferer believes to be healthy*”.

Висновки. У результаті проведеної розвідки лексико-семантичних особливостей заголовків статей про здоров’я в газеті «The Guardian» можна сказати, що тематична група «Здоров’я та спорт» розкриває першочергові питання нерозривності поняття «здоров’я та спорт». У свою чергу стилістичні засоби, які застосовуються в заголовках, уможливають створення яскравої та інтригуючої картини про те, що рух – це життя, а життя неможливе без здоров’я та спорту. Відповідно, тематична група «Турбота про здоров’я» конкретизує та детально описує, як саме ми повинні піклуватися про здоров’я, а стилістичні засоби передають образність та емоційність. Щодо тематичної групи «Здоровий спосіб життя», то вона розкриває різноманіття засобів, які допомагають людям бути здоровими. Стилiстичні засоби у свою чергу підкреслюють виразність та яскравість здорового способу життя. Проведений аналіз уможливив виокремлення епітетів, професіоналізмів, термінів, метафор, порівняння та протиставлення як невід’ємних компонентів газетних заголовків, які у свою чергу передають інформаційний, спонукально-наказовий, проблемний, констатуючо-описовий та рекламно-інтригуючий характер заголовків статей про здоров’я.

Подальше вивчення заголовку не втрачає актуальності та відкриває перспективи уточнення його потенціалу і прагматичних особливостей.

Література:

1. Галич В.М. Еволюція творчої майстерності : монографія. Київ, 2004. 816с.
2. Ільченко В.Р. Компетентнісна модель освітньої галузі як необхідна умова ефективної освіти. *Український педагогічний журнал* 2015. № 1. С. 163–171.
3. Шестакова Е.Г. Про абсурдизацію як одну з тенденцій розвитку газетних заголовків у сучасній пресі. Львів, 2003. С. 621–628.
4. Шипнівська О.О. Дослідження граматичної омонімії на морфологічно анотованому корпусі текстів : монографія. Київ, 2005. 387 с.

Sivaieva O. Lexico-semantic features of the health article headings in “The Guardian”

Summary. The article is devoted to the analysis of lexico-semantic features of the headlines of articles about health published in the newspaper “The Guardian”. Lexico-semantic peculiarities of newspaper headlines about health have been analyzed together with ways of expression of their specific lexical and semantic means. The analysis of 72 article headlines about health in “The Guardian” enabled to classify them as informative, motivational, command, problematic, presentational and advertising-intriguing headlines, which were presented by three thematic groups: health and sports, health care, healthy lifestyle. Newspaper style is changing rapidly in today’s context. This is due to updating the vocabulary. As you know, headlines require a compulsory appeal to his or her emotions. It is clear that, going to the recipient through feelings,

the modern mass media discourse acquires a bright emotional color. Stylistically colored linguistic units play an important role in creating the expression of the discourse of media headlines. They attract the attention of recipients. Stylistic resources of various levels are widely used in the headlines to express the main idea of the article in an accurate manner. The stylistic coloring of the headlines is expressed through the use of epithets, professionalisms, terms, metaphors, comparisons, contractions, abbreviations and oppositions. They attract the attention of recipients. Stylistic resources of various levels

are widely used in the headlines to express the main idea of the article in an accurate manner. Studies of the lexical and semantic features of headlines in the newspaper are important for solving current problems of linguistics, in order to understand the relationship between linguistic and colloquial phenomena. Considering the headings in a cognitive aspect, it is necessary to find out the individual details of their content with mental content.

Key words: headline, lexico-semantic groups of newspaper headlines, health, sport, health care, healthy lifestyle.

*Станіслав О. В.,**доктор філологічних наук, доцент,**професор кафедри романських мов та інтерлінгвістики**Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

КОГЕЗІЯ В СИНТАКСИСІ «ТЕАТРУ АБСУРДУ» ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МОВНО-КУЛЬТУРНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ФРАНЦУЗЬКОГО НАРОДУ (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ Е. ЙОНЕСКО «НОСОРОГИ»)

Анотація. У статті проаналізовано особливості, засоби вираження та функціональне значення когезії в синтаксичній тканині п'єси французького «театру абсурду». Встановлено, що п'єси «театру абсурду» творили світ, який не був адекватним відображенням навколишньої реальності з її об'єктивними закономірностями. Філософія драматургів-абсурдистів полягала в зображенні безглуздості, беззмістовності реального світу, світу хаосу, кошмарів та трагізму, в якому немає логіки, законів, дійсних взаємозв'язків тощо.

Органічними рисами поезики «театру абсурду» окреслено антитрадиціоналізм, суб'єктивізм, алогізм, фрагментарність, полістилістику, побудову композиції на монтажі спогадів та асоціацій, порушення структурної цілісності твору, ускладнення часових та просторових відчуттів. Можемо стверджувати, що ці художні принципи «театру абсурду» відображали мовно-культурну картину світу французького народу середини ХХ ст.

У п'єсі Е. Йонеско «Носороги» зв'язність твору уможливорює образ носорога, який набуває символічного значення. За допомогою зображення конкретного (тварини) відбувається втілення абстрактного (ідейного змісту), розкривається змістова сутність твору. Образ носорога імпліцитно з'єднує всі елементи тексту в єдину семантичну цілісність.

Досліджено, що репліки в діалогах сполучені між собою, передусім імпліцитним зв'язком: асоціативним та образним типом когезії, яка завжди непростя в декодуванні та вимагає неабияких творчих зусиль від читача. З'ясовано, що імпліцитні засоби когезії відіграють першочергову роль у синтаксичній структурі п'єси «театру абсурду» та текстотворенні в цілому.

Можемо стверджувати, що французький «театр абсурду» по-своєму, по-новітньому визначив мовно-культурну картину світу французького народу другої половини ХХ століття, окреслив художні тенденції розвитку культури, літератури, мови та синтаксичних засобів зв'язку в ній. Проведене наукове дослідження відкриває перспективи для нових пошуків у сфері синтаксису художнього тексту з виходом у лінгвокультурологічну площину.

Ключові слова: когезія, актуалізувальний синтаксис, імпліцитні зв'язки, «театр абсурду», мовно-культурна картина світу, лінгвокультурологічний підхід.

Постановка проблеми. Ключовим поняттям синтаксису ХХ ст. залишалася поняття «зв'язку» – це зміст і форма всього синтаксису. Центральні зони синтаксичної системи сучасної французької мови становить класичний (ієрархічний, струк-

турний, синтагматичний) тип синтаксису, периферію – актуалізувальний (розмовний, комунікативний, експресивний). Типовим різновидом зв'язку в ієрархічному типі синтаксису була когезія, в актуалізувальному – когезія й сепаратизація.

Дослідження синтаксичної когезії в літературі французького «театру абсурду» представляє, на нашу думку, важливе науково-практичне завдання, адже для французької літератури другої половини ХХ століття властивим був актуалізувальний тип синтаксису, й, відповідно, сепаратизація видається більш природною, органічною порівняно з когезією. Спостережено, що в актуалізувальному синтаксисі літератури модернізму когезія зазнала оновлення, уточнення та набула новітніх характеристик.

Мета статті. У нашій науковій розвідці на матеріалі п'єси Е. Йонеско «Носороги» («*Les Rhinocéros*») маємо на меті: 1) проаналізувати особливості когезії в актуалізувальному типі синтаксису сучасної французької мови; 2) з'ясувати засоби її вираження та функціональне значення в синтаксичній тканині п'єси французького «театру абсурду»; 3) обґрунтувати її специфічність та значення для декодування художнього тексту в контексті лінгвокультурологічного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синтаксичні зв'язки в романістиці глибоко й усебічно досліджували як вітчизняні (О.О. Андрієвська, Н.Д. Арутюнова, Р.О. Будагов, Л.Г. Веденіна, В.Г. Гак, М.М. Попович, Є.А. Реферовська, А.М. Рочняк, І.В. Смушинська, Л.І. Ступакова, Н.О. Шигаревська, Н.Г. Філоненко), так і зарубіжні (J.-M. Adam, Ch. Bally, Ch. Berthelon, F. Brunot, D. Cohen, J. Damourette, J. Dubois, O. Ducrot, Y. Frei, A. J. Greimas, L. Hébert, A. Martinet, M.-L. Muller-Hauser, F. Rastier, F. Saussure, A. Sauvageot, A. Séchehayé, L. Senean, L. Tesnière, T. Todorov, R.-L. Wagner та ін.) учені. Вони детально описали зв'язки слів у словосполученні, простому та складному реченнях, дослідили проблеми синтаксису в різних аспектах (структурному, прагматичному, семантичному, стилістичному, когнітивному, в плані аналізу художнього мовлення, теорії тексту тощо). У нашому дослідженні ми проаналізуємо синтаксичну когезію в літературі французького «театру абсурду» як відображення мовно-культурної картини французького народу середини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Насамперед зазначимо, що «театр абсурду» з його болем за людину та її внутрішній світ, із його критикою автоматизму, деіндивідуалізації та акомунікабельності став класикою світової літератури та найбільш значним явищем французької театральної культури 50–60-х рр. ХХ ст.

До представників франкомовної драматургії абсурдизму зазвичай відносять творчість Самюеля Беккета, Ежена Йонеско, Артура Адамова, Жана Жене, Фернандо Аррабаля. Саме їхні твори літературні критики визначають як такі, що відображають провідні ідеї, сутність, драматургічні особливості та стильові прийоми художнього абсурдизму як особливої форми світосприйняття й мислення.

Філософія драматургів-абсурдистів полягала в зображенні безглуздості, безмістовності реального світу, світу хаосу, кошмарів та трагізму, в якому немає логіки, дійсних взаємозв'язків, органічних законів тощо. У центрі творів – безпомічна, жалюгідна людина, котра жахається думки про всесвітній безлад, хаос; вона неспроможна протистояти обставинам і є уособленням байдужості та пасивності [3, с. 444–446].

Герої драматургічних творів постійно опинялись у безглузких ситуаціях: перебували у вічному очікуванні химерного Годо, що ніколи не прийде («Чекаючи Годо» С. Беккета) або ж смерті («Покоївки» Ж. Жене), де сестри-покоївки, котрі розігрували п'єси-ритуали, переступили межу, яка відокремлювала театр від дійсності, й одна із сестер випивала справжню отруту; перетворювалися на носорогів («Носороги» Е. Йонеско); безцільно розставляли в помешканні стільці, що символізували небуття та абсолютну порожнечу («Стільці» Е. Йонеско).

Отже, органічними рисами поезики «театру абсурду» окреслено антитрадиціоналізм, суб'єктивізм, алогізм, фрагментарність, полістилістику, побудову композиції на монтажі спогадів та асоціацій, порушення структурної цілісності твору, ускладнення часових та просторових відчуттів [4, с. 344]. Можемо стверджувати, що ці художні принципи «театру абсурду» відображали духовну ауру французького народу середини ХХ ст.

Принципи «театру абсурду» зумовили особливості використання когезії (синтаксичної зв'язності реплік персонажів), її структурних типів, засобів вираження й функціонального значення. Розглянемо на фактичному матеріалі, зокрема в п'єсі Е. Йонеско «Носороги» («*Les Rhinocéros*», 1959), характеристики когезії та обґрунтуємо її особливості.

Ежен Йонеско (Eugène Ionesco, 1906–1989) – французький драматург румунського походження, один з основоположників естетичної течії «театру абсурду», що набув світової слави [1, с. 123]. Драматург активно використовував фантастичні елементи, пародію, гротеск, сатиру, відображаючи гуманне, духовне, вічне через буденне, банальне, абсурдне, змальовуючи дивовижний і водночас жорстокий світ.

У п'єсі «Носороги», яку Е. Йонеско сам визначив як трагіфарс, розкрито проблему колективної мутації, переродження людської свідомості під впливом ідеології тоталітаризму [2, с. 48]. П'єса, в основу якої покладено абсурдно-фантастичний сюжет масового перетворення людей на носорогів, проникнута критикою деіндивідуалізації, автоматизму, людської бездушності.

Композиція, сюжет, усі інші складники твору пов'язані з абсурдом. У першому акті абсурдну дію лише окреслено: невідомо звідки взявся носоріг і люди ховаються від нього. У другому акті ситуація ускладнюється: виникає загроза масового «носороження». Майже реалістично описано стан людей у ході перетворення на тварин. У третій дії (кульмінація твору) абсурд сягає свого піку. Усі персонажі перетворилися на носорогів, окрім одного – Беранже: лише він залишився людиною,

таким, яким був; зберіг свою людську суть, чим ствердив можливість індивіда протистояти злу, масовому «носороженню». Фінал, розв'язка п'єси – абсурд визнано нормою, а норму – абсурдом. Розглянемо приклад:

BÉRANGER À JEAN. – *C'est une chose anormale de vivre* (1).

JEAN. – *Au contraire. Rien de plus naturel. La preuve : tout le monde vit* (2).

BÉRANGER. – *Les morts sont plus nombreux que les vivants. Leur nombre augmente. Les vivants sont rares* (3).

JEAN. – *Les morts, ça n'existe pas, c'est le cas de le dire! ... Ah ! Ah ! (Gros rire). Ceux-là aussi vous pèsent? Comment peuvent peser des choses qui n'existent pas ?* (4). BÉRANGER. – *Je me demande moi-même si j'existe!* (5).

JEAN À BÉRANGER. – *Vous n'existez pas, mon cher, parce que vous ne pensez pas! Pensez, et vous serez* (6) (E. Ionesco. *Les Rhinocéros*, p. 24).

Два співрозмовники розмірковують про живих та мертвих, сенс буття – Беранже висловлює думку: жити – це аномально (репліки 1, 3). На противагу йому Жан стверджує, що навпаки: усе є живим, і це природно (репліка 2). Проте, щоб жити, треба думати, інакше ти не існуватимеш (репліка 6). Висловлювання персонажів короткі, побудовані на протиставленні ідей, алогічності мислення (репліки 5, 6). Можна зробити висновок, що така розмова є безмістовною, обидва герої виражають абсурдні думки.

Композиційно перша репліка (*C'est une chose anormale de vivre*) слугує зачином бесіди, остання (*Vous n'existez pas, mon cher, parce que vous ne pensez pas! Pensez, et vous serez*) – її кінцівкою, обидві абсурдні в змістовому плані. Когезійна зв'язність здійснюється за допомогою стилістичних засобів, що частково корелюють із частинами висловлювання. У цьому сенсі яскраво видається антитеза, яка розвиває висловлення на основі опозиції думок учасників діалогу, з'єднуючи між собою окремі репліки. Антитеза ґрунтується на використанні стилістичних антонімів (*anormale – naturel, les morts – les vivants, les vivants sont rares – les morts sont nombreux*). Стилістичні синоніми (*exister – vivre – penser*) також увиразнюють текст та уможливають його синтаксично-стилістичну зв'язність.

Наступний фрагмент:

LE VIEUX MONSIEUR AU LOGICIEN, après avoir jeté un dernier coup d'œil en direction de la Ménagère. – *Charmante, n'est-ce pas?*

LE LOGICIEN AU MONSIEUR. – *Je vais vous expliquer le syllogisme* (E. Ionesco. *Les Rhinocéros*, p. 17).

Небажання розмовляти засвідчує непряма відповідь одного з персонажів на пряме запитання співрозмовника (*Charmante, n'est-ce pas?*). Відповідь *Je vais vous expliquer le syllogisme* не є відповіддю на поставлене запитання. Спостерігаємо недотримання правил кооперації в спілкуванні між героями, що демонструє байдужі стосунки між дійовими особами, неможливість порозумітися. Укажемо на певну асиметрію: розбіжність між семантичним і прагматичним значеннями реплік; подібна асиметрія – типова характеристика персонажів «театру абсурду». У такому випадку синтаксична зв'язність реплік (когезія) є мінімально вираженою.

Зв'язність п'єси уможливорює образ носорога, який набуває символічного значення. За допомогою зображення конкретного (тварини) відбувається втілення абстрактного (ідейного)

змісту), розкривається змістова сутність твору. Образ носорога імпліцитно з'єднує всі елементи тексту в єдину семантичну цілісність. Цей метафоричний образ узагальнює, типізує світове зло у вигляді масового «носороження», безумства, диктатури, тоталітаризму (передусім тоталітаризму свідомості) тощо.

Висновки. Отже, в ході дослідження було з'ясовано, що репліки в діалогах «театру абсурду» сполучені між собою, передусім імпліцитним зв'язком: асоціативним та образним типом когезії, яка завжди непроста в декодуванні тексту, однак відіграє важливу роль у текстотворенні. Можемо стверджувати, що французький «театр абсурду» по-своєму, по-новітньому визначив мовно-культурну картину світу французького народу другої половини ХХ століття, окреслив художні тенденції розвитку культури, літератури, мови та синтаксичних засобів зв'язку зокрема. Проведене наукове дослідження відкриває перспективи для нових пошуків у сфері синтаксису художнього тексту з виходом у лінгвокультурологічну площину, а вивчення культурно-мовних зв'язків окреслюється як один з актуальних напрямів розвитку лінгвістики.

Література:

1. Діброва В. Шляхи театрального авангарду: Ежен Йонеско (Про творчість французького драматурга). *Всесвіт*. 1988. № 10. С. 122–125.
2. Конєва Т. Концепт «абсурд» у п'єсі Е. Йонеско «Носороги». *Філологічні науки*. 2011. № 1. С. 47–54.
3. Померанц Г. С. Язык абсурда. *Выход из транса*. Москва, 1995. С. 435-480.
4. Worms F. *La Philosophie en France au XXe siècle*. Paris : Gallimard, 2009. 665 p.

Stanislav O. Cohesion in the syntax of the «Theater of absurd» as lingvo-cultural world picture presentation of the French people (based on the play by E. Ionesco's «Rhinoceros»)

Summary. The article is analyzed the features, means of expression and functional significance of cohesion in the syntactic material of plays of French «Theatre of the Absurd».

Plays of the «Theatre of the Absurd» were found to create a world that was not an adequate reflection of the surrounding reality with its objective patterns. The philosophy of absurdists was to portray the absurdity, meaninglessness of the real world, a world of chaos, nightmares and tragedy that lacks logic, laws, real relationships, and more.

The organic traits of the poetry of the «Theatre of the Absurd» outline antitraditionalism, subjectivism, allogism, fragmentation, polystylistics, the construction of compositions on the assembly of memoirs and associations, the violation of the structural integrity of the work, the complication of temporal and spatial features. It can be argued that these artistic principles of the «Theatre of the Absurd» reflected the linguistic and cultural picture of French people of the mid-XX century.

In E. Ionesco's play «Rhinoceros», the coherence of the work makes the image of a rhino gets a symbolic meaning. With the help of the image of the concrete (animal), the embodiment of the abstract (ideological content) is realized, the substantive essence of the work is revealed. An image of a rhino implicitly integrates all elements of the text into one semantic integrity.

It is researched that the replicas in dialogues are interconnected, first of all, by implicit communication: associative and figurative type of cohesion, which is always difficult to decode and requires considerable creative efforts from the reader. It has been found that implicit means of cohesion play a paramount role in the syntactic structure of the plays of the «Theatre of the Absurd» and of text-making in general.

We can say that the French «Theatre of the Absurd» in its own way, in a new way defined the linguistic and cultural picture of the world of the French people of the second half of the XX century, outlined the artistic tendencies of the development of culture, literature, language and syntactic means of communication in particular. The conducted scientific research opens the prospects for new searches in the field of syntax of artistic text with access to the linguistic and cultural area.

Key words: cohesion, actualization syntax, implicit connections, «Theatre of the Absurd», linguistic and cultural picture of the world, linguistic and cultural approach.

*Суханова В. С.,**старший викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету**Коцюба А. Ю.,**студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ПРАГМАТОНІМИ В ОНОМАСТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. Дослідження засноване на розгляді прагматонімів в ономастичному просторі. Прагматоніми унікальні за рівнем прагматичного і психологічного впливів на реципієнта й концентрації значного обсягу інформації, оскільки містять духовні й матеріальні цінності часу, відбивають ідеали естетичних устремлень соціуму, є відбитками соціокультурних трансформацій у суспільстві.

Також у статті надано визначення прагматонімів. Під прагматонімом ми розуміємо «розряд онімів, під яким умовно об'єднані різні категорії назв, що мають денотати в прагматичній діяльності людини, пов'язані з практикою, предметною галуззю», у нашому випадку – словесний товарний знак, торгова марка, бренд. Торгова марка, що визначається як «*vecteur de sens*», стає брендом тоді, коли її імідж стає значущим для великої кількості людей. Також вдалим можна вважати терміни «комерційне ім'я» або «рекламне ім'я», під якими розуміються не тільки прагматоніми, а й інші найменування комерційних об'єктів, об'єднані однією функцією. Прагматоніми, будучи самостійними й особливими одиницями «комерційної» мови, виконують низку функцій. Відповідно до дослідження, можна виокремити такі найважливіші функції: диференційну, інформативну, рекламну.

До питань, розглянутих у статті, також належить специфічність прагматонімів, яка полягає в тому, що вони «маркують» серію й тип однорідних об'єктів, що належать до окремого елемента ряду, а також до всієї серії загалом; функціонують у сфері виробництва й торгівлі, що передбачає наявність атрактивної та рекламної функції.

Під час аналізу матеріалу, отриманого методом суцільної вибірки, застосовувався комплекс різних методів, у тому числі метод лінгвокультурологічного (лінгвокраїнознавчого) коментування та інтроспективний підхід, що полягає в тому, що в самих носіїв мови є якісь уявлення про національне маркування тих чи інших одиниць своєї мови поза зіставленням з іншими мовами.

Ключові слова: прагматонім, онім, атрактивна й рекламна функції, товарний знак, ономастичний простір.

Постановка проблеми. У сучасному світі через зростання промислового виробництва різних товарів і виникнення нових форм торгово-економічних відносин між країнами щорічно значно збільшується число фармацевтичних і лікарських засобів, парфумерії, тютюнових виробів, автомобілів, різної техніки промислової й медичної спрямованості, продуктів харчування та безалкогольних та алкогольних напоїв. У зв'язку з цим перед виробниками, фахівцями з неймінгу й мовознавцями постає проблема номінації, яка протягом усього часу існування теоретичної лінгвістики була однією із центральних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що прагматонім трактується не як розряд онімів, а як номен (номенклатурне позначення), тобто слово або словосполучення, яке використовується для називання товарного знака [7, с. 161]. При цьому ще в 1970-і роки в мовознавстві з'являються два напрями з питання місця товарного знака в ономастиці. Представники першого напрямку вважають, що товарний знак – номен (А.В. Суперанська, Р.Е. Березнікова, В. Бланар, А.А. Братина), представники другого розглядають товарний знак як онім (Н.В. Подольська, Л.М. Щетинін, П.Т. Поротнікова, М.М. Волкова, Т.А. Соболева, А.А. Суперанська).

Метою статті є розглянути прагматоніми в ономастичному просторі та їх роль у рекламному тексті.

Об'єктом аналізу в представленій статті є прагматоніми (назви торгових марок (далі – ТМ) з національно-культурним компонентом), які виділені шляхом суцільної вибірки зі спеціальних джерел [5], а також зібрані в результаті спостережень. Відзначимо, що такі приклади зустрічаються переважно в назвах торгових марок продуктів харчування.

Під прагматонімом ми розуміємо «розряд онімів, під яким умовно об'єднані різні категорії назв, що мають денотати в прагматичній діяльності людини, пов'язані з практикою, предметною галуззю» [4, с. 110], у нашому випадку – словесний товарний знак, торгова марка (ТМ), бренд. Торгова марка, що визначається як «*vecteur de sens*» [8, с. 31], стає брендом тоді, коли її імідж стає значущим для великої кількості людей. Також вдалим можна вважати терміни «комерційне ім'я» або «рекламне ім'я» (Е.С. Кара-Мурза) [1, с. 300], під якими розуміються не тільки прагматоніми, а й інші найменування комерційних об'єктів, об'єднані однією функцією.

Прагматоніми – це ключові знаки рекламного дискурсу, що функціонують на когнітивному рівні рекламного впливу [1, с. 263]. У рекламному просторі вони передають сенс у взаємодії з іншими семіотичними модусами: візуальними (шрифти, колірна гамма, графічні символи, малюнки, фотографії тощо) і музичними, тобто виступають як мультимодальні комплекси.

Виклад основного матеріалу. Отонімні способи утворення найменувань дослідники називають трансонімізацією (термін Н.В. Подольської), яка полягає в переході оніма з одного підрозряду власного імені в інший. Однак окремі комплексні дослідження, присвячені вивченню відонімних товарних знаків із національно-культурним компонентом, ще не проводилися, що й послугувало причиною звернення до аналізу прагматонімів у цьому аспекті.

Специфічність прагматонімів полягає в такому:

- 1) «маркують» серію і тип однорідних об'єктів, що належать до окремого елемента ряду, а також до всієї серії загалом;
- 2) функціонують у сфері виробництва й торгівлі, що передбачає наявність атрактивної й рекламної функції.

Крім цього, у подібного виду онімів спостерігається посилений зв'язок з екстралінгвістичними факторами, які повинні бути у відповідності з певними законодавчими нормами, так як співвіднесеність із конкретним об'єктом юридично зафіксована.

Прагматоніми, будучи самостійними й особливими одиницями «комерційної» мови, виконують низку функцій. Відповідно до дослідження, ми можемо виокремити такі найважливіші:

1) диференційну – у цій функції прагматоніми називають і виділяють об'єкт із низки об'єктів одного й того ж класу. Наприклад, *бурбон* (*bourbon whiskey*) – це американський віскі, що вироблений із кукурудзи й володіє золотистим кольором із довгим післясмаком;

2) інформативну – у цьому випадку прагматоніми прямо або побічно несуть певну інформацію про продукт, відповідно, подібні назви можна вважати мотивованими. Як приклад можна навести назву «*Бронхостоп*» – сироп від кашлю;

3) рекламну – загалом відомо, що прагматонім виступає в ролі засобу непрямой реклами, а його безпосереднє завдання полягає в залученні уваги споживача. Звідси випливає, що більшість назв мають емоційну експресивність. Таким прикладом може слугувати віскі *Jura Superstition*, у назву якого вкладено глибокий сенс. На острові Джура, звідки й походить назва, дуже багато забобонів: наприклад, ні в якому разі не зрізати торф до травня або завжди складати сіно в стіг за годинниковою стрілкою [3, с. 195].

Крім перерахованих вище функцій, варто згадати про прагматичний компонент назв, який нерідко має яскраво виражений характер, так як він висловлює набір ознак референта, достатніх для того, щоб адресат розумів та усвідомлював свої очікування від продукту, а також містить диференціовальну інформацію [6, с. 172].

Розглядаючи місце прагматонімів в ономастичному просторі, важливо відзначити, що поняття «ономастичний простір» лінгвісти визначають як «комплекс власних назв усіх розрядів, що вживається цим народом у цей період. Ономастичний простір складається з безлічі полів і будується на реальних і вигаданих іменах» [6, с. 171].

За допомогою результатів аналізу стилістичної диференціації прагматонімів у складах рекламного тексту можна зробити висновок, що для прагматонімів у російському рекламному тексті не характерно домінування певного стилю: кількість прагматонімів у нейтральній і книжковій лексиці приблизно однаково (наприклад, нейтральна – «Кадровое бюро «Персонал» пропонує»; книжкова – «Туристичне агентство «Форте». Відпочинок на морі»).

Серед прагматонімів в українському рекламному тексті виділяється група іншомовних слів, як давно засвоєних в українській мові, так і нових запозичень. Активна експансія іншомовної лексики у сфері прагматонімів пояснюється ефективним використанням її в рекламній функції (наприклад, «Wella» – ви прекрасні; «Rowenta» – радість у вашому домі», «Comet» – очистити те, що іншим не під силу). Домінуючим

мотивом номінації однокомпонентних рекламних прагматонімів в українському рекламному тексті вважають асоціативний мотив. Лексико-семантичні трансформації на базі асоціацій є активним способом створення номінацій у сфері прагматонімів (наприклад, «Мить – і голова не болить. Засіб від головного болю «Мить». «Відчуйте легкість, станьте активними з «Активіа». «Мотиліум» – Мотор для вашого шлунку»).

Більш прозору семантичну структуру мають дво- й багатокомпонентні рекламні прагматоніми, оскільки вони самі вже становлять мінімальне словосполучення, яке сприяє розумінню прагматоніма. Виділяються такі мотиви номінацій:

1) номінація за специфікою діяльності («Торговий центр «Будинок меблів». Весняні знижки»);

2) номінація-вказівка на певні соціальні, етнокультурні, моральні цінності й асоціації («Соняшникова олія ТМ «Щедрий дар» проводиться з початку 2001 р.»).

За структурно-граматичним ознаками дво- й багатокомпонентні прагматоніми в складі рекламного тексту поділяються на такі види:

– атрибутивно-субстантивні: «Золота амфора», «Стрілецький степ»;

– субстантивно-субстантивні: «Усе, що виходить за рамки звичайного, ми звикли називати чудом. «Чудо-йогурт» – наш йогурт»;

– субстантивно-атрибутивні: «Красуня Одеська»;

– атрибутивно-атрибутивні: «Об'єднана Зернова».

Домінуючим вважається атрибутивно-субстантивний вид дво- й багатокомпонентних рекламних прагматонімів.

Серед функціонуючих іншомовних прагматонімів в українському рекламному тексті виділяються кілька видів:

1) трансплантування прагматонімів, бренди глобального масштабу («Сир Хохланд – неземний смак», «Пиво Redd's – найвідвертіша насолода». «За допомогою «LG» наше життя стає легше». «Спробуйте новий «Sprite» з лимоном». «Крем «VICHY». Здоров'я для шкіри. Здоров'я для життя». «Регулярне використання Fructisa дасть вам змогу забути про неслухняне волосся»);

2) іншомовні прагматоніми, популярність яких обмежується певним регіоном («Golden Telecom. Усі послуги зв'язку»);

3) графічно адаптовані прагматоніми («Салон-магазин «Хелп». Офіційний представник заводу RAINFORD у Кіровограді»);

4) іншомовні прагматоніми, відтворені в одному рекламному тексті як у графічно адаптованому кирилицею варіанті, так і мовою оригіналу («За красиву гру! Casino JOSS. Розважальний центр-клуб «Джосс»).

Висновки. Отже, ономастичний простір прямо пов'язаний із моделлю світу, яка існує в поданні будь-якого народу в цей час, проте в ньому завжди зберігаються й елементи прожитих епох. Номінація різної продукції, наступна за зміною характеру економічних відносин, стає однією з найбільш важливих підсистем у рекламній, маркетинговій і повсякденній комунікаціях, унаслідок цього відбувається потужний розвиток цього корпусу онімів у сучасній лінгвістичній ситуації: прагматоніми набули нового статусу, ставши невід'ємним компонентом повсякденної живої мови, назви продуктів харчування здатні впроваджуватися у свідомість носіїв мови й тим самим брати участь у формуванні їхньої мовної картини світу поряд із поняттями, що становлять актуальний когнітивний шар.

Література:

1. Кара-Мурза Е.С. Новые имена. Коммерческое имя как риторическая и маркетинговая проблема. *М.В. Ломоносов и современные стилистика и риторика* / науч. ред. И.Б. Александрова, В.В. Славкин. Москва : Флинта, Наука, 2008. С. 282–303.
2. Крюкова И.В. Имена собственные в современной российской рекламе. *Рекламный дискурс и рекламный текст*. Москва : ФЛИНТА ; Наука, 2016. С. 263–264.
3. Новичихина М.Е. Коммерческая номинация : монография. Воронеж, 2011. 265 с.
4. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва : Наука, 1978. 250 с.
5. Портал оптової та роздрібної торгівлі. URL: <https://trademaster.ua/>.
6. Супрун В.И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал. Волгоград, 2009. 270 с.
7. Турута И.И. Эргонимы и прагматонимы: сходство и отличие. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»*. 2016. Т. 24. Вип. 11. С. 159–170.
8. Semprini A. La marque. Presses Universitaires de France, 1995. 136 p.

Kotsiuba A., Sukhanova V. Pragmatons in onomastic space

Summary. This study is based on the consideration of pragmatonyms in the onomastic space. Pragmatonyms are unique in terms of pragmatic and psychological influences on the recipient and the concentration of a considerable amount of information, since they contain the spiritual and material values of time, reflect the ideals of the aesthetic aspirations of society, are reflections of socio-cultural transformations in society.

The article also defines pragmatonyms. By pragmatonym we mean “the category of onim, under which different categories of names, denoted in pragmatic human activity, related to practice, subject area” are conventionally combined, in our case – a verbal trademark, trademark, brand. A brand that is defined as “vecteur de sens” becomes a brand when its image becomes meaningful to a large number of people. The term commercial name or advertising name, which means not only pragmatonym, but also other names of commercial objects, combined by one function, can also be considered successful. Pragmatonym, being independent and special units of “commercial” language, perform a number of functions. According to this study, we can distinguish the following important functions: differential, informative, advertising.

The issues discussed in the article also include the specificity of pragmatonyms, which is because they “mark” a series and the type of homogeneous objects that relate to a single element of a series, as well as to the whole series as a whole; operate in the field of production and trade, which implies the presence of attractive and advertising function.

In the analysis of material obtained by the method of continuous sampling, a set of different methods was applied, including the method of linguocultural commenting and introspective approach, consisting in the fact that the native speakers themselves have some idea of the national marking of certain units of their language. comparison with other languages.

Key words: pragmatonym, onim, attractive and advertising functions, trademark, onomastic space.

*Терентьева М. С.,**студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету**Карпенкова Н. Ю.,**старший викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Анотація. За останні два десятиліття новий напрям «гендерний аспект» став предметом дослідження у філософській, історичній, лінгвістичній та культурологічній науковій літературі, актуально створення адаптованих рекламних повідомлень, в яких відбувається повна або часткова заміна тексту оригіналу. Адаптація необхідна, якщо текст оригіналу містить каламбури, фразеологізми, риму та інші мовні особливості, які можуть бути втрачені під час перекладу. В основі тексту перекладу і оригіналу лежать різні релевантні параметри. Основні перекладацькі прийоми: прагматична адаптація, підбір контекстуальних аналогів. Гендерний підхід сьогодні є подальшим розвитком антропоорієнтованого вивчення мови, він дозволяє детальніше дослідити людський фактор у мові. У даний час для гендерних досліджень представляють інтерес культурні та соціально-психологічні чинники. Вони формують стереотипні припущення про чоловічі та жіночі якості, виявляють ставлення суспільства до чоловіків і жінок. Певна система соціалізації, стереотипи, культурні норми конструюють гендер. Хоч гендер і не є лінгвістичною категорією, але через мовні структури можна виявити його зміст, гендерні стереотипи, які зафіксовані у свідомості носія мови. Внаслідок історично сформованих обставин двох останніх десятиліть одним із найбільш гідних уваги об'єктів для вчених стає рекламний текст. Його прийнято розглядати як елемент масової культури і комунікації. Комунікація сьогодні тісно пов'язана з мас-медіа, а особливо з рекламою. За допомогою тексту реклами проявляється вплив на реципієнта, тобто через рекламний текст здійснюється становлення масової свідомості, поширюються установки, знання, ідеали, впроваджувані адресантом. З цієї причини вивчати й описувати мову текстів реклами зараз потрібно не тільки в межах однієї мови, а й у межах міжкультурної комунікації.

Ключові слова: гендер, реклама, соціальна реклама, методи перекладу, антонімічний переклад.

Постановка проблеми. Під час розвитку рекламного дискурсу виникає новий вид реклами – соціальна реклама, під якою розуміється сукупність ряду рекламних текстів, присвячених проблемам суспільства. Метою даної форми масової комунікації є не тільки вплив на адресата, але і зміна поведінкової моделі реципієнта. Особливість соціальної реклами полягає в тому, що вона відображає соціальні проблеми і переконує людину в необхідності їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження полягає в недостатній вивченості корпусу текстів соціальної реклами, беручи до уваги її гендерний аспект.

Урахування гендерних і національно-культурних особливостей під час перекладу тексту соціальної реклами дозволить посилити ступінь текстового впливу на адресата й отримати від нього очікуваний автором адекватний комунікативний продукт у вигляді певного, соціально значимого вчинку.

Дослідники стверджують, що відмінності в гендері є наслідком і біологічних, і соціокультурних чинників, і їх не можна пояснювати вибором лише одного фактора [2, с. 34]. У визначенні поняття «гендер» різними вченими є незначні відмінності, проте вони сходяться на думці про те, що гендер – це соціокультурне явище, що виражається в приналежності до певної біологічної статі, в соціальних взаєминах між чоловіком і жінкою, які визначаються їхніми поведінковими характеристиками і соціальними ролями [5, с. 78].

Метою статті є дослідження гендерного аспекту у перекладі текстів соціальної реклами.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з процесами глобалізації все більшого значення набуває переклад рекламних текстів і ефективне використання міжкультурної реклами. Соціальну рекламу часто можна позиціонувати за чоловічою або жіночою ознакою, і в процесі перекладу потрібно відобразити всі особливості такої реклами.

Переклад рекламних текстів ділиться на два види:

1. Створення адаптованих рекламних повідомлень, в яких відбувається повна або часткова заміна тексту оригіналу. Адаптація необхідна, якщо текст оригіналу містить каламбури, фразеологізми, риму та інші мовні особливості, які можуть бути втрачені під час перекладу. В основі тексту перекладу й оригіналу лежать різні релевантні параметри. Основні перекладацькі прийоми: прагматична адаптація, підбір контекстуальних аналогів [4, с. 69]. Причиною заміни релевантного критерію можуть служити відмінності в менталітеті, інша цільова аудиторія перекладу.

У рекламних текстах соціальної реклами часто наводять гнітючі статистичні дані, які покликані спричинити сильний вплив на реципієнтів. Для того щоб такий рекламний текст зберіг свій екстралінгвальний ефект, необхідно посилатися на статистику тієї країни, в якій він поширюється. Таким чином, ми адаптуємо текст реклами, використавши ті статистичні дані, які відображають проблему насильства по відношенню до жінок в Україні, а не в будь-якій країні. У такому випадку текст виконає свою функцію, приверне увагу до проблеми.

A woman is beaten every two seconds.

*В Україні кожні дві секунди одна жінка піддається побоям.
2 women are killed every week by a male partner.*

Щотижня понад 20 жінок в Україні гинуть від рук чоловіка-партнера.

2. Створення текстів, які не потребують адаптації. Так само як більшість текстів, які виходять на міжнародний ринок. До цього типу належать стандартизовані рекламні оголошення, що містять якомога менше специфічних етнокультурних ознак. Це тенденція сучасної реклами в межах процесу глобалізації. Основні прийоми перекладу: підбір варіантних відповідників, генералізація [4, с. 70]. Таким чином, під час створення та перекладу текстів для міжнародних рекламних організацій необхідно зробити вибір між стандартизацією та адаптацією. Головним доводом на користь стандартизації є економічний аспект, а головною перевагою адаптації – можливість звернення до цільового сегменту з урахуванням усіх культурних і мовних особливостей [4, с. 71].

Одним із прийомів, що використовуються для перекладу текстів соціальної реклами, є конкретизація.

1. Конкретизація – це спосіб перекладу, за якого відбувається заміна слова або словосполучення іноземної мови з більш широким предметно-логічним значенням на слово в перекладі з більш вузьким значенням. Конкретизація вихідного значення використовується в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці нижча, ніж міра впорядкованості відповідної їй за змістом одиниці в мові перекладу [4, с. 72].

Life can be a fairytale if you break the silence.

Життя може стати казкою, якщо ти не будеш мовчати.

Конкретизація «*be*» – «*перетворитися, стати*» використовується для того, щоб передати гендерний аспект, оскільки семантика дієслова «*перетворитися*», яка вказує на зміну стану, сприяє посиленню значення впливу.

Violence is not always visible.

Сліди насилля завжди помітні.

В українській мові слово «наси́льство» позначає і застосування фізичної сили, і примусовий вплив, тобто вживши слово «наси́льство», ми можемо говорити і про психологічне, і про фізичне насильство. В англійській мові слово «*violence*» позначає застосування фізичної сили, а для позначення примусового впливу прийнято використовувати слово «*abuse*». Ми використовуємо конкретизацію «*сліди насилля*» під час перекладу, щоб підкреслити, що в рекламному тексті йдеться саме про фізичне насильство.

Your voice is powerful.

Твій голос багато значить.

Під час перекладу цього рекламного повідомлення був застосований прийом конкретизації, ми замінили прикметник «*powerful*», що означає «*володіє владою, силою, впливом*» на дієслово «*означати*» (мати сенс, важливість, цінність). Для україномовного реципієнта форми слів «*влада*», «*сила*», «*вплив*» мають гендерний маркер, що вказує на чоловічий образ, тобто відповідають традиційним уявленням про чоловіка. Завдяки заміні в перекладі даного рекламного повідомлення сталася нейтралізація гендерного маркера. Ми додали займенник «*багато*» (прийом додавання) з метою підвищення емоційності фрази.

She has 3 broken ribs, 2 loose teeth, 5 cigarette burns on her leg.

У неї зламано 3 ребра, вибито 2 зуба, виявлено 5 опіків від цигарок на нозі.

Також прийом конкретизації вдали для тих рекламних повідомлень, де присутня кольороназва. Використання назви кольору вкрай рідко зустрічається в українській соціальній рекламі, тому під час перекладу слід за допомогою конкретизації замінити назву кольору на більш конкретний предмет, який даний колір символізує.

Because they cover it with white and gold. Majority of women who are abused never report it. If you are in need of, or know someone who needs help, contact us on 011718 67 45.

Тому що вони приховують їх за допомогою пудри та прикрас. Більшість жінок, які піддаються жорсткому поводженню, ніколи не повідомляють про це. Якщо вам потрібна допомога, або знаєте ту, хто її потребує, зв'яжіться з нами за телефоном 011 718 67 45.

Наприклад, у наведеному вище рекламному повідомленні кольори «білий» і «золотий» метафорично вказують на косметику та ювелірні вироби, оскільки нерідко жінки намагаються за допомогою цих засобів приховати сліди домашнього насильства [1, с. 65].

2. Прийом смислового розвитку полягає в заміні словникового відповідника контекстуальним, логічно пов'язаним з ним [4, с. 65]. Якщо врахувати, що всі іменні частини мови діляться на три категорії: предмети, процеси й ознаки, то в ході перекладу спостерігається вражаюче розмаїття заміни як усередині кожної категорії, так і між різними категоріями. Для передачі одного і того ж змісту засобами іншої мови часто байдуже, якою формою слова буде виражено цей зміст. Предмет може бути замінений його ознакою, процес – предметом, ознака – предметом або процесом і т.д.

Life can be a fairytale if you break the silence.

Життя може перетворитися в казку, якщо ти не будеш мовчати.

Тут причина заміни наслідком: ти не будеш мовчати, отже, ти порушувала мовчання. Крім того, тут присутній антонімічний переклад. Таким чином, спостерігається зміна рівня емоційного тону, і переклад стає більш образним і емоційним, що характерно для реклами, орієнтованої на жінок [3, с. 48].

3. Антонімічний переклад – це заміна заперечного або питального речення на стверджувальне, або навпаки [4, с. 73]. Умови застосування такого перетворення, як правило, пов'язані з лексико-семантичним складом присудка.

«*Break the silence*» тут представлений в значенні «*покласти край замовчуванню проблеми*». Можна було зробити вибір на користь еквівалентів «*порушиш мовчання*» або «*перестанеш мовчати*», але ми вирішили, що варіант «*не будеш мовчати*» передає емоційність за рахунок негативної частки «*не*». Також цей варіант містить у собі елемент «*процесу*»: він підкреслює, що в разі боротьби за своє щасливе життя (казку) необхідно постійно повідомляти про випадки насильства, оскільки одного разу може бути недостатньо.

4. Конверсія – це зміна під час перекладу частини мови слова, належить до граматичних трансформацій.

Masks everyday swelling due to slapping and punching.

Приховує щоденні набряки від ляпасів і ударів.

Дана трансформація була необхідна, оскільки в українській мові відсутня така безособова форма дієслова, як герундій [4, с. 75].

5. Синтаксичне уподібнення – такий переклад, за якого синтаксична структура оригіналу перетворюється в абсолютно аналогічну структуру мови перекладу [4, с. 76].

He says he loves me. He says he needs me. He says he is sorry. He says it will never happen again.

Він каже, що любить мене. Він каже, що я йому потрібна. Він каже, що шкодує. Він каже, що це ніколи більше не повториться.

Для того щоб зберегти градацію, поступово наростаючу емоційну напругу в тексті соціальної реклами, ми скористалися таким прийомом, як синтаксичне уподібнення. Ми відтворили структуру речення, зберігши стилістичний (градацію) і синтаксичний (паралелізм) прийоми, і тим самим текст не втратив свою активну роль під час перекладу.

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що розбіжності в будові двох мов становлять великі труднощі для перекладу текстів соціальної реклами. Ці труднощі коливаються в досить широкому діапазоні: від окремих неперекладних елементів до всього вихідного тексту. Рішення таких проблем досягається вмінням правильно використовувати різні перекладацькі прийоми і враховувати гендерний аспект.

У процесі перекладу перекладач використовує різні прийоми для досягнення еквівалентності, для максимального зближення з текстом оригіналу і для збереження комунікативного ефекту. Як видно з прикладів даної статті, перекладацькі прийоми на практиці в «чистому» вигляді зустрічаються рідко – зазвичай вони поєднуються один з одним, приймаючи складний, комплексний характер. Для того щоб правильно застосовувати найбільш ефективні прийоми перетворення, необхідно, щоб перекладач у рівній або майже в рівній мірі володів як вихідною культурою, так і культурою мови перекладу, знав, якими способами реалізується гендерний аспект у тексті. Від того, наскільки правильно і вміло перекладач використовує перекладацькі прийоми, буде залежати розуміння тексту перекладу аудиторією і виконання екстралінгвістичного завдання, яке поставив перед собою автор реклами.

Література:

1. Генералова А.В. Гендерный аспект в социальных науках и психологии. *Общество. Гендер. Культура* : Материалы международной научной практической конференции (Омск, 20-21 сентября, 2001 г.). Омск : Омский университет, 2001. Часть 2. 169 с.
2. Голубовська І.О. Антропологізм у мовознавстві та викладанні іноземних мов. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження та перспективи* / редкол. : В.В. Акуленко (голов. ред.) та ін. Київ : Логос, 2006. С. 33–39.

3. Дегтярьова Т. Особливості жіночого мовлення в гендерному аспекті (на матеріалі англійської, української та російської мов). *Вісник СумДУ*. 2004. № 1 (60). С. 46–52.
4. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Київ : Політична думка, 1997. 300 с.
5. Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты. Москва : Институт социологии РАН, 1999. 189 с.
6. Мартинюк А.П. Конструювання гендеру в англійській мові. Харків : Константа, 2004. 292 с.

Terentieva M., Karpenkova N. Translation of social advertising texts: gender aspect

Summary. Over the past two decades, the new direction of “gender studies” has become a subject of great interest in philosophical, historical, linguistic and cultural scientific literature. The gender approach today is a further development of anthropocentric learning of the language; it allows us to examine in more detail the human factor in the language. Creating customized promotional messages that completely or partially replace the original text. Adaptation is required if the original text contains puns, phraseologisms, rhymes, and other language features that may be lost in translation. Various relevant parameters are at the heart of the translation and the original text. Basic translation techniques: pragmatic adaptation, selection of contextual analogues. Currently, cultural and socio-psychological factors are of interest for gender studies. They form stereotypical assumptions about male and female qualities, reveal the attitude of society towards men and women. A certain system of socialization, stereotypes, and cultural norms construct gender. Although gender is not a linguistic category, linguistic structures can reveal its content, gender stereotypes, which are fixed in the minds of a native speaker. Due to the historical circumstances of the last two decades, one of the most noteworthy objects of study is an advertising text. It is customary to consider it as an element of mass culture and communication. Communication today is closely connected with the media, and especially with advertising. Using the advertising text, the recipient is influenced, that is, through the advertising text the formation of mass consciousness is carried out, the attitudes, knowledge, ideals introduced by the addressee are disseminated. For this reason, it is now necessary to study and describe the language of advertising texts not only within the framework of one language, but also within the framework of intercultural communication.

Key words: gender, advertising, social advertising, translation methods, antonymic translation.

*Ткач Г. С.,**студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету**Кудрявцева Н. С.,**доктор філологічних наук,**професор кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНИХ ІНСТРУКЦІЙ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Анотація. У статті розглядається культурно-специфічна інформація, особливості її відтворення під час перекладу інструкцій з англійської на українську мову та основні труднощі, з якими стикається перекладач у разі її відтворення в інструкціях. Розглянуто такі поняття, як «технічний переклад» та «технічний текст». Визначено, яка культурно-специфічна інформація є в технічних текстах. Розкрито значення поняття «інструкція». Охарактеризована культурно-специфічна інформація, яка зустрічається в технічних інструкціях до побутових та промислових виробів. Запропоновано способи відтворення культурно-специфічної інформації під час перекладу інструкцій з англійської на українську мову. Перший спосіб – це застосування такого поняття, як «мовна локалізація» в разі відтворення на перекладі одиниць вимірювання. Другий спосіб – це додавання, заміна або вилучення інформації в разі відтворення на перекладі національних стандартів, сертифікатів та положень. Третій спосіб – це пошук відповідника в цільовій мові в разі відтворення на перекладі аббревіатур. Четвертий спосіб – це адаптація тексту оригіналу, враховуючи норми української мови та жанрові норм культури мови оригіналу, в разі відтворення на перекладі жанрово-стилістичних особливостей. Зроблено висновок, що переклад інструкцій вимагає від перекладача знань не тільки лінгвістичного характеру, а й вузькогалузевого профілю знань об'єкта перекладу і його специфіки. Перекладачу слід також звернути увагу на труднощі відтворення культурно-специфічної інформації. По-перше, перекладач має знати, де знаходити додаткову інформацію. Це стосується інформації про конвертування одиниць вимірювання, пошуку відповідника аббревіатури в мові перекладу. По-друге, він має знати цільову аудиторію, для якої текст інструкції перекладається. Таким чином, перекладач зможе вирішити, яку інформацію можна залишити під час перекладу, а яку вилучити чи замінити. По-третє, він має враховувати норми української мови в разі відтворення жанрово-стилістичних особливостей на перекладі.

Ключові слова: технічний текст, технічний переклад, культурно-специфічна інформація, інструкція, переклад інструкцій.

Постановка проблеми. Ми живемо в сучасному світі, в якому важливу роль відіграє розвиток науки та техніки. Новітні технології полегшують наше повсякденне життя. Важко уявити сучасну людину, яка б сьогодні не користувалася гаджетами або іншими технічними пристроями. Кожен при-

стрій має своє певне призначення та виконує відповідні функції, тому невід'ємною його частиною є інструкція з експлуатації, за допомогою якої користувач має змогу легко розібратися в питаннях користування. Однак бувають випадки, коли користувач, читаючи інструкцію, ніяк не може зрозуміти, як користуватися пристроєм. Ми можемо зробити припущення, що йому просто бракує відповідних знань у галузі техніки, але чи це дійсно так? Можливо, проблема полягає в неправильному перекладі? Адже переклад інструкцій – не менш копітка робота, ніж переклад художнього твору або науково-популярної статті. Актуальність дослідження окресленої теми зумовлена необхідністю підвищення якості перекладів технічних інструкцій, які мають багато різних нюансів і складнощів, з якими перекладач стикається під час перекладу інструкцій, особливо з труднощами відтворення культурно-специфічної інформації.

Мета статті – проаналізувати особливості відтворення культурно-специфічної інформації під час перекладу технічних інструкцій з англійської на українську мову, що досягається через вирішення таких завдань:

- 1) розглянути поняття технічного тексту та технічного перекладу;
- 2) визначити, яка є культурно-специфічна інформація в технічному тексті;
- 3) розглянути поняття інструкції;
- 4) визначити, яка саме культурно-специфічна інформація міститься в інструкціях;
- 5) визначити способи відтворення культурно-специфічної інформації, що відтворюється під час перекладу інструкцій з англійської на українську мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, показав, що такі науковці, як Г. Вермеєр, К. Райс, Г. Турі, Е.-А. Гутт та інші присвятили різним аспектам у перекладі технічних текстів багато уваги. К. Райс разом із Г. Вермеєром уперше сформулювали скопос-теорію. Пізніше Г. Вермеєр розвинув і дорощував багато її ключових положень. У своїй спільній праці «Основи загальної теорії перекладу» К. Райс і Г. Вермеєр орієнтуються на лінгвістичні та культурологічні аспекти загальної теорії перекладу і ставлять перед собою завдання створення її основних передумов. У цій книзі точно сформульовано три основні функціональні переваги скопос-теорії.

Книга Г. Турі «Дескриптивне перекладознавство – і за його межами» присвячена багатьом питанням теорії і практики перекладу. Основна увага в книзі приділяється проблемі норм у мові та культурі, впливу цих норм на діяльність перекладача як на діяльність соціально значиму.

Е.-А. Гутт використовує когнітивний підхід, розглядаючи переклад з точки зору теорії релевантності. У цьому випадку предметна комунікація залежить від взаємодії між психологічним «контекстом» або «когнітивним середовищем» висловлювання. Виходячи з цієї фундаментальної теорії, Е.-А. Гутт стверджує, що «адекватність» перекладу визначається передачею іноземного тексту шляхом «адекватних контекстуальних дій», що не допускають «зайвої підготовки та обробки».

Деякий матеріал досліджень науковців використаний у даній статті.

Виклад основного матеріалу. Для подальшого дослідження в першу чергу необхідно розглянути поняття «технічний переклад».

Технічний переклад є набагато перспективнішим напрямом теоретичного дослідження, ніж багато хто вважає [11, с. 1]. Було підраховано, що технічний переклад становить близько 90% усього світового обсягу перекладу щороку [11, с. 2].

Отже, технічний переклад – переклад, який використовується для обміну спеціальною науково-технічною інформацією між людьми, що говорять на різних мовах. У спрощеному варіанті під технічним перекладом розуміють переклад технічних текстів [8]. Технічні тексти – це інструкції, патентна документація, керівництва по експлуатації, електричні схеми, науково-технічні книги, статті та журнали, технічні умови, вимоги, паспорта, звіти, монографії, доповіді та дисертації, технічні креслення, ескізи і проекти. Метою технічного тексту є не просто надати інформацію, а навчити людину користуватись нею. Метою технічного перекладу є, таким чином, представити нову технічну інформацію новій аудиторії, а не відтворювати вихідний текст [11, с. 10].

У зв'язку з розвитком науково-технічного співробітництва України з зарубіжними країнами і поширенням обміну інформацією вміння перекладати іншомовні технічні тексти набуває особливого значення. Як зазначає А. Коваленко [5, с. 9], технічний перекладач є посередником, без якого обмін науково-технічною інформацією був би неможливим.

Технічні тексти містять у собі не тільки фахову інформацію, а й тип тексту, інформацію про норми мови перекладу, орієнтир на аудиторію, особливості сприйняття інформації, психологію реципієнта та безпосередньо на його культуру [11, с. 6].

Існує думка Г. Турі, що на технічний переклад суттєво впливають дві основні функції:

- 1) переклад як текст у певній цільовій мові та культурі;
- 2) переклад як представлення однією мовою тексту, наявного в іншій мові та культурі [11, с. 22].

У своїй праці «Дескриптивне перекладознавство – і за його межами» Г. Турі висуває тезу про те, що положення та функція перекладів «визначаються насамперед міркуваннями, що походять із культури, яка їх приймає».

Взаємодія та взаємовплив мови і культури є сферою інтенсивних досліджень, у результаті яких поряд із цілою низкою нових дисциплін і понять виникло й поняття лінгвоетнічного бар'єру [11, с. 34], яке представляється як розбіжність у мовно-плані, так і в плані різниці культур.

Інтеркультурний підхід дозволяє і змушує по-новому поглянути на переклад і перекладацьку діяльність. Відомо, що особливості культури, соціального життя народу відображаються і в його мові, і в сукупності фонових знань носія мови. Тому переклад – не просте зіставлення двох різних мовних систем, але й зіткнення двох різних культур.

А.Д. Швейцер підкреслював, що «переклад – це не тільки взаємодія культур <...> Процес перекладу «перетинає» не тільки кордони мов, а й межі культур» [3, с. 949]. Перекладач як посередник не тільки між мовами, а й між культурами, є посередником не тільки двох мов, але і двох культур. Тому знання реалій і культур країн іноземної мови і мови, на яку виконується переклад (так зване фонове знання), є необхідним і вкрай важливим для перекладача для успішного здійснення ним процесу перекладу.

Теорія релевантності надає переконливі обґрунтування для врахування пізнавальних здібностей читачів для вдосконалення перекладу, але, на думку Е.-А. Гутта [11, с. 36], щодо того, що є, а що не є перекладом, є досить проблематичним для технічного перекладу, особливо це стосується тлумачних та описових перекладів.

За словами Е.-А. Гутта, лише тлумачний переклад – це «справжній» переклад [11, с. 36]. Описовий переклад, за його словами, не може розглядатися як справжній переклад, оскільки переклад досягає релевантності лише шляхом ефективної комунікації.

Тим не менш, незважаючи на заплутаний підхід до того, що є, а не є «справжнім» перекладом, теорія релевантності дає деякі корисні уявлення відносно технічного перекладу:

- комунікативний підхід, який зосереджується на потребах та очікуваннях цільової аудиторії;
- принцип мінімуму-максимуму, який, простіше кажучи, говорить про те, що люди не хочуть витратити більше часу і сил, ніж це необхідно для отримання інформації з тексту.

Особливо це стосується технічних текстів, таких як посібники користувача [11, с. 38] та, додамо від себе, технічні інструкції.

Слово «інструкція» походить від лат. *instructio*, що означає «пристрій, повчання» [9]. Інструкції можуть бути представлені у вигляді короткого тексту у формі листівки чи буклету або як об'ємний посібник з експлуатації. Залежно від об'єму та способу виготовлення буклет чи посібник можуть складатися з цілої низки різних розділів або компонентів, крім основної частини інструкції. Вони містять передню та задню обкладинки, титульну сторінку, зміст, інформацію про видання, торговельні марки, відмови від відповідальності, гарантії, ліцензійні угоди, інформацію про заходи безпеки, додатки, глосарій, алфавітний покажчик, форму реєстрації користувачів, форму коментарів користувачів та ін. [13, с. 55].

Інструкцію як жанр традиційно відносять до офіційно-ділового стилю [7]. Отже, жанру інструкції притаманні основні риси цього стилю, такі як нейтральний тон викладу змісту, точність та ясність, лаконічність, стислість й послідовність викладу фактів, документальність. Тому мова тексту інструкцій має бути простою, точною, стислою, трішки примітивною та зрозумілою для тієї аудиторії, на яку вона орієнтується.

Багато продуктів розповсюджується на міжнародному чи національному рівні для різних мовних спільнот. Зазвичай, інструкції створюються однією мовою, а потім перекладаються на ряд інших мов.

Однією з труднощів, з якою стикається перекладач під час перекладу інструкцій, є відтворення культурно-специфічної інформації, культурних реалій. Культурні реалії в діяльності перекладача являють собою дві основні труднощі: відсутність відповідності будь-якого поняття в мові перекладу, яке є у вихідній мові, і завдання передати будь-якими можливими доречними засобами специфічне культурне забарвлення реалій, тобто їх національне та історичне забарвлення [1, с. 104]. До основних типів культурно-специфічної інформації можна зарахувати такі:

- 1) одиниці вимірювання;
- 2) посилання на національні стандарти, сертифікати, положення;
- 3) аббревіатури;
- 4) жанрово-стилістичні особливості.

Коли перекладач стикається з відтворенням культурно-специфічної інформації в перекладі інструкцій, йому слід звернути увагу на таке поняття, як «мовна локалізація» [2, с. 156]. Під мовною локалізацією мається на увазі переклад і культурна адаптація продукту до особливостей певної країни, регіону чи групи населення. Процес локалізації може включати адаптацію графічного компонента, символів валют, формату дат, адрес і номерів телефону, вибір кольорів, багатьох інших деталей, включаючи перегляд фізичної структури продукту [6]. Одиниці вимірювання не є винятком.

Метричні одиниці вимірювання системи СІ (метр, кілограм, секунда, ампер, кельвін, моль та кандела) широко використовуються на міжнародному рівні. Однак у США використовують традиційні американські одиниці, а у Великій Британії користуються імперською системою одиниць, хоча в обох країнах метрична система є загальновизнаною в технічній документації [13, с. 86]. Якщо в оригінальному англійському тексті інструкції зустрічаються саме британські або американські одиниці вимірювання, їх слід локалізувати відповідно до мови перекладу, тобто перевести в метричну систему вимірювання, яка використовується в Україні. Розглянемо на прикладі інструкції до телевізора [12, с. 15]: *For proper ventilation, allow a clearance of 4 inches on all four sides from the wall. – Для належної вентиляції залиште проміжок довжиною 10 сантиметрів з усіх чотирьох сторін від стіни.* Дюйм (англ. inch) – одиниця виміру довжини. Щоб правильно конвертувати дюйми в сантиметри, перекладач може користуватися таблицею перетворення одиниць вимірювання, яку легко знайти в Інтернеті.

Стандарти бувають міжнародні (ISO) та національні (у Великій Британії – BSI, в США – ASTM). Якщо стандарти є міжнародними, їх включення до перекладів становить меншу проблему, ніж тоді, коли стандарти та норми є національними. В останньому випадку до перекладу може бути додано застереження [13, с. 88]. Наприклад, німецька компанія Knauf Gips AG додає примітку вгорі першої сторінки інструкції, щоб сказати, що документ є перекладом інструкції, дійсної в Німеччині, і що «всі заявлені деталі та властивості відповідають нормам німецьких стандартів та будівельним нормам» [13, с. 88]. Цей документ також «заперечує будь-яку відповідальність за використання за межами Німеччини, оскільки це вимагає змін відповідно національних стандартів та будівельних норм». Також інформація в англійських стандартах та положеннях може бути замінена у випадку, якщо вони мають стандарт-аналог в Україні, або взагалі вилучена. Наприклад, в інструкції з установки

та експлуатації двигунів змінного та постійного струму [10, с. 1] на початку можна побачити примітку щодо заходів безпеки, де вказується документ MN408 і сайт його знаходження. Інформація на сайті вказана англійською мовою, тому завданням перекладача у цьому випадку є знайти примітку щодо заходів безпеки у відповідній інструкції MN408, на яку робиться посилання в оригіналі, перекласти її та замінити нею примітку у вже перекладеній інструкції. Вилучити цей розділ перекладач не може, тому що інформація про заходи безпеки є дуже важливою для користувачів. А ось такий розділ, як «Примітки для користувачів у Великій Британії», який можна знайти на другій сторінці інструкції до телевізора Sony [14, с. 2], перекладачу слід вилучити, тому що цей розділ призначений тільки для користувачів Великої Британії, які користуються розетками з трьома штекерами.

Вважається, що з деяким рядом аббревіатур читачі вже ознайомлені, наприклад, з аббревіатурами міжнародних стандартів [13, с. 88]: ES (European Standard), WTO (World Trade Organization). Під час перекладу з англійської мови перекладачеві слід шукати відповідники в цільовій мові, а потім вирішити, чи слід залишити оригінал у тексті перекладу. Наприклад: ASTM – Американська спільнота з тестування матеріалів (ASTM) [4, с. 157].

Серед жанрово-стилістичних труднощів перекладу англійських інструкцій на українську мову варто назвати переклад термінів, кліше та розмовних лексичних елементів, стилістичне оформлення інструкцій [4, с. 273]. Наприклад, німецькомовна інструкція з експлуатації електричного приладу, як правило, починається з пояснення деталей, а потім уже надається інформація про утилізацію та низка вступних зауважень [2, с. 157]. Як зазначає В. Карабан [4, с. 274], головними шляхами вирішення зазначених проблем під час перекладу є, по-перше, належна ідентифікація таких проблем, по-друге, знання і вміння застосування адекватних способів і прийомів перекладу лексичних елементів, словосполучень і фразеологічних одиниць, по-третє, прагматична адаптація тексту оригіналу під час перекладу і, по-четверте, формування сталих навичок подолання різного роду лексичних, термінологічних і стилістичних труднощів перекладу з урахуванням норм української мови та жанрових норм культури мови оригіналу.

Висновки. Унаслідок теоретичного аналізу досліджуваної проблеми окреслено способи відтворення культурно-специфічної інформації в інструкціях. Переклад інструкцій є одним із найбільш відповідальних видів перекладу та вимагає від перекладача знань не тільки лінгвістичного характеру, а й вузькогалузевих профільних знань об'єкта перекладу та його специфіки. Відтворення культурних реалій може викликати складнощі під час перекладу, тому перекладачу слід знати, як правильно їх відтворити. Подальша дослідницька робота передбачає більш детальний розгляд способів відтворення культурно-специфічної інформації в окремих типах інструкцій.

Література:

1. Гергерт А.А. Особенности перевода культурных реалий (на материале произведений Е. Замятина и А. Гавальда). *Вестник ВолГУ. Серия 9.* 2014. № 12. С. 103–105.
2. Еррера Мендисабаль А.В. Особенности відтворення культурно-специфічної інформації в технічних текстах. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія «Філологічні науки».* С. 155–158.

3. Инамова Д.Э. Взаимодействие и взаимоявление языка и культуры в процессе перевода. *Молодой ученый*. 2015. № 7 (87). Часть 10. С. 949–950.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
5. Коваленко А.Я. «Науково-технічний переклад» : навч. посіб. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2004. 284 с.
6. Мовна локалізація. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мовна_локалізація
7. Офіційно-діловий стиль: основні ознаки. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/dilovodstvo/24266/>
8. Технический перевод и его особенности. URL: <http://lingvotech.com/osobennostitexperev>
9. Юридический словарь. Инструкция. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/15111>
10. AC & DC Motor Installation & Maintenance. URL: <https://www.baldor.com>
11. Byrne J. Technical translation. Usability strategies for translating technical documentation. Dordrecht : Springer, 2006. 280 p.
12. LG LCD TV Owner's manual. URL: <https://www.lg.com/us/support/products/documents/22LG30%20Owners%20Manual.pdf>
13. Olohan M. Scientific and Technical Translation. London – New York : Routledge, 2016. 253 p.
14. Sony Bravia LCD TV User Guide. URL: <https://www.manualslib.com/manual/160466/Sony-Bravia-4-168-148-15-1.html>

Tkach H., Kudriavtseva N. Culture-specific information in translation of technical instructions from English into Ukrainian

Summary. The article discusses culture-specific information and features of its reproduction when translating instructions from English into Ukrainian, and the main difficulties encountered by the translator in reproducing

them in translation. The meaning of the terms «technical translation» and «technical text» are considered. The culture-specific information in technical texts is characterized. The meaning of the term «instruction» is defined. The culture-specific information, which is found in the instructions, is characterized. The ways to reproduce culture-specific information are also suggested when translating instructions from English into Ukrainian. The first way is using of the term «language localization» when reproducing units of measurement. The second way is to add, replace or remove information when when reproducing national standards, certificates and regulations. The third way is to look for a match in the target language when reproducing abbreviations. The fourth way is to adapt the original text, considering Ukrainian norms and the genre norms of the culture of the original language, when reproducing the translation of genre-stylistic features. It is concluded that translation of instructions requires not only the linguistic knowledge of the translator, but also the narrow-branch knowledge of the object of translation and its specifics. The translator should also pay attention to the difficulties in reproducing culture-specific information in translation. First, the translator needs to know where to find additional information. This applies to information about unit conversion, finding the equivalent of the abbreviation in the translation language. Second, he should know the target audience for which the text of the instruction is translated. In this way, the translator will be able to decide what information can be left in the translation and which information can be removed or replaced. Thirdly, he should take into account the norms of the Ukrainian language when reproducing genre-stylistic features in translation.

Key words: technical text, technical translation, culture-specific information, technical instruction, translation of instructions.

*Хлудеев А. В.,**студент**Херсонського національного технічного університету**Подвойська О. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу**Херсонського національного технічного університету*

АДАПТАЦІЯ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ ЖАРТІВ АНГЛОМОВНИХ КОМЕДІЙ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ГЛЯДАЧА

Анотація. Дана стаття присвячується адаптації та локалізації гумору та жартів англійських комедій для українського глядача. У статті висвітлено основну проблему перекладачів під час перекладу комедій, головну мету перекладачів кінофільмів. Надано тлумачення таким поняттям, як: кінофільм, комедія, прагматична адаптація, локалізація та пояснена різниця між двома останніми. Приведені результати не тільки українських, але й зарубіжних досліджень, які чітко дають зрозуміти, що більш за все полюбують дивитись глядачі у різних частинах світу, в тому числі й українці. Матеріалом дослідження послугували такі англійські художні та анімаційні комедійні фільми: «Секрети домашніх тварин 2», «Зомбіленд. Подвійний постріл» та «Дедпул 2».

Об'єктом дослідження є наведені вище кінофільми, а предметом дослідження – адаптація та локалізація жартів у цих кінофільмах.

Основною метою дослідження є виявлення та аналіз перекладу англійських жартів українською мовою, перекладацьких прийомів, за допомогою яких була досягнута прагматична адаптація або локалізація задля розкриття специфіки відтворення комічного під час кіноперекладу. Головна мета перекладу комедій – це зробити глядачу смішно, не порушуючи первинного задуму автора. Переклад комедій є дуже актуальним питанням, оскільки цей жанр є найулюбленишим жанром кіно серед українців. Жарти, що базуються на реаліях та на сталих виразах, дуже складно не тільки перекласти, але й взагалі помітити. Під час перекладу жартів перекладачі вдавалися як до прагматичної адаптації, так і локалізації, використовуючи задля цього прийоми смислової заміни, компенсації та цілісного перетворення. Реакція залу на переклад та адаптацію жартів була позитивною. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у порівнянні прагматичної адаптації та локалізації жартів у перекладі англійських комедій українською та російською мовами, оскільки у другій зовсім немає належної локалізації.

Ключові слова: адаптація, локалізація, кінопереклад, комедія, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. Основною проблемою перекладу комедій є адаптація зарубіжного гумору на українського глядача, адаптація жартів, пов'язаних з реаліями.

Кінофільм – аудіовізуальний твір кінематографії, що складається з епізодів, поєднаних між собою зображувальними засобами і творчим задумом, та який є результатом спільної діяльності його авторів, виконавців і виробників [7].

Кінопереклад має одночасно особливості усного та письмового перекладу [17]. На відміну від інших видів перекладних текстів, текст кінофільму має свої особливості: він обмежений часовими межами; розрахований на миттєве сприйняття; а також супроводжується відеорядом, який зумовлює вибір можливих варіантів перекладу [10, с. 2]. Незважаючи на те, що кінопереклад існує з моменту появи кінематографа, він досі не отримав визнання в науковій діяльності [10, с. 2–3].

Головною метою перекладача кінофільмів є передача всіх нюансів перекладних реплік, не змінюючи режисерського задуму [10, с. 3]. Для того щоб успішно адаптувати художній кінофільм, перекладачу необхідно відмінно володіти мовою, на яку здійснюється переклад, бажано, щоб це була його рідна мова. Чимало труднощів доставляє переклад кумедних моментів і жартів. Уявлення про гумор у різних народів різне, і ось тут тільки від перекладача залежить, чи зможе він «смішно» перекласти комічну ситуацію. Чи зможе він відтворити смішну ситуацію, щоб глядач також зміг посміхнутися в даний момент [12].

Мета статті – виявити та проаналізувати адаптовані під українського глядача жарти в англійських комедіях у перекладі на українську мову задля розкриття специфіки відтворення комічного під час кіноперекладу. Для вирішення поставленої мети представляється важливим розв'язання таких завдань:

– Переглянути вибрані комедії англійською та українською мовою та виокремити найбільш цікаві приклади перекладу жартів;

– Проаналізувати переклад вибраних жартів, виявити, які перекладацькі трансформації були використані для цього, та визначити, чи вдалося перекладачам відтворити жарти у перекладі;

– Визначити, які з жартів або кумедних моментів були локалізовані чи прагматично адаптовані для українського глядача.

Матеріалом дослідження послугували такі художні та анімаційні фільми: «Секрети домашніх тварин 2», «Зомбіленд. Подвійний постріл» та «Дедпул 2», які належать до жанру комедій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Схожими дослідженнями займалися А.О. Тимонькіна у своїй статті «Прагматична адаптація при перекладі англійських назв кінофільмів, теглайнів та трейлерів українською мовою» [18] та О.С. Борецька у своїй дипломній роботі «Перекладацькі

деформації в англо-українських перекладах анімаційних фільмів» [2]. У нашій дослідницькій роботі ми розглядаємо саме локалізацію та адаптацію жартів англomовних комедій у перекладі на українську мову, в чому і полягає новизна.

Виклад основного матеріалу. Кінопереклад, тим паче з лінгвокультурними елементами, є дуже складним завданням, оскільки лінгвокультурні елементи є індивідуальними в кожній мові, і те, що є зрозуміло, наприклад, глядачеві зі Сполучених Штатів, навіть у разі еквівалентного перекладу, але без прагматичної адаптації або локалізації, не буде зрозуміло глядачеві з України. Перекладачеві необхідно підкреслити колорит іншомовної культури, який відображено у специфічному гуморі, грі слів, розмовній лексиці, сленгу, інтонаціях героїв і який є відзеркаленням ідей режисера та сценариста кінофільму [11, с. 12].

У кожної нації є навіть свій улюблений жанр фільмів, наприклад, у США це документальні фільми, у Мексиці – фільми жахів, у Південній Кореї полюбляють драму [1], а ось найулюбленішим жанром для українців, за даними дослідження порталу новин «Сьогодні», як і десять років тому виступає комедія. Своїм улюбленим жанром їх назвали 37% опитуваних жителів України. Друге місце займають історичні фільми (31%), а «бронза» – у мелодрам (28%). Найгірша ситуація з еротичними фільмами – вони подобаються тільки 2% опитаних. Не дуже тепло ставиться український глядач до містики (5%) і фільмів жахів (6%) [6]. Можливо, такі результати пов'язані з тим, що українці є доброзичливою, життєрадісною та широю нацією.

Комедія – це драматичний твір, в якому засобами гумору та сатири викриваються негативні суспільні та побутові явища, розкривається смішне в навколишній дійсності людини чи тварини [8]. Мухаммед Алі казав: «Комедія – це спосіб бути серйозним, прикидаючись смішним. Жартувати – це мій спосіб говорити правду» [20]. Так воно і є, комедія будується на життєвих ситуаціях, що є близькими кожному глядачу.

Англomовні жарти є багатими на свої національні особливості, реалії і традиції. Розпізнати такий жарт – це ще «півбіди», ось еквівалентно перекласти його, особливо коли гумор побудований на реалії або на лінгвокультурній особливості, це вже є проблемою [13]. Гумор у кожного народу свій, ось тут на допомогу приходять перекладачі з великим багажем досвіду, нестандартним мисленням, креативністю та бажанням розсмішити глядача.

Під час перекладу жартів, каламбурів, незграбних ситуацій у комедіях найчастіше перекладачі використовують прийоми цілісного перетворення, смислової або контекстуальної заміни та компенсації. Все це спричинено не лише розбіжностями в мовах оригіналу та перекладу, а перш за все відмінностями в культурах відповідних народів, що вимагає прагматичної адаптації в перекладі як художніх фільмів загалом, так і комедій зокрема. При цьому під прагматичною адаптацією ми слідом за А. Швейцером розуміємо перетворення вихідного висловлювання з урахуванням передачі його прагматичного значення [21, с. 61]. Отже, під прагматичною адаптацією жартів комедійних фільмів розуміємо донесення незрозумілого для глядача жарту в оригіналі іншими, зрозумілими йому мовними засобами. Локалізація, тобто повна адаптація перекладацького продукту до місцевих умов використання їх у конкретному регіоні [19, с. 340], – теж не рідке явище у перекладі комедій-

них фільмів. Як показує перекладацький аналіз, найчастіше прагматична адаптація та локалізація досягаються вищезазначеними перекладацькими трансформаціями.

Компенсація – це такий спосіб перекладу, за якого елементи змісту оригіналу, що були втрачені під час перекладу (в т.ч. через невідповідність у мовних і культурних системах), передаються в тексті іншим засобом, причому необов'язково в тому ж самому місці тексту, що й в оригіналі [3, с. 2].

Цілісне перетворення є найскладнішим видом контекстуальної заміни під час перекладу задля прагматичної адаптації або локалізації. Воно полягає в розумінні сталого чи іншого виразу в мові оригіналу і його передачі мовою перекладу зовсім іншими лексичними і граматичними засобами [16, с. 100].

Смислова або контекстуальна заміна – це така лексична перекладацька трансформація, яка полягає в заміні словникового відповідника під час перекладу контекстуальним [9]. Так, розглянемо приклади прагматичної адаптації та локалізації під час перекладу певних фільмів.

Так, в анімаційному фільмі «Секрети домашніх тварин 2», де назва кінострічки говорить сама за себе, автори показують, що приховують від нас наші домашні улюбленці, коли ми залишаємо їх наодинці, використовуючи безліч кумедних ситуацій, що дуже часто досягаються персоніфікацією головних героїв та порівнянням з певними характеристиками людського життя. В одному з епізодів кролик на ім'я Сніжок заходить до будинку старого пса на ім'я Попс та вітається з ним. В оригіналі досить нейтральне «*Hey, Pops!*» відтворюється у перекладі популярною зараз в Україні фразою «*Слава Україні* [14, 41:15]!» Здавалося б, такому перекладу немає місця, бо йдеться про зовсім інше культурне середовище, проте не слід забувати про те, що це комедія і головна мета автора сценарію та перекладача – це розсмішити глядача зрозумілими для нього мовними засобами, з чим перекладач відмінно впорався. Попс є військовою собакою, в нього старі військові погляди на життя, він тренує малих цуценят бути відважними, сміливими та захищати свою батьківщину. Вітання «Слава Україні» набувало поширення на початку ХХ століття під час української революції серед стійких борців за незалежність України та після Євромайдану знов набуло популярності [15]. Доцільність використання такого прийому в перекладі підкреслюється і тим фактом, що Сніжок одягнений у синьо-жовтий костюм супергероя, що є національними кольорами України. У результаті всіх перелічених факторів маємо локалізацію.

В іншому епізоді досліджуваного анімаційного фільму, де кролик Сніжок, пес Макс та хом'як Норман прямують до цирку на машинці з радіокеруванням, щоб урятувати тигреня Хо, Сніжок зв'язується зі шпіцом Гіджет по радіо: «*We are headed to the circus. This is urgent. Over*» – «*Ми їдемо до цирку. На євробляхах. Прийом* [14, 1:07:05]». Як було сказано вище, комедія базується на висміюванні соціальних та побутових явищ, а болюча тема «євроблях» знайома кожному українцю. Перекладач застосував прийом контекстуальної заміни, замінивши «*This is urgent*» (Це терміново) на «*На євробляхах*». Така заміна є досить доречною, оскільки домашні улюбленці мчать по проїзній частині на не зовсім легальному «транспортному засобі», якими в Україні і є автомобілі, пригнані з Європи. У даному моменті перекладач також прибігає до прийому локалізації, оскільки в оригіналі й близько не має того, що герої їдуть на якомусь транспортному засобі.

Тут слід також відзначити, як була передана мова персонажа, який говорить із російським акцентом. Цим персонажем є дресировальник Сергій. «*We try again tomorrow. If tiger does not do trick... tiger will become rug*» – «*Завтра ще одна попитка. Якщо тигр не робить трюк... с тигра буде коврик*» [14, 32:25]. Така прагматична адаптація із застосуванням компенсації зумовлена скоріш не для відтворення комедійної ситуації, бо вона відтворюється у перекладі еквівалентно, а задля відтворення мовного портрету цього персонажу, який характеризується двома факторами. Перший – це російський акцент в оригіналі: чітко чути звук слов'янський звук «р», слова промовляються невправно, з чутним слов'янським акцентом; та другий – не зовсім грамотна мова, а саме пропущені артикли «а»: *a tiger, a rug*.

В аналізованій кінострічці «Дедпул 2» в епізоді, де головні герої Дедпул та Ванесса перебирають імена для дитини, кумедна ситуація створюється завдяки названям або занадто розповсюдженим, або, навпаки, занадто тендітним іменам, наприклад: «*I will never, ever let our child be named Todd*»; «*What about Krystal?*»; «*What about Bruce*» – «*Я не дозволю, щоб нашу дитину звали Колян*»; «*А може Крістіна*»; «*Як тобі Віталка?*» [4, 13:37– 14:42]. У перекладі спостерігаємо локалізацію, через що отримуємо заміну імен українськими, місцями навіть такими, що не є відповідником до оригіналу. Комічності у перекладі додає той факт, що дії фільму відбуваються в США, а головні герої вибирають українські імена, особливо смішними є більш дворовий варіант ім'я Микола – Колян та зменшливо-пестлива форма імені Віталій – Віталка, з алюзією на трохи дурнуватою, але кумедною герою однойменного українського серіалу.

В іншому епізоді, коли після вдалого приземлення вусатого члена команди «Загін Ікс» Дедпул каже йому: «*Never underestimate a man with a mustache. Just ask anyone in Brooklyn*» – «*Мужик з вусами можна довіряти. Спитайте у Зіброва*» [4, 1:13:50], кумедна ситуація створюється завдяки акцентуванню на такій не популярній сьогодні чоловічій прикметі, як вуси. Для Дедпула у фільмі взагалі характерно те, що протягом фільму він розмовляє з глядачем, робить дуже багато посилань на різні фільми, персонажів, медійних персон та ін. У даному випадку посилання та жарт полягають у тому, що в Нью-Йоркському Брукліні проходять щорічні змагання серед власників вусів та борід [22, 10:35], проте українському глядачеві цей факт невідомий, і це посилання загнало б його у глухий кут. Це і зумовлює в перекладі локалізацію. Перекладач із цією метою компенсує попередні посилання Дедпула до медійних персон, що невідомі українцям, знайомим ім'ям співака Павла Зіброва. Його образ асоціюється з довгим волоссям і вусами. І знову українська реалія в американському фільмі смішить глядачів.

В аналізованому художньому фільмі є також персонаж на ім'я Колос, родом з Іркутської області, з Росії, який тому має легкий російський акцент: у нього, як і у персонажа зі стрічки «Секрети домашніх тварин 2», виділяється слов'янський звук «р», проте говорить він грамотно, оскільки довгий час проживає у Сполучених Штатах: «*But this is what friend do. They show up*» – «*Але друзі так не роблять. Вони поруч*» [4, 29:30]. У кінофільмі Колос є трішки тупуватим персонажем, проте дуже правильним і чесним. У даному прикладі переклад є смішнішим за оригінал, оскільки в оригіналі маємо лише легкий російський акцент,

а у перекладі ще й неправильну вимову слова «вони» – «воні», та його мовлення є трохи схожим на мовлення экс-прем'єр-міністра України Миколи Азарова та экс-президента України Віктора Януковича, чим і досягається прагматична адаптація.

У ще одній аналізованій кінострічці «Зомбіленд. Подвійний постріл» кумедна ситуація створюється завдяки прийому алюзії в епізоді, коли головні герої Таллахассі, Коламбус та сестри Вічита і Літл-Рок заходять до занедбаного Білого дому і Таллахассі каже: «*Hail to the motherf*cking chief*» [5, 5:03], що є посиланням до офіційного гімну президента США – «*Hail to the chief*» (*Привіт вождю*). В оригіналі жарт полягає в тому, що головні герої заходять до Білого будинку наче президенти, комічності додає вставка «*motherf*cking*». Слід віддати належне перекладачу, що він взагалі помітив цей сталий вираз та використав прийом цілісного перетворення, взявши рядок з українського гімну: «*Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці*». У результаті маємо прагматичну адаптацію. Така заміна була дуже вдалою, оскільки можна провести паралель між гімнами, та й глядачі в кінозалі оцінили цей жарт.

Висновки. Отже, головна мета перекладу комедій – це зробити глядачу смішно, не порушуючи первинного задуму автора. Переклад комедій є дуже актуальним питанням, оскільки цей жанр є найулюбленішим жанром кіно серед українців. Жарти, що базуються на реаліях та на сталих виразах, дуже складно не тільки перекласти, але й взагалі помітити. Під час перекладу жартів перекладачі вдавалися як до прагматичної адаптації, так і локалізації, використовуючи задля цього прийоми смислової заміни, компенсації та цілісного перетворення. Реакція залу на переклад та адаптацію жартів була позитивною.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в порівнянні прагматичної адаптації та локалізації жартів у перекладі англійських комедій українською та російською мовами, оскільки в другій зовсім немає належної локалізації.

Література:

1. Аналітика AFM: Какие жанры предпочитает зритель в разных странах URL: <https://www.proficinema.ru/mainnews/markets/detail.php?ID=206222>
2. Борецька О.С. Перекладацькі деформації у англо-українських перекладах анімаційних фільмів. Житомир, 2014. 99 с.
3. Гордієнко Н.М., Михайленко А.В. Типологія компенсації як засобу перекладацьких трансформацій. Київ. С. 1–8.
4. Дедпул 2 / Deadpool 2 / Девід Літч. Donners' Company, Kinberg Genre, Marvel Entertainment, 2018 URL: <https://toloka.to/t93722?sid=14b82f3f85ef0b9ba248f0ea66406a7>
5. Зомбіленд. Подвійний постріл / Zombieland: Double Tap / Рубен Флейшер. Sony Pictures, Columbia Pictures, Pariah, 2019. URL: <https://toloka.to/t106637>
6. Кино и украинцы: какие фильмы предпочитают наши соотечественники. URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/kino-i-ukraincy-kakie-filmy-predpochitayut-nashi-sootetchestvenniki>
7. Кінофільм. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кінофільм>
8. Комедія. URL: <https://uk.wikiquote.org/wiki/Комедія>
9. Контекстуальна заміна. URL: <https://studfiles.net/preview/1588474/page:4/>
10. Красникова Е.Н. Особенности перевода в продукции киноиндустрии. С. 1–4. URL: <http://pglu.ru/upload/iblock/c73/p50020.pdf>
11. Лукьянова Т.Г. Основы англо-українського кіноперекладу: навчальний посібник для студентів 4 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» денної форми навчання факультету іноземних мов. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 104 с.

12. Особенности перевода кинофильмов. URL: <http://era24.ru/o-kompanii/nashi-stati/osobennosti-perevoda-kinofilmov/>
13. Проблеми адекватності перекладу англomовного гумору українською мовою. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2019/проблеми-адекватності-перекладу-анг/>
14. Секрети домашніх тварин 2 / The Secret Life of Pets 2. Кріс Рено, Джонатан дель Валь. Universal Pictures, Illumination Entertainment, Dentsu, 2019. URL: <https://toloka.to/t103367>
15. Слава Україні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Слава_Україні!
16. Слепович В.С. Курс перевода (английский – русский язык) Translation Course (English – Russian). Минск : ТетраСистемс, 2004. 320 с.
17. Снеткова М.С. Особенности перевода художественных фильмов с испанского языка на русский. Москва : МГУ им. М.В. Ломоносова. С 1–2.
18. Тимонькіна А.О. Прагматична адаптація при перекладі англomовних назв кінофільмів, тейллайнів та трейлерів українською мовою С. 1–4.
19. Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика : збірник наукових праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. Київ : Аграр Медіа Груп, 2015. 376 с.
20. Цитати Мохаммед Али. URL: <https://ru.citaty.net/avtory/mokhammed-ali/?page=4>
21. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 215с.
22. Шутки, которые вы могли не понять в фильме Дэдпул 2 / Deadpool 2. Cut The Crap, 2018. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=r1Wo7x5eJM8>

Khłudieiev A., Podvoyska O. Adaptation and localization of humor fragments in English comedies for the Ukrainian audience

Summary. This article is devoted to the adaptation and localization of humor and jokes of English-language comedies for the Ukrainian audience. The article highlights the main problem of translators in translating comedies, the main goal of film translators. The explanation is provided for the following terms: film, comedy, pragmatic adaptation, localization, and the difference between the last two is explained. The results of not only Ukrainian but also foreign

studies are presented, which clearly make it clear that viewers in different parts of the world like to watch the most, including Ukrainians. The material of the study was the following English-language feature films and animated comedy films: “The Secret Life of Pets 2”, “Zombieland: Double Tap” and “Deadpool 2”.

The object of the study is the movies above, and the subject of the study is the adaptation and localization of jokes in these films.

The main goal of the study is to identify and analyze the translation of English-language jokes in Ukrainian, the determination of which translation techniques were achieved by pragmatic adaptation or localization to reveal the specifics of comic reproduction during film translation. To achieve the goal, it is important to solve the following tasks:

View selected comedies in English and Ukrainian and highlight the most interesting examples of joke translations;

To analyze the translation of selected jokes, to identify which translation transformations were used for this and to determine whether the translators were able to reproduce the jokes in the translation;

Determine which of the jokes or funny moments were localized or pragmatically adapted for the Ukrainian audience.

We conclude that the main purpose of the translation of comedies is to make the viewer funny, without violating the original intention of the author. Translation of comedies is a very topical issue since this genre is a favorite film genre among Ukrainian. Jokes based on realities and constant expressions are very difficult not only to translate but to even recognize. By translating jokes, translators resorted to both pragmatic adaptation and localization, using the techniques of semantic replacement, compensation, and holistic transformation. The audience’s reaction to the translation and adaptation of the jokes was positive.

We see the prospects for further research in comparing the pragmatic adaptation and localization of jokes in the translation of English-language comedies in Ukrainian and Russian since the second one doesn't have proper localization.

Key words: adaptation, localization, film translation, comedy, translation transformations.

Чепурна З. В.,

старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

НІМЕЦЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З ОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ В ІСТОРИКО-ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

Анотація. У статті розглянуто поняття «ономастика», представлено історичний розвиток науки, історія якої почалася ще за часів Київської Русі; аналізуються напрацювання вчених, які найпершими описали та класифікували оніми. Також розглядається поділ ойконімів на дві основні групи за Ф. Палацьким; аналізується використаний ономастичний матеріал за створення граматик слов'янських мов. Досліджується онім як результат взаємодії різних мовних, соціальних, природних та психологічних факторів, призначення якого полягає у виокремленні та ідентифікації окремих об'єктів.

Аналізується зростання популярності дослідження фразеологізмів з онімним компонентом з точки зору функціонування історичних та національно-культурних реалій певного народу. Розвиток ономастики як наукової дисципліни можна умовно розділити на три етапи. Перший етап – це так звана «доакадемічна доба», коли створюються перші словники власних імен і з'являються наукові розвідки із зазначеної проблематики. Цей період тривав до середини XIX ст. Другий етап охоплює другу половину XIX ст. – першу половину XX ст., коли з'являються академічні філологічні дослідження з ономастики.

Значну увагу приділено новому феномену культури – ойконімії. Цей клас онімів суттєво відрізняється від інших класів онімів і навіть серед інших розрядів топонімів. Оскільки ґрунтовно та одночасно дослідити всю ойконімійну систему будь-якої країни майже неможливо, тому більшість назв населених пунктів тієї чи іншої країни залишаються дотепер не вивченими.

У перекладацькому аспекті представлені та проаналізовані німецькі фразеологізми з ойконімами. Виходячи з аналізу розглянутих наукових напрацювань, зроблено висновок, що ономастична фразеологія німецької мови є ключем до розуміння ментальності німецької нації, її історичного та культурного розвитку та зв'язків з іншими народами, відображаючи у своєму складі як міжнародний, так і специфічно-національний компонент німецької культури.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, ономастика, ойконім, онім, класифікація, історичний аспект.

Постановка проблеми. Наразі спостерігається активний розвиток когнітивної лінгвістики, яка приділяє велику увагу вивченню картини світу і її відображенню у мові.

Особливе значення з точки зору культурологічного потенціалу мають фразеологічні одиниці. Сьогодні в лінгвістиці навіть існує поняття фразеологічної моделі світу, яка представляє собою систему, де кожен фразеологізм виконує особливі функції в описі реалій навколишньої дійсності. Про здатність

фразеології в яскравій, образній формі відображати навколишній світ вже писали Х. Касарес, Ф. Буслаєв, В. Виноградов, В. Архангельський, В. Телія, Д. Мальцева, Л. Ройзензон, Є. Верещагін, О. Костомаров.

Тому вважаємо перспективним вивчення національної специфіки фразеології на тлі мовних одиниць, що відрізняються підвищеною соціальністю, зв'язком із життям суспільства. До таких одиниць відносяться власні імена, зокрема ойконіми, оскільки вони є особливістю мов усіх часів і народів і здатні багато розповісти про минуле та сьогодення народу-носія мови.

Актуальність статті зумовлена значним інтересом сучасної лінгвістики до фразеології як наукової дисципліни. Проблема вивчення фразеологізмів є наразі дуже актуальною для лінгвістики, оскільки мова є національною формою вираження і втіленням духовної і матеріальної культури. Мова відображає процес пізнання і постає як основний засіб вираження думок.

Метою статті є дослідження фразеологізмів з українськими та німецькими ойконімами, аналіз уже проведених досліджень з даної тематики, дослідження фразеологізмів з ойконімним компонентом.

Позначення предметів реальної дійсності мовними знаками – процес постійний і безперервний. Пізнаючи світ, людина дає назви окремим його частинам, при цьому вона «класифікує (дає загальні назви), індивідуалізує та ідентифікує (дає власні назви)» [1, с. 230]. Останнім часом зросла увага до функціонування саме власних назв. У мовознавстві наука, яка займається вивченням та дослідженням власних назв, називається ономастикою. Що ж являє собою термін «ономастика?» Майже в усіх проаналізованих лінгвістичних, тлумачних та енциклопедичних словниках зустрічаються схожі пояснення. І всі вони досить стисло та лаконічно подають визначення ономастики як науки. Повне тлумачення цього лінгвістичного явища можна знайти в Лінгвістичному енциклопедичному словнику за редакцією В.М. Ярцевої. Ономастика [від грец. *onomastikē* (*téchne*) – мистецтво давати імена] – розділ мовознавства, який вивчає власні імена. Терміном «ономастика» називають також сукупність власних імен, яка позначається й терміном «онімія». У деяких працях термін «ономастика» вживається в значенні «антропоніміка» [2, с. 346–347].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна ж ономастика визначає власне ім'я як універсальну функціонально-семантичну категорію, особливий тип словесних знаків, призначення яких полягає у виокремленні та ідентифікації одиничних об'єктів (істот та неістот), що виражають одиничні поняття й загальні уявлення про ці об'єкти в мові, мовленні

та культурі народу (О.І. Фоякова). Численність власних назв (ВН) у словниковому складі кожної національної мови, їх надзвичайна різноманітність привертають до себе в наш час особливу увагу дослідників (Б.М. Ажнюк, Д. Вільске, О.Ю. Карпенко, Ю.О. Карпенко, О.Ф. Кудіна, Г. Науманн, І.Е. Ратнікова, О.В. Суперанська, Ч. Фельдеш та ін.).

Виклад основного матеріалу. Мовне значення онімів складається з родової апелятивної назви «чоловік», «жінка» (для антропонімів) і «країна», «місто», «річка» (для топонімів). Своєрідність онімів у мові викликає нагальну потребу вивчення особливостей їхнього функціонування у фразеології. За семантичної трансформації відбувається символізація онімів. Вони виходять за межі своїх ономастичних функцій та перестають бути вираженням абсолютної одиничності.

Загалом же, онім – це результат взаємодії різноманітних мовних, природних, соціальних, психологічних факторів. Це означає, що ономастика є прикладом синтетичної науки, яка використовує дані і прийоми дослідження широкого кола гуманітарних і природознавчих наук – лінгвістики, історії та джерелознавства, археології, географії, геології і інших.

Розвиток ономастики як наукової дисципліни можна умовно розділити на три етапи. Перший етап – це так звана «доакадемічна доба», коли створюються перші словники власних імен і з'являються наукові розвідки із зазначеної проблематики. Цей період тривав до середини XIX ст. Другий етап охоплює другу половину XIX ст. – першу половину XX ст., коли з'являються академічні філологічні дослідження з ономастики. І, нарешті, третій етап (друга половина XX ст. – початок XXI ст.), коли ономастичні дослідження здійснюються разом із філологами і фахівцями-істориками. Перші ономастичні розвідки з'явилися ще тоді, коли в «Повісті минулих літ» Нестор-літописець намагався дізнатись «...откуда есть пошла Русская земля». Спочатку він з'ясовує етимологію назви столиці Русі – Києва і в зв'язку з цим наводить легенду про Кия, Щeka, Хорива та їхню сестру Либідь. Далі він наводить дані про походження назв деяких літописних племен і досліджує походження назви всієї держави – «Русь» Проте вперше термін «ономастика» запропонував хорватський лінгвіст Т. Маретич у 1886 р., проте спочатку цей термін розглядався лише в одному розділі ономастики – антропонімії [3, с. 147].

Найперші спроби опису і класифікації онімів, зокрема ойконімів, належать чеському вченому, історикові Ф. Палацькому, який у дослідженні «Rozbor etymologický místních jmen ceskoslovenských» розглядав місцеві ойконіми як дві основні групи, а саме: 1) назви, які виникли від антропонімів, тобто від власних імен засновників або власників поселень; 2) назви, які вказують на географічне положення того чи іншого населеного пункту. Крім того, класифікуючи топоніми, автор звертав увагу на семантику і морфологічну структуру топонімів, зокрема тих, які виникли внаслідок словоскладання.

Проте основоположником слов'янської ономастики все ж вважається Ф. Миклошич, який у працях «Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen» і «Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen» подав у кінці 20-х рр. XX ст. основні принципи класифікації слов'янських географічних назв.

Також ономастичний матеріал був використаний під час створення граматики слов'янських мов, зокрема: граматики Е. Муки (Лейпціг, 1891), праці А. Соболевського «Лекції з істо-

рії російської мови» (Київ, 1888), «Історичної граматики чеської мови» Я. Гебауера (Прага, 1898), «Історичної граматики польської мови» Я. Лосяк (Львів, 1922–1927), праці Т. Маретича «Грамматика і стилістика хорватської, або сербської, літературної мови» (Загреб, 1899), «Історії болгарської мови» (Берлін, 1929) С. Младенова, праці Ф. Рамовша «Коротка історія словенської мови» (Любляна, 1936) [4, с. 179].

Ойконімія посіла чільне місце в системі людських цінностей. Вона належить до культурного надбання народу і є тим універсальним історично-соціальним фактом, який дає право трактувати її як своєрідний феномен культури. Ойконіми – це особливий клас онімів, який суттєво вирізняється серед інших класів онімів і навіть серед інших розрядів топонімів. Головною причиною цього є те, що поселення – це географічні об'єкти не природного походження, а результат людської діяльності, продукт праці людських рук. Саме тому такі назви виражають насамперед відношення поселення до окремої особи або до групи людей. Значний вплив на розвиток слов'янської ономастики XX ст. мали праці польського дослідника В. Ташицького, який у 30-х рр. нашого століття у праці «Slowianskie nazwy miejscowe» подав свою, досконалішу від класифікації Ф. Миклошича, лексико-семантичну класифікацію слов'янських ойконімів. В. Ташицький теж пропонує ділити топоніми на дві групи, але здійснює цей поділ на інших засадах: а) місцеві назви, що завжди були назвами місцевості; б) назви, що спершу були найменуваннями людей, а згодом – назвами місцевостей. Класифікація назв населених пунктів В. Ташицького на кілька десятиліть стала загальноприйнятою для польських і багатьох інших слов'янських ономастів.

У німецькомовному просторі назви місцевості в основному кельтсько-німецького походження. Основні слова поступово забуваються, і сьогодні багато з них вже не можна відрізнити від суфіксів. Наприклад: суфікси -em, -en, -um поступово створювалися з основного слова – *heim*. Основне слово вказує на причину найменування місця, воно може вказувати на різні характеристики області. Приклад: *-berg, -wald, -kirchen*. На місці основних слів також можуть бути суфікси, які не мають власного сенсу. Наприклад: *-ach, -in, -ing, -ede: jemanden auf den Blocksberg wünschen* – «*послати когось до дідька*».

Наразі існує досить велика кількість ойконімів, походження яких є невизначеним, наприклад: *Leben wie Gott in Frankreich – жити як Бог у Франції* – «*дуже добре жити*». Вважається, що цей фразеологізм виник незабаром після Французької революції, коли у Франції на деякий час культ розуму був замінений на християнство. *Da ist Holland in Not/in Nöten* – *Голландія в біді (бути безпорадним, знаходитись у критичному становищі)*. Походження цієї фрази нез'ясоване. Ймовірно, цей фразеологізм характеризує погану ситуацію, в якій голландці опинилися під час другої завоювницької війни під керівництвом Людовика XIV (так званої голландської війни).

Також значне місце в німецькому ономастиконі посідає ойконім *Рим (Rom)*. Чисельність фразеологізмів із цим ойконімом просто вражає. Наведемо деякі приклади:

In Rom gewesen sein und den Papst nicht gesehen haben – *побувати у Римі, а Папу так і не побачити*. Значення: *не побачити найголовнішого*.

Rom ist (auch) nicht an einem Tag erbaut worden – *Рим не один день будувався*. Значення цього фразеологізму таке: «*деякі завдання потребують часу для їх реалізації*». Згідно з легендою,

Рим був заснований у 753 році до н.е. братами-близнюками Ромулом та Ремом. На семи пагорбах міста утворилися перші поселення, які згодом об'єдналися в одне місто. Все більше людей переїжджало в місто на Тибрі. Таким чином, у народі виник образ «вічного міста». І оскільки цей процес творення тривав так довго, ми досі звертаємося до Риму, якщо хочемо сказати, що іноді потрібен час, щоб закінчити щось прекрасне.

Mit Fragen kommt man nach Rom – з питаннями йдуть до Риму.

В українській мові є повний еквівалент, який також містить ойконім: *язик до Києва доведе*. Існує також у німецькій мові вираз *mit Fragen kommt man durch die Welt* і *nach Rom* в даному випадку синонімічні, оскільки *йти в Рим* – все одно, що пройти через весь світ, тобто дуже далеко, звідси походження цього фразеологізму.

Нерідко зустрічаються фразеологізми з компонентом-ойконімом із стародавньої міфології або біблійної, євангельської міфології. Ось деякі з них:

Eulen nach Athen tragen – сов в Афіни носити. Значення: «робити щось зайве». В українській мові відповідник: *лити воду в колодязь*. Походження цієї фрази – латинське. Навколо Афін і в місті було багато сов. Сова була для древніх греків символом мудрості й атрибутом богині Афін, яка була богинею мудрості і богинею захисту Афін.

Wie in Sodom und Gomorra zugehen – там просто содом та гоморра. Значення: *місце повне гріхів, аморальних діянь*. Вислів походить зі Старого Заповіту, який розповідає про порочні міста Содом і Гоморра. Бог послав туди янголів, щоб розповісти людям, що він хоче знищити обидва міста. Але якщо знайдуться десять праведників, він збереже місто. Вони не були знайдені, і Бог зруйнував ті міста: «І Господь учинив дощ і огонь з неба на Содом і Гоморру».

Зустрічаються також ойконіми у фразеологізмах із легенд, казок, фольклору або просто з літературної мови. Наведемо деякі з них:

jemanden auf den Blocksberg wünschen – відправляти когось на Блоксберг. Значення: *посилати когось під три чорти, дуже далеко*. Блоксберг – це легендарне місце зустрічі відьом на смолянській горі, має також іншу назву Брокен – найвищий пік гори. Таким чином, той, хто відправляє когось на гору Блоксберг, проклинає його і хотів би бачити його дуже далеко, а саме в компанії відьом і чортів.

so groß wie das Heidelberger Faß sein – бути великим, як гейдельберзька бочка. Значення: *мати величезні розміри*. Фразеологізм походить від гейдельберзької бочки – найбільшої бочки для вина, що зберігається в підвалах Гейдельберзького замку.

ab nach Kassel – геть в Кассель. Значення: *йди геть, зникни з очей*. Фразеологізм зберігає негативні асоціації, пов'язані з містом Кассель, який під час війни північноамериканських колоній Англії за незалежність був збірним пунктом німецьких рекрутів.

У фразеологізмах національного характеру відображені події і факти, які не мають місця в інших культурах, а в мовах перекладу значення фразеологічних реалій передається, як правило, не фразеологічним шляхом.

Висновки. Варто зазначити, що тема дослідження заслуговує подальшого розгляду як у теоретичному, так і в прак-

тичному аспектах, оскільки існує ще безліч фразеологізмів з іншим топонімним компонентом. Тому нам здаються плідними і подальші дослідження в цій області, де, як і раніше, залишається маса невивчених проблем. Подальші наукові розвідки можуть бути пов'язані з більш детальним вивченням фразеологізмів, розчленованих на компоненти, або на прикладах інших мов у міждисциплінарному аспекті.

Література:

1. Манджиева Н.В. Ономастика и её связь с фразеологией. Функциональное описание естественного языка и его единиц. XI Международная конференция по функциональной лингвистике : сб. науч. докл. Ялта 4–8 октября 2004 г. Симферополь, 2004. С. 230–231.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Сов. энциклопедия, 1990. 685 с.
3. Актуальні проблеми філології та перекладознавства : збірник наукових праць / головний редактор М.С. Скиба ; відповідальний за випуск М.М. Торчинський. Хмельницький : ХмЦНП, 2013. Вип. 6. Ч. 2. 308 с.
4. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2003. 243 S.

Chepurna Z. Phraseological units with the onym component in the historical translation aspect

Summary. The article deals with the concept of “onomastics”, presents the historical development of science, whose history began in the times of Kiev Rus; the achievements of the scientists who first described and classified the ones are analyzed. The division of the oykonoms into two main groups according to F. Palatsky is also considered; the use of onomastic material in the creation of grammars of Slavic languages is analyzed. It was investigated as a result of the interaction of various linguistic, social, natural and psychological factors, the purpose of which is to identify and identify individual objects. The increase in popularity of the study of phraseologisms with the onym component in terms of the functioning of the historical and national-cultural realities of a particular people is considered. Much attention is paid to the new phenomenon of culture – oikonymy. This onym class differs significantly from other classes and even among other place names. As it is almost impossible to thoroughly and simultaneously study the entire economic system of any country, therefore, most of the names of settlements of a given country have not been studied yet. In the translation aspect, German phraseologisms with oikonoms are presented and analyzed. Based on the analysis of the considered scientific developments, we can conclude that the onomastic phraseology of the German language is the key to understanding the mentality of the German nation, its historical and cultural development and relations with other peoples, reflecting in its composition both the ethnic and specifically national component of German culture. The development of onomastics as a scientific discipline can be divided into three stages. The first stage is the so-called “pre-academic day”, when the first vocabularies of proper names are created and scientific intelligence on the above issues appears. This period lasted until the middle of the nineteenth century. The second stage covers the second half of the nineteenth century – the first half of the twentieth century, when academic philological studies in onomastics appeared.

Key words: phraseological units, onomastics, oikonym, onym, classification, historical aspect.

Шелахова К. В.,

студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

Карпенкова Н. Ю.,

старший викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «FOOD»

Анотація. Мова як системно-структурне утворення забезпечує спілкування і взаєморозуміння між людьми. Її функціонування передбачає одночасне використання одиниць усіх рівнів. Вираз певної категоріальної семантики в мові досягається саме взаємодією різнорівневих засобів мови. Мова є складною системою, а лексика – одна з її підсистем. Сучасна лінгвістика надає в розпорядження дослідника різноманітні методи і прийоми системно-структурного аналізу семантики мови. Серед них у даний час у роботі лінгвістів різних країн міцно увійшов термін «поле». Будь-яке мовне поле – це інвентар елементів, пов'язаних між собою структурними відносинами, елементи поля мають семантичну спільність і виконують у мові єдину функцію. Поле може об'єднувати однорідні й різнорідні елементи, в структурі поля виділяються мікрополя. Поле складається з ядерних і периферійних конститuentів. Ядро консолідується навколо компонента-домінанти, ядерні конститuentи найбільш спеціалізовані для виконання функцій поля, виконують функцію поля найбільш однозначно. Частина функцій припадає на ядро поля, частина – на периферію, межа між ядром і периферією не чітка, отже, конститuentи поля можуть належати до ядра одного поля і периферії іншого, і навпаки. Причиною появи великої кількості оказіоналізмів є поширення прагнення, ймовірно, під впливом креативної атмосфери комунікації у віртуальному середовищі, експресивно зафіксувати найдрібніші деталі повсякденного життя і прийоми їжі. У статті розглядаються основні особливості творення неологізмів у межах лексико-семантичного поля «Food». Поява в практиці мови великої кількості нових слів зумовила і розроблення їх теорії в лінгвістиці. У нашій статті буде розглянуто особливий клас неологізмів – тобто нових слів, створених у мові індивіда відповідно до існуючих словотворчих моделей (як продуктивних, так і ні), що володіють абсолютною новизною форми і привертають увагу незвичайністю та експресивністю вираження.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, ядро, периферія, конститuent, неологізм, оказіоналізм.

Постановка проблеми. Лексика прямо або опосередковано відображає дійсність, матеріальне і культурне життя народу, реагує на зміни в суспільстві. Лексика не є чимось назавжди сталим, це живий організм, в якому постійно відбуваються різні процеси: поява одних слів, вихід з ужитку інших, переміщення слів з одного шару в інший і т.п. Структура словникового складу розглядається у двох аспектах: системні відносини між лексичними одиницями і стратифікація словникового складу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність питання полягає в тому, що детальне вивчення слова як фунда-

ментальної складової одиниці мовної системи є основною проблемою вивчення лінгвістики. Лексичні одиниці, що входять до складу поля «FOOD», є складником словникового запасу мови, їх вживають в усному мовленні, в художніх текстах. Незважаючи на те, що було опубліковано велику кількість робіт з вивчення лексико-семантичних полів, поле «FOOD» вимагає детального дослідження. З огляду на це існує необхідність проаналізувати лексико-семантичне поле «FOOD» для того, щоб визначити найбільш підходящі способи організації та репрезентації лексичного матеріалу.

Характерною особливістю даного етапу розвитку англійської мови є поява в ній великої кількості нових слів. Як зауважив М. Епштейн, який в останні роки активно займається питанням неології, «лексичне поле мови досить розтягне, щоб утворити смислово нішу для практично будь-якого нового слова <...> Чим багатша мова, тим більше вона потребує нових слів і сенсів, які заповнили б її зростаючу ємність. Не тільки українська, але ще більше англійська мова постійно втягує у свою «вакуумну воронку» величезну кількість нових слів і виразів, хоча не завжди потреба в них лексично обґрунтована». Слідом за М. Епштейном, ми визначасмо неологізм як функціональне новоутворення, яке служить якоюсь інформаційною або комунікативною метою [3].

Поява в практиці мови великої кількості нових слів зумовила і розробку їх теорії в лінгвістиці. **Мета статті** – розглянути особливий клас неологізмів – тобто нових слів, створених у мові індивіда відповідно до існуючих словотворчих моделей (як продуктивних, так і ні), що володіють абсолютною новизною форми і привертають увагу незвичайністю і експресивністю вираження.

Виклад основного матеріалу. Причиною появи великої кількості оказіоналізмів є поширення прагнення, ймовірно, під впливом креативної атмосфери комунікації у віртуальному середовищі, експресивно зафіксувати найдрібніші деталі повсякденного життя і прийоми їжі: *зернятка кукурудзи, застрягле між зубами (caikern), сліди, що залишилися на пальцях після вживання чипсів (cheedle), останній кубик льоду (cubelo), біла м'якоть, що залишилася на апельсині після зняття шкірки (fremnant), перший ковток дуже гарячого напою (furr), засохла гірчиця на кінці тюбика (mooger – mustard booger), рідина, що залишилася в упаковці з хот-догом (frankfluid), сир, що прилип до стінок коробки з-під піци (mozzalastics), кетчуп, засохлий на шийці пляшки (tomain), дрібні залишки їжі, що залишилися в раковині після миття посуду (drain salad) і т.д. [4].*

Популярними для утворення нових слів виявилися слова *beer* і *banana*. На основі першого було зареєстровано 4 одиниці: *beer goggles* (взаємна привабливість «з п'яних очей»), *beer thirty* (відкриття нової банки пива щопівгодини), *beersightedness* (особлива привабливість осіб протилежної статі після останньої випитої чарки), *beerplug* (inability of a man to «perform» ..., cause by consumption of too much alcohol).

Давно відоме в англійській мові слово *brunch* (breakfast + lunch) послужило моделлю для створення неологізмів *brinner* (breakfast + dinner – нічна їжа, після вечері перед сніданком); *brunchinner* (нічна комбінація всіх пропущених денних прийомів їжі); *dinch* (прийом їжі між обідом і вечерею, з 14.00 до 18.00); *linner* (lunch + dinner – пізній обід або рання вечеря), *lupper* (lunch + supper – їжа між обідом і вечерею) [4]. Таким чином, очевидно прагнення розширити семантичне поле «meals» у зв'язку з новими практиками прийому їжі і порушенням традиційних тимчасових меж цього побутового процесу.

Інший важливий принцип створення оказіоналізмів для експресивного вираження відтінків значень – каламбур, тобто гра слів на основі співзвуччя нового слова з наявним в мові аналогом, але при цьому також часто мають місце телескопічні скорочення. Гра слів на основі схожого звучання неологізму з реальним словом (у даному випадку – з власним ім'ям) представлена, наприклад, поєднанням *Alfred Hitchcock* – «to stab continuously at a block of frozen food items to make them cook faster». Прикметник *eggshasted* (відсутність яєць у холодильнику), як легко помітити, співзвучний англійському діприслівнику *exhausted* (пор. також *coeggulate* – *coagulate*; *tictactic* (n.) – «тактика» діставання з контейнера однієї таблетки *tic-tac*) [4]. Причому в деяких випадках в основі оказіоналізму лежать саме його звучання і ритмічна структура, але «візуальне впізнання» має місце за рахунок графіки ключового елемента: *caffeinergy*, *disconfect*, *frankquized*, *inocculatte*, *toasticles*, etc.

Своєрідним продовженням мовної гри є утворення евфемізмів через поєднання (часто телескопічного) елемента відомого слова й афіксів. Наприклад, ціла група евфемізмів пов'язана зі зловживанням спиртними напоями: *retox*, *imbourbonated*, *happytitis*, *liquordized* [4].

Як вже зазначалося вище, спектр словотворчих елементів, які використовуються в оказіоналізмах, не надто широкий. Однак серед них можна виділити деякі, що більш часто застосовуються. Так, під час утворення іменників зазначено три випадки використання суфікса *-age*. Нагадаємо, що він не є споконвічно англійським (ME < OF < Laticum, – neut. of aticus – adj. suf.). У сучасній англійській мові він зазвичай «вживається для утворення іменників від дієслів і прикметників» для позначення процесу, результату процесу або стану чогось (*blockage*, *coverage*, *leakage*, *storage*, etc.) і проведених вимірювань у відповідних одиницях (*acreage*, *mileage*, *tonnage*, *voltage*, etc.); зберігся і цілий ряд слів із цим суфіксом, запозичених із французької мови: *advantage*, *baggage*, *damage*, *package*, *pilgrimage*, etc.) [2, с. 17].

В аналізованому нами розділі словника Unwords. Com ми виділили такі слова: *sloorage* (процес «вислизання» начинки, інгредієнтів і т.д.: *There was much sloorage when the hot dogs, hamburgers and sandwich contents slipping from between their covers*), *excess bunnage*, *excess frankage* (ситуація під час виготовлення хот-догов, коли кількість булок перевищує кількість сосисок, і навпаки). Таким чином, очевидним є вживання цього

суфікса в його традиційному значенні, у двох останніх випадках сосиски й булки служать своєрідними одиницями виміру.

Суфікс іменників *-let*, який позначає «предмети, що представляють собою зменшену копію», і застосовується найчастіше в повсякденній розмовній мові [1, с. 18], представлений словом *siplets* – маленькі ковточки дуже гарячого напою.

Як відомо, поширення в усьому світі ресторанів швидкого харчування, найпопулярнішим з яких є McDonald's, зумовило і появу в американському варіанті англійської мови слів із префіксом *Mc-*. Нагадаємо, що автором неологізму *McJob* був відомий американський письменник Д. Коупленд (Douglas Coupland), який вперше вжив це слово в романі 1991 р. *Generation X*. В аналізованому розділі Unwords.com є три слова з цим префіксом:

1) *McFinch* – маленька пташка, що мешкає тільки на парковках ресторанів швидкого харчування;

2) *McMonia* – неприємний «хімічний» запах, що відчувається відвідувачами ресторану, коли працівник протирає підлогу під їхнім столиком;

3) *McSkimming* – швидка передача замовлення на Макавто (*drivein*) [4].

Слід звернути увагу на незвичність графіки і вимови цих слів: з великої літери пишуться і префікс, і основа.

Цікаво зазначити, що саме за допомогою суфіксації доповнюється граматична парадигма деяких слів. Наприклад, у разі додавання до іменника *mayonnaise* традиційного дієслівного суфікса *-ize* утворюється дієслово *mayonize*, а також у разі додавання цього ж суфікса до іменника *condiment* (приправа) виходить дієслово *condimentize* (пор. також з *liquordized*). Найбільш часто застосовується «процесуальний» суфікс *-ion*: *crispinization* (затвердіння в холодильнику шоколадних тістечок), *gumashification* (викидання в попільничку використаної жувальної гумки), *lactotangulation* (відкриття упаковки з молоком не з того кінця тощо) [4]. Суфікс *-some* додається до дієлова *chew* й утворює прикметник *chewsome*, що має кілька значень: вимагає пережовування; смачний; приємний, привабливий.

Як видно з наведених вище прикладів, під час створення неологізмів іноді використовуються слова «високого стилю», у разі додавання до яких певного суфікса створюється своєрідний комічний ефект. Ряд новоутворень «маскується» через свою морфологію та орфографію під латинські: *abacus* (спекти піріг), *porcus non gratis* (шматочок бекону, що залишився на дні пакету), *umbilinkus* («хвостик» на сосисці), *bleetus* (пінка на какао, бульйоні і т.д.). Суфікс латинського походження *-cide* («смертоносний, що вбиває») також використовується в деяких словах аналізованого поля: *burgacide* («самогубство» котлети на грилі і надіння на вугілля), *bazookacidal* (непереборне бажання стукнути по міхуру жувальної гумки в роті у когось), *wondracide* («умертвіння» шматка хліба ножем і холодним маслом).

На завершення кілька слів про «прозорість» новоутворень і можливості встановлення за словником їхніх значень або складових елементів. Загалом, у разі роботи з хорошим загальним сучасним словником це можна зробити, навіть якщо до складу оказіоналізму входить сленгізм. Наприклад: *bolognah* (*bologna* + *nah* / n: / - sl. No) – виявлення в холодильнику болоньї, вид якої не вселяє апетиту; *radiculous* (*rad* - sl. extremely exciting, extremely good) – найвища похвала за дуже смачну їжу ресторану тощо.

Однак великі труднощі викликає інтерпретація лексичних одиниць, до складу яких входять власні імена, брендові назви, торговельні знаки тощо, які є для носіїв іншої мови лакунами культурного простору і вимагають для їх розуміння знання відповідних реалій, практик споживання і т.п. Наприклад, *smaco* – *s'more* + *taco*, *s'more put into a tortilla*; *frastra* – *material used on the «For Your Protection» safety seals on most drug / vitamin bottle*; *спеціальний харчовий пластик*; *dumpster cake* – *містечко, знайдене в сміттєвому контейнері (Dumpster – назва американського виробника сміттєвих контейнерів)* [4].

Таким чином, проведений аналіз неологізмів-оказіоналізмів, що належать до лексико-семантичного поля FOOD, показав, що для їх утворення використовуються різні лексичні пласти – від книжних слів до сленгізмів, широко відомих тільки в американському варіанті англійської мови.

Висновки. Відповідно до класифікації М. Епштейна, проаналізовані нами лексеми можуть бути охарактеризовані в основному як «номінативні», оскільки вони відповідають на нові життєві запити і креативно описують навколишню дійсність. Деякі з них є «концептивними», оскільки вони свідчать про словотворення і не називають якоесь нове явище, але швидше вводять у мову нове поняття або ідею, пов'язані з повсякденними культурними практиками. Започаткована в роботі спроба вирішення проблем, пов'язаних з мовною онтологізацією лексико-семантичного поля FOOD, відкриває перспективи для подальшого вивчення теми в руслі суб'єктивістсько-орієнтованого підходу, коли порівнюється поведінка людини у світі діяльності та її картина світу у світі цінності через досвід тіла і мови.

Література:

1. Словообразование. Справочник по английскому языку / А. Кейпл и др. Москва : АСТ-Астрель, 2003. 366 с.
2. Щур Г.С. Теории поля в лингвистике ; предисл. М.М. Маковского. Изд. 3-е. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. С. 19–22.
3. Эпштейн М. Слово как произведение. О жанре однослова. URL: <http://old.rus.ru/antjlog/intelnet/ds.odnoslovie1.html>

4. New recipes from Moosewood Restaurant ; Moosewood collective. Berkley : Ten Speed Press, 2000. 302 p.

Shelakhova K., Karpenkova N. The formation of English neologisms in the lexico-semantic field «Food»

Summary. Language as a systemic-structural formation provides communication and understanding between people. Its operation involves the simultaneous use of units of all levels. The expression of certain categorical semantics in language is achieved precisely by the interaction of different levels of language. Language is a complex system, and vocabulary is one of its subsystems. Modern linguistics provides the researcher with various methods and techniques of system-structural analysis of the semantics of language. Among them, the term «field» is now firmly included in the work of linguists from different countries. Any language field is an inventory of elements related to each other by structural relationships, the elements of the field have a semantic community and perform a single function in the language. The field can combine homogeneous and heterogeneous elements, in the structure of the field are allocated micro field. The field consists of nexus and peripheral constituents. The nexus is consolidated around the dominant component, the nexus constituents most specialized in performing field functions perform the field function most clearly. Part of the functions falls on the nexus of the field, some on the periphery, the boundary between the kernel and the periphery is not clear, therefore, the constituents of the field may belong to the nexus of one field and the periphery of another and vice versa. The main features of creation of neologisms within the lexical-semantic field «Food» are considered in the article. The emergence of a large number of new words in the practice of language led to the development of their theory in linguistics. In our article a special class of neologisms will be considered – that is, new words created in the language of the individual according to existing word-forming models (both productive and not), possessing absolute novelty of form and attracting the unusualness and expressiveness of expression.

Key words: lexical-semantic field, nexus, periphery, constituent, neologism, occasional word.

ЗМІСТ

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

<i>Бащук Н. П.</i> КОНЦЕПТ FREUNDSCHAFT/ДРУЖБА В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ	4
<i>Бережна М. В.</i> ПЕРЕКЛАД СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У СТАТТЯХ З ЕКОНОМІКИ	8
<i>Берченко Ю. О., Вінниченко М. Ю.</i> ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОЛЬОРОНАЙМЕНУВАННЯМ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	13
<i>Беценко Т. П.</i> ФЕНОМЕНИ ЖАНРУ ДУМИ	16
<i>Бондар А. С., Кудрявцева Н. С.</i> КУЛЬТУРНА ВАРІАТИВНІСТЬ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНОМОВНИХ АНОТАЦІЙ ДО НАУКОВИХ СТАТЕЙ)	20
<i>Варданян М. В.</i> КУЛЬТУРНІ КОДИ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	24
<i>Варковець А. С., Козоріз І. С.</i> ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ: КОМПАРАТИВНИЙ І ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ	27
<i>Візнічак Є. В., Подвойська О. В.</i> ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ГАСТРОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ГАСТРОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ)	30
<i>Гончаренко Н. В., Гнатенко О. І.</i> ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ч. ДІККЕНСА «ДОМБИ Й СИН»)	34
<i>Гончаренко Н. В., Паримська В. Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ГУМОРУ НА ОСНОВІ ФІЛЬМІВ ДЖЕКІ ЧАНА УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ	37
<i>Гончарова-Ільїна Т. О.</i> ПОНЯТТЯ МОВНОГО ТРАНСФЕРУ ТА ЙОГО РОЛЬ У МОДЕЛЯХ ЗАСВОЄННЯ ТРЕТЬОЇ МОВИ	40
<i>Гончарук Р. А.</i> ЕМОЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ «ANGST» У ТВОРАХ Г. ГЕЙНЕ	44
<i>Гоца Н. М.</i> ГЕНДЕРНА СПРЯМОВАНІСТЬ АВТОРСЬКОГО МОВЛЕННЯ В ЖІНОЧОМУ МЕМУАРНОМУ РОМАНІ	48
<i>Даскал Н. Г., Гладьшев В. В.</i> ПСИХОЛІНГВІСТИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ В ПЬЕСЕ Б. ШОУ «ПИГМАЛИОН»	52
<i>Дуднік Г. С., Оришич Д. Л.</i> ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ Й ТЕРМІНОЛОГІЇ	56
<i>Ємельянова Д. В., Ма Лю</i> СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	59
<i>Зайченко Н. Ф., Паламарчук О. Л.</i> У ПОШУКАХ ВІДПОВІДНИКІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДІВ ПОЕЗІЇ МАРИНИ ЦВЕТАЄВОЇ БЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИМИ МОВАМИ	63

<i>Канова В. А., Радецька С. В.</i> МОВНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ «МЕХАНІЧНИЙ АПЕЛЬСИН» І СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ ЕНТОНІ БЕРДЖЕСА В ПЕРЕКЛАДІ.....	68
<i>Кирилюк О. Л.</i> МОВА ПЕРЕДВОЄННОГО ДИСКУРСУ: ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ВОРОЖИХ ОБРАЗІВ І СИМВОЛІВ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ).....	71
<i>Коч Н. В.</i> ТРАГИЗМ СМЕХОВОЇ КУЛЬТУРИ КИЄВСЬКОЇ РУСИ (ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ І КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТИ ІССЛЕДОВАНИЯ).....	75
<i>Кудрявцева Н. С.</i> ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРЕКЛАДУ Й ПОНЯТТЯ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ.....	80
<i>Kurkimbayeva A. M.</i> TOURIST REVIEWS AS A LINGUISTIC PHENOMENON IN TRAVEL BLOGGING.....	85
<i>Ласкава Ю. В.</i> ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: НОВІ ПІДХОДИ, ПРОБЛЕМИ.....	88
<i>Lohvunenko H. P., Tsapro G. Yu.</i> CREOLIZATION OF THE GASTRONOMIC RITUAL DISCOURSE ON THE MATERIAL OF THE FILM “JULIE AND JULIA”.....	91
<i>Лосєва Ю. В.</i> ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВНИЙ КОМПОЗИЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ ДЖУЛІАНА БАРНСА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ІСТОРІЯ СВІТУ В 10 ½ РОЗДІЛАХ»).....	95
<i>Maguza A. S., Radetska S. V.</i> APHORISMS IN PYGMALION BY GEORGE BERNARD SHAW.....	98
<i>Мазур О. В.</i> МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ «ТРЕТЬОГО ПРОСТОРУ» В ПЕРЕКЛАДІ А. ОНИШКОМ «ПОЕМИ ПРО СТАРОГО МОРЕПЛАВЦЯ» С. КОЛРІДЖА.....	101
<i>Матвіїшин О. М.</i> ДО ПИТАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ ВІЛЬГЕЛЬМА ГОРОШОВСЬКОГО).....	106
<i>Петренко Є. М.</i> КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ ЕМОЦІЇ «РОЗПАЧ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ.....	109
<i>Піндосова Т. С.</i> ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ АЛЮЗІЙ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ДЕТЕКТИВІ.....	112
<i>Плетенецька Ю. М., Линтвар О. М.</i> ПЕРЕКЛАД УМОВНИХ РЕЧЕНЬ КЛАСИЧНОГО ТА СУЧАСНОГО РОМАНІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	115
<i>Подвойська О. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЙ ДО МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ.....	118
<i>Radetska S. V.</i> POPULAR SCIENTIFIC LITERATURE AS A MEANS OF POPULARIZATION OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE: LINGUISTIC ASPECTS.....	123
<i>Романова Н. В.</i> СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	127
<i>Seligi A. M., Hnedko T. M.</i> THE FUNCTION OF CONVERSE TERMS IN ENGLISH TEXTS OF DIFFERENT STYLES.....	131
<i>Сіваєва О. С.</i> ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГОЛОВКІВ СТАТЕЙ ПРО ЗДОРОВ'Я В ГАЗЕТИ «THE GUARDIAN».....	134

<i>Станіслав О. В.</i> КОГЕЗИЯ В СИНТАКСИСІ «ТЕАТРУ АБСУРДУ» ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МОВНО-КУЛЬТУРНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ФРАНЦУЗЬКОГО НАРОДУ (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ Е. ЙОНЕСКО «НОСОРОГИ»)	139
<i>Суханова В. С., Коцюба А. Ю.</i> ПРАГМАТОНІМИ В ОНОМАСТИЧНОМУ ПРОСТОРІ	142
<i>Терентьєва М. С., Карпенкова Н. Ю.</i> ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	145
<i>Ткач Г. С., Кудрявцева Н. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНИХ ІНСТРУКЦІЙ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ	148
<i>Хлудєєв А. В., Подвойська О. В.</i> АДАПТАЦІЯ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ ЖАРТІВ АНГЛОМОВНИХ КОМЕДІЙ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ГЛЯДАЧА	152
<i>Чепурна З. В.</i> НІМЕЦЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З ОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ В ІСТОРИКО-ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ	156
<i>Шелахова К. В., Карпенкова Н. Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ “FOOD”	159

CONTENTS

NEW TRENDS IN MODERN LINGUISTICS

<i>Bashuk N.</i> CONCEPT <i>FREUNDSCHAFT/FRIENDSHIP</i> IN GERMAN AND UKRAINIAN LINGUOCULTURES.....	4
<i>Berezhna M.</i> TRANSLATION OF STYLISTIC DEVICES IN ECONOMIC ARTICLES.....	8
<i>Berchenko Yu., Vinnychenko M.</i> FUNCTIONAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COLOUR NAMING IN JOURNALISTIC STYLE IN GERMAN LANGUAGE.....	13
<i>Betsenko T.</i> PHENOMENA OF THE DUMA GENRE.....	16
<i>Bondar A., Kudriavtseva N.</i> CULTURAL VARIATION IN ACADEMIC DISCOURSE (BASED ON ENGLISH AND UKRAINIAN ABSTRACTS).....	20
<i>Vardanian M.</i> CULTURAL IMAGES IN CHILDREN'S LITERATURE BY UKRAINIAN DIASPORA TRANSLATED INTO ENGLISH.....	24
<i>Varkovets A., Kozoriz I.</i> LEXICO-SEMANTIC ANALYSIS OF PUBLICISTIC STYLE: COMPARATIVE AND TRANSLATION ANALYSIS.....	27
<i>Viznichak E., Podvoiska O.</i> ON THE PROBLEM OF TRANSLATING GASTRONOMIC TERMINOLOGICAL VOCABULARY (BASED ON GERMAN GASTRONOMIC DISCOURSE TEXTS).....	30
<i>Goncharenko N., Gnatenko O.</i> THE GENRE-STYLISTIC FEATURES OF TRANSLATION OF ARTISTIC TEXTS (ON THE MATERIAL OF C. DICKENS'S NOVEL "DOMBI AND SON").....	34
<i>Honcharenko N., Parymska V.</i> PECULIARITIES OF HUMOR TRANSLATION BASED ON JACKIE CHAN'S MOVIES IN UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES.....	37
<i>Honcharova-Ilina T.</i> THE CONCEPT OF LANGUAGE TRANSFER AND ITS ROLE IN THIRD LANGUAGE ACQUISITION MODELS.....	40
<i>Honcharuk R.</i> EMOTIONAL CONCEPT "ANGST" IN POEMS OF H. HEINE.....	44
<i>Hotsa N.</i> GENDER ORIENTATION OF AUTHOR'S SPEECH IN WOMEN MEMOIR NOVEL.....	48
<i>Daskal N., Hladyshch V.</i> LINGUISTIC AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PERSONAGES IN "PIGMALION" BY B. SHAW.....	52
<i>Dudnik H., Oryshych D.</i> THE PROBLEMS OF LEGAL VOCABULARY AND TERMINOLOGY TRANSLATION.....	56
<i>Yemelyanova D., Ma Liu.</i> SYNTACTIC FEATURES OF AUTOMATED TRANSLATION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE.....	59
<i>Zaichenko N., Palamarchuk O.</i> IN SEARCH OF EQUIVALENTS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF MARINA TSVETAIEVA'S POETRY TRANSLATIONS IN CLOSELY RELATED LANGUAGES.....	63
<i>Kanova V., Radetska S.</i> THE LANGUAGE-STYLISTIC FEATURES OF THE NOVEL "MECHANICAL ORANGE" AND THE SPECIFICITY OF ANTHONY BURGESS'S INDIVIDUAL STYLE IN TRANSLATION.....	68

<i>Kyryliuk O.</i> THE LANGUAGE OF PRE-WAR DISCOURSE: LINGUISTIC MEANS OF CREATING HOSTILE IMAGES AND SYMBOLS (ON THE EXAMPLE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN INFORMATION WAR).....	71
<i>Koch N.</i> TRAGISM OF LAUGHTER CULTURE OF KIEVAN RUS (LINGUOCULTURAL AND COGNITIVE ASPECTS OF RESEARCH)....	75
<i>Kudriavtseva N.</i> A LINGUO-COGNITIVE APPROACH TO TRANSLATION AND THE CONCEPT OF EQUIVALENCE.....	80
<i>Kurkimbayeva A. M.</i> TOURIST REVIEWS AS A LINGUISTIC PHENOMENON IN TRAVEL BLOGGING.....	85
<i>Laskava Yu.</i> TEACHING OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE: NEW APPROACHES AND PROBLEMS.....	88
<i>Lohvynenko H. P., Tsapro G. Yu.</i> CREOLIZATION OF THE GASTRONOMIC RITUAL DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF THE FILM “JULIE AND JULIA”)....	91
<i>Losieva Yu.</i> INTERTEXTUALITY AS THE BASIC COMPOSITION PRINCIPLE OF THE ARTISTIC DISCOURSE BY JULIAN BARNES (BASED ON THE MATERIAL OF THE NOVEL “A HISTORY OF THE WORLD IN 10 ½ CHAPTERS”).....	95
<i>Maguza A. S., Radetska S. V.</i> APHORISMS IN <i>PYGMALION</i> BY GEORGE BERNARD SHAW.....	98
<i>Mazur O.</i> LANGUAGE IMPLEMENTATION OF THE POSTCOLONIAL “THIRD SPACE” CONCEPT IN A. ONYSHKO’S TRANSLATION OF “THE RIME OF THE ANCIENT MARINER” BY S. COLERIDGE.....	101
<i>Matviyishyn O.</i> TO THE PROBLEM OF REPRODUCTION OF PROPER NAMES IN GERMAN (BASED ON THE TRANSLATIONS BY WILHELM HOROSHOVSKYI).....	106
<i>Petrenko Ye.</i> CONCEPTUALIZATION OF THE BASIC VERBALIZERS OF THE DESPAIR EMOTION IN UKRAINIAN AND ENGLISH.....	109
<i>Pindosova T.</i> PRAGMATIC FUNCTIONS OF PHRASEOLOGICAL ALLUSIONS IN MODERN ENGLISH INTELLECTUAL DETECTIVE STORY.....	112
<i>Pletenetska Yu., Lyntvar O.</i> TRANSLATION OF CONDITIONAL SENTENCES IN CLASSICAL AND MODERN NOVELS: COMPARATIVE ASPECT.....	115
<i>Podvoiska O.</i> PECULIARITIES OF THE TRANSLATION OF GERMAN-LANGUAGE MEDICAL EQUIPMENT OPERATION MANUALS.....	118
<i>Radetska S. V.</i> POPULAR SCIENTIFIC LITERATURE AS A MEANS OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE POPULARIZATION: LINGUISTIC ASPECTS.....	123
<i>Romanova N.</i> SEMANTIC FEATURES OF THE COMPOSITE NOUNS IN THE GERMAN CHILDREN’S FICTION.....	127
<i>Seligi A. M., Hnedko T. M.</i> THE FUNCTION OF CONVERSE TERMS IN ENGLISH TEXTS OF DIFFERENT STYLES.....	131
<i>Sivaieva O.</i> LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF THE HEALTH ARTICLE HEADINGS IN “THE GUARDIAN”.....	134
<i>Stanislav O.</i> COHESION IN THE SYNTAX OF THE «THEATER OF ABSURD» AS LINGVO-CULTURAL WORLD PICTURE PRESENTATION OF THE FRENCH PEOPLE (BASED ON THE PLAY BY E. IONESCO’S “RHINOCEROS”).....	139

<i>Kotsiuba A., Sukhanova V.</i> PRAGMATONS IN ONOMASTIC SPACE.....	142
<i>Terentieva M., Karpenkova N.</i> TRANSLATION OF SOCIAL ADVERTISING TEXTS: GENDER ASPECT.....	145
<i>Tkach H., Kudriavtseva N.</i> CULTURE-SPECIFIC INFORMATION IN TRANSLATION OF TECHNICAL INSTRUCTIONS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN.....	148
<i>Khudieiev A., Podvoyska O.</i> ADAPTATION AND LOCALIZATION OF HUMOR FRAGMENTS IN ENGLISH COMEDIES FOR THE UKRAINIAN AUDIENCE..	152
<i>Chepurna Z.</i> PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE ONYM COMPONENT IN THE HISTORICAL TRANSLATION ASPECT.....	156
<i>Shelakhova K., Karpenkova N.</i> THE FORMATION OF ENGLISH NEOLOGISMS IN THE LEXICO-SEMANTIC FIELD «FOOD».....	159

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 43 том 5, 2019

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 27.12.2019 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 22,71, ум.-друк. арк. 19,53.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0420/109.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)

Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а

Тел. (0552) 39 95 80, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua